

სოციალური დემოკრატიის კურსი 2

სიმონ ფაუტი და სხვები

ეკონომიკა და
სოციალური დემოკრატია

შინაარსი

<i>წინასიტყვაობა გე-3 გამომცემისათვის</i>	<i>4</i>
<i>1. შესავალი</i>	<i>6</i>
<i>2. ფუძემდებლური ეკონომიკური თეორიები</i>	<i>9</i>
2.1. ადამ სმიტი – ეკონომიკური ლიბერალიზმის ფუძემდებელი	12
2.2. ჯარლ მარქსის კაპიტალიზმის კრიტიკა	17
2.3. ჯონ მეინარდ კეინსი: კაპიტალიზმის მართვა	23
2.4. ეკონომიკური თეორიის იდეალური ტიპები	28
2.5. ეკონომიკა დღეს	30
<i>3. სხვადასხვა ეკონომიკური სისტემა და წყობა</i>	<i>42</i>
3.1. კაპიტალიზმი და დემოკრატია	42
3.2. კოორდინირებული და არაკოორდინირებული კაპიტალიზმი	46
3.3. ახალი ზოგადი გარემო გლობალიზაციის პირობებში	51
<i>4. სოციალური დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტირება</i>	<i>55</i>
4.1. საბაზისო ღირებულებები	55
4.2. ძირითადი უფლებები	58
4.3. ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპები	64
4.4. ექსპერსი: ხარისხობრივი ზრდის განსაზღვრა	73
<i>5. პარტიების ეკონომიკური პროგრამების შედარება</i>	<i>76</i>
5.1. ჰამბურგის პროგრამა – გერმანიის სოციალ- დემოკრატიული პარტიის ძირითადი პრინციპების პროგრამა	77
5.2. ძირითადი პრინციპები გერმანიისთვის – ქრისტიან-დემოკრატიული ჯავშორის (ქდე) პროგრამა	81

5.3. „მომავალი მწვანეა“ – „ქავშირი 90/მწვანეების“ ძირითადი პრინციპების პროგრამა	83
5.4. თავისუფალ დემოკრატთა პარტიის (თდპ) „ვისბადენის ძირითადი პრინციპები“	86
5.5. პარტია „მემარცხენეების“ „საპროგრამო თეზისები“	88
5.6. პროგრამების შეფასება სოციალური დემოკრატის მიზნების შესაბამისად	91
<hr/>	
6. სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკური მოდელები	94
6.1. აშშ	94
6.2. დიდი ბრიტანეთი	99
6.3. გერმანია	104
6.4. იაპონია	112
6.5. შვედეთი	118
<hr/>	
7. ეკონომიკური პოლიტიკა: პრაქტიკული მაგალითები	124
7.1. ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა: ზრდის პოლიტიკა მდგრადი მომავლისთვის	125
7.2. საბიუჯეტო პოლიტიკა: რამდენი გვაქვს გერმანიის ვალი	129
7.3. პრივატიზაციის რისკები და შანსები	134
7.4. ღირსეული შრომა და ერთობლივი მართვა: ღირსეული შრომის პოლიტიკა	140
7.5. დებატები მინიმალური ხელფასების შესახებ	147
<hr/>	
8. გეოგრაფიკი განსჯა	154
<hr/>	
ბიბლიოგრაფია	155
<hr/>	
ავტორების შესახებ	158
<hr/>	

წინასიბყვაობა მე-3 გამოცემისათვის

ფინანსური ბაზრისა და ეკონომიკური კრიზისები გარდამტეხი მომენტი აღმოჩნდა. საჭირო გახდა არა მარტო კრიზისის კონკრეტული შედეგების დაძლევა, ის ჩვენი საზოგადოების საფუძვლებსაც შეეხო. დღეს ჩვენ უნდა გადავწყვიტოთ, როგორ გვინდა მომავალ წლებსა თუ ათწლეულებში ცხოვრება და შრომა. როგორ შეიძლება გამოიყურებოდეს სამართლიანი და სოლიდარული ეკონომიკური წყობა? რა ბალანსი უნდა მოიძებნოს სახელმწიფოსა და ბაზარს შორის? როგორ შეუძლია სოციალური დემოკრატიის თანამედროვე, ღირებულებებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას წარმატების მიღწევა?

მათთვის, ვისაც სურს საკუთარი პოლიტიკური მოსაზრებები გამოხატოს და პოლიტიკური ცხოვრების თანამონაწილე გახდეს, ეს საკითხები გადამწყვეტია. არაკონტროლირებადი ბაზრის რწმენამ სავალ გზას ჩამოგვაშორა. ახლა მოგვეცა შანსი, ახალი კურსი ავირჩიოთ. მაგრამ მხოლოდ ის, ვინც იცის, საით მიდის ეს გზა, შეძლებს თავისი იდეების მხარდაჭერის მოპოვებას და დასახული მიზნების მიღწევას. მით უმეტეს მნიშვნელოვანია, დარწმუნებული იყო საკუთარი გეზის სისწორეში.

ამ კონტექსტში მოცემულ წიგნს თავისი წვლილის შეტანა სურს. მასში განხილულია მნიშვნელოვანი ეკონომიკური თეორიები, აღწერილია სხვადასხვა ეკონომიკური წყობა, განსაზღვრულია ძირითადი ღირებულებები და ორიენტირები და დასმულია შეკითხვა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ამ ღირებულებებს სოციალური დემოკრატიის კონკრეტული ეკონომიკური პოლიტიკისთვის. ამასთანავე, ცხადია, რომ აქ ვერ ნახავთ საბოლოო პასუხებს. კითხვა, თუ როგორ შეიძლება შედგეს სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკა, მუდმივ განსჯას და ახალ არგუმენტაციას მოითხოვს. ამიტომ ამ გამოცემაში დასრულებულ პასუხებს კი არ გთავაზობთ, არამედ გაცნობისა და შემდგომ მსჯელობისთვის გიწვევთ.

ეს წიგნი „სოციალური დემოკრატიის კურსების“ სერიის მეორე ტომია და ეფუძნება ნაშრომს „სოციალური დემოკრატიის საფუძვლები“. მასში განხილულია სოციალური დემოკრატიის ძირითადი ღირებულებები, მოყვანილია ლიბერალური, კონსერვატიული და სოციალური დემოკრატიის საზოგადოებრივი მოდელების, ასევე ლიბერტარული დემოკრატიისა და სოციალური დემოკრატიის შედარებები. ამ სერიის მესამე ტომის სათაურია „სოციალური სახელმწიფო და სოციალური დემოკრატია“.

როდესაც მსჯელობა 21-ე საუკუნის ეკონომიკას შეეხება, უყურადღებოდ არ უნდა დაგვრჩეს ის გარდამტეხი პროცესები, რომლებმაც გლობალიზაცია მოგვიტანა. წიგნების სერიის ერთ-ერთი მომდევნო ტომის თემა სწორედ გლობალიზაცია და სოციალური დემოკრატია იქნება. ამ ტომში გლობალიზაცია განიხილება იმ კუთხით, თუ რა გავლენას ახდენს ის ეკონომიკური წყობის ფორმირებაზე და მის გარემოზე. გლობალიზაციისადმი მიძღვნილი წიგნი გლობალიზაციის წინაპირობების და მისი პოლიტიკური ორგანიზების შესაძლებლობების ანალიზს შემოგთავაზებთ.

გვინდა გულითადი მადლობა გადავუხადოთ სიმონ ფაუტსა და ტობიას გომბერტს. სიმონ ფაუტი ნაშრომის ძირითადი ნაწილის ავტორია. ტობიას გომბერტმა შეასრულა სარედაქციო და დიდაქტიკური სამუშაოები, რაშიც მან განსაკუთრებული კომპეტენცია და დიდი მონდომება გამოიჩინა. გვინდა ასევე მადლობა ვუთხრათ თომას მაიერსა და მიჰაელ დაუდერშტედტს წიგნის კონცეფციის შემუშავებისას მოცემული რჩევებისთვის, ვილჰელმ ნიოლინგს მისი საყურადღებო შენიშვნებისთვის და ყველა ავტორს შესანიშნავი თანამშრომლობისთვის. მათი წვლილის გარეშე წიგნი ვერ შეიქმნებოდა. ზოგიერთი ხარვეზისათვის პასუხისმგებლობას ჩვენს თავზე ვიღებთ.

სოციალური დემოკრატის აკადემიის სიმბოლო კომპასია. აკადემიის ბაზაზე ფრიდრიხ ებერტის ფონდი იძლევა შესაძლებლობას, განხილულ იქნეს სხვადასხვა თვალსაზრისი და გაირკვეს ორიენტირები. მოხარული ვიქნებით, თუ ჩვენი ნაშრომი ხელს შეგიწყობთ საკუთარი პოლიტიკური გზის განსაზღვრაში. სოციალური დემოკრატის სიცოცხლისუნარიანობას სწორედ ის განაპირობებს, რომ იგი მოქალაქეთა მუდმივი ინტერესისა და მისწრაფების საგანია.

დ-რი კრისტიან კრელი
დირექტორი
სოციალური დემოკრატის აკადემია

იოჰენ დამი
პროექტის ხელმძღვანელი
„სოციალური დემოკრატის კურსები“

ბონი, 2009 წლის დეკემბერი

1. შესავალი

რომელი
ეკონომიკური
პოლიტიკა
შესაბამება
სოციალურ
დემოკრატიას?

1998 წელს ყოფილმა ფედერალურმა კანცლერმა გერჰარდ შრედერმა თავის სამთავრობო განცხადებაში ბრძანა, რომ მისი კოალიცია ემხრობა არა მემარჯვენეებსა თუ მემარცხენეებს, არამედ თანამედროვე ეკონომიკურ პოლიტიკას.

მაშასადამე, აღარ არსებობს პოლიტიკის ამ სფეროში განსხვავებები ლიბერალებს, კონსერვატორებსა და სოციალ-დემოკრატებს შორის? არსებობს კი სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური თეორია, რომელიც სხვა მიმდინარეობებისგან განსხვავდება?

თუ ნამდვილად არსებობს კიდევ „თანამედროვე“ და „არათანამედროვე“? და ვინ იტყოდა თავის თავზე, რომ არათანამედროვე პოლიტიკას ეწევა, და, საერთოდ, რას ნიშნავს ამ შემთხვევაში „თანამედროვე“? ფეხბურთის მწვრთნელმა ოტო რეჰაგელმა ერთხელ თქვა: „თანამედროვედ თამაშობს ის, ვინც წარმატებულია“. თუ ამას პოლიტიკაზე გადავიტანთ, თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკა ის არის, რომელსაც წარმატება მოაქვს.

რითი იზომება
ეკონომიკური
პოლიტიკის
წარმატება?

მაგრამ რითი იზომება ეს წარმატება? ერთნი ამბობენ, რომ ის მაქსიმალურ შესაძლო კეთილდღეობასა და ზრდაშია. სხვები განსაკუთრებულად თანასწორობასა და სამართლიანობას გამოყოფენ: შესაბამისად, ეკონომიკური წყობა არ უნდა ინვევდეს უთანასწორობას, ჩაგვრასა და უსამართლობას. და ყოველთვის უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს მათი აზრი, ვისაც მდგრადობა, რესურსების დაზოგვა და ეკოლოგია ეკონომიკის წარმატების საზომად მიაჩნია: ზრდა არ უნდა გახდეს ზე-ექსპლუატაციის მიზეზი.

ეკონომიკური
ზრდის,
სოციალური
თანასწორობისა
და ეკოლოგიური
მდგრადობის
ბალანსი

სოციალური დემოკრატიის ძირითადი ღირებულებებია თავისუფლება, სამართლიანობა და სოლიდარობა. ამდენად, პროგრამული თვალსაზრისით სოციალურ დემოკრატიას მხოლოდ ერთი პასუხი შეიძლება ჰქონდეს. სამივე პრინციპი, ანუ, პირველი, ზრდა, მეორე, სოციალური თანასწორობა, და, მესამე, მდგრადობა, ერთმანეთს უნდა ეხმარებოდეს.

მაგრამ ეს გზა არ არის წინასწარ მონიშნული. თანამედროვე, ღირებულებებზე დაფუძნებული ეკონომიკური პოლიტიკა, გერჰარდ შრედერის ციტატის ინტერპრეტაციით, არ იყენებს რეფლექსურად მხოლოდ კლასიკურ მემარცხენე თუ მემარჯვენე ეკონომიკურ-პოლიტიკურ ინსტრუმენტებს. სოციალური დემოკრატიის თანამედროვე, ღირებულებებზე

დაფუძნებული ეკონომიკური პოლიტიკა, პირველ რიგში, შედეგებზეა ორიენტირებული. მისი მიზანია ისეთი საზოგადოების შექმნა, სადაც თავისუფლების, სამართლიანობის, სოლიდარობის ღირებულებები და ყოვლისმომცველი ძირითადი პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული უფლებები ყველა ადამიანისთვისაა განხორციელებული.

ეს წიგნი გთავაზობთ საფუძვლიან ორიენტირებს იმ კითხვებზე პასუხების გასაცემად, თუ რომელი თეორიული საფუძვლების გამოყენება შეუძლია აქ სოციალურ დემოკრატიას, რომელი ეკონომიკური სისტემა და წყობა შეუწყობს ხელს მისი მიზნების განხორციელებას, როგორ განისაზღვრება ეკონომიკური წყობა სხვა ქვეყნებში და რას ნიშნავს ეს თეორიული პრობლემები კონკრეტული პოლიტიკის წარმოებისთვის.

წიგნის მიზანი და სტრუქტურა

		სოციალური დემოკრატის ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაცია (თავი 4)						
წიგნის „სოციალური დემოკრატის საფუძვლები“ საგანი		ლიბერალური დემოკრატია						
		სოციალური დემოკრატია			ლიბერტარული დემოკრატია			
თავი 2	თეორია	მარქსი		კეინსი				სმიტი
თავი 3.1	სისტემა			კაპიტალიზმი				
თავი 3.2	წყობა		ავტორიტარული	კოორდინირებული				არაკოორდინირებული
თავი 6	ქვეყნები			შვედეთი	იაპონია	გფრ	დიდი ბრიტანეთი	აშშ
თავი 5	პარტიების პროგრამების შედარება							
თავი 7	პრაქტიკული მაგალითები							

თავდაპირველად ეკონომიკური თეორიის დონეზე განიმარტება, რა კვლევებსა და დასკვნებს გვთავაზობენ ისტორიაში ყველაზე გავლენიანი ეკონომისტები – ადამ სმიტი, კარლ მარქსი და ჯონ მეინარდ კეინსი. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური ლიბერალიზმის, ანტიკაპიტალიზმისა და მართვადი კაპიტალიზმის იდეალური ტიპები დღევანდელი გადასახედიდან და სოციალური დემოკრატის მიზნების კონტექსტში განიხილება (თავი 2).

თავი 2:
ეკონომიკური თეორია

სხვადასხვა ეკონომიკური სისტემისა და წყობის დონეზე განიხილება კაპიტალიზმსა და დემოკრატის შორის არსებული დამოკიდებულება და აისახება დასავლეთის განვითარებულ სახელმწიფოებში გაბატონებული კოორდინირებული და არაკოორდინირებული კაპიტალიზმის ეკონომიკური წყობის ორივე ფორმა (თავი 3).

თავი 3:
სხვადასხვა ეკონომიკური სისტემა და წყობა

თავი 4:
სოციალური
დემოკრატიის
ეკონომიკური
პოლიტიკის ორიენტაცია

ერთი მხრივ, ეკონომიკური პოლიტიკის პროგრამების დონეზე, ასევე საბაზისო ღირებულებების, ძირითადი უფლებებისა და ეკონომიკურ-პოლიტიკური პრინციპების ურთიერთკავშირის საფუძველზე შემუშავდება **სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაცია** (თავი 4).

თავი 5:
პარტიების
ეკონომიკური
პოლიტიკის
პროგრამები

მეორე მხრივ, კოორდინირებული და არაკოორდინირებული ეკონომიკური წყობისა და სოციალური დემოკრატიის აღწერილი ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაციის საფუძველზე ბუნდესტაგში წარმოდგენილი **პარტიების ეკონომიკური პოლიტიკის პროგრამები** შედარებული იქნება მათ ძირითად პროგრამებთან (თავი 5).

თავები 6 და 7:
სხვადასხვა
ქვეყნის
მოდელები და
პრაქტიკული
მაგალითები

გამოცემის დასასრულს გთავაზობთ **აშშ-ის, დიდი ბრიტანეთის, გერმანიის, იაპონიისა და შვედეთის** სხვადასხვა ეკონომიკური წყობის შედარებას (თავი 6) და ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროების კონკრეტულ მაგალითებს, როგორებიცაა **პრივატიზაცია, ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა, ღირსეული შრომა და სანარმოო პროცესში თანამონაწილეობა**, ასევე **მინიმალური ხელფასი** (თავი 7).

ამგვარად, სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხი განიხილება სხვადასხვა დონეზე, რომლებიც ამ ნაშრომში აისახება, განსაკუთრებით საკითხი, თუ რითი გამოირჩევა უშუალოდ სოციალური დემოკრატია.

ამ შეკითხვაზე პირველ პასუხს გსდპ თავის ძირითად პროგრამაში იძლევა:

„სოციალური დემოკრატია უზრუნველყოფს ყველა ადამიანის არა მარტო ძირითად სამოქალაქო, პოლიტიკურ და კულტურულ უფლებებს, არამედ, ასეთივე მნიშვნელობით, ძირითად სოციალურ და ეკონომიკურ უფლებებს. საზოგადოების დემოკრატიზაციის საშუალებით ის უზრუნველყოფს ყველასთვის თანასწორ სოციალურ მონაწილეობას, პირველ რიგში, ერთობლივ მართვას, სამოქალაქო უფლებებზე დაფუძნებული, წინასწარი სოციალური დაცვის მქონე სოციალური სახელმწიფოს და კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის საშუალებით, რომელშიც გარანტირებულია დემოკრატიის უპირატესობა ბაზართან მიმართებით.“ (ჰამბურგის პროგრამა 2007: 19)

2. ფაქტობრივი ეკონომიკური თეორიები

ამ თავში:

- წარმოდგენილია ისტორიულად ყველაზე გავლენიანი ეკონომიკური თეორიები;
- ასახულია მათი დღევანდელი მნიშვნელობა;
- განხილულია, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება მათ სოციალური დემოკრატიისთვის.

„პრაქტიკოსები, რომლებსაც მიაჩნიათ, რომ არანაირ ინტელექტუალურ გავლენას არ განიცდიან, ჩვეულებრივ, რომელიმე წარსულში ჩარჩენილი ეკონომისტის მონები არიან“ (კეინსი, 1966: 323), – წერდა ჯონ მეინარდ კეინსი, თავად ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომისტი ისტორიაში. ამ თავში წარმოდგენილი და შედარებული იქნება მისი და მასთან ერთად უდიდესი და ყველაზე გავლენიანი ეკონომისტების, ადამ სმიტისა და კარლ მარქსის, თეორიების ძირითადი მახასიათებლები. ამდენად, იკვეთება ისტორიულად უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური თეორიების სამი პოლუსი.

მაგრამ ღირს კი განვიხილოთ იმ ეკონომისტების იდეები, რომელთა ნაშრომები მრავალი წლის წინ შეიქმნა? შეესაბამება კი მათი წარმოდგენები მუდმივად ცვალებად გლობალიზებულ მსოფლიოს თუ მათ უკვე დიდი ხანია მტვერი დაედოთ, გაუგებარი გახდნენ და ისტორიის მიერ უარყოფილი არიან?

რატომ და როგორ არის ეს თეორიები მნიშვნელოვანი სოციალური დემოკრატიისთვის? ისინი ორი თვალსაზრისითაა საგულისხმო:

ჯერ ერთი, ბევრ შემთხვევაში ისინი „იდეოლოგიური კარიერია“, რომელსაც პოლიტიკა თავისთვის იყენებს. მათი ცოდნა შეიძლება ეკონომიკური პოლიტიკის არგუმენტაციის ქეშმარიტების დადგენაში და, შესაბამისად, იდეოლოგიური „სიბეცის“ თავიდან აცილებაში დაგეხმაროთ.

მეორეც, სოციალური დემოკრატია ამ სამი ეკონომიკური თეორიიდან სრულად არცერთს არ იზიარებს; იგი მხოლოდ ზოგად ნორმატიულ ჩარჩოს ქმნის. ის სამივე თეორიას იშველიებს, მაგრამ აშკარა უპირატესობას მართვად კაპიტალიზმს ანიჭებს, როგორც იგი კეინსმა აღწერა.

სამი დიდი ეკონომისტი: სმიტი, მარქსი და კეინსი

არიან თუ არა კლასიკოსები კვლავ აქტუალური?

„იდეოლოგიური კარიერია“

სოციალური დემოკრატია: სამივე თეორიის მოშველიება

ამასთანავე, სამივე თეორიას კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებდნენ. უამრავია მათი უარყოფის ცდა. მათ მნიშვნელობას ვადაგასულად მიიჩნევდნენ, თუმცა მუდმივად ჩნდებოდა მათი აქტუალობის მტკიცებულება. ვერავინ, ვინც საფუძვლიანად არის დაკავებული ეკონომიკით, ვერ უგულებელყოფს სმიტის, მარქსისა თუ კეინსის იდეებს.

*ისტორიული
კონტექსტი: სმიტი:
მე-18 საუკუნის
შუა წლები*

ამ კლასიკოსების განხილვისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს შესაბამისი ეპოქის კონტექსტი. ადამ სმიტმა თავისი იდეები ჩამოაყალიბა მე-18 საუკუნის შუა წლებში, მერკანტილიზმის, ანუ იმ თეორიის ხანაში, რომლის სწავლებით, მონარქებს უნდა ეკონტროლებინათ ვაჭრობა და ემართათ ეკონომიკა, რათა თავიანთი კარის უზომო ფუფუნება დაეფინანსებინათ. შესაბამისად, სახელმწიფოს მიმართ მისი სკეპტიციზმი მფლანგველი, თვითგამდიდრებაზე ორიენტირებული მონარქიების გამოცდილებიდან განვითარდა და არა თანამედროვე საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს მაგალითზე.

*მარქსი: მე-19
საუკუნის შუა
წლები*

კაპიტალიზმის მჭევრმეტყველურ კრიტიკას მე-19 საუკუნის შუა წლებში მარქსი უპირისპირებდა მასების გაღატაკებას ადრეული ინდუსტრიალიზაციისა და გლობალიზაციის პირველი ტალღის პერიოდში. დღეისათვის მისი წარმოდგენები მე-20 საუკუნის სახელმწიფო სოციალიზმის ფონზე აღიქმება, რაც ამ მოსაზრებების დამახინჯებულ სურათს იძლევა.

*კეინსი: 1930-იანი
წლები*

და ბოლოს, კეინსი 1930-იან წლებში სწავლობდა ეკონომიკურ ლიბერალიზმს, რომელიც მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო ვერანაირ კრიტიკას ვერ უძლებდა. მისი „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“ იყო, როგორც მინიმუმი, ცდა, შეემუშაებინა რჩევები ეკონომიკური სისტემის სტაბილიზაციისთვის, რათა მომავალი დემოკრატიები რადიკალურ დიქტატურად არ გარდაქმნილიყო. 2007 წელს დაწყებული მსოფლიო ფინანსური კრიზისის ფონზე კეინსის იდეები ისევ აღორძინდა. მისი შეხედულებები ფინანსური ბაზრის გლობალური რეგულირების, ასევე სახელმწიფო საინვესტიციო პროგრამების შესახებ კვლავ ფართო დისკუსიების თემაა.

*ეკონომიკური
ცნებები და
მოდელები დროს
უძლებს*

სამი დიდი ეკონომისტის, სმიტის, მარქსისა და კეინსის, შეხედულებების შესწავლა არა მარტო ზოგად ორიენტაციას გვაძლევს, არამედ დიდი პრაქტიკული სარგებელიც მოაქვს. მრავალი ეკონომიკური მოდელი და განმარტება, რომლებიც დღეს ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი და რომლებსაც ხშირად ვიყენებთ, ისე, რომ მათი წარმომავლობა არ ვიცით, სწორედ ამ სამმა პიროვნებამ ჩამოაყალიბა.

	სმიტი	მარქსი	კეინსი
როდის	მე-18 ს-ის შუა წლები	მე-19 ს-ის შუა წლები	1930-იანი წლები
საბაზი	მერკანტილიზმი, აბსოლუტიზმი	ინდუსტრიალიზაცია და მშრომელთა გაღატაკება	მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და დიქტატურების წარმოქმნა
მთავარი მიზანი	თავისუფლება მერკანტილისტური სახელმწიფოსგან	მშრომელთა მდგომარეობის გაუმჯობესება და მათი გათავისუფლება ჩაგვრისგან	დემოკრატიის უზრუნველყოფა ეკონომიკისა და შრომის ბაზრის სტაბილიზაციით
კავშირი სოციალურ დემოკრატიასთან	თავისუფლება და კოოპერაციის მოდელი	„ღირსეული შრომის“ მოდელი და შრომისა და კაპიტალის დაბალანსების საკითხი	კოორდინირებული ეკონომიკის და აქტიური ეკონომიკური პოლიტიკის მოდელი

„ბაზრის უხილავი ხელის“ ცნება ადამ სმიტმა დაამკვიდრა. ამით უნდა ახსნილიყო ბაზრის ეფექტიანობა. ზოგჯერ ეს გამონათქვამი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც საუბარია ბაზრის მითურ ყოვლისშემძლეობაზე.

ვინც „ღირსეული შრომისკენ“ მიმართული პოლიტიკის წინააღმდეგია, მარქსს გვერდს ვერ აუვლის. სწორედ მას ეკუთვნის „შრომის გაუცხოების“ ცნება.

და ბოლოს, კეინსს ეკუთვნის ხშირად ციტირებული გამოთქმა „შორეულ პერსპექტივაში ჩვენ, ყველანი, გარდაცვლილები ვართ“. ამით ის საბაზრო კრიზისის გამო სახელმწიფოსგან საპასუხო ზომების მიღებას მოითხოვდა. მისი „მინიშნება“ მიმართული იყო, პირველ რიგში, მათ წინააღმდეგ, ვინც გრძელვადიან პერსპექტივაში იმედს სწორედ ბაზრის თვითგანკურნების უნარზე ამყარებდა და არა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობაზე ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართ.

*სმიტი:
„ბაზრის უხილავი ხელი“*

მარქსი: „ღირსეული შრომა“

კეინსი: „შორეულ პერსპექტივაში ჩვენ, ყველანი, გარდაცვლილები ვართ“

დამატებითი ლიტერატურა:
Nikolaus Piper (Hg.) (1996), Die großen Ökonomen: Leben und Werk der wirtschaftswissenschaftlichen Vordenker, Stuttgart.

2.1. ადამ სმიტი – ეკონომიკური ლიბერალიზმის ფუძემდებელი

სმიტი: „ერთა კეთილდღეობა“

ეკონომიკური ლიბერალიზმის მიმდევართა ფუნდამენტური ნაშრომია 1776 წელს ადამ სმიტის მიერ გამოქვეყნებული წიგნი „ერთა კეთილდღეობა“.

ისტორიული კონტექსტი: მერკანტილიზმი მე-18 საუკუნის შუა წლებში

იმ პერიოდში დიდი ბრიტანეთი მერკანტილიზმიდან კაპიტალიზმზე გარდამავალ ეტაპზე იმყოფებოდა (მდრ. Gerstenberger 2006: 40, 57-65; და Conert 2002: 64).

მერკანტილიზმის ეპოქაში, რომელიც მე-16-დან მე-18 საუკუნემდე გრძელდებოდა, თავადები და მეფეები თავიანთი ეკონომიკური პოლიტიკის წარმატებას დაგროვებული ოქრო-ვერცხლის ოდენობით ზომავდნენ. ვაჭრობა აღიქმებოდა, როგორც თამაში ნულოვანი ანგარიშით:

რასაც ერთი ქვეყანა იგებდა, მეორე კარგავდა. ურთიერთსარგებლიანობის ფაქტორი აღიარებული არ იყო. ამიტომ საქონლის იმპორტს დიდ საბაჟო გადასახადებს უწესებდნენ, ნედლეულის შემოტანას კი ხელს უწყობდნენ. სამეფო კარი ეკონომიკის მართვას ცდილობდა. გილდიები დეტალურად განსაზღვრავდნენ, თუ ვის რა საქმიანობა უნდა განეხორციელებინა და რამდენი საქონელი უნდა ეწარმოებინა.

სმიტის მიზანი: მერკანტილიზმის დაძლევა

სმიტმა „კაპიტალისტური მანიფესტი“ იმისთვის დაწერა, რომ ბოლო მოეღო ამ ხისტი ეკონომიკური წყობისთვის. მისმა იდეებმა ფეხი მოიკიდა. ამით მან თავისი წვლილი შეიტანა ეკონომიკისა და ვაჭრობის ლიბერალიზაციის საქმეში.

სმიტმა ძირითადად შეცვალა თეორია ქვეყნის ეკონომიკის სიმდიდრის შესახებ. ის სიმდიდრეს მხოლოდ შესრულებული სამუშაოს მიხედვით ზომავდა და არა, მერკანტილისტების მსგავსად, ოქროს რეზერვების ოდენობით.

ადამ სმიტი (1723-1790) ეკონომიკური ლიბერალიზმის მამამთავრად მიჩნეული. ის იყო მორალისტი ფილოსოფოსი და საბაჟო მოხელე შოტლანდიაში.

მისი თეზისის მიხედვით, ძალთა თავისუფალი საბაზრო ურთიერთქმედებისას ყველაზე მეტი კეთილდღეობა მაშინ წარმოიშობა, როცა ყველა თავის სარგებელს ეძებს. 1776 წელს სმიტმა გამოაქვეყნა წიგნი „ერთა კეთილდღეობის არსისა და მიზეზების კვლევა“ (მას მეტწილად „ერთა კეთილდღეობად“ მოიხსენიებენ), რომელიც თანამედროვე ეკონომიკის საფუძვლად და მიჩნეული. მისი ფუძემდებლური იდეები დღემდე ასახულია ეკონომიკის სახელმძღვანელოებში.

ნაკლებად ცნობილი, რომ მორალისტ ფილოსოფოს სმიტს „ეთიკური გრძნობების თეორიაში“ მიაჩნია, რომ სამართლიანობა, ნდობა და გულახდილობა აუცილებელია ეკონომიკური საქმიანობისთვის და რომ ურთიერთთანაგრძნობა საზოგადოებრივი თანაარსებობის უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი ძალაა.

საყოველთაო კეთილდღეობის მისაღწევად სმიტი სამ წყაროს ასახელებს:

- სწრაფვა სარგებლისა და საკუთრებისკენ;
- შრომის გადანაწილება და სპეციალიზაცია;
- თავისუფალი ვაჭრობა და კონკურენცია.

ერთ-ერთ მაგალითზე ის განმარტავს, თუ როგორ შეიძლება იყოს წარმატებული სწრაფვა სარგებლისა და საკუთრებისკენ და საბოლოოდ ემსახუროს საზოგადო კეთილდღეობის საქმეს.

„ჩვენ ველით ჩვენს სადილს არა ყასბის, ლუდის მხარშველისა თუ ხაბაზის კეთილგანწყობის, არამედ მათ მიერ საკუთარი ინტერესების დაცვის საფუძველზე. ჩვენ მივმართავთ არა მათ კაცთმოყვარეობას, არამედ მათ ეგოიზმს, და ვსაუბრობთ არა საკუთარ საჭიროებებზე, არამედ მათ სარგებელზე.“ (სმიტი, 1974: 17)

თავისი ნაშრომის „ერთა კეთილდღეობა“ პირველივე წინადადებაში სმიტი განსაზღვრავს შრომის გადანაწილებას, როგორც ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვან მამოძრავებელ ძალას:

„შრომის გადანაწილება ხელს უწყობს და აუმჯობესებს შრომის პროდუქტიულობას ისე, როგორც სხვა არაფერი.“ (სმიტი, 1974: 9)

მან შრომის გადანაწილების უპირატესობა ქინძისთავის მწარმოებელი ფაბრიკის მაგალითზე განიხილა: ცალკე აღებულ მუშას დამოუკიდებლად დღეში მხოლოდ რამდენიმე ქინძისთავის დამზადება შეუძლია. თუ სანარმოო პროცესი რამდენიმე საფეხურად დაიყოფა და თითოეულს შესარულებს სპეციალიზებული მუშა, რომელიც პასუხისმგებელია წარმოების კონკრეტულ საფეხურზე, ამ შემთხვევაში ყოველდღიურად რამდენიმე ათასი ქინძისთავის დამზადებაა შესაძლებელი.

საბოლოოდ სმიტი თავისუფალი ვაჭრობისა და თავისუფალი კონკურენციის მხარდასაჭერად გამოდის. მუშებს შორის შრომის გადანაწილების მსგავსად, პარტიებსაც, რომლებსაც ერთმანეთთან თავისუფალი ურთიერთობა აქვთ, შეეძლოთ ის სპეციალიზაცია აერჩიათ, რომელსაც ისინი ყველაზე უკეთ ფლობენ. ამგვარად, პროდუქტიულობა მთლიანობაში გაიზრდებოდა. „ბაზრის უხილავი ხელის“ საშუალებით გადანაწილება, სმიტის თანახმად, მეტ ეფექტს მოიტანდა, ვიდრე ეკონომიკის ცენტრალიზებული დაგეგმვის რომელიმე ფორმა. მაგალითად სმიტი შოტლანდიასა და პორტუგალიას შორის არსებულ ვაჭრობას იშველიებს.

Ö

სწრაფვა
სარგებლისკენ

პროდუქტიულობა
შრომის
გადანაწილების
გზით

კეთილდღეობა
თავისუფალი
ვაჭრობისა და
კონკურენციის
გზით

ვაჭრობის
საშუალებით
„შედარებითი“
უპირატესობის
გამოყენება

თუ შოტლანდია განსაკუთრებულად მაღალხარისხიანი შალით გამოირჩეოდა, პორტუგალია კარგ ღვინოს აწარმოებდა. ამას უწოდებდა სმიტი შედარებით სარგებელს. თუ ორივე ქვეყანა კონცენტრირებას საკუთარ პროდუქციაზე მოახდენს და მისით ივაჭრებს, ნაცვლად იმისა, რომ დიდი ძალისხმევა მოახმაროს როგორც ღვინის, ისე შალის წარმოებას, მაშინ ორივე სარგებელს ნახავს.

ეს იდეა ეწინააღმდეგებოდა იმდროინდელ შეხედულებას, რომ ვაჭრობა იყო თამაში ნულოვანი ანგარიშით. ირონიაა, რომ სმიტი, როგორც მებაჟე, ათ წელზე მეტ ხანს იცავდა მერკანტილისტურ სავაჭრო წესებს.

რა არის
„Laisser-faire“?

იმისათვის, რომ კეთილდღეობის წყაროებმა – მოგებისკენ სწრაფვამ, შრომის გადანაწილებამ, ვაჭრობამ და კონკურენციამ – იმოქმედოს, სახელმწიფო, სმიტის აზრით, მხოლოდ ირიბად უნდა ზემოქმედებდეს ბაზარზე და მას რაც შეიძლება მეტ თავისუფლებას უნდა აძლევდეს. აქედან წარმოიშვა ეგრეთ წოდებული „Laisser-faire“ – დოქტრინა¹, რომლის მიხედვითაც, სახელმწიფო საზოგადოების უსაფრთხოების, ქვეყნის თავდაცვის, მართლწესრიგის დაცვის, ინფრასტრუქტურისა და განათლების სფეროებით უნდა შემოიფარგლოს და ბაზარში არ უნდა ჩაერიოს. ამის საფუძველზე მაქსიმალურად იზრდება პროდუქტიულობა.

საწარმოო ძალების
გამოთავისუფლება

სმიტმა შექმნა ეკონომიკის ლიბერალიზაციის თეორიული საფუძვლები, რომლებმაც, პირველ რიგში, მე-19 საუკუნის ინდუსტრიალიზაციასთან ერთად მანამდე უცნობი საწარმოო ძალები გამოათავისუფლა. თუმცა სმიტი იქიდან გამოდიოდა, რომ თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკა ავტომატურად დაბალანსდებოდა, და მან წინასწარ ვერ განჭვრიტა შესაძლო კრიზისები და რეცესიები.

შრომის
გადანაწილების
პრობლემა

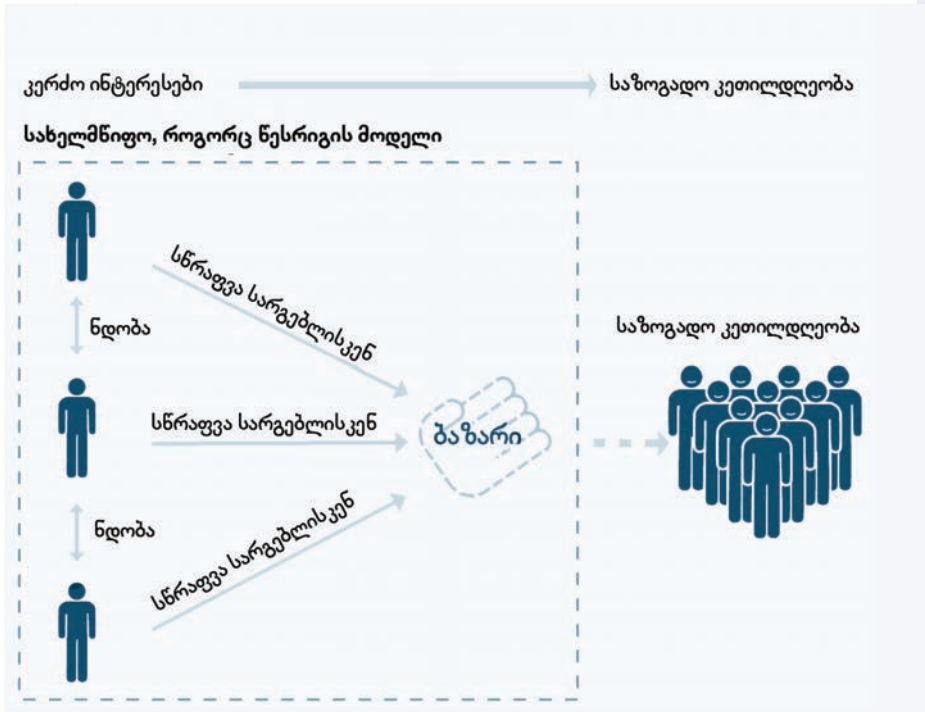
ისევე, როგორც მარქსი, რომელიც თავის თეორიებში მშრომელთა ჩაგვრასა და შრომის გაუცხოებას იკვლევდა, სმიტიც ხედავდა კაპიტალიზმის მანკიერ მხარეებს. ის შიშობდა, რომ შრომის მუდმივი დაქუცმაცება ადამიანების დაჩლუნგებას გამოიწვევდა, და ამის საპირწონედ მათთვის განათლების მიღების შანსს ითხოვდა.

სმიტი: „ეთიკური
გრძნობების
თეორია“

თავის მეორე, ნაკლებად ცნობილ დიდ ნაშრომში, „ეთიკური გრძნობების თეორია“ (1759), სმიტი აღწერს ადამიანების მოთხოვნილებას, იმოქმედონ წესიერად და სამართლიანად და გადალახონ საკუთარი ეგოიზმი, როგორც კოლექტიური მოთხოვნილებების მქონე არსებებმა. ამდენად, ის უარყოფს აზრს, რომლის მიხედვითაც იგი კაცობრიობას მაქსიმალური მოგებისკენ მიმართულ homo oeconomicus-ად წარმოაჩენს.

¹ Laisser faire (ფრანგ.) – ნიშნავს „აკეთონ, რაც სურთ“.

სმიტს საკუთარი თავი, პირველ რიგში, არა ეკონომისტად, არამედ მორალისტ ფილოსოფოსად მიაჩნდა და საზგასმით აღნიშნავდა სამართლიანობის, ნდობისა და გულახდილობის მნიშვნელობას ბიზნესის საქმეში.

სურ. 1: სმიტი: საზოგადოებრივი კეთილდღეობა სარგებლის მეშვეობით

კლასიკური ეკონომიკური ლიბერალიზმის თეორია, რომელიც სმიტის იდეებს ეფუძნება, დომინირებდა 1929 წლის მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისამდე. მხოლოდ ამ უკანასკნელის შემდეგ გაჩნდა საყოველთაო ეჭვები, ნამდვილად ხდება თუ არა უხილავი ხელით მართული ბაზრის მუდმივი დაბალანსება. ღრმა კრიზისი და მისი თანმდევი უმუშევრობის მაღალი დონე Laisser-faire პრინციპით ვერ აიხსნებოდა. კლასიკური ეკონომიკური ლიბერალიზმის საფუძვლები შეირყა. როგორც ნობელის პრემიის ლაურეატმა იოზეფ ე. სტიგლიცმა წარსულის შეფასებისას აღნიშნა, უხილავი ხელი მხოლოდ იმიტომ იყო უხილავი, რომ ხშირად ის იქ საერთოდ არ არსებობდა (სტიგლიცი, 2002).

სმიტის გავლენა

მომდევნო ათწლეულებში კეინსიანიზმი გავრცელდა. გარკვეულ ხანს ჩრდილში ყოფნის შემდეგ, 1980-იანი წლებიდან, ნეოლიბერალების მემკვიდრეობით ეკონომიკური ლიბერალიზმის იდეები აღმავლობას განიცდის.

ჩიკაგოს სკოლა

იმ ეკონომისტთა შორის, რომლებმაც სმიტის იდეები აიტაცეს, განავითარეს და გაავრცელეს, ყველაზე ცნობილად ფრიდრიხ ავგუსტ ფონ ჰაიეკი და მილტონ ფრიდმანი არიან მიჩნეული. ამ უკანასკნელმა დააფუძნა ეკონომიკური ლიბერალიზმის იდეოლოგია, რომელსაც „ჩიკაგოს სკოლადაც“ მოიხსენიებენ (პროფესორი ფრიდმანი ჩიკაგოში ასწავლიდა). თუმცა ნეოლიბერალებმა მხოლოდ სმიტისეული სახელმწიფოს კრიტიკა და თავისუფალი ბაზრისადმი მიდრეკილება გაითავისეს. მისი „ეთიკური გრძნობების თეორია“ ჰაიეკმა და ფრიდმანმა უწყურადღებოდ დატოვეს.

ახლებური ინტერპრეტაცია ტეტჩერისა და რეიგანის მმართველობის დროს

სმიტის ნაშრომების ახლებურმა ინტერპრეტაციამ განსაკუთრებული ზეგავლენა აშშ-ში პრეზიდენტ რონალდ რეიგანისა და დიდ ბრიტანეთში პრემიერ-მინისტრ მარგარეტ ტეტჩერის მმართველობის დროს მოახდინა. მათი პოლიტიკის ლაიტმოტივი იყო ლოზუნგი „სახელმწიფო არ არის პრობლემის გადაჭრის ნაწილი, სახელმწიფო თავადაა პრობლემა“. ეს ნიშნავდა დერეგულაციას, პრივატიზაციას და სახელმწიფოს მხრიდან მომსახურების შემცირებას.

ვაშინგტონის კონსენსუსი

ბაზრის აპოლოგეტები დიდ გავლენას ახდენდნენ ასევე მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პოლიტიკაზე. ეგრეთ წოდებული ვაშინგტონის კონსენსუსის ფარგლებში ამ ინსტიტუტებმა გაავრცელეს ეკონომიკური ლიბერალიზმის იდეოლოგია, მათ შორის, ლათინურ ამერიკაში, პოსტკომუნისტურ სახელმწიფოებში და 1997 წლის აზიის კრიზისის შემდეგ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში. ფინანსური ბაზრების დერეგულაციაც მეტწილად ამ იდეოლოგიის დამსახურება იყო. ამის შედეგად მივიღეთ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ყველაზე მძიმე გლობალური ფინანსური კრიზისი და 2008 წლიდან – საყოველთაო რეცესია. კრიზისის მასშტაბმა და მოცულობამ ეკონომიკური და პოლიტიკური აზროვნების გადაფასება მოიტანა. ეკონომიკური ლიბერალიზმის იდეოლოგიის ნაცვლად, რომელიც ბრმად ენდობა ბაზარს, უპირატესობა მათ ენიჭება, ვინც სახელმწიფოსა და ბაზარს შორის ახალ ბალანსს ეძებს და აღიარებს პოლიტიკის პრიმატს ეკონომიკაზე.

*დამატებითი ლიტერატურა:
Helen Winter und Thomas Rommel (1999), Adam Smith für Anfänger. Der Wohlstand der Nationen: eine Leseintroduction. München.*

2.2. კარლ მარქსის კაპიტალიზმის კრიტიკა

კარლ ჰაინრიხ მარქსი (1818-1883) იყო გერმანელი ფილოსოფოსი და პოლიტიკური ჟურნალისტი.

იმას, რაც ლიბერალ ეკონომისტებს თავისუფალი ბაზრის განვითარებით განპირობებულ სტაბილურობად და ზრდად მიაჩნდათ, მარქსი უწოდებდა კლასობრივ ბრძოლას, ჩაგვრას, გალატაკებას და კრიზისებისადმი მიდრეკილ სისტემას, რომელსაც შეეძლო პროლეტარული რევოლუცია გამოეწვია.

მარქსის უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკურ-თეორიული ნაშრომია ნაწილობრივ მისი სიკვდილის შემდეგ გამოქვეყნებული „კაპიტალი“, რომლის სამი ტომი 1867 და 1894 წლებს შორის გამოიცა. დიდი პოლიტიკური რეზონანსი ჰქონდა 1848 წელს გამოქვეყნებულ „კომუნისტურ მანიფესტს“.

კაპიტალიზმის კრიტიკოსი კარლ მარქსი სწორად სმიტის იდეების თეორიულ მონინაღმდეგედ განიხილება. ეს მხოლოდ ნაწილობრივია სწორი: მარქსმა დეტალურად შეისწავლა სმიტის ნაწერები და მსგავს დასკვნამდე მივიდა. კაპიტალიზმის საწარმოო ძალა და ინოვაციის უნარი მარქსის მიერ სმიტთან შედარებით ბევრად უფრო მეტადაა ხაზგასმული. თუმცა აქედან მარქსი სხვა დასკვნებს აკეთებს. სმიტისგან განსხვავებით, მარქსის აზრით, კაპიტალიზმი ძირითადად

არასტაბილურობითა და დესტრუქციულობით ხასიათდება, რასაც არა „ერთა კეთილდღეობისკენ“, არამედ მშრომელთა დიდი უმრავლესობის გალატაკებისკენ მივყავართ.

იმისათვის, რომ მარქსის იდეების გაგება შევძლოთ, მე-19 საუკუნის ადრეული ინდუსტრიალიზაციის ხანაში, მშრომელთა ცხოვრების უმძიმესი პირობების არსებობის პერიოდში უნდა გადავინაცვლოთ. დუისბურგის ინდუსტრიული კულტურის მუზეუმის დოკუმენტი მკაფიოდ გამოხატავს ამ შთაბეჭდილებას (ბაიერი და სხვები, 2002: 18):

„მაშინ, როდესაც შეძლებულები ქალაქგარეთ არისტოკრატიულ უბანს იშენებდნენ, მშრომელთათვის გაუკაცრიელებული ქუჩების რიგებში შეუხედავი, გადატვირთული, არაჰიგიენური და გადამეტებულად ძვირი სახლები წამოიჭიმებოდა ხოლმე. [...] მაგალითისთვის, აქ ერთ ოთახში ხშირად მთელ ოჯახს ვინმე უცნობთან ერთად ეძინა, თანაც ბევრი ადამიანი რიგრიგობით იყოფდა სანოლს: ძილის რიტმი სამუშაო განრიგს შეესაბამებოდა: ფაბრიკებში შრომის პირობები მანქანა-დანადგარების მოთხოვნებზე იყო დამოკიდებული და მათ შესაბამებოდა მათზე მომუშავე ადამიანების შრომის პირობები. 70-საათიანი სამუშაო კვირა წესი იყო, ტექსტილის წარმოებაში კი ეს დრო 80 საათსაც აღწევდა. მეტად გავრცელებული იყო ბავშვთა შრომა, თითქმის არ არსებობდა სოციალური უსაფრთხოება, მწირი იყო ჯანმრთელობის დაცვა.“

მარქსი: ო
დამოკიდებულება
სმიტთან

ისტორიული
კონტექსტი:
ადრეული
ინდუსტრიალიზაცია
მე-19 საუკუნის
შუა წლებში

ეს აღწერილობა დღესაც აქტუალურია მრავალი ღარიბი ქვეყნის ცხოვრებისა და შრომის პირობებისთვის.

ჩაგვრა, როგორც
კაპიტალიზმის
შედეგი

ამ არაჰუმანური შრომისა და ცხოვრების პირობებს მარქსი განიხილავდა არა როგორც უბედურ შემთხვევას, არამედ როგორც კაპიტალიზმის გარდაუვალ შედეგს. მისი ანალიზის მიხედვით, თავისუფალ ბაზარს აუცილებლად მოჰყვება გაჭირვება და ჩაგვრა, ვინაიდან კაპიტალისტების სარგებელი სწორედ მშრომელთა ჩაგვრიდან გამომდინარეობს.

„დამატებული
ღირებულების“
ცნება

მარქსის თეორიაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს „დამატებული ღირებულების“ ცნებას, რომელიც მან პირველად თავისი ნაშრომის, „კაპიტალის“, 1867 წელს გამოქვეყნებულ პირველ ტომში და მისი სიკვდილის შემდეგ გამოცემულ მომდევნო ტომებში განმარტა. დამატებული ღირებულება არის მოგების სახით მიღებული ღირებულება, რომელიც აღემატება მენარმის მიერ ინვესტირებულ კაპიტალს

მარქსის შრომის ღირებულების თეორიის მიხედვით, **დამატებული ღირებულება** იწარმოება მოგებისგან, რომელსაც მენარმე იღებს მუშის შრომისგან ხელფასისა და საწარმოო საშუალებების ხარჯების გამოქვითვის შემდეგ. ამდენად, დამატებული ღირებულება მუშის ჩაგვრას უტოლდება. ამასთანავე, მარქსი ასხვავებს აბსოლუტურ დამატებულ ღირებულებას, რომელიც მარტივი დამატებითი შრომისგან (გახანგრძლივებული სამუშაო დრო) მიიღება, და ფარდობით დამატებულ ღირებულებას, რომელიც პროდუქტიულობის ზრდის შედეგად წარმოიშობა. (Das Wirtschaftslexikon 2009)

– მაგალითად, თუ მან მხოლოდ 100 ევრო ჩადო წარმოებაში (როგორც საქონლისა და ყველა საწარმოო საშუალების პროპორციული ანაზღაურება), მაგრამ ბაზარზე მისი მოგება 110 ევროს უდრის. მარქსის მიხედვით, დამატებული ღირებულების სისტემატური მიღება შესაძლებელია ადამიანთა შრომის საფუძველზე; სხვაგვარად რომ ვთქვათ, როდესაც მუშა ქმნის ღირებულებას, რომელიც აღემატება მის ხელფასს.

დამატებითი
ლიტერატურა:
Volker Happe,
Gustav Horn, Kim
Otto (2009), Das
Wirtschaftslexikon.
Begriffe. Zahlen.
Zusammenhänge,
Bonn.²

მარქსის განმარტებით, მუშები სწორედ იმ ოდენობის ხელფასს იღებენ, რომელიც მათ საარსებოდ ესაჭიროებათ. რაც შეეხება კაპიტალისტებს, ისინი მდიდრდებიან ხელფასებსა და წარმოებულ დამატებულ ღირებულებას შორის წარმოქმნილი განსხვავებით.

ის იქიდან გამომდინარე, რომ კაპიტალისტი – სულ უფრო მზარდი კონკურენციის იძულებით – ამ დამატებული ღირებულების გაზრდას შეეცდება. ხელფასები კვლავ შემცირდება, სამუშაო დროის ხან-

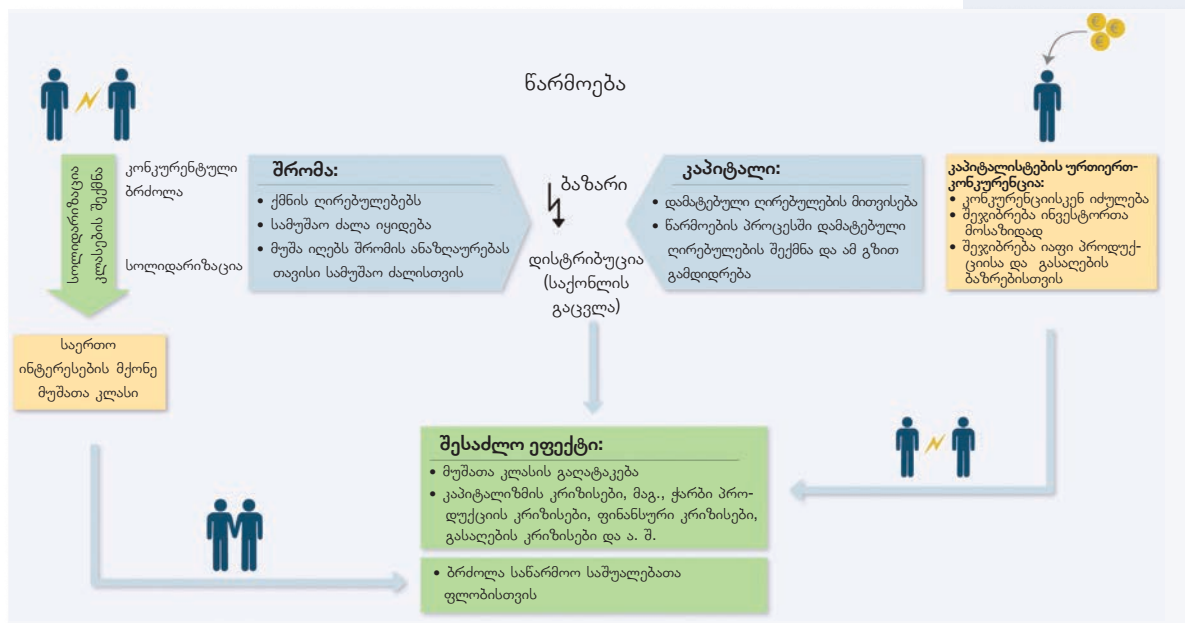
2 მაღლობას ვუხდით გამომცემლობას J.H.W. Dietz Nachf. (ბონი), იმისთვის, რომ ამ ტომში ეკონომიკური ლექსიკონის სხვადასხვა ცნების გამოყენების შესაძლებლობა მოგვცა.

გრძლივობა მოიმატებს და ავტომატიზაცია გაძლიერდება. ამის შედეგად გაიზრდება უმუშევრობა. ამასთანავე, კონკურენტები სულ უფრო მეტად განიდევენებიან ბაზრიდან. საბოლოოდ საზოგადოება გაიყოფა უქონლებად და იმ ადამიანების მცირე ჯგუფად, რომელთა ხელშიც კონცენტრირებულია კაპიტალი.

„დამატებული ღირებულების“ ცნების გვერდით თავის 1844 წელს შექმნილ „ფილოსოფიურ-ეკონომიკურ მანუსკრიპტებში“ მარქსმა „შრომის გაუცხოების“ ცნებაც განსაზღვრა. სმიტის მსგავსად, მარქსმა მასში პროდუქტიული შრომის გადანაწილების ჩრდილოვანი მხარეები ასახა. მასობრივი პროდუქციის წარმოებისას მუშა მხოლოდ მცირეგაბარიტინ და მონოტონურ საწარმოო პროცესში მონაწილეობს. მას არ აქვს კონტაქტი მზა პროდუქტთან და ამასთან დაკავშირებული კმაყოფილების გრძნობა მისთვის უცხოა.

სმიტისთვის კონკურენცია და შრომის გადანაწილება პროგრესის წყარო იყო. მარქსს, ამის საპირისპიროდ, კონკურენცია და შრომის გადანაწილება კაპიტალიზმის უდიდეს მანკიერებად, ასევე ჩაგვრისა და გაუცხოების მიზეზად მიაჩნდა. ის ხედავდა, რომ მის დროში საწარმოო პროგრესს სიკეთე მხოლოდ კაპიტალის მესაკუთრეთათვის მოჰქონდა, მშრომელებისთვის კი ეს მხოლოდ მეტ გადატაკებას ნიშნავდა.

„გაუცხოების“
ცნება

სურ. 2: მარქსის არგუმენტაციის საბაზისო სტრუქტურა

მარქსის მიხედვით, მოგებაზე ორიენტირებული ეკონომიკური ნყობა არასტაბილური და კრიზისებისადმი მიდრეკილი იყო. მისი აზრით, საბოლოოდ ამას ჩაგრულთა რევოლუციის გამოწვევა შეეძლო.³

„სანარმოო საშუალებათა ცენტრალიზაცია და შრომის განსაზოგადოება იმ ნერტილს მიაღწევენ, სადაც შეუთავსებელი გახდებიან მათ კაპიტალისტურ გარსთან. ის აფეთქდება. კაპიტალისტური კერძო საკუთრების აღსასრულის დრო დგება.“ (მარქსი, 1991: 684-685)

სანარმოო
საშუალებათა
კერძო
მფლობელობა,
როგორც
კლასობრივი
საზოგადოების
მახასიათებელი

კარლ მარქსის თეორიის უკანასკნელი საკვანძო ცნება, რომელსაც ის, უპირველეს ყოვლისა, 1848 წლის კომუნისტური პარტიის მანიფესტში აღწერს, არის „საკუთრების“ ცნება, რომელიც სანარმოო საშუალებათა კერძო მფლობელობას გულისხმობს.

მარქსისთვის სანარმოო საშუალებათა კერძო მფლობელობა კაპიტალისტური კლასობრივი საზოგადოების მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. თავის ადრეულ ნაშრომებში პროგნოზირებული პროლეტარული რევოლუციის შემდეგ ის კერძო საკუთრების გაუქმებას ვარაუდობდა. დაბალი ანაზღაურების გამო, რომელიც მხოლოდ არსებობაზე იყო გათვლილი, მუშათა კლასს არ ეძლეოდა საკუთრების დაგროვების შესაძლებლობა. კაპიტალისტები კი საკუთრებას ჩაგვრის საფუძველზე ეუფლებოდნენ.

პოლიტიკური
მოთხოვნები
კომუნისტურ
მანიფესტში

სხვა საკითხებთან ერთად მარქსი კომუნისტური პარტიის მანიფესტში შემდეგ მოთხოვნებს აყენებდა:

- კრედიტის ცენტრალიზაცია სახელმწიფოს ხელში სახელმწიფო კრედიტისა და ყოვლისმომცველი მონოპოლიის მქონე ეროვნული ბანკის მეშვეობით;
- ტრანსპორტის ცენტრალიზაცია სახელმწიფოს ხელში;
- სახელმწიფო ფაბრიკებისა და სანარმოო საშუალებების გაფართოება, ყველა მიწის კულტივაცია და გაჯანსაღება ერთობლივი გეგმის შესაბამისად (შდრ. მარქსი/ენგელსი, 1987: 54).

3 მარქსის მკვლევრების აზრი იყოფა იმასთან დაკავშირებით, თუ რად მიაჩნდა მარქსს რევოლუცია – აუცილებელ თუ მხოლოდ სავარაუდო ისტორიულ ფაქტად. ამ შემთხვევაში გადაამწყვეტი მნიშვნელობისაა, ვიმსჯელებთ ამაზე მისი მოლვანეობის ცალკეული ეტაპების თუ მისი მთლიანი შემოქმედების მიხედვით. დამატებითი ლიტერატურა: ჰაინრიჰი (2004: 169-178).

მარქსის უმნიშვნელოვანესი ინტერპრეტატორი, ფრიდრიხ ენგელსი, მოგვიანებით ამგვარი ნაციონალიზაციის უარყოფით მხარეებსაც აღნიშნავდა: „რაც უფრო მეტ საწარმოო ძალას დაეპატრონება იგი [სახელმწიფო], მით უფრო მეტად იქცევა ის საზოგადო კაპიტალისტად, მით უფრო მეტ მოქალაქეს დაჩაგრავს. [...] კაპიტალისტური ურთიერთობები კი არ გაუქმდება, არამედ კიდევ უფრო მაღალ საფეხურზე იქნება აყვანილი“ (ენგელსი, 1988: 553-554).

ეკონომისტ ჯონ კენეტ გელბრეიტს ამასთან დაკავშირებით შემდეგ ციტატას მიაწერენ: „კაპიტალიზმის დროს ადამიანი ადამიანებს ჩაგრავს. კომუნიზმის დროს კი პირიქითაა.“ ისეთმა სახელმწიფომ, როგორც იყო საბჭოთა კავშირი ან გდრ, რომლებმაც გაიზიარეს კომუნისტური მანიფესტის მოთხოვნები ბანკების, ტრანსპორტისა და საწარმოო საშუალებათა ცენტრალიზაციისა და განსაზოგადოების შესახებ, მარცხი განიცადა.

მარქსი მიუთითებდა ისტორიაზე, როგორც კლასობრივი ბრძოლის შედეგზე, რომელიც თავის პიკს ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის დაპირისპირებისას აღწევდა და რომელიც საბოლოოდ შეიძლებოდა პროლეტარული რევოლუციით დაგვირგვინებულიყო. ის ავითარებდა უტოპიას უკლასო საზოგადოების შესახებ, რომელიც კონკურენციისა და საწარმოო საშუალებათა კერძო მფლობელობის გარეშე არსებობს.

მაგრამ ისტორიამ დაგვანახვა, რომ მარქსის მიერ აღწერილი გალატაკება და საკუთრების სულ უფრო მეტად კონცენტრირება კაპიტალისტების ხელში გარდაუვალი არ არის. მოგების უფრო სამართლიანი გადანაწილება მშრომელთა პროფკავშირებში ორგანიზებისა და სოლიდარიზაციის, ასევე სოციალური სახელმწიფოს შექმნისა და დაფუძნების გზით იქნებოდა შესაძლებელი.

კაპიტალის კონცენტრაცია ავსტრიელი ეკონომისტის, იოზეფ შუმპეტერის, მიერ აღწერილი „შემოქმედებითი ნგრევის“ საშუალებით იქნა დაძლეული. ის აღწერს, როგორ ხდება ეკონომიკური წარმოებების ახლებური რეორგანიზაცია ინოვაციების, კონკურენციის, კრიზისებისა თუ ახალი სავაჭრო ბაზრების საშუალებით.

ისტორია, როგორც
კლასობრივი
ბრძოლის შედეგი

გალატაკება
გარდაუვალი არ
არის

შუმპეტერი:
„შემოქმედებითი
ნგრევა“

მარქსის მიერ ხშირად გამოყენებული ცნებები „**ბურჟუაზია**“ და „**პროლეტარიატი**“ ურთიერთსაპირისპირო კლასებს ასახავს. ცნება „პროლეტარი“ წარმოქმნილია ლათინური სიტყვისგან „proletarius“ („ყველაზე დაბალი ფენისთვის მიკუთვნებული“). ცნება „ბურჟუაზია“ ფრანგული წარმომავლობისაა და „ეკონომიკური საკუთრების მქონე ფენას“ ნიშნავს.

„ახალი, გარე თუ შიგა ბაზრების გახსნა და სახელოსნოებისა და ფაბრიკების ორგანიზაციული განვითარება ისეთი კონცერნების სახით, როგორცაა [...], ასახავს მსგავს პროცესს [...], რომელიც უწყვეტად გარდაქმნის ეკონომიკურ სტრუქტურას შიგნიდან გარეთ, განუწყვეტილად ანადგურებს ძველ სტრუქტურას და მუდმივად ქმნის ახალს. ეს „შემოქმედებითი ნგრევის“ პროცესი კაპიტალიზმის არსებითი ფაქტორია.“ (შუმპეტერი, 1942: 137-138)

სავაჭრომობილო მრეწველობამ მეეტლეების, მჭედლებისა და მეჯინბეების ადგილი დაიკავა. საბეჭდი მანქანების დამამზადებლებმა გზა კომპიუტერების მწარმოებლებს დაუთმეს. ეს გახლავთ შემოქმედებითი ნგრევის მაგალითები, რომელიც, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს ინოვაციას, მაგრამ, მეორე მხრივ, ახალ არასაიმედოობას ქმნის და ადამიანების განსაკუთრებულ მოქნილობას მოითხოვს.

სახელმწიფო
სოციალიზმის
წარუმატებლობა

სახელმწიფო სოციალიზმის ექსპერიმენტი, რომელიც მარქსს ეფუძნებოდა, წარუმატებელი აღმოჩნდა და თავისი თეორეტიკოსის დისკრედიტაცია მოახდინა. გამოდის, რომ თეორია დაძლეულია? ფაქტია, რომ ჯერ არ შექმნილა ბაზრის ეფექტიანობასა და კერძო საკუთრებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური მოდელის ქმედითი ალტერნატივა, რომელმაც პრაქტიკული გამოცდაც გაიარა.

კვლევის არსი

მარქსი უკეთესი ანალიტიკოსი იყო, ვიდრე მრჩეველი. მისი სწავლებიდან პრაქტიკული რეკომენდაციების გამოტანა ძნელია; არც მისმა პროგნოზებმა გაამართლა. თუმცა მისი კვლევები კვლავ ყურადღების ცენტრშია. მარქსი, როგორც სხვა არავინ, მიანიშნებს თავისუფალი კაპიტალიზმის რისკებსა და კრიზისებზე.

როგორ უნდა
დავახასიათოთ
მარქსი?
ვილი ბრანდტი:
„თავისუფლებისკენ
სწრაფვა“

როგორ შეიძლება დავახასიათოთ მარქსი? იქნებ ისე, როგორც ეს ვილი ბრანდტმა 1977 წელს ტრირში კარლ მარქსის სახლის მონახულებისას გააკეთა: „ყველაზე მეტად მარქსს პატივს მაშინ დავდებთ, თუ მას, პოზიტიურადაც და ნეგატიურადაც, ხელშეუხებლობის პიედესტალიდან ჩამოვიყვანთ. მიუხედავად იმისა, თუ რა შექმნეს ანდა რისი შექმნა სურდათ მარქსისგან, მისი აზროვნებისა და მოქმედების მოტივი იყო თავისუფლებისკენ სწრაფვა, ადამიანთა განთავისუფლება მონობისა და უუფლებო დამოკიდებულებისგან.“

დამატებითი
ლიტერატურა:
Francis Wheen (2008),
Über Karl Marx. Das
Kapital, München.

2.3. ჯონ მეინარდ კეინსი: კაპიტალიზმის მართვა

ჯონ მეინარდ კეინსი (1883-1946) – ბრიტანელი ეკონომისტი, რომელმაც არსებითი გავლენა მოახდინა მე-20 საუკუნის ეკონომიკურ თეორიაზე.

თავის გავლენიან ნაშრომში „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (1936) მან ეჭვქვეშ დააყენა ბაზრების თვითგანკურნების ძალა და დააფუძნა კეინსიანიზმი, რომლის მიზანი კაპიტალიზმის მართვაა.

კეინსი მუშაობდა ასევე ბრეტონ-ვუდის სისტემის კონცეფციაზე, რომელიც ომის შემდგომი პერიოდის მსოფლიო ეკონომიკასა და ფინანსურ ბაზრებს განსაზღვრავდა.

ამდენად, პრობლემურია როგორც ადამ სმიტის სწავლება რაც შეიძლება ნაკლები სახელმწიფო გავლენის მქონე თავისუფალ კაპიტალიზმზე, ისე მარქსის მიერ კონკურენციისა და სანარმოო საშუალებათა კერძო მფლობელობის უარყოფა. არსებობს კი კოორდინირებული კაპიტალიზმის შუალედური გზა, რომელიც იყენებს ბაზრის სანარმოო ძალებს, მაგრამ, ამასთანავე, აბალანსებს და არბილებს მის გამანადგურებელ ძალებს?

ბრიტანელი ეკონომისტი ჯონ მეინარდ კეინსი განიხილავდა კაპიტალიზმის ორსახოვნებას (რომელიც იანუსის თვისებაა), რის გამოც იგი, მართალია, ეფექტიანი და პროდუქტიული იყო, მაგრამ სტრუქტურულად არასტაბილური გახლდათ. ის აღიარებდა საკუთრებასა და კონკურენციაზე დაფუძნებულ ბაზრის მოდელს, თუმცა უპირისპირდებოდა სმიტის სწავლებასთან დაკავშირებულ ნეოკლასიკური აზროვნების სკოლას.

მაგალითად, იგი აკრიტიკებს კლასიკურ ეკონომიკურ თეორიას, რადგან „მისი ვარაუდები იშვიათად ანდა არასდროს არ გამართლებულა და მას არ შეუძლია რეალური ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტა“ (კეინსი, 1966: 319).

1929 წლის მძიმე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გამო კეინსი ეჭვქვეშ აყენებდა „უხილავი ხელის“ არსებობასაც. ბაზარი, როგორც ამას სმიტი ვარაუდობდა, ვერ ახდენდა საკუთარი თავის ნორმალიზებას, ხოლო უმუშევრობა მაღალ დონეზე რჩებოდა და ეკონომიკა ხანგრძლივ სტაგნაციას განიცდიდა.

კეინსმა შემოიღო „დამავალი სპირალის“ გაგება: როდესაც ნაკლები საქონელი იწარმოება და ადამიანებს სამსახურიდან ათავისუფლებენ, ეს მომხმარებელთა და მწარმოებელთა უნდობლობას იწვევს და კიდევ უფრო ცოტა ფული იხარჯება („პანიკური დაზოგვა“). მოთხოვნა მცირდება, მეწარმეები ნაკლებს აწარმოებენ და კიდევ უფრო ამცირებენ სამუშაო ადგილებს, კიდევ უფრო მეტი იზოგება და ა. შ. კრიზისი სულ უფრო მწვავედ-

კეინსი:
შუალედური
გზა?

ნეოკლასიკური
აზროვნების
სკოლის
კეინსისეული
კრიტიკა

ეჭვები
„უხილავი ხელის“
გამო

ეკონომიკური
„დამავალი
სპირალის“ რისკი

ბა და ეკონომიკა შეიძლება ხანგრძლივ დეპრესიაში ჩავარდეს. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ, რომლის დროსაც ყოველივე ეს ახდა, ამ განმარტებამ ხორცი შეისხა. კეინსმა არა მარტო გამოიცნო ის სიტუაციები, როდესაც თავისუფალი ბაზარი ვერ ფუნქციონირებს, არამედ შეიმუშავა ამის სანინაღმდეგო კონცეფციაც ანტიციკლური მართვის სახით.

საჭიროა
სახელმწიფოს
აქტიური ჩარევა

ეკონომიკური ვარდნის პერიოდში სახელმწიფო უნდა ჩაერიოს ბაზარში და უნდა ჩაენაცვლოს კერძო მოთხოვნას, რის შედეგადაც მას დავალიანება წარმოეშობა და მეტ ფულს დახარჯავს; ანდა მას შეუძლია პირდაპირ გასცეს ფული მოქალაქეებზე, მაგალითად, გადასახადების შემცირების გზით. თუმცა არის იმის საშიშროება, რომ ეს ღონისძიება არ გაამართლებს, თუ ადამიანები კვლავ განაგრძობენ დაზოგვას უნდობლობის გამო. უფრო ქმედითი იქნებოდა, სახელმწიფოს უშუალოდ დაეხარჯა სახსრები, მაგალითად, ქუჩები ან სკოლები აეშენებინა. დამატებითი ხარჯებით დასაქმდებოდა მეტი ადამიანი, რომლებიც ისევ მეტს მოიხმარდნენ, გაიზრდებოდა მოთხოვნა და, შესაბამისად, პროცესი „აღმავალი სპირალის“ პრინციპით განვითარდებოდა. კეინსი ამას შემდეგნაირად გამოხატავდა:

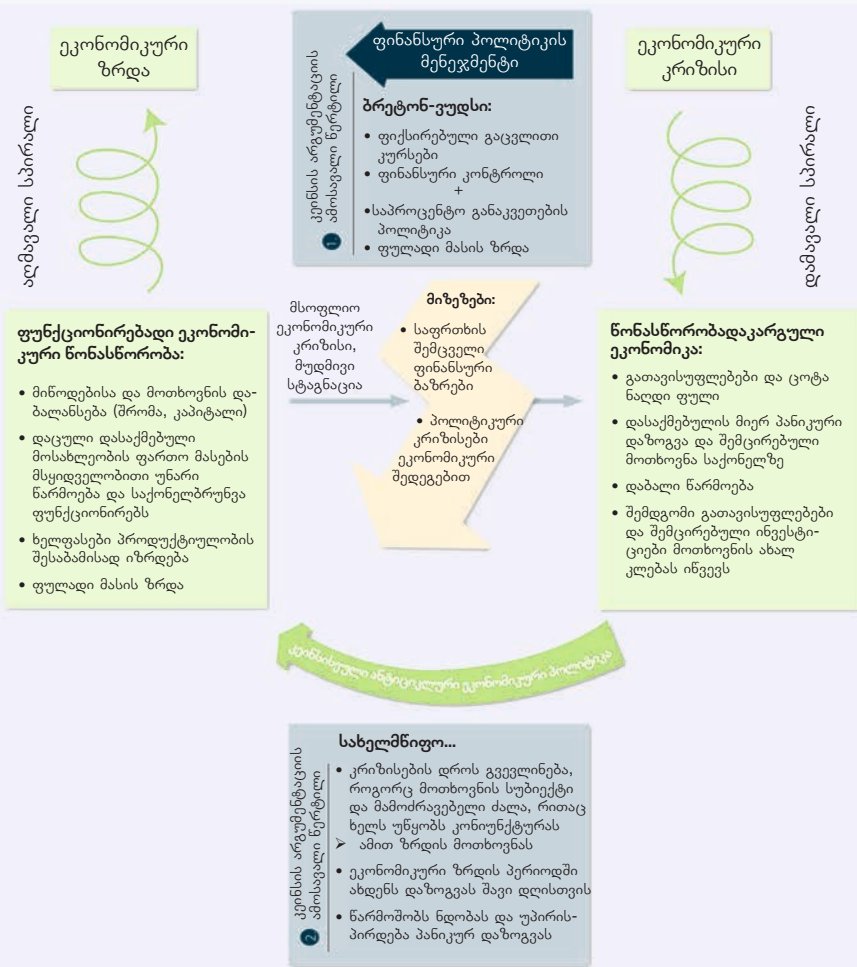
„თუ ჩვენ ას ორმოცდაათ მილიონ ფუნტზე მეტს გავცემთ, მაშინ ყველა ადამიანს მაღალი შემოსავალი ექნება; და მათ, ვინც უმუშევარია, აღარ დასჭირდებათ უმუშევრობის შემწეობა. ამას გარდა, ეს ხარჯები გააკვეთილი რაოდენობის ადამიანებს დაასაქმებს. ფული ეკონომიკაში იტრიალებს, სხვადასხვა საქონლისთვის გაიცემა და მხოლოდ მცირეოდენ წარმოებებში არ იქნება კონცენტრირებული.“
(კეინსი, 1939, ციტირებულია ვაინერტის (2008) მიხედვით)

„შორეულ
პერსპექტივაში
ჩვენ, ყველანი,
გარდაცვლილები
ვართ“

ამით მან უარყო რწმენა ბაზრის თვითდაბალანსების შესახებ, როგორც ამას სმიტი უშვებდა. ცნობილია მისი ზევით მოყვანილი გამონათქვამი „შორეულ პერსპექტივაში ჩვენ, ყველანი, გარდაცვლილები ვართ“. ამით ის პოლიტიკური პასუხისმგებლობისკენ მოუწოდებდა, ვინაიდან უფრო მნიშვნელოვნად მიაჩნდა დღევანდელი დასაქმებისა და ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა, ვიდრე უკეთესი მომავლისა და თვითრეგულირებად ბაზარზე სათუო იმედების დამყარება.

თუმცა კეინსი ეთანხმებოდა იმ აზრს, რომ ბაზარში ჩარევა სარისკოა, ვინაიდან ამ ჩარევის სწორი დროისა და სწორი მოცულობის განსაზღვრა რთულია. ამასთან დაკავშირებით ის წერდა:

„ამჟამად ის ფაქტი, რომ მეტად საეჭვოა ჩვენი ძირეული ცოდნა, რომლის საფუძველზედაც სავარაუდო შედეგები უნდა შევაფასოთ. ფაქტორების ჩვენეული გაგება, რომლებითაც რამდენიმე წლის შემდეგ უნდა განისაზღვროს ინვესტიციის შედეგი, ჩვეულებრივ, მწირია და ხშირად უმნიშვნელო.“ (კეინსი, 1966: 126)

სურ. 3: კეინსის არგუმენტაციის სქემატური სტრუქტურა

მისმა კვლევებმა და მისმა რეკომენდაციებმა, რომ სახელმწიფო ბაზარში უნდა ჩაეროს, მაშინ იმდენად დიდი გავლენა მოახდინა, რომ ხშირად საუბრობენ „კეინსისეულ რეგოლუციაზე“, რომლითაც ის დაუპირისპირდა როგორც სმიტს, ისე მარქსს. რეაქციაც შესაბამისი იყო: ლიბერალები და კონსერვატორები კეინსს შეფარულ სოციალისტს უწოდებდნენ. მარქსისტები კი მას ბაზრის ქომაგს ეძახდნენ. ფაქტია, რომ კეინსი იმ დროისთვის არა მარტო გერმანიაში მოახლოებულ დიქტატურებს შეეწინააღმდეგა და თავისი რჩევებით დემოკრატიის შენარჩუნება სურდა.

ეგრეთ ნოდებული
კეინსისეული
რეგოლუცია

„როგორც ჩანს, დღევანდელი ავტორიტარული სახელმწიფო სისტემები უმუშევრობის პრობლემის გადანყვეტას შრომისუნარიანობისა და თავისუფლების ხარჯზე ცდილობენ. აშკარაა, რომ მსოფლიო აღარ იქნება მომთმენი უმუშევრობის მიმართ, რომელიც, ჩემი აზრით, ხანმოკლე პერიოდული გამოცოცხლების მიუხედავად, დღევანდელ კაპიტალისტურ ინდივიდუალიზმთანაა დაკავშირებული. თუმცა პრობლემის სწორი ანალიზი ამ დაავადების განკურნების და, იმავდროულად, შრომისუნარიანობისა და თავისუფლების შენარჩუნების შესაძლებლობას იძლევა.“ (კეინსი, 1966: 321)

„ფსიქოლოგიური კანონი“

ამას გარდა, კეინსმა „ფსიქოლოგიური კანონით“ დაასაბუთა, რატომ არის გადანაწილება არა მარტო სოციალურად სასურველი, არამედ ეკონომიკურად რაციონალურიც. დინამიკურ ეკონომიკას საკმარისი მოთხოვნა ესაჭიროება. და ვინაიდან მზარდი შემოსავლების ფონზე დაზოგვის კოეფიციენტი მატულობს, მოხმარებისადმი მიდრეკილება კი იკლებს, მიზანშეწონილია, დაბალი ანაზღაურების მქონე ადამიანები, რომელთა დაზოგვის კოეფიციენტი უფრო მცირეა, მეტ შემოსავალს იღებდნენ.

საბოლოოდ, კეინსმა გადამწყვეტი როლი შეასრულა ეგრეთ წოდებული ბრეტონ-ვუდსის სისტემის ჩამოყალიბებაში.

ბრეტონ-ვუდსის სისტემა: 1944 წელს ამერიკულ კურორტზე, ბრეტონ-ვუდსში, გაიმართა კონფერენცია, რომელმაც ომის შემდგომი მსოფლიოს საფინანსო არქიტექტურა განსაზღვრა. მისი არსი იყო საერთაშორისო სავალუტო სისტემა, რომლის თანახმად, გაცვლითი კურსის რყევები ამერიკულ დოლართან მიმართებით აისახებოდა. დაარსდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ) და მსოფლიო ბანკი, როგორც საერთაშორისო კრედიტების გამცემი და ფინანსური ბაზრის მარეგულირებელი ინსტიტუტები. ბრეტონ-ვუდსის სისტემამ 1973 წლამდე იარსება. სავალუტო ბაზარზე წარმოქმნილი რყევების ფონზე უარი ეთქვა გაცვლითი კურსის დოლარზე მიბმის პრინციპს. ამით დაინგრა ფინანსური ბაზრის სტაბილურობა.

კეინსის გავლენა მე-20 საუკუნეზე

კეინსმა მე-20 საუკუნეზე ისეთი გავლენა მოახდინა, როგორც არცერთმა სხვა ეკონომისტმა. მისი რეკომენდაციების მიზანმიმართული განხორციელება პირველად აშშ-ში 1933 წელს დემოკრატი პრეზიდენტის, ფრანკლინ დ. რუზველტის, მიერ ინიცირებული „ახალი კურსით“ („New Deal“) მოხდა: ჯერ ერთი, საგრძნობლად იმატა სახელმწიფო ინვესტიციებმა, მაგალითად, ინფრასტრუქტურის სფეროში. მეორეც, სოციალური მომსახურების ზრდამ მოხმარების გამყარება გამოიწვია, ვინაიდან დაბალი შემოსავლის მქონე ანდა შემოსავლის არმქონე ადამიანებს დაზოგვის მცირე კოეფიციენტი ახასიათებთ. 1970-იან წლებამდე კეინსის სწავლება ქრესტომათიად იყო აღიარებული. გერმანიაში მისი განსაკუთრებული მიმდევარი გახლდათ ეკონომისტი კარლ შილერი, სოციალ-დემოკრატი,

1966–1972 წლებში ფინანსებისა და ეკონომიკის ფედერალური მინისტრი. იმ პერიოდში აშშ-ის კონსერვატორმა პრეზიდენტმა რიჩარდ ნიქსონმა ბრძანა: „ახლა ჩვენ, ყველანი, კეინსიანელები ვართ“.

მიუხედავად ამისა, 1970-იანი წლების შუა ხანებიდან კეინსიანიზმი კრიზისში მოექცა. ერთი მხრივ, ანტიციკლურმა საბიუჯეტო პოლიტიკამ ვერ იმუშავა კეინსის კონცეფციის თანახმად. მართალია, კრიზისის დროს ხარჯებმა იმატა, მაგრამ საბიუჯეტო დავალიანების დაფარვა ეკონომიკურად უკეთეს წლებშიც ვერ მოხერხდა. ამის გამო გაიზარდა სახელმწიფოს ვალები და დეფიციტური ხარჯების დაფარვის შესაძლებლობები კრიზისიდან კრიზისამდე მცირდებოდა. ამას დაემატა ნავთობის ორი კრიზისი. ნავთობის ფასების არანორმალურმა ზრდამ წარმოშვა „მანკიერი წრე“: ხელფასები გაიზარდა, მაგრამ მომატებულმა ენერგოფასებმა გააბათილა დამატებითი შემოსავალი; ხელფასები კვლავ გაიზარდა, რამაც გამოიწვია ინფლაციის მატება. ამან კი ისევ შეამცირა ხელფასები. სახელმწიფო ეკონომიკურმა პროგრამამ ქმედითობა დაკარგა. ეკონომიკა იმავდროული მაღალი ინფლაციის ფონზე სტაგნაციას განიცდიდა (სტაგფლაცია). ასპარეზზე ნეოლიბერალები და ნეოკლასიკოსები გამოვიდნენ და წარმოებაზე ორიენტირებული მიწოდების პოლიტიკა წამოსწიეს: დღის წესრიგში დადგა ადგილობრივი მენარმეების მხარდაჭერა ხარჯების შემცირების გზით, ბიუჯეტის კონსოლიდირება და ეკონომიური ხარჯვა.

სტაგფლაცია: სტაგნაციისა და ინფლაციის დროში თანხვედრა.
(Das Wirtschaftslexikon 2009)

მრავალწლიანი ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის შემდეგ, მათ შორის, 2007 წელს დაწყებული ფინანსური ბაზრის კრიზისის გამო, სულ უფრო ხმამაღლა გაისმის მოთხოვნა ფართოდ დერეგულირებულ ბაზარში სახელმწიფოს ჩარევის თაობაზე. იგრძნობა კეინსის ხელახალი გააზრების ტენდენცია. ეს ნამდვილად არ არის გასაკვირი, რადგან ის, რასაც კეინსი საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებზე წერდა, დღეს ისე აქტუალურია, როგორც არასდროს:

„სპეკულანტები საპნის ბუშტებივით უვნებელი არიან წარმოების უწყვეტ ნაკადში. მაგრამ საქმე სერიოზულადაა, თუ წარმოება სპეკულაციის ქარცეცხლში საპნის ბუშტად იქცა. როდესაც ქვეყნის კაპიტალის განვითარება კაზინოს საქმიანობის გვერდითი პროდუქტია, სამუშაო, სავარაუდოდ, ცუდად არის შესრულებული.“ (კეინსი, 1966: 134)

დამატებითი
ლიტერატურა:
Reinhard Blomert
(2007), *John Maynard Keynes*,
Reinbek.

Heinz-J. Bontrup
(2006), *Keynes wollte den Kapitalismus retten. Zum 60. Todestag von Sir John Maynard Keynes, Bonn*.

2.4. ეკონომიკური თეორიის იდეალური ტიპები

ყოველდღიურ პოლიტიკურ დისკუსიაში სმიტის, მარქსისა და კეინსის იდეები ყოველსმომცველია. თუ ლიბერალი პოლიტიკოსი ცდილობს, სახელმწიფოს მხოლოდ მისი ძირითადი ამოცანები დაუკავშიროს და მიაჩნია, რომ სახელმწიფო არ არის პრობლემის გადაჭრის ნაწილი, სახელმწიფო თავადაა პრობლემა, მაშინ ის ადამ სმიტის შეხედულებას იზიარებს. შეუზღუდავი მსოფლიო კაპიტალიზმის ეპოქაში, როდესაც ბაზრები სულ უფრო ხშირად კარგავენ წონასწორობას, კეინსის მიდგომა საბაზრო ეკონომიკის მართვის შესახებ კვლავ აქტუალური ხდება. და როდესაც ვუყურებთ განვითარებად ქვეყნებში არსებული ფაბრიკების სურათებს, სადაც დასაქმებულები 14 საათის განმავლობაში კერავენ ტანსაცმელს ექსპლუატატორული ანაზღაურებისთვის, უნებლიეთ მარქსის იდეები მოგდის თავში.

ეს გასაკვირი არ არის, ვინაიდან იდეალური ტიპის კონტექსტში⁴ სმიტი, მარქსი და კეინსი წარმოადგენენ სამ განსხვავებულ ეკონომიკურ მსოფლმხედველობას, რომელთაც ცალკეული პოლიტიკური ბანაკები მაშინ იშველიებენ, როდესაც საქმე გადანაწილებას, ბაზრისა და სახელმწიფოს ურთიერთობას და ეკონომიკური პოლიტიკის სხვა საკითხებს ეხება. სამი იდეალური ტიპის აღწერა შემდეგნაირადაა შესაძლებელი:

1. სახელმწიფო ეკონომიკური პროცესებისგან განზე უნდა დადგეს. საკუთრებისკენ სწრაფვა ეკონომიკური მოქმედების მამოძრავებელი ძალაა და ამიტომ ის ხელშეუხებელია (სმიტისეული ლიბერტარიანი შეხედულება).
2. კაპიტალისტურ ეკონომიკურ სისტემას, რომელიც სანარმოო საშუალებათა კერძო მფლობელობას და კონკურენციას ეფუძნება, მასების ჩაგვრისა და გადატაკებისკენ მივყავართ. ამდენად, ის გაუქმდება (მარქსისეული კომუნისტური შეხედულება).
3. ეკონომიკური წესრიგი საკუთრებასა და საბაზრო ეკონომიკას ეფუძნება, თუმცა სახელმწიფო ერევა ეკონომიკაში რეგულირების, გადანაწილებისა და მაკროეკონომიკური მენეჯმენტის, ანუ მოთხოვნის გამიზნული მართვის გზით. კერძო საკუთრება გარანტირებულია, თუმცა იმავდროულად დაკავშირებულია სოციალურ ვალდებულებებთან და პასუხისმგებელია საზოგადოების წინაშე (კეინსისეული სოციალური დემოკრატია).

4 აქ „იდეალური ტიპი“, სოციოლოგ მაქს ვებერის გაგებით, არის რეალობის გამიზნული გადაჭარბება, რათა შესაძლებელი გახდეს სოციალური სინამდვილის სეგმენტების აზრობრივი წარმოსახვა და განსაზღვრა. „იდეალური ტიპი“ ნიშნავს ასევე იმას, რომ, სავარაუდოდ, ამ შესავალ ნაწილში საუბარია მხოლოდ ცალი თვალით დანახულ გამარტივებულ ხედვაზე.

1. სუფთა
კაპიტალიზმი

2. ანტიკაპიტალიზმი

3. მართვადი
კაპიტალიზმი

ეკონომიკური თეორიების ამ დისკურსიდან იკვეთება: თავისუფალი ბაზარი წარუმატებელია, ისევე, როგორც საბაზრო წესრიგის სრული უარყოფის ცდა. ისტორია გვასწავლის, რომ დამანგრეველია როგორც ბაზრის რადიკალიზმი, ისე ბაზრის სრული გაუქმება. კაპიტალიზმი უნდა იმართებოდეს, თუ მიზნად სოციალური დემოკრატიის მიღწევაა დასახული. იმდროინდელი გავლენიანი ეკონომისტის, კარლ შილერის, მონდომებით, ყოველივე ეს 1959 წლის გსდპ-ის გოდესბერგის პროგრამაში შემდეგნაირად აისახა: „იმდენი ბაზარი, რამდენიც შესაძლებელია, იმდენი დაგეგმვა, რამდენიც საჭიროა“.

„იმდენი ბაზარი,
რამდენიც
შესაძლებელია,
იმდენი დაგეგმვა,
რამდენიც
საჭიროა“

როგორც უკვე აღინიშნა, წარმოდგენილი თეორიები ისტორიულ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ. ისტორიამ დაგვანახვა, რომ კაპიტალიზმი არ დანგრეულა თავისი შიგა დაპირისპირებების გამო, როგორც ამას კარლ მარქსი წინასწარმეტყველებდა. თუმცა კაპიტალიზმს არც ჰარმონიული წონასწორობისთვის მიუღწევია, როგორც ამას ადამ სმიტი მოელოდა. მე-20 საუკუნემ მოიტანა მოსახლეობის ფართო მასებისთვის მანამდე უცნობი კეთილდღეობა, ასევე სოციალური მღელვარებები და უთვალავი კრიზისი. როგორ უნდა შეფასდეს ყოველივე ეს სოციალური დემოკრატიის თვალსაზრისით? მათიას პლატცეკი, პეერ შტაინბრუკი და ფრანკ-ვალტერ შტაინმაიერი 2007 წელს დაბეჭდილ წიგნში „დროის სიმაღლეზე“ ერთ-ერთ სავარაუდო პასუხს გვთავაზობენ:

რა პასუხს
გვთავაზობენ
ამ შეკითხვებზე
სოციალ-
დემოკრატი
პოლიტიკოსები?

„ერთი მხრივ, ორთოდოქს მარქსისტთა და, მეორე მხრივ, ლიბერალთა ვიწრო ეკონომიკურ აზროვნებას თეორეტიკოს ედუარდ ბერნშტაინის გარემოცვაში მყოფი „რევიზიონისტი“ სოციალ-დემოკრატები პოლიტიკის უპირატესობას, ასევე რეფორმებისა და პროგრესის, კომპრომისისა და კლასობრივი ზღვრის მიღმა არსებულ ინტერესთა დაბალანსების პრინციპებს უპირისპირებდნენ. იქ, სადაც სხვები ეკონომიკური და ისტორიული ძალების თვითდინებას ენდობოდნენ, სოციალ-დემოკრატები ტრანსფორმაციული პროცესების აქტიურ და პრაგმატულ მართვაზე ამყარებდნენ იმედებს. მათ სურდათ, ბაზრების დინამიკა აქტიურად დაეკავშირებინათ სოციალურ რეფორმასა და საზოგადოებრივ განახლებასთან, რათა ამით სისტემატურად ხელმისაწვდომი გაეხადათ ეკონომიკური ზრდა და კეთილდღეობა მოსახლეობის ყველა ჯგუფისთვის; არა მარტო ჰქონოდათ შეთანხმებული მიდგომა საბაზრო ეკონომიკის, დემოკრატიისა და სოციალური თანადგომის მიმართ, არამედ მიეღწიათ პოლიტიკური საშუალებების გამოყენებით ამ პრინციპების პოზიტიური ურთიერთქმედებისთვის – სწორედ ამაში მდგომარეობდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში პროგრესის ისტორიულად სრულიად ახალი და უპრეცედენტო სოციალ-დემოკრატიული ხედვა. პრაქტიკულად პირველად და

უპრეცედენტო წარმატებით მოხერხდა იმის შეთავსება, რაც ისტორიულად შეუსაბამოდ და ერთმანეთის სანინაღმდეგოდ იყო მიჩნეული: დინამიკური საბაზრო ეკონომიკა, არსებული დემოკრატია და სოციალური თანადგომა. სრულიად დამსახურებულად უწოდა ამას სოციოლოგმა რაღფ დარენდორფმა „სოციალ-დემოკრატიული მე-20 საუკუნე“. [...] დღეს ხელახლა და მკაფიოდ უნდა გავიხსენოთ, რა მძიმედ მოსაპოვებელი იყო სოციალური დემოკრატიის გამარჯვება საკუთარ ოპონენტებზე და როგორი მონყვლადია ამ წარმატების ნაყოფი 21-ე საუკუნეში. [...] ამდენად, უაღრესად საჭიროა, თვითდაჯერებულმა სოციალ-დემოკრატებმა გაიზაროს, რამდენად მნიშვნელოვანი და სამაგალითოა კვლავ 21-ე საუკუნის მსოფლიოსთვის მისი წარმატების იდეა, რომელიც მარქსისტული ორთოდოქსულობისა და ლიბერალური Laisser-faire-ს დაპირისპირების კონტექსტში განვითარდა. ეს იმიტომ, რომ გლობალიზაციის ეპოქაში ბაზრებს, დემოკრატიასა და საზოგადოებას შორის არსებულ ფუნდამენტურ შიგა დაძაბულ ურთიერთობებში არაფერი არ შეცვლილა.“
(პლატცეკი/შტაინბრუკი/შტაინმაიერი, 2007: 19-21)

2.5. ეკონომიკა დღეს

სად იმყოფება დღეს ეკონომიკური მეცნიერება?

ისტორიულად უმნიშვნელოვანესი ეკონომისტების წარდგენის შემდეგ ისმება კითხვა, თუ სად იმყოფება დღეს ეკონომიკური მეცნიერება. იმას, რომ ამ შეკითხვაზე პასუხის გაცემა რთულია, შემდეგი ამბავი ცხადყოფს:

რთული შეკითხვა: მაგალითი

ევროპულ თანამეგობრობაში დიდი ბრიტანეთის განწევრებასთან დაკავშირებით 1973 წელს ყოველდღიურ გაზეთში „London Times“ დაიბეჭდა 154 ეკონომისტის მიერ ხელმოწერილი წერილი იმ ვარაუდის შესახებ, რომ დიდ ბრიტანეთს ევროპული თანამეგობრობის წევრობა ეკონომიკურად უფრო მეტ ზარალს მოუტანდა, ვიდრე სარგებელს. მეორე დღეს გამოქვეყნდა (სხვა) 142 ეკონომისტის თვალსაზრისი იმის თაობაზე, რომ ეს წევრობა დიდი ბრიტანეთისთვის, სავარაუდოდ, უფრო სასარგებლო იქნებოდა, ვიდრე ზიანის მომტანი. მოგვიანებით დაიბეჭდა მკითხველის წერილი, რომელშიც გამოითქვა ეჭვი, რომ ეკონომისტებს დიდი ბრიტანეთის ეკონომიკისთვის უფრო მეტი ზარალი მოაქვთ, ვიდრე სარგებელი (ციტირებულია ვაგნერი/ვიგარდის (2002: 773) მიხედვით).

არცერთი გაბატონებული აზრი: ორი მიზეზი

ეს ანეკდოტური შემთხვევა გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკურ მეცნიერებაში გაბატონებული აზრი ალბათ არ არსებობს. ამას ძირითადად ორი მიზეზი აქვს:

პირველ რიგში, ეკონომიკა, ისევე, როგორც ნებისმიერი მეცნიერება, ფილოსოფოს კარლ პოპერის სიტყვები რომ მოვიშველიოთ, არა კლდეზე, არამედ ქაობზეა აგებული. ეს იმას ნიშნავს, რომ მონაცემები, ფაქტები და დაკვირვებები, რომლებიდანაც ეკონომისტები თავიანთ დასკვნებს აკეთებენ, არაზუსტი და, შესაძლოა, უბრალოდ მცდარია.

მეორეც, ეკონომიკური მეცნიერება განსაკუთრებულადაა დაკავშირებული ღირებულებებთან. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისგან განსხვავებით, მისი ვარაუდები და თეორიები ადამიანებისა და საზოგადოების წარმოდგენებით განისაზღვრება. ეკონომისტი, რომელსაც სჯერა, რომ ადამიანი არის მაქსიმალური მოგებისკენ მიმართული homo oeconomicus, მივა სხვა შეფასებამდე, ვიდრე ეკონომისტი, რომელიც ადამიანს სოციალურ და კომპლექსურ არსებად აღიქვამს.

ეკონომისტმა ჟურნალისტმა ანდრეას ჰოფმანმა თავის პუბლიკაციაში შეგვახსენა, რომ სარწმუნო ფაქტებზე დაფუძნებული ეკონომიკა, სავარაუდოდ, დიდი ოდენობით შეიცავს იდეოლოგიას და, ამდენად, ჩვენ ეკონომისტთა რჩევებს კრიტიკულად უნდა შევხვდეთ.

„მე არ შემიძლია ავიდე თვითმფრინავში ისე, რომ სუბსიდიებზე არ ვიფიქრო. ეკონომისტებს სძულთ სუბსიდიები. სუბსიდიები ბოროტების იმპერიიდან წარმოიშობა; ისინი ეკონომიკის პარალიზებას იწვევენ. თუმცა სუბსიდიების გარეშე ვერცერთი აერობუსი ვერ იფრენდა. ჩვენ მხოლოდ იმიტომ დაფვრინავთ აერობუსებით, რომ ზოგიერთ სახელმწიფო მეთაურს თვითმფრინავების აგება სურდა. სხვა შემთხვევაში ბონინგი ისევე იბატონებდა ჰაერში, როგორც ბილ გეიტსი კომპიუტერებზე. [...] ანდა ავიღოთ პროფკავშირების ძალაუფლება. ამბობენ, რომ პროფკავშირები აბრკოლებენ ფირმების წარმატებებს. მაგრამ მაშინ რატომ არიან მთელ მსოფლიოში სწორედ გერმანელი ავტომწარმოებლები, მანქანათმშენებლები, ლითონისა და ელექტრონარმოებები ასე წარმატებული? მათ არ უნდა უმართლებდეთ, ვინაიდან სწორედ მათ სანარმოებშია ყველაზე ძლიერი პროფკავშირები. [...] პრაქტიკულ მაგალითებს ნამდვილი ეკონომისტი ექსპერტები ძალზე იშვიათად იყენებენ. თუ რეალობას მოიშველიებთ, დაიმსახურებთ ეკონომისტის გამკიცხავ მზერას, რომელსაც მოჰყვება განმარტება, რომ საუბარია არა რეალობაზე, არამედ „სტრუქტურულ-პოლიტიკურ მიდგომაზე“. [...] მაშინ რატომ არ იძლევა ხშირად ეს რუკა სწორ მიმართულებას? პირველი მსოფლიო ომი არ უნდა დანყებულიყო, ვინაიდან ის ეკონომისტებს არარენტაბელურად მიაჩნდათ. „შავ ხუთშაბათამდე“ რვა დღით ადრე, 1929 წლის ოქტომბერში ეკონომიკის ვარსკვლავმა ირვინგ ფიშერმა ბრძანა, რომ საბირჟო კრაზი არასდროს არ მოხდებოდა. გერმანიის ხუთი რეცესიიდან არცერთი არ ყოფილა წინასწარ გამოცნობილი რომელიმე მეცნიერის მიერ, ისევე, როგორც

პირველი: არცერთი მეცნიერება არ არის აგებული „კლდეზე“

მეორე: ეკონომიკური გამონათქვამები ღირებულებებთანაა დაკავშირებული

ოთხმოცდაათიანი წლების ინტერნეტის ბუმი. 2002 წლის შემოდგომაზე ინსტიტუტები 2003 წლისთვის 1,4%-იან ზრდას მოელოდნენ, თუმცა რეალურად ეკონომიკა 0,2%-ით შემცირდა და დღემდე ყველა მკითხაობს, რატომ იქმნება გერმანიაში სამუშაო ადგილები და კვლავ იზრდება ეკონომიკა. ნავთობი ძალიან გაძვირდა და ანგელა მერკელი აფლავებს რეფორმებს.“ (გამოქვეყნდა გაზეთში „Süddeutsche Zeitung“ 2006 წლის 16 სექტემბერს)

ეკონომიკა არ არის ზუსტი საბუნებისმეტყველო მეცნიერება

ფაქტია, რომ ეკონომიკა არ არის ზუსტი საბუნებისმეტყველო მეცნიერება, რომელსაც ზუსტი პროგნოზების გაკეთება შეუძლია, არამედ ის ვარაუდებზე დაფუძნებულ, მეტ-ნაკლებად დამაჯერებელ, ემპირიულად გამართლებულ თეზისებს გვთავაზობს.

დასკვნა: საკუთარი მიდგომების გაცნობა

რა დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ ამ მსჯელობიდან? ცხადია, არა ის, რომ ეკონომიკური მეცნიერება ნაკლებად მეცნიერულია და მისი განონათქვამების ინტერპრეტირება სრულიად თავისუფლად შეიძლება. აქ მნიშვნელოვანია, რომ ეკონომისტები გვაცნობდნენ თავიანთ საწყის შეხედულებებსა და მოსაზრებებს, რათა მკითხველს შეეძლოს მათი დასკვნების კლასიფიცირება და ინტერპრეტირება.

ორი ბანაკი: მიწოდებისა და მოთხოვნის პოლიტიკები

ეკონომიკური მეცნიერებები დღეს შეიძლება უხეშად დაიყოს ორ ბანაკად – მიწოდების პოლიტიკად და მოთხოვნის პოლიტიკად, რომელთა შორის, ცხადია, კავშირები და დამთხვევები არსებობს.

მიწოდების პოლიტიკა: ადამ სმიტი, დევიდ რიკარდო, ჯონ სტიუარტ მილი

მიწოდების პოლიტიკა

მიწოდებაზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკა წარმოდგენილია ადამ სმიტის ნეოკლასიკური თეორიის ტრადიციებში, რომლის გამგრძელებლები არიან ეკონომისტები დევიდ რიკარდო, ჯონ სტიუარტ მილი და სხვები. პოლიტიკური მოთხოვნა, რომელიც სახელმწიფოს კრიტიკისა და ბაზრის ლიბერალური თეორიიდან იკვეთება, გულისხმობს მენარმეებისთვის შეძლებისდაგვარად ხელსაყრელი პირობების შექმნას, როდესაც ისინი კარგი მოგების მიღებას შეძლებენ. აქედან წარმოიშვა ტერმინი „მიწოდების პოლიტიკა“: უნდა მოხდეს საქონლისა და მომსახურების მიწოდების ოპტიმიზაცია. თეორიის თანახმად, აქედან ავტომატურად წარმოიშობა მოთხოვნა. სახელმწიფო რაც შეიძლება ნაკლებად უნდა ჩაერიოს ბაზარში. სუბსიდიები, სახელმწიფო საკუთრება და რეგულირებები მინიმუმამდე უნდა შემცირდეს, უნდა შენარჩუნდეს შეძლებისდაგვარად დაბალი გადასახადები და მოსაკრებლები. ცენტრალური ბანკი უზრუნველყოფს ვალუტის სტაბილურობას, თუმცა არ ერევა კონიუნქტურულ რყევებში.

მოთხოვნის პოლიტიკა

მოთხოვნაზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკა ჯონ მეინარდ კეინსის დაფუძნებულია და დასაქმებისა და კონიუნქტურის მართვაში სახელმწიფოს აქტიურ მონაწილეობას მოითხოვს. აქ ძირითადი მნიშვნელობისაა ქვეყნის ეკონომიკაში უწყვეტი მოთხოვნის უზრუნველყოფა. ამასთანავე, ხელფასები პროდუქტიულობის შესაბამისად მანაც უნდა გაიზარდოს. ჰენრი ფორდი, რომელმაც თავის ქარხნებში მასობრივ წარმოებას მისცა დასაბამი და ამით პროდუქტიულობის სტიმულირებას ახდენდა, მხარს უჭერდა უფრო მაღალ ხელფასებს მოთხოვნის ინტერესებიდან გამომდინარე. მას მიაწერენ ციტატას „მანქანებს მანქანები არ ყიდულობენ“.

როდესაც კერძო მოხმარება და ინვესტიციები კლებულობს, სახელმწიფომ საინვესტიციო პროგრამები და დასაქმების ინტენსიური ღონისძიებები უნდა დაიწყოს. ამ დამატებითი მოთხოვნის გზით მენარმეები კვლავ აძლიერებენ ინვესტირებას, მატულობს დასაქმება და იზრდება კერძო მოთხოვნა. კრიზისის დროს ცენტრალურმა ბანკმა მხარი უნდა დაუჭიროს კონიუნქტურას საპროცენტო განაკვეთების შემცირებითა და ფულადი მასის გაზრდით.

განმასხვავებელი ნიშნები

მიწოდებაზე ორიენტირებული და მოთხოვნაზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკების მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი ხელფასის მნიშვნელობის შეფასებაა. პირველი ხელფასს განიხილავს ხარჯის დამამძიმებელ ფაქტორად, რომელიც განსაკუთრებით კრიზისის დროს უნდა შემცირდეს. მეორე ხელფასს განმარტავს, როგორც ქვეყნის ეკონომიკაში მოთხოვნის გადამწყვეტ ფაქტორს, რომელიც ეკონომიკური ვარდნის პერიოდში უნდა გამყარდეს, რათა არ წარმოიშვას „დამავალი სპირალი“, როგორც ეს 1920-იანი წლების მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დროს მოხდა. მოთხოვნის დეფიციტს ზოგიერთი ეკონომისტი გერმანიის 2001-2005 წლების სტაგნაციის მიზეზად მოიხსენიებს. ხელფასების მრავალწლიანი გაყინვისა და შემცირებული სახელმწიფო ინვესტიციების კომბინაციით დაეცა შიგა მოთხოვნა, რამაც გერმანიის ეკონომიკაზე უარყოფითი გავლენა მოახდინა. როგორც კრიზისიდან გამოსავალი, მოთხოვნილ იქნა ხელფასის გაზრდა და სახელმწიფო ეკონომიკური პროგრამები (ჰორნი, 2005). თუმცა მოთხოვნის პოლიტიკასთან მიმართებით ორი პრობლემა წარმოიშობა: პირველ რიგში, პრაქტიკულად რთულია, მიაღწიო სახელმწიფო ბიუჯეტის დავალიანების რეალურ დაფარვას ეკონომიკურად ხელსაყრელ პერიოდში. სხვასთან ერთად ესეც გახლდათ სახელმწიფო ბიუჯეტის დავალიანების შემდგომი ზრდის მიზეზი. საბოლოოდ სულ უფრო მცირდება შესაძლებლობები ეკონომიკური პროგრამებისა და პოლიტიკური აქტივობებისთვის. მეორეც, სტიმულირებულმა მოთხოვნამ და ცენტრალური ბანკის პოლიტიკამ, რომელიც ბაზარზე ფულის მოზღვავებას გულისხმობდა, ზოგ შემ-

მოთხოვნის
პოლიტიკა: ჯონ
მეინარდ კეინსი

ხელფასის
განსხვავებული
განმარტებები

დამატებითი
ლიტერატურა:
*Eine gute Übersicht
über die Hintergründe
dieser
Debatte befindet
sich im lesenswerten
und gut
verständlichen
Buch von Peter
Bofinger
„Grundzüge
der Volks-
wirtschaftsle-
hre“ (2007).*

თხვევაში გამოიწვია ხელფასების მუდმივი ზრდა, რასაც, თავის მხრივ, ინფლაციამდე მივყავართ. ამას კი, კვლავ მაღალი ხელფასების სწრაფ გაუფასურებასთან მივყავართ. იმავდროულად ინფლაციამ განაპირობა „პანიკური დაზოგვა“, რომელმაც მოხმარების სტაგნაცია მოახდინა. ამ განვითარების ლოგიკური შედეგი იყო 1970-იანი წლების სტაგნაციისა და ინფლაციის ფატალური კომბინაცია – ეგრეთ ნოდებული სტაგფლაცია.

*1970-იანი წლების
კეინსიანიზმიდან
1990-იანი წლების
ვაშინგტონის
კონსენსუსამდე*

რომელია ამ ორი თეორიიდან უფრო გავლენიანი? როგორც უკვე იქნა აღწერილი, ეკონომიკური კრიზისების დროს 1920-იანი წლებიდან 1970-იან წლებამდე კეინსისეული მოთხოვნის პოლიტიკა მთელ მსოფლიოში დომინირებდა. მსოფლიო ეკონომიკის სტაგნაციისა და მზარდ ინფლაციაზე (სტაგფლაცია) საპასუხოდ, 1970-იან წლებში ნეოკლასიკური მიწოდების პოლიტიკა რენესანსს განიცდიდა. მიწოდების პოლიტიკის წარმართვა 1980-იანი წლებიდან აშშ-ში რონალდ რეიგანმა, დიდ ბრიტანეთში მარგარეტ ტეტჩერმა და გერმანიაში შემსუბუქებული ფორმით ჰელმუტ კოლმა დაიწყო. 1990-იან წლებში ეს ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართულება ვაშინგტონის კონსენსუსის დოქტრინაში აისახა და შემდგომ მთელ მსოფლიოში გავრცელდა. უპირველეს ყოვლისა, მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის საშუალებით ხდებოდა პროპაგანდირება ლიბერალიზაციის პოლიტიკისა, რომელიც გადასახადების შემცირებას, პრივატიზაციას, დერეგულაციას, თავისუფალ ვაჭრობას და სუბსიდიების გაუქმებას გულისხმობდა: ბაზარი უნდა განმტკიცებულიყო, ხოლო სახელმწიფოს უკან უნდა დაეხია. ამასობაში მსოფლიო ბანკის ყოფილი ხელმძღვანელი და ნობელის პრემიის ლაურეატი, ეკონომისტი იოზეფ ე. სტიგლიცი ვაშინგტონის კონსენსუსის ცნობილი კრიტიკოსი გახდა. მას ბრმა ნდობა მიაჩნია იდეოლოგიად, რომელსაც არ აქვს ემპირიული საფუძველი. არსებობენ სახელმწიფოები, რომლებმაც ბაზრის ლიბერალიზაციის რეცეპტები გაიზიარეს და ეკონომიკის სტაგნაციას განიცდიან, მაშინ, როდესაც სხვებმა ბაზრების უფრო ძლიერი კოორდინირებისა და მართვის წყალობით სოციალურ და ეკონომიკურ წარმატებას მიაღწიეს (სტიგლიცი, 2002).

გერმანელი ეკონომისტების უმრავლესობა, როგორც ჩანს, ამჟამად მიწოდების პოლიტიკას ემხრობა. როდესაც 2005 წელს, წითელ-მწვანე კოალიციის ჩანაფიქრით, მოთხოვნის დეფიციტი სახელმწიფო ხარჯებით უნდა დაძლეულიყო, ანუ კლასიკური კეინსისეული პოლიტიკის შესაბამისად, 250-ზე მეტმა ეკონომიკის პროფესორმა „ჰამბურგის მიმართვაში“ მიწოდებაზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკა მოითხოვა. მოთხოვნაზე ორიენტირებული პოლიტიკის მომხრე ეკონომისტებს გასულ წლებში თავის დაცვა უწევდათ, ახლა კი მათი თვალსაზრისი მეტ ყურადღებას იმსახურებს.

*გერმანელი
ეკონომისტები:
მათი უმრავლესობა
მიწოდებაზეა
ორიენტირებული*

კეინსის მოთხოვნის თეორიით, მაგალითად, შეგვიძლია ავხსნათ, რატომ მოახდინა გავლენა 2008 წლის ფინანსური ბაზრის კრიზისმა რეალურ ეკონომიკაზე ასე სწრაფად და ღრმად და რატომ გამოიწვია რეცესია მთელ მსოფლიოში. მოცემულ სიტუაციას ბევრმა ქვეყანამ მოთხოვნის სტიმულირების კლასიკური კეინსისეული პოლიტიკით უპასუხა, რაც სახელმწიფო ხარჯების ზრდასა და მოსახლეობის ფართო მასების მსყიდველობითი უნარის გაძლიერებას გულისხმობდა.

2008 წლიდან ფინანსური ბაზრისა და ეკონომიკურმა კრიზისმა მასობრივი გადააზრება გამოიწვია. თავად „დოიჩე ბანკის“ გამგეობის თავმჯდომარე იოზეფ აკერმანი ამბობს: „მე აღარ მჯერა ბაზრის თვითგანკურნების ძალების“ (აკერმანი, 2008) და გლობალურ ფინანსურ მეთვალყურეობას ითხოვს. ბაზრის რადიკალებს თავის დაცვა უნევთ და ხდება კეინსის მოძღვრების ხელმეორედ აღმოჩენა, ვინაიდან მისი თეორიები ამ მძიმე კრიზისს განმარტავს და მისი დაძლევის შესაძლო გზებს გვთავაზობს.

კეინსის აქტუალობა არაა შემთხვევითი. ბოლოს და ბოლოს, მისი მთავარი ნაშრომი „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“ არის პირ-მში 1930-იანი წლების მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისისა, რომელიც ნაწილობრივ დღევანდელ მდგომარეობას ჰგავს. მაშინაც და ახლაც, ფინანსური ბაზრის კრაზის შემდეგ, მთელ მსოფლიოში კონიუნქტურა ერთდროულად შემცირდა, რამაც ნეგატიური „დამავალი სპირალი“ წარმოშვა. კრიზისის კიდევ უფრო გაღრმავების შიშით და შემცირებული მსყიდველობითი უნარის ფონზე შინამეურნეოები უფრო ნაკლებს მოიხმარენ, მენარმეები ინვესტიციების გადავადებას ახდენენ და ბანკები თითქმის აღარ გასცემენ კრედიტებს. კიდევ უფრო მცირდება წარმოება, რის გამოც ადამიანები სამუშაო ადგილებს კარგავენ და ისევ კლებულობს მოხმარება. 1930-იანი წლების კრიზისს ბოლო მხოლოდ მას შემდეგ მოელო, რაც გაფართოვდა ბაზრის რეგულირების მასშტაბები და სახელმწიფო საინვესტიციო პროგრამები, რასაც სწორედ კეინსი ქადაგებდა.

როგორ აიხსნება ამერიკული უძრავი ქონების ბაზარზე კრიზისის წარმოშობა? იქ გაჩნდა გიგანტური სპეკულაციური ბუშტი, რომელმაც საერთაშორისო საბანკო სისტემა კოლაფსის პირას მიიყვანა. კეინსის მოსწავლე ჰაიმან მინსკი ამის განმარტებისას დამაჯერებლად იშველიებს საკუთარ მასწავლებელს (მინსკი, 1986). ხანგრძლივი ეკონომიკური ზრდის პერიოდში მატულობს სიხარბე და რისკისადმი მიდრეკილება. უფრო მეტი მოგების ძიების ფონზე იზრდება რისკიანი ქმედებების რაოდენობა. ბანკებს შორის მიმდინარე კონკურენციის გამო ისინი თავს არიდებენ რეგულირებას ახალი ფინანსური პროდუქტების საშუალებით, რათა სარისკო ინვესტიციები დააფინანსონ. როდესაც უამრავი რისკი გროვდება, ხუხულა ინგრევა, რაც შემდგომ მოხდა კიდევ. როგორც გამოსავალს, მინსკი

ითხოვს სახელმწიფოს მეშვეობით რეგულირებას, რათა ბაზარი საკუთარი თავისგან იქნეს დაცული და გადაილახოს ფინანსური კრიზისი. არარეგულირებად მსოფლიო ფინანსურ ბაზრებთან გამოთხოვებას კეინსი ჯერ კიდევ თავის 1926 წლის ესეში „Laisser-faire-ს დასასრული“ ითხოვდა. მან პრაქტიკულადაც შეიტანა წვლილი მსოფლიო ბაზრის წესების შექმნაში. სხვათა შორის, ის მონაწილეობდა ბრეტონ-ვუდსში გამართულ კონფერენციაში, სადაც შემუშავდა მსოფლიო ფინანსური ბაზრების წესრიგის პროექტი, რომელიც მრავალი ათწლეულის განმავლობაში სტაბილურობას უზრუნველყოფდა. და ახლა ეს საკითხი კვლავ მსოფლიო დღის წესრიგშია. ლონდონის 2009 წლის აპრილის ეკონომიკურად უმნიშვნელოვანესი 20 ქვეყნის (G20) შეხვედრა მეორე ბრეტონ-ვუდსად განიხილებოდა. ამ მიმართულებით იქ მცირე, მაგრამ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა: გადაწყდა ჰეჯ-ფონდებისა და სარეიტინგო სააგენტოების მსოფლიო რეგულირება და საერთაშორისო სავალუტო ფონდთან ფინანსური სტაბილურობის ფორუმი შეიქმნა.

დამატებითი

ლიტერატურა:

Michael Dauderstädt (2009), Krisenzeiten: Was Schulden vermögen und was Vermögen schulden, Friedrich-Ebert-Stiftung (Hg.), Bonn.

რა გზას გვთავაზობს კეინსი კრიზისიდან თავის დასაღწევად? კონიუნქტურული რყევები, როგორც წესი, საპროცენტო განაკვეთების პოლიტიკის საშუალებით უნდა იმართებოდეს. შესაბამისად, 2008 წლის კრიზისის საპასუხოდ, მთელი მსოფლიოს ცენტრალურ ბანკებში დაინია პროცენტებმა. კრიზისის სიმძიმის გამო ამ ღონისძიებას ჩვეული ზემოქმედება კი არ ჰქონია, არამედ დაიწყო ფულის დაგროვება, როგორც ამას კეინსი განსაკუთრებულად მძიმე კრიზისების დროს წინასწარმეტყველებდა. იმისათვის, რომ კერძო ინვესტიციებისა და მოხმარების დეფიციტის შედეგები დაიძლიოს, დავალიანების დასაფარავად კეინსი სახელმწიფო ინვესტიციებს იხმობს. ბევრმა ქვეყანამ 2008 და 2009 წლებში რეაგირება სწორედ მოთხოვნის სტიმულირების კეინსისეული კლასიკური პოლიტიკით მოახდინა, რაც სახელმწიფო ხარჯების არნახულ ზრდასა და მოსახლეობის ფართო მასების მსყიდველობითი უნარის უზომო გაძლიერებას გულისხმობდა. მას შემდეგ, რაც აშშ-ში, ჩინეთსა და ევროპულ სახელმწიფოებში ნაწილობრივ უკვე გადაწყდა კონიუნქტურული პაკეტების საკითხი, ეკონომიკურად უძლიერესი ქვეყნების (G20) უმაღლესი დონის შეხვედრაზე 2009 წლის აპრილში მიღწეულ იქნა შეთანხმება, მსოფლიო ეკონომიკაში ჩადებულ იქნა 1,1 მილიარდი აშშ დოლარი მისი სტიმულირების მიზნით. დიდი ბრიტანეთის სოციალ-დემოკრატიამ ფინანსთა მინისტრმა ალსტერ დარლინგმა თავისი მთავრობის ეკონომიკური პაკეტის პრეზენტაციის დროს მკაფიოდ მიაწინა კეინსის თეორიაზე.

გერმანიის ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტების კლასიფიკაცია

ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტები ხშირად წარმოადგენენ ეკონომიკური მეცნიერების კონკრეტულ ფუნდამენტურ მიმართულებას (ორიენტირებულს მიწოდებაზე ან მოთხოვნაზე) და მათი ორიენტაცია ერთ-ერთ ალნიშნულ თეორიას ესადაგება. გერმანიის ეკონომიკის კვლევის

ხუთი დიდი ინსტიტუტის კლასიფიკაციაც ამ პრინციპითაა შესაძლებელი – „მინოდებაზე ორიენტირებული“ ან „მოთხოვნაზე ორიენტირებული“. რთულია მათი კვლევების ეკონომიკური პოლიტიკის განსჯის პროცესზე გავლენის უგულვებლყოფა. ამდენად, საჭიროა მათი ეკონომიკური საფუძვლების ცოდნა და ამის გათვალისწინება მათ მიერ წარმოდგენილი ანალიზისა და რეკომენდაციების განხილვისას. ამასთანავე, ხუთივეს ერთად მუშაობაც უნევს, პირველ რიგში, როდესაც საჭიროა ეკონომიკური პროგნოზების შემუშავება, რომლებიც სახელმწიფო ბიუჯეტის საფუძველია და მრავალი წარმოების დაგეგმვაზე ახდენს გავლენას.

- ეკონომიკის კვლევის გერმანული ინსტიტუტი (DIW) ბერლინში, ხელმძღვანელი – პროფ. კლაუს ციმერმანი, www.diw.de, უფრო მეტად მოთხოვნაზე ორიენტირებული;
- ჰალეს ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტი (IWH) ჰალეში, ხელმძღვანელი – პროფ. ულრიჰ ბლუმი, www.iwh-halle.de, უფრო მეტად მინოდებაზე ორიენტირებული;
- მსოფლიო ეკონომიკის ინსტიტუტი (IfW) კილში, ხელმძღვანელი – პროფ. დენის ი. სნოუერი, www.ifw.de, მინოდებაზე ორიენტირებული;
- ეკონომიკის კვლევის რაინ-ვესტფალიის ინსტიტუტი (RWI) ესენში, ხელმძღვანელი – პროფ. კრისტოფ მ. შმიდტი, www.rwi-essen.de, მინოდებაზე ორიენტირებული;
- ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტი (ifo) მიუნხენში, ხელმძღვანელი – პროფ. ჰანს-ვერნერ ზინი, www.ifo.de, მინოდებაზე ორიენტირებული და ამ ხუთი ინსტიტუტიდან ბაზართან მიმართებით ყველაზე ლიბერალური.

აქვე უნდა აღინიშნოს მინოდებაზე ორიენტირებული „კიოლნის გერმანული ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტი“ (IW, ხელმძღვანელი: პროფ. დოქ. მიჰაელ ჰიუტერი, www.iwkoeln.de), რომელიც ახლოს დგას დამსაქმებლებთან, ასევე დაახლოებულია პროფკავშირებთან, მოთხოვნაზე ორიენტირებული ინსტიტუტი „WSI“ (ეკონომიკურ და სოციალურ მეცნიერებათა ინსტიტუტი, ხელმძღვანელი: პროფ. დოქ. ჰაიდე პფარი, www.wsi.de) და მასთან არსებული „IMK“ (მაკროეკონომიკისა და ეკონომიკური კვლევების ინსტიტუტი, ხელმძღვანელი: დოქ. გუსტავ ჰორნი).

	მიწოდების პოლიტიკა	მოთხოვნის პოლიტიკა
ძირითადი იდეა	მენარმეებისთვის შეძლები-სდაგვარად ხელსაყრელი პირობების შექმნა, როდე-საც ისინი კარგი მოგების მიღებას შეძლებენ	დასაქმებისა და კონიუნქ-ტურის სახელმწიფოს მიერ მართვით ქვეყნის ეკონომი-კაში უწყვეტი მოთხოვნის უზრუნველყოფა
აზროვნების ტრადიცია	ადამ სმიტი, დევიდ რიკარ-დო, ჯონ სტიუარტ მილი	ჯონ მეინარდ კეინსი
სახელმწიფოს ალქმა	პასიური სახელმწიფო	აქტიური სახელმწიფო
ხელფასებისა-დმი მიდგომა	ხელფასები გადამწყვეტი ფაქტორია.	ხელფასები მოთხოვნის ფაქტორია და პროდუქტი-ულობასთან ერთად უნდა იზრდებოდეს.
ცენტრალური ბანკის როლი	უნდა უზრუნველყოს ვალუტის სტაბილურობა.	უნდა უზრუნველყოს ვალუტის სტაბილურობა და წვლილი უნდა შეიტანოს დასაქმებისა და ეკონომიკის მუდმივი ზრდის საქმეში.
დამახასიათე-ბელია პერიოდისთვის	1980-იანი წლებიდან	1930-იანი წლებიდან 1970-იან წლებამდე, ხელმეორედ მომძლავრდა 2008 წლიდან.
ინსტიტუტები	ჰალეს ეკონომიკის კვლევის ინსტიტუტი (IWH) მსოფლიო ეკონომიკის ინსტიტუტი (IfW) ეკონომიკის კვლევის რაინ-ვესტფალიის ინსტიტუტი (RWI) ეკონომიკის კვლევის ინ-სტიტუტი (ifo) კიოლნის გერმანული ეკო-ნომიკის კვლევის ინსტი-ტუტი (IW)	ეკონომიკის კვლევის გერ-მანული ინსტიტუტი (DIW) ეკონომიკურ და სოციალურ მეცნიერებათა ინსტიტუტი (WSI) მაკროეკონომიკისა და ეკონომიკური კვლევების ინსტიტუტი (IMK)

დაძაბულობა ბაზარს, ხმის უფლებას, რეგულირებასა და პოლიტიკურ მართვას შორის

ფუძემდებლური ეკონომიკური პოლიტიკის თეორიების განხილვის შემდეგ ისმება კითხვა, თუ როგორ შეუძლია მათზე დაყრდნობით თანამედროვე ღირებულებებზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას სოციალური დემოკრატიის მშენებლობა. პასუხის მისაღებად მომდევნო ორ თავში წარმოდგენილია ერთგვარი გზამკვლევი სოციალური დემოკრატიის ორიენტირების შესახებ. ამ ადგილას საჭიროა მინიშნება დაძაბულ ურთიერთობებზე, რომლებიც სოციალური დემოკრატიის თვალსაზრისის შესაბამისად უნდა დაბალანსდეს (შდრ. მაიერი, 2005ბ: 67).

1. პროდუქტიულობა და ზრდა versus სოციალური სამართლიანობა და უსაფრთხოება

სმიტისა და მარქსის აღწერის თანახმად, საკუთარი ინტერესებისა და საკუთრებისკენ სწრაფვა დიდი რაოდენობის ძალებს ათავისუფლებს. ბაზრისა და კონკურენციის წყალობით შეზღუდული რესურსები იქით მიედინება, სადაც მათი გამოყენება ყველაზე პროდუქტიული იქნება. ეს პროცესი უფრო ეფექტიანი აღმოჩნდა, ვიდრე ოდესმე გეგმურ ეკონომიკას შეეძლო.

მეორე მხრივ, ბაზარი არათანაბარ გადანაწილებას წარმოშობს და თავისი ციკლური მერყეობითა და კრიზისებისადმი მიდრეკილებით, კეინსის აღწერის თანახმად, სტრუქტურულად არასტაბილურია. ამდენად, ბაზრები იმგვარ პოლიტიკურ ჩარჩოში უნდა მოექცეს, რომელიც ხელს შეუწყობს კრიზისების შეზღუდვას. სოციალურმა სახელმწიფომ ბაზრის რისკებისგან ადამიანების დაცვა უნდა უზრუნველყოს. პროგრესული (ანუ შემოსავალთან ერთად მზარდი) სამემოსავლო გადასახადების, აგრეთვე მემკვიდრეობისა და ქონების გადასახადების საშუალებით უნდა დამყარდეს სამართლიანი გადანაწილება. ხარჯების, საგადასახადო და საპროცენტო პოლიტიკის მეშვეობით უნდა მართოს სახელმწიფომ კონიუნქტურული რყევები. ეს იმას ნიშნავს, რომ ეკონომიკური კრიზისების დროს უნდა იმატოს სახელმწიფო ხარჯებმა, რათა მოხმარების სტაბილურობა შენარჩუნდეს და ხელსაყრელი კრედიტების საშუალებით მოსახლეობაში საინვესტიციო მზაობა გაღვივდეს.

2. მოქნილობა და ინოვაცია versus დაქირავებით დასაქმებულთა დაცვა და ფართო სოციალური უსაფრთხოება

ბაზრის,
დემოკრატიისა
და სოციალური
თანადგომის
ბალანსი

ზრდა და
სამართლიანობა

მოქნილობა და
უსაფრთხოება

კონკურენციასა და შეჯიბრებას, ერთი მხრივ, ინოვაციასთან მი-
ყვავართ. ამასთანავე, ვარდნები და კრიზისები, რომლებიც, მეორე
მხრივ, მათ თან სდევს, დასაქმებულთა განთავისუფლებისგან დაცვი-
სა და სოციალური მომსახურების საშუალებით უნდა შემსუბუქდეს.
ღრმა სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელება, მაგალითად,
რურის ოლქის კრიზისში მყოფი სამთო-მომპოვებელი მრეწველო-
ბის შემთხვევაში, მხოლოდ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისთვის
გამიზნული სტრუქტურული პოლიტიკითაა შესაძლებელი.

საკუთრება და
სოციალური
თანამონაწილეობა

3. საკუთრება და კონკურენცია versus სოციალური თანამონაწილეობა და რეგულირება

ყველა ეკონომიკურმა წყობამ, რომლებიც ძირფესვიანად უარყოფდა
საწარმოო საშუალებებზე საკუთრების უფლებასა და კონკურენ-
ციას, კრახი განიცადა. ყოველი წარმატებული ეკონომიკური წყობა
საკუთრებასა და კონკურენციას ეფუძნება. თუმცა ეს არ ათავი-
სუფლებს საკუთრებას სოციალური პასუხისმგებლობისგან. ძირითა-
დი კანონის მე-14 მუხლი ამბობს: „საკუთრება და მემკვიდრეობის
უფლება გარანტირებულია. [...] საკუთრება ავალდებულებს. იმავ-
დროულად, მისი გამოყენება საზოგადოების კეთილდღეობას უნდა
ემსახურებოდეს.“ იმისთვის, რომ ბაზარზე უზრუნველყოფილი იყოს
სამართლიანობა და თავიდან იქნეს აცილებული ცალკეული მოთა-
მაშეების უპირატესობა, საჭიროა კონკურენციის რეგულირება.

4. წარმოების ავტონომიური ფუნქცია versus ხმის უფლება და პოლიტი- კური სტრუქტურირება

საკუთრების სამართლიდან გამომდინარეობს პირის უფლება,
ჰქონდეს წარმოება. საწარმოებში გადაწყვეტილებას მხოლოდ კაპი-
ტალის მესაკუთრეები კი არ უნდა იღებდნენ, არამედ ისინიც, ვინც
თავისი შრომით ღირებულების შექმნის პროცესში მონაწილეობს.
ამიტომ მენარმის გადაწყვეტილება ხმის უფლების გათვალისწინებით
იზღუდება.

აქედან გამომდინარეობს ოთხი განზომილება:

- პოლიტიკური სტრუქტურირება
- ბაზრის ლოგიკის დაცვა
- თანამონაწილეობისა და ხმის უფლებები
- მაკროეკონომიკური რეგულირება.

მენარმის
გადაწყვეტილებები
და ხმის უფლება

ეკონომიკური
პოლიტიკის ოთხი
განზომილება

მთლიანობაში, ეს იმას ნიშნავს, რომ სოციალური დემოკრატიის ღირებულებებზე დამყარებულ ეკონომიკურ წყობაში ბაზრის ლოგიკის დაცვა გარკვეული პოლიტიკური ჩარჩოს ფარგლებში შეიძლება. საკუთრება ავალდებულებს; იმავდროულად, ის საზოგადოების კეთილდღეობას უნდა ემსახურებოდეს. ამის უზრუნველყოფა სანარმოო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში არა მარტო კაპიტალის მესაკუთრეების, არამედ დამსაქმებლების თანამონაწილეობით არის შესაძლებელი. ზოგადი ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა ხდება მაკროეკონომიკური რეგულირების საშუალებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო თავისი საბიუჯეტო და საპროცენტო პოლიტიკით გავლენას ახდენს სტაბილურ ზრდასა და მაღალ დასაქმებაზე.

რას ნიშნავს ეს სოციალური დემოკრატიისთვის?

- ის, ვინც ეკონომიკური საკითხებით ინტერესდება, უნდა გაეცნოს სხვადასხვა თეორიულ საფუძველს და მას უნდა შეეძლოს იდეოლოგიების იდენტიფიცირება.
- სოციალური დემოკრატია არა ერთ, არამედ რამდენიმე თეორიულ მიდგომას იყენებს.
- თუმცა ცენტრში მართვადი კაპიტალიზმი დგას, როგორც ამას კენისი ითხოვდა.
- სოციალური დემოკრატია იზიარებს ასევე კაპიტალიზმის მარქსისტულ კრიტიკას და სმიტის მიერ აღწერილ ბაზრის ეფექტიანობასა და პროდუქტიულობას.
- ასე რომ, ეკონომიკური წესრიგი კონკურენციასა და საკუთრებას უნდა ეფუძნებოდეს. თუმცა საჭიროა ბაზრების რეგულირება, სახელმწიფოს მხრიდან კრიზისების აქტიურად დაძლევა და ხმის უფლებისა და თანამონაწილეობის უზრუნველყოფა.

3. სხვადასხვა ეკონომიკური სისტემა და წყობა

ამ თავში:

- საუბარია კაპიტალიზმსა და დემოკრატიათა შორის არსებულ ურთიერთობებზე, რომლებიც, ერთი მხრივ, დაძაბულია და, მეორე მხრივ, – ურთიერთმხარდამჭერი;
- აღწერილია კაპიტალიზმის სხვადასხვა ტიპი, რომლებიც კოორდინირების დონით განსხვავდება;
- განმარტებულია ცნება „სოციალური საბაზრო ეკონომიკა“;
- განხილულია, თუ რა დადებით გავლენას ახდენს და რა ჩრდილოვანი მხარეები აქვს გლობალიზაციას სოციალური დემოკრატიათა თვალსაზრისით.

3.1. კაპიტალიზმი და დემოკრატია

განადგურებს თუ არა „სუპერკაპიტალიზმი“ დემოკრატიას?

განადგურებს თუ არა „სუპერკაპიტალიზმი“ დემოკრატიას? – ეს შეკითხვაა დასმული ეკონომიკური ჟურნალის, „Manager magazin“-ის, 2008 წლის მარტის ნომრის ყდაზე. იქვე კალიაა გამოსახული. მოწინავე სტატიაში აღნიშნულია, რომ გლობალიზებული საბაზრო ეკონომიკა⁵ დემოკრატიათა დამაჯერებლობას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. შემდეგ მოდის მსჯელობა იმის შესახებ, თუ როგორ აღარ სჯერა ბევრ მოქალაქეს, რომ მათ გლობალიზებულ ეკონომიკაში მოგების ნახვა შეუძლიათ, ამის შედეგად კი ეკონომიკისა და პოლიტიკისადმი ნდობა კლებულობს.

ამგვარად, „Manager magazin“-ის სტატიაში დემოკრატიათა და კაპიტალიზმს შორის არსებულ დაძაბულ ურთიერთობაზეა მსჯელობა.

5 საბაზრო ეკონომიკა თუ კაპიტალიზმი – არსებობს კი აზრობრივი განსხვავება? შინაარსობრივად ორივე ცნება საკუთრებასა და კონკურენციაზე დაფუძნებულ ეკონომიკურ სისტემას გულისხმობს. ზეპირ ლექსიკაში კი ხშირად იკვეთება, რომ „საბაზრო ეკონომიკას“ უფრო ლიბერალური ეკონომიკური სისტემის მხარდამჭერები იყენებენ, „კაპიტალიზმით“ კი უფრო ბაზრის კრიტიკოსები სარგებლობენ. ამ წიგნში ორივე ცნებას გამოვიყენებთ, რაც არ უნდა იქნეს გაგებული, როგორც რომელიმე კონკრეტული იდეოლოგიისადმი მიდრეკილება.

ისტორიულად დემოკრატიისა და კაპიტალიზმის წარმოქმნის პროცესები მჭიდროდაა ურთიერთდაკავშირებული. დემოკრატიები ხშირად თავისუფალი ბაზრების გაჩენასთან ერთად წარმოიშობოდა. მე-18 და მე-19 საუკუნეების ევროპაში თავდაპირველად გაისმა მოწოდება პიროვნების თავისუფლებისა და ისეთი ეკონომიკური წყობისკენ, რომელიც კონკურენციასა და კერძო საკუთრებას დაეფუძნებოდა (მდრ. თავი 2, ადამ სმიტის თეზისების თაობაზე). ამ მოთხოვნასთან ერთად გაჩნდა მისწრაფება სამართლებრივი გარანტიებისა და სავალდებულო ძირითადი უფლებებისკენ, აგრეთვე პოლიტიკური თანამონაწილეობისა და ხელისუფლებაში მოქალაქეთა წარმომადგენლობის მოთხოვნა. ახალი დროის პირველი დემოკრატია წარმოიქმნა ამერიკის შეერთებული შტატების დამოუკიდებლობის გამოცხადებით. ეს მოხდა დევიზით „No taxation without representation“ (არავითარი დაბეგვრა ხელისუფლებაში წარმომადგენლობის გარეშე), რაც ეკონომიკური ჩართულობისა და პოლიტიკური თანამონაწილეობის ერთობლიობას გულისხმობდა. 1989 წლის შემდეგ პოსტკომუნისტურ სახელმწიფოებშიც ეკონომიკური ლიბერალიზმი და დემოკრატიზაცია ხელისხელჩაკიდებულები მიაბიჯებდნენ.

დიდი ხნის განმავლობაში ერთმნიშვნელოვნად მიაჩნდათ, რომ დემოკრატიული სახელმწიფოები, პრინციპში, ეკონომიკურად უფრო წარმატებული იყვნენ, ვიდრე არადემოკრატიული რეჟიმები. დასავლეთის აყვავება და აღმოსავლეთ ბლოკის ეკონომიკური კრახი ვითომდა ამყარებდა ამ მოსაზრებას. ამასობაში წარმოიშვნენ არადემოკრატიული სახელმწიფოებიც, რომლებმაც გამოავლინეს მაღალი ეკონომიკური ზრდა კაპიტალისტური ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში. ამის ყველაზე ცნობილი მაგალითია ჩინეთი, რომელიც ეკონომიკურად მას შემდეგ ვითარდება, რაც 1970-იანი წლების ბოლოდან კაპიტალისტურ ქვეყნად იქცა, თუმცა ამ პროცესის პარალელურად არ ხდება მისი დემოკრატიზაცია. ზოგიერთი სხვა სახელმწიფოს მაგალითზედაც ვერ ვხედავთ (ჯერ?) ეკონომიკური და პოლიტიკური ლიბერალიზაციის სინქრონულ სვლას. ამას ადასტურებს „მსოფლიოს ეკონომიკური თავისუფლების“ ინდექსი, რომელიც ყოველწლიურად ქვეყნდება და ეკონომიკური და პოლიტიკური თავისუფლების კლასიფიკაციას ახდენს. აქ ეკონომიკური თავისუფლების კუთხით პირველ ადგილებზე ჰონკონგი და სინგაპური იმყოფებიან.

უნდა აღინიშნოს, რომ (კვლავ?) არსებობენ ავტორიტარული კაპიტალისტური სისტემის მქონე სახელმწიფოები. თუმცა ყველა თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფო საბაზრო ეკონომიკას ეფუძნება.

ამასთანავე, დემოკრატიასა და კაპიტალიზმს შორის არსებული ურთიერთობა სულაც არ არის თავისუფალი დაძაბულობისგან. დემოკრატიის საფუძველი თანასწორობაა: „one man, one vote“ – ყველა ხმას თანაბარი წონა აქვს. საბაზრო ეკონომიკა კი უთანასწორობას ეფუძნება. კაპიტალისტურ ეკონომიკურ სისტემაში გამომცხვარი „ორცხობილა“ სხვადასხვა

ისტორიულად
გადაჯაჭვულები:
დემოკრატია და
კაპიტალიზმი

არიან კი
დემოკრატიული
სახელმწიფოები
ეკონომიკურად
უფრო
წარმატებული?

კაპიტალიზმსა
და დემოკრატიას
შორის დაძაბული
ურთიერთობა

სიდიდის ნაჭრებად იყოფა. მართალია, სახელმწიფოს შეუძლია ჩაერიოს მის გადანაწილებაში, მაგრამ ამ შემთხვევაში ყველა თანაბარი სიდიდის ნაჭერს მიიღება, რაც ყველანაირ სტიმულს მოსპობდა.

უთანასწორობას
შეუძლია
„დეფექტური
დემოკრატია“
წარმოშვას

უთანასწორობას შეუძლია მიგვიყვანოს ასევე სიტუაციამდე, როდესაც ეკონომიკურად ძლიერ მოთამაშეებს ისეთი მყარი პოზიცია უკავიათ, რომ ძალუძთ გამოიყენონ ვეტოს უფლება, რაც „დეფექტურ დემოკრატიას“ წარმოშობს. პოლიტოლოგი ვოლფგანგ მერკელი ამ ცნების განმარტებას გვთავაზობს: „დეფექტური დემოკრატიები იმ სისტემების ბატონობაა, რომელთაც, პრინციპში, ახასიათებთ ქმედითი დემოკრატიული არჩევნების რეჟიმი, რომლითაც რეგულირდება ბატონობის ხელმისაწვდომობა, მაგრამ რომლებიც ერთი ან რამდენიმე დანარჩენი ქვესისტემის მოქმედების ლოგიკის ხარვეზების გამო კარგავენ დამატებით საყრდენს, რომელიც შემდგარ დემოკრატიაში თავისუფლებას, თანასწორობასა და კონტროლს უზრუნველყოფს“ (მერკელი და სხვები, 2003: 66).

დემოკრატიის
ხელის შემშლელი
ფაქტორები

ეს იმას ნიშნავს, რომ იმართება არჩევნები და არსებობს დემოკრატიის სხვა ელემენტები, თუმცა მათ ხელის შემშლელი ფაქტორები აუვნებლელს. ეს ხდება, მაგალითად, მაშინ, როდესაც საზოგადოებაში ერთ-ერთი მოთამაშე ეკონომიკურად იმდენად ძლიერია, რომ მას ძალუძს კოლექტიურ გადაწყვეტილებებზე ვეტოს დადება. წარმოიდგინეთ ინვესტორი, რომელსაც შეუძლია დაამანტაჟოს საზოგადოება წარმოების განთავსების ადგილის გამო, დაემუქროს მას კაპიტალის გატანით, რათა მიაღწიოს პოლიტიკურ შეღავათებს, როგორცაა გარემოსდაცვითი თუ შრომითი სტანდარტების შესუსტება. ეს დემოკრატიული პრინციპების დარღვევა იქნებოდა.

დემოკრატიისა
და საბაზრო
კაპიტალიზმის
ურთიერთდამო-
კიდებულება თ.
მაიერის თეორიის
მიხედვით

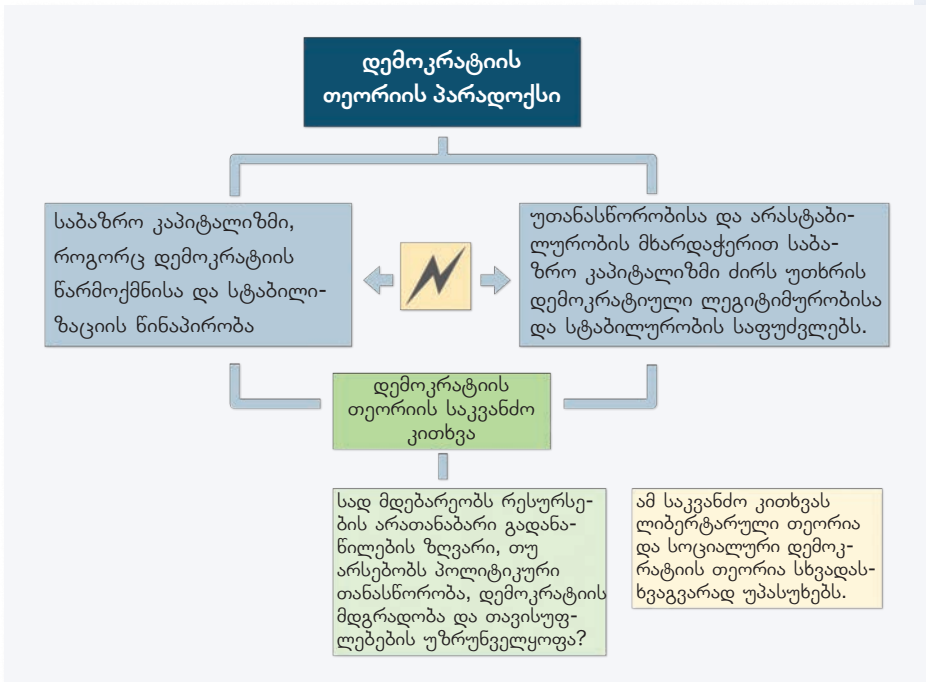
ამ სერიის პირველ გამოცემაში 62-ე–66-ე გვერდებზე და 89-ე გვერდიდან განიხილება დემოკრატია და საბაზრო კაპიტალიზმს შორის არსებული დაძაბული ურთიერთობა თომას მაიერის სოციალური დემოკრატიის თეორიის საფუძველზე.

დემოკრატიის
პარადოქსი

45-ე გვერდზე მოცემული სურათი დემოკრატიის პარადოქსს ასახავს: ერთი მხრივ, კაპიტალიზმი დემოკრატიის წინაპირობაა, მეორე მხრივ კი, არასაკმარისად რეგულირებულ ბაზარს შეუძლია ისეთი პირობები შექმნას, რომლებიც თანამონაწილეობის პრინციპს ეწინააღმდეგება, და, ამდენად, დეფექტური დემოკრატია წარმოშვას.

მილტონ ფრიდმანი:
საბაზრო
ეკონომიკას
დემოკრატიასთან
მიყვავართ

ამ დიფერენციაციასა და რისკებში, რომლებიც კაპიტალიზმს დემოკრატიისთვის მოაქვს, მდგომარეობს სოციალურ დემოკრატია და ლიბერტარულ დემოკრატია შორის განსხვავება. ლიბერტარიანული ეკონომისტების თვალსაზრისით, როგორცაა მილტონ ფრიდმანი, საბაზრო ეკონომიკას პოლიტიკურ თავისუფლებასა და დემოკრატიასთანაც მიყვავართ.

სურ. 4: დემოკრატიის თეორიის პარადოქსი

ამასთანავე, მან თავად წარმოადგინა ემპირიული საწინააღმდეგო მაგალითი. ბევრი თავისი კოლეგის გაოგნების მიუხედავად, 1970-იან წლებში ფრიდმანი ჩილეს სასტიკი სამხედრო ხუნტის მრჩეველი გახდა. ფრიდმანის რეკომენდაციების გათვალისწინებით, დიქტატორმა აუგუსტო პინოჩეტმა ეკონომიკის უკიდურესი ლიბერალიზაცია მოახდინა. თუმცა, ლიბერტარიანული ეკონომისტების მოლოდინის მიუხედავად, ამას სულაც არ მოუტანია უფრო მეტი პოლიტიკური თავისუფლება, რომ არაფერი ვთქვათ დემოკრატიზაციაზე. პირიქით, ეკონომიკურმა აღმავლობამ დიქტატურის სტაბილიზება მოახდინა. ჩილე, ლათინური ამერიკის სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით, ყველაზე გვიან დაუბრუნდა დემოკრაციას.

როგორ ხდება, რომ კაპიტალიზმსა და დემოკრაციას შორის არსებული დაძაბული ურთიერთობა კვლავ იმსახურებს ყურადღებას და მის შესახებ ეკონომიკურ ჟურნალებშიც კი მსჯელობენ? ამაზე პასუხს ამერიკელი ეკონომისტი და კლინტონის მთავრობის შრომის ყოფილი მინისტრი რობერტ რაიკი თავის 2008 წელს გამოცემულ წიგნში „სუპერკაპიტალიზმი – როგორ ასამარებს ეკონომიკა ჩვენს დემოკრაციას“ გვთავაზობს. ომისშემდგომი დროიდან 1980-იან წლებამდე პერიოდს ის აღწერს, როგორც ზომიერი კაპიტალიზმის თითქმის ოქროს ხანას

საწინააღმდეგო მაგალითი: ჩილე

თემის „დემოკრატია და კაპიტალიზმი“ აქტუალობა

(თითქმის, ვინაიდან ეს პერიოდიც იმსახურებს გარკვეულ კრიტიკას; ამ კონტექსტში რობერტ რაიჰი ეკონომიკაში ქალებისა და უმცირესობების თანამონაწილეობის არასაკმარის შანსებს იხსენებს). ომისშემდგომი დროის დასავლეთ საზოგადოებებში შესაძლებელი გახდა მზარდი ცხოვრების დონისა და მინიმალური სოციალური სტანდარტების მიღწევა პროფკავშირებს, დამსაქმებლებსა და მთავრობას შორის დამყარებული კონსენსუსის საფუძველზე. „Laisser-faire“ ეკონომიკის დროის წინა წლებთან შედარებით ეს უდიდესი წინსვლა იყო. გლობალიზებული ეკონომიკის „სუპერკაპიტალიზმში“ შემოსავლების მხრივ განსხვავება კვლავ იზრდება. დასაქმებულთა უფლებები და სოციალური სტანდარტები ისევ საფრთხის წინაშეა და დამსაქმებელთა სოციალური პასუხისმგებლობა კლებულობს. რობერტ რაიჰი მიდის ისეთივე დასკვნამდე, როგორამდეც დასაწყისში ციტირებული „Manager magazin“ და თომას მაიერი, და ამბობს: ბაზრის ცენტრიდანულ ძალებს დემოკრატიის დასამარება შეუძლიათ. აქედან გამომდინარე, რობერტ რაიჰი რეგულირების საშუალებით ბაზრის შეზღუდვას და დასაქმებულთა უფლებების გაძლიერებას ემხრობა.

სუპერკაპიტალიზმი – რობერტ რაიჰის მიერ შექმნილი ტერმინი, რომელიც გლობალიზაციის პირობებში განვითარებულ კაპიტალიზმს აღწერს.

3.2. კოორდინირებული და არაკოორდინირებული კაპიტალიზმი

ამ წიგნის მე-2 თავში წარმოდგენილია ეკონომისტების – სმიტის, მარქსისა და კეინსის – ეკონომიკური სისტემების იდეალური ტიპები. რეალურ სამყაროში ეკონომიკური მოდულების სხვადასხვა შერეული ტიპი არსებობს. პიტერ ა. ჰოლი და დევიდ სოსკისი (2001) გამოყოფენ დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების ორ მოდელს, რომლებსაც ისინი თავიანთ წიგნში „კაპიტალიზმის ვარიაციები“ აღწერენ, როგორც არაკოორდინირებულ და კოორდინირებულ კაპიტალიზმს. ეს მიდგომა ეკონომიკური სისტემების გაანალიზებისა და შეფასების დიდ შესაძლებლობას გვაძლევს.

ამასთანავე, ეკონომიკური სისტემები ერთმანეთისგან შემდეგი განზომილებებით განსხვავდება:

- ფინანსური სისტემა
- შრომითი ურთიერთობები
- განათლებისა და ტრენინგის სისტემა
- სანარმოთა შორის ურთიერთობები.

არაკოორდინირებული კაპიტალიზმი

აღნიშნული განზომილებებით ლიბერალური, არაკოორდინირებული კაპიტალიზმი შემდეგნაირად ხასიათდება:

- ფინანსური სისტემა: წარმოება მეტწილად კაპიტალის (აქციების) ბაზრის საშუალებით ფინანსდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ წარმოებები მოქმედებენ აქციონერთათვის ღირებულების შექმნის პრინციპით (Shareholder-Value-Principle). ამასთანავე, კაპიტალის მესაკუთრეები მზად არიან, მოახდინონ ინვესტირება რისკის მქონე წარმოებებში და შეძლებისდაგვარად სწრაფი და მაღალი მოგების მიღებას იმედოვნებენ.
- შრომითი ურთიერთობები: შრომითი ურთიერთობები მეტწილად მოკლევადიანია („hire and fire“) და განთავისუფლებისგან დაცვა სუსტია. ხელფასების თაობაზე მოლაპარაკებები ინდივიდუალურად ან საწარმოს დონეზე მიმდინარეობს. დამსაქმებელთა ასოციაციები და პროფკავშირები საკმაოდ სუსტადაა განვითარებული.
- განათლებისა და ტრენინგის სისტემა: ძირითადად ზოგადი პროფილის სპეციალისტების მომზადება ხდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ განათლება იძლევა მეტწილად ზოგად კვალიფიკაციებს, რომლებიც არ არის დაკავშირებული კონკრეტულ პროფესიებთან. ეს აადვილებს შრომის ბაზრის მობილურობას სხვადასხვა პროფესიულ სფეროს შორის, თუმცა იმავდროულად სპეციალური პროფესიული ცოდნის დეფიციტზე მიუთითებს.
- საწარმოთა შორის ურთიერთობები: ცოტაა ერთმანეთზე გადაჯაჭვული ფირმა (მაგალითად, როდესაც საწარმოები ერთობლივად არიან წარმოდგენილი სამეთვალყურეო საბჭოებში) და მცირეა საწარმოთაშორისი თანამშრომლობა (მაგალითად, კვლევის სფეროში). დარგობრივი კავშირები უფრო საკუთარ კომპანიებს ლობირებენ და ნაკლებად ხელმძღვანელობენ მთელი საზოგადოების ინტერესებით.

ამ სისტემას შეუძლია მოქნილად და სწრაფად მოერგოს ბაზრის ცვლილებებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ წარმოების ეს მოდელი ხელს უწყობს ინოვაციურ მრეწველობას, თუმცა დასაქმებულისთვის ნაკლებად სტაბილური და უსაფრთხოა.

კოორდინირებული კაპიტალიზმი

კოორდინირებული კაპიტალიზმი შემდეგნაირად ხასიათდება:

ფინანსური
სისტემა

შრომითი
ურთიერთობები

განათლებისა
და ტრენინგის
სისტემა

საწარმოთა
შორის
ურთიერთობები

ფინანსური
სისტემა

- ფინანსური სისტემა: დაფინანსება ძირითადად საბანკო კრედიტების საშუალებით ხორციელდება. ეს უფრო „მომთმენი“ კაპიტალია, ვიდრე Shareholder-Value მოდელში იყო, და შესაძლებელს ხდის გრძელვადიან ინვესტიციებს. თუმცა წარმოების დაფინანსების ეს ფორმა ართულებს კაპიტალის მოზიდვას იმ მოთამაშეებისთვის, რომლებიც ბაზარზე ჯერ არ დამკვიდრებულან, მაგალითად, საწარმოების დამფუძნებლებისთვის. მენეჯმენტის კონტროლსა და შეფასებას, ბაზრის გარდა, სხვა მოთამაშეებიც ახდენენ, კერძოდ, ბანკები, დასაქმებულები და სახელმწიფოს წარმომადგენლები (Stakeholder-Model).

შრომითი
ურთიერთობები

- შრომითი ურთიერთობები: ხელფასების თაობაზე მოლაპარაკებები მიმდინარეობს კოორდინირებულად არა ცალკეული ფირმების, არამედ დარგების დონეზე (საერთო სატარიფო ხელშეკრულებები). შრომითი ურთიერთობები მეტწილად გრძელვადიანია. სტაბილურობა და სოციალური თანასწორობა ურთიერთდაკავშირებულია. არსებობს კარგად ორგანიზებული დამსაქმებელთა კავშირები და პროფკავშირები, ასევე გათვალისწინებულია საწარმოს მართვაში დასაქმებულთა მონაწილეობა.

განათლებისა
და ტრენინგის
სისტემა

- განათლებისა და ტრენინგის სისტემა: განათლების მოდელი ფირმებისთვის დამახასიათებელ და დარგობრივ კვალიფიკაციებს აერთიანებს და მას მხარს უჭერენ დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა სათავო ორგანიზაციები (განათლების დუალური სისტემა). ამდენად, ხდება ფირმებისა და დარგებისთვის დამახასიათებელი პროფესიული ცოდნის გავრცელება.

საწარმოთა
შორის
ურთიერთობები

- საწარმოთა შორის ურთიერთობები: ხშირად საწარმოები ერთმანეთთან ურთიერთგადაჯახებული კაპიტალის საშუალებით არიან დაკავშირებული. დარგობრივი კავშირები პოლიტიკურ სისტემაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ.

კოორდინირებული კაპიტალიზმისათვის დამახასიათებელია მაღალი სტაბილურობა და ნაკლები დინამიკა და მოქნილობა, ვიდრე არაკოორდინირებული კაპიტალიზმისათვის. ამ სისტემაში არსებული საწარმოო ზაზები და პროცესები უწყვეტად და თანდათანობით იცვლება. ინოვაციები პატარა ნაბიჯებით მკვიდრდება. სისტემა ახალ გარემოებებს ნელა ეგუება.

გამიჯვნის აზრი

ორივე სისტემას აქვს სპეციფიკური ღირსებები და ნაკლოვანებები. პროდუქტიულობისა და კონკურენტუნარიანობის კუთხით არცერთ მოდელს არ აქვს განსაკუთრებული უპირატესობა. გამიჯვნა ხელს უწყობს მოდელების უკეთ გაგებას ორი მიზეზის გამო:

ანალიტიკური
დონე

1. ანალიტიკური თვალსაზრისით: ამ სქემით შესაძლებელია განიმარტოს, თუ რატომ წარმოიშობა წარმოების განსხვავებული მოდელები.

ანგლოსაქსური ქვეყნები თავიანთი მოქნილი შრომის ბაზრითა და ვენჩურული კაპიტალის მარტივი ხელმისაწვდომობით ხელს უწყობენ ინოვაციურ მრეწველობას, მაგალითად, საინფორმაციო ტექნოლოგიებში. ამდენად, შემთხვევითი არ არის, რომ საინფორმაციო ტექნოლოგიების ფირმები, კერძოდ, Google, Microsoft და ზოგიერთი „სტარტაპ-კომპანია“, აშშ-ში წარმოიშვნენ. კოორდინირებული კაპიტალიზმის ქვეყნებს, როგორებიც არიან შვედეთი და გერმანია, აქვთ მაღალკონკურენტუნარიანი მრეწველობა, მაგალითად, საავტომობილო დარგში ან მანქანათმშენებლობაში. იქ ინარმოება საქონელი, რომელიც დიდ კაპიტალდაბანდებებს და საკმაოდ გრძელვადიან დაგეგმვას მოითხოვს. წარმოების ამ სფეროებში საჭიროა არა ძირეული ინოვაციები, არამედ მუდმივი გაუმჯობესება. ამ პირობებში უპირატესობა იმ რეგიონებს ენიჭებათ, სადაც არის კვალიფიციური სამუშაო ძალა, რომელიც დიდხანს რჩება სანარმოში, და სადაც ხელმისაწვდომია „მომთმენი“ კაპიტალი.

2. ნორმატიული თვალსაზრისით ეს მოდელები ერთმანეთისგან განსხვავდება. სოციალური დემოკრატიის ღირებულებები მეტწილად კოორდინირებული კაპიტალიზმის ქვეყნებში ხორციელდება. გრძელვადიანი შრომითი ურთიერთობები დასაქმებულებს მეტ დაცულობას სთავაზობს, ვიდრე „hire-and-fire“ (დაასაქმე და დაითხოვე) საბაზრო ურთიერთობები. სანარმოები, რომლებიც გრძელვადიან ინვესტიციებს ახორციელებენ და არ აქვთ გათვლა მოკლევადიან მოგებაზე, ასევე ხელს უწყობენ სტაბილური შრომითი გარემოს შექმნას.

სოციალური საბაზრო ეკონომიკა. კოორდინირებული კაპიტალიზმის გერმანული ვარიანტის აღსანიშნავად ომისშემდგომი დროიდან დამკვიდრდა ცნება „სოციალური საბაზრო ეკონომიკა“, ან „რაინის კაპიტალიზმი“, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის მთავრობის ყოფილი რეზიდენციის ადგილსამყოფლის მიხედვით. სოციალური საბაზრო ეკონომიკა იყო რეაქცია ინდუსტრიალიზაციის სოციალურ გადახრებზე, ერთი მხრივ, და ნაციისტური დიქტატურის სამინელებზე, მეორე მხრივ, ეს არის ცდა, მოიქეზოს მესამე გზა დაუმორჩილებელ კაპიტალიზმსა და სოციალისტურ ეკონომიკურ წყობას შორის. ამ უკანასკნელს ომისშემდგომ დროში ჰქონდა საკმაო მომხიბვლელობა, რომლის იგნორირება არ ღირს. იმ დროს მიღებული ძირითადი კანონი არ განსაზღვრავდა კონკრეტულ ეკონომიკურ წყობას. მე-15 მუხლით დაშვებულია სანარმოო საშუალებათა ნაციონალიზაცია. პარტიებიც ნაწილობრივ კრიტიკულად იყვნენ განწყობილი კაპიტალიზმის მიმართ: ქდკ-ის ჩრდილოეთ ვესტფალიის განყოფილება 1947 წელს მიღებულ ალენის პროგრამაში „ქრისტიანულ სოციალიზმს“ ემხრობოდა, ხოლო გსდპ მომპოვებელი მრეწველობის ნაციონალიზაციას მოითხოვდა. ამდენად, სოციალური საბაზრო ეკონომიკა იყო ცდა, საბაზრო ეკონომიკა და დემოკრატია გერმანელი მოსახლეობის თვალში მომხიბლავი გამხდარიყო.

ეკონომისტი ალფრედ მიულერი-არმაკი, რომელმაც მნიშვნელოვან-ნილად ჩამოაყალიბა კონცეფცია და აღნიშნული ცნება, თავის 1947 წელს გამოცემულ წიგნში „ეკონომიკის მართვა და საბაზრო ეკონომიკა“ შემდეგ განმარტებას გვთავაზობს:

„ჩვენ ვსაუბრობთ „სოციალურ საბაზრო ეკონომიკაზე“, რათა განისაზღვროს ეს მესამე ეკონომიკურ-პოლიტიკური ფორმა. ეს იმას ნიშნავს, [...] რომ საბაზრო ეკონომიკა გვესახება, როგორც მომავალი ეკონომიკური წყობის მზიდი კარკასი, ოღონდ იგულისხმება არა თვითდინებაზე მიშვებული ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკა, არამედ გაცნობიერებულად რეგულირებული, და კერძოდ, სოციალური კუთხით რეგულირებული საბაზრო ეკონომიკა.“ (მიულერი-არმაკი, 1947: 88)

კონკრეტულად პრაქტიკაში ეს ნიშნავს კონკურენციას, თავისუფალ ფასწარმოქმნას და სანარმოო საშუალებების კერძო მფლობელობას, ერთი მხრივ, და სოციალურ თანასწორობას სოციალური დაზღვევისა და პროგრესირებადი დაბეგვრის საშუალებით, მეორე მხრივ. ამასთანავე, სახელმწიფოს როლი ზუსტად არ განისაზღვრებოდა. გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის არსებობის პირველ წლებში საბაზრო ეკონომიკაში სახელმწიფო შეზღუდვულად ერეოდა, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ საჭირო იყო მონოპოლიების წარმოქმნის თავიდან აცილება. 1970-იანი წლებიდან სახელმწიფოს გავლენა ეკონომიკაზე, მათ შორის, კონიუნქტურულ პოლიტიკაზე, გაიზარდა.

რანიის კაპიტალიზმმა საერთაშორისო მოწონება დაიმსახურა, ვინაიდან მან შექმლო ეკონომიკისა და დასაქმების ზრდის შერწყმა მზარდ სოციალურ სახელმწიფოსთან. სხვა ევროპული ქვეყნებიც ესწრაფვიან ამ მოდელს. ლისაბონის ხელშეკრულება სოციალურ საბაზრო ეკონომიკას ევროკავშირის მიზნად განსაზღვრავს.

ლუდვიგ ერჰარტის დაპირება „კეთილდღეობა ყველასთვის“ ვერ შეეხო ყველა მოქალაქეს, ვინაიდან ისეთმა ფაქტორებმა, როგორებიცაა 1970-იანი წლების ნავთობის კრიზისები და გერმანიის გაერთიანება, ახალი სოციალური პრობლემები წარმოშვა, განსაკუთრებით შრომის ბაზარზე. მიუხედავად ამისა, მოხერხდა ფართო საშუალო ფენის შექმნა, რომელმაც მნიშვნელოვანილად მოახდინა ახალგაზრდა დემოკრატიის სტაბილიზება.

ამასობაში ცნების პოპულარობამ მისი გარკვეულად თავისუფალი ინტერპრეტირება გამოიწვია. რორშახის ტესტის მსგავსად, ის სრულიად განსხვავებული კონცეფციების საშუალებით განიმარტება.

გერმანიის გაერთიანებული პროფკავშირების ძირითად პროგრამაში სოციალური საბაზრო ეკონომიკა დახასიათებულია, როგორც „დიდი ისტორიული პროგრესი“. მეტალურგიული დარგის დამსაქმებელთა კავშირის მიერ დაარსებულ ერთ-ერთ ორგანიზაციას კი „ინიციატივა – ახალი სოციალური საბაზრო ეკონომიკა“ ჰქვია. ამდენად, ამასობაში თითქმის ყველა პოლიტიკური მიმდინარეობა იშველიებს სოციალურ საბაზრო ეკონომიკას, თუმცა, ამასთანავე, სრულიად სხვადასხვაგვარად განმარტავს სოციალურ პოლიტიკას, რეგულირებასა და საბაზრო ეკონომიკას შორის არსებულ ბალანსს.

3.3. ახალი ზოგადი გარემო გლობალიზაციის პირობებში

2006 წელს გამოიცა წიგნი „ბრტყელი სამყარო“. რა იგულისხმება ამ მეტაფორაში? ავტორი თომას ფრიდმანი გვთავაზობს მოსაზრებას, რომ გლობალიზაციის დაწყებასთან ერთად მსოფლიო ეკონომიკა შევიდა ახალ ეპოქაში, რომელშიც უზომოდ გაიზარდა გლობალური კონკურენცია. ქვეყნების ეკონომიკებს მხოლოდ შეზღუდულად აქვთ თავის დაცვის შესაძლებლობა. გლობალური კონკურენციის სათამაშო მინდორი გასწორებულია – ის ბრტყელია. ფრიდმანი გლობალიზაციის რამდენიმე მამოძრავებელ ძალას გამოყოფს:

- 1950-იანი წლებიდან სავაჭრო შეზღუდვები ეტაპობრივად უქმდება საერთაშორისო შეთანხმებების საფუძველზე. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (WTO) (და მისი წინამორბედის – ტარიფებისა და ვაჭრობის გენერალური შეთანხმების (GATT)) ხელშეკრულებებმა შეამცირეს საბაჟო გადასახადები და გააუქმეს შეზღუდვები იმპორტზე. 1970-იანი წლებიდან ეროვნული ვალუტების გაცვლითი კურსები საკმაოდ თავისუფალი გახდა. ევროკავშირის თავისუფალი ვაჭრობის რეგიონული ზონებისა და თავისუფალი ვაჭრობის ჩრდილოამერიკული შეთანხმების (NAFTA) (აშშ, კანადა და მექსიკა) შიგნით პრაქტიკულად ყველა სავაჭრო შეზღუდვა მოხსნილია. ისეთ გაერთიანებებს, როგორებიც არიან მერკოსური ლათინურ ამერიკაში და ასეანი სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში, მსგავსი განზრახვა აქვთ.
- თუ წარსულში მსოფლიო ბაზრებზე ევროპა, აშშ და იაპონია იყვნენ გაბატონებული, დღეს კონკურენციაში სულ უფრო მეტი ქვეყანა ერთვება. მას შემდეგ, რაც 1970-იანი წლებიდან ჩინეთი თანდათან ახორციელებს თავისი ჩაკეტილი გეგმური ეკონომიკის საბაზრო ეკონომიკად გარდაქმნას და მსოფლიო ბაზარზე გადის, შეინიშნება მისი ეკონომიკის მაღალი ტემპით ზრდა და ის მსოფლიოს ერთ-ერთი უდიდესი ექსპორტიორი ხდება. 1989 წლის გარდაქმნის შემდეგ საბჭოთა კავშირის ყოფილი რესპუბლიკები და აღმოსავლეთი ევროპაც გადავიდნენ საბაზრო ეკონომიკაზე და კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს მსოფლიო ვაჭრობაში. ცოტა ხანში ინდოეთმაც დაიწყო თავისი პროტექციონისტული და საკმაოდ რეგულირებული ეკონომიკის ლიბერალიზაცია და ის ამჟამად ეკონომიკური ზრდის კუთხით ჩინეთის მონაცემებს უახლოვდება. ამდენად, გლობალურ კონკურენციაში ორ მილიარდზე მეტი ადამიანი ჩართული.
- ამ ორივე პოლიტიკურად მოტივირებულ პროცესს ტექნიკური ინოვაციები აჩქარებს. საერთაშორისო სატელეფონო საუბრების ხარჯები ბოჭკოვანი ტექნიკის საშუალებით საგრძნობლად შემცირდა, რისი წყალობითაც აშშ-დან წარმოებული სატელეფონო ზარების მომსახურება დღეს უკვე ინდოეთშია შესაძლებელი. ინტერნეტის მეშვეობით წამებში

გლობალიზაცია
– „ბრტყელი
სამყარო“

გლობალიზაციის
მამოძრავებელი
ძალა

1. სავაჭრო
შეზღუდვების
გაუქმება

2. გარდამავალი
ეკონომიკის
მქონე ქვეყნების
აღმასვლა

3. ტექნიკური
ინოვაციები

გადაიცემა შეკვეთები ჰამბურგიდან შანხაიში. პარიზში არსებული ფირმის პროგრამული უზრუნველყოფა ინდოეთის ქალაქ ბანგალორში ხდება. შეიძლება ბულალტერიის ლონდონიდან პრალაში გადატანა. თანამედროვე ლოგისტიკა შესაძლებელს ხდის რთული სანარმოო ჯაჭვის შექმნას, როდესაც ცალკეული ნაწილების წარმოება და აწყობა მსოფლიოს სხვადასხვა ადგილას ხდება, საბოლოო პროდუქტი კი დედაამინის ნებისმიერ წერტილში იყიდება. საზღვაო გადაზიდვების ხარჯები შემცირდა და თვითმფრინავით მგზავრობაც აღარ არის ფუფუნება.

გლობალიზაციისგან მოგებულები ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნები არიან

ვინ არის გლობალიზაციისგან მოგებული? ყველაზე მაღალი მოგება ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა ნახეს. აქ განვითარებულია მეცნიერებაზე დაფუძნებული ეკონომიკის დარგები, რომლებსაც მსოფლიო ბაზარზე უდიდესი გასაყალი აქვთ. რატომ ხდება ასე? აიპოდის შემუშავება დიდ ხარჯებთანა დაკავშირებული, მაგრამ საკმაოდ მცირე საცალო ხარჯის წყალობით შესაძლებელი ხდება მისი მილიონობით ეგზემპლარის გაყიდვა მსოფლიო ბაზარზე. ადგილობრივ, შეზღუდულ ბაზარზე ამ პროდუქტის შემუშავება, სავარაუდოდ, ვერ აანაზღაურებდა განუულ ხარჯებს. წარმოებული პროგრამული უზრუნველყოფიდან, სიმლერიდან თუ კინოფილმიდან მიღებული მოგება მით უფრო მაღალია, რაც უფრო დიდია მისი გასაღების ბაზარი.

შედეგები მაღალხარისხიანი სამრეწველო საქონლისათვის

იგივე ეხება მაღალხარისხიან სამრეწველო საქონელსაც. ახალი ავტომობილის მოდელის შემუშავება დიდ დროს (ხუთი წლიდან ათ წლამდე პერიოდს) და ხარჯებს მოითხოვს. ახალი ტექნოლოგიები, მაგალითად, ჰიბრიდული ძრავა, მოგებიანი მხოლოდ მას შემდეგ ხდება, რაც წარმოებული ავტომანქანების გასაღების დიდი ბაზარი იქმნება. საავტომობილო მრეწველობამ აპონიასა და გერმანიაში, რომლებიც განვითარებაში უდიდეს ინვესტიციებს დებენ, გლობალიზაციის პირობებში წარმოდგენილი მოგება ნახა. მთლიანობაში, გლობალიზაციით მოგებული ის ქვეყნები დარჩნენ, რომლებსაც განათლების მაღალი დონე აქვთ და მკვლევარებისა და შემოქმედი მეცნიერებისთვის მომხიბლავები არიან.

შედეგები მასობრივი წარმოების საქონლისათვის

განსხვავებული მდგომარეობაა მასობრივი წარმოების საქონელთან მიმართებით. თუ, მაგალითად, ფაბრიკა მასსურებს უშვებს, ხარჯების ზრდა თითქმის პირდაპირპროპორციულია პროდუქციის მოცულობის ზრდისა. მაღალი დონის განათლებიდან და ინფრასტრუქტურიდან გამომდინარე კონკურენციის უპირატესობას არ ენიჭება დიდი მნიშვნელობა, თუ საუბარია მარტივად წარმოებულ საქონელზე, რომლის შემთხვევაში კვლევა და შემუშავება დიდ როლს არ ასრულებს. ამიტომ მასობრივი პროდუქციის წარმოება თანდათან გადის მაღალი ანაზღაურების მქონე ქვეყნებიდან. იგი იმ ქვეყნებში ინაცვლებს, სადაც წარმოების ხარჯი მინიმალურია. ტექსტილის მრეწველობა ევროპაში ეკონომიკის ერთ-ერთი უდიდესი დარგი იყო. დღეისათვის ის მხოლოდ ზოგიერთ სეგმენტში შემორჩა, მაგალითად, დიზაინერული ტანსაცმლის სფეროში. მასობრივმა წარმოებებმა ინდოეთში, ბანგლადეშსა თუ ჩინეთში გადაინაცვლა.

ეს იმას ნიშნავს, რომ გლობალიზაციისგან მოგების ნახვა შეუძლიათ როგორც ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს, რომლებიც გვთავაზობენ პროდუქციას, რომლის შემუშავება დიდ ხარჯებს ან შემოქმედებით მიდგომას მოითხოვს, ისე იმ ქვეყნებს, რომლებიც იაფად აწარმოებენ მასობრივ პროდუქციას. ასეც მოხდა: გერმანია, როგორც ექსპორტის მსოფლიო ლიდერი, ახდენს ძვირად ღირებული ავტომანქანებისა და ძირითადი საწარმოო საშუალებების ექსპორტს მთელ მსოფლიოში. იტალიელი და ფრანგი დიზაინერები ამზადებენ ძვირფას ტანსაცმელს მთელი მსოფლიოსთვის. ამერიკული საინფორმაციო ტექნოლოგიების ფირმები Google და Microsoft ჩინეთსა და რუსეთში ისევე ცნობილი არიან, როგორც თავის სამშობლოში. მეორე მხრივ, ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისთვის მოგებიანია იაფი მასობრივი პროდუქციის იმპორტი: ტოსტერები, წინდები, IKEA-ს ავეჯი, ე. ი. ყველაფერი, რაც ჩინეთში, აღმოსავლეთ ევროპაში და დაბალი ანაზღაურების მქონე სხვა ქვეყნებში იწარმოება, ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში გაიაფდა მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით.

ამ პროცესს, ცხადია, ჩრდილოვანი მხარეებიც აქვს:

1. გლობალიზაციისგან საზოგადოების ყველა წევრი ერთნაირ მოგებას არ ნახულობს, ზოგიერთი სარგებელს საერთოდ არ იღებს, ზოგი კი მხოლოდ ზარალდება. ევროპის ტექსტილის ფაბრიკის თანამშრომლებისთვის მცირე ნუგეშია ის ფაქტი, რომ მეზობელი საინფორმაციო ტექნოლოგიების ფირმა შეკვეთებს ვერ აუდის, თუ მისი ფაბრიკა იხურება, რათა სამომავლოდ დაბალი ანაზღაურების მქონე ქვეყანაში გადაინაცვლოს. მთლიანობაში, კეთილდღეობამ იმატა როგორც მდიდარ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. 1990 წლის შემდეგ მომდევნო ორ ათწლეულში შეინიშნება უპრეცედენტო ეკონომიკური ზრდა მთელ მსოფლიოში. მხოლოდ ჩინეთში 1970-იანი წლებიდან გაეროს კლასიფიკაციით დადგენილი სიღარიბის ზღვარი 400-მა მილიონმა ადამიანმა გადალახა, თუმცა მათ ხშირად მიუღებელ შრომით პირობებში უწევთ მუშაობა. ამავე დროს, კეთილდღეობის გადანაწილება ისე უსამართლოდ ხდება, როგორც არასდროს. სულ უფრო იზრდება შემოსავლების დონეებს შორის განსხვავება, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში, თუმცა ეს მდიდარ სახელმწიფოებშიც ხდება.
2. მსოფლიო ვაჭრობის ლიბერალიზაცია, რომელმაც რამდენიმე ათწლეულს გასტანა, რთული პროცესი იყო. ამასთანავე, ეს ეგრეთ წოდებული „ნეგატიური“ გლობალიზაცია, რომლის დროსაც რეგულირებები უქმდებოდა, ბევრად სწრაფად მიმდინარეობდა, ვიდრე „პოზიტიური“ გლობალიზაციის, ანუ ახალი, აუცილებელი სტანდარტების შემოღების პროცესი. მაგალითად, უკვე 15 წელია, ვერ ხერხდება კლიმატის ცვლილების შესახებ კოტოს ოქმის რატიფიცირება ყველა სახელმწიფოს მიერ და ის ქვეყნებიც, რომლებმაც შესაბამისი ვალდებულებები აიღეს, ხშირად არ ასრულებენ მათ. საერთაშორისო სოციალური სტანდარტები, როგორიცაა

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ დადგენილი დასაქმებულთა დაცვის ნორმები, არ არის სავალდებულო. საერთაშორისო სამართლის თანახმად, ძირითადი სოციალური და ეკონომიკური უფლებების შესახებ გაეროს პაქტები სავალდებულოდ არის მიჩნეული, თუმცა რეალურად მათი უზრუნველყოფა არ ხდება. ამ ძირითადი უფლებების განხორციელებამდე დიდი გზაა გასავლელი.

მოითხოვს თუ არა კონკურენტების გამძაფრება სოციალური და გარემოსდაცვითი სტანდარტების დადაბლებას?

საინიანალმდეგო მაგალითი: სკანდინავია

მრავალჯერ გამოითქვა წუხილი, რომ გლობალიზაცია არის „race to the bottom“ (რბოლა ფსკერისკენ), ანუ შეჯიბრება უდაბლესი სოციალური და გარემოსდაცვითი სტანდარტებისთვის. ამ თეზისს ეწინააღმდეგება ის ფაქტი, რომ უმაღლესი სოციალური და გარემოსდაცვითი სტანდარტების მქონე ქვეყნებს იმავდროულად ყველაზე კონკურენტუნარიანი ეკონომიკები აქვთ. მათ რიცხვს მიეკუთვნებიან, პირველ რიგში, სკანდინავიური ქვეყნები თავიანთი სამაგალითო ეკოლოგიური ნორმებით და ყველაზე ფართო სოციალური სისტემებით, რომლებიც მაღალი გადასახადებით ფინანსდება. ამდენად, დიდი ხარჯები არ უნდა იქნეს აღქმული კონკურენტების დაბრკოლებად, თუ მათ მივყავართ ისეთ საუცხოო განათლების სისტემასთან და კვლევით მიღწევებთან, შესანიშნავ ინფრასტრუქტურასთან, კორუფციისგან თავისუფალ და ეფექტიან მმართველობასთან, აკრეთვე სოციალურ მშვიდობასთან, როგორც ფინეთში, შვედეთში, ნორვეგიასა და დანიაშია. მაღალგანვითარებულ, საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს შეუძლია მხარი დაუჭიროს კონკურენტუნარიანობასა და კეთილდღეობას ღია ბაზრების პირობებშიც. თუმცა ეს გარკვეულ გარემოებებზეა დამოკიდებული: თუ ქვეყნებში მაღალი ხარისხით მიღებული მოგება ვერ ფარავს ხარჯებს, მაშინ ისინი გლობალიზაციით წაგებული რჩებიან. და ბოლოს, ის ფაქტი, რომ უმაღლესი სტანდარტების მქონე ქვეყნები გლობალიზაციის პროცესისგან ყველაზე მაღალ მოგებას ნახულობენ, არ ნიშნავს იმას, რომ ეს სტანდარტები ავტომატურად სხვა სახელმწიფოებზედაც ვრცელდება.

რას ნიშნავს ეს სოციალური დემოკრატიისთვის?

- კაპიტალიზმისა და დემოკრატიის სანყისები მჭიდროდაა ურთიერთგადაჯაჭვული.
- კაპიტალიზმს შეუძლია წარმოშვას უთანასწორობა, რაც დემოკრატიას ძირს უთხრის. სოციალურმა დემოკრატიამ ამ გამოწვევების შესაბამისი პასუხები უნდა მოძებნოს.
- სოციალური დემოკრატიის თვალსაზრისით კოორდინირებული კაპიტალიზმი ყველაზე მისაღები მოდელია. არაკოორდინირებული კაპიტალიზმისგან განსხვავებით, ის უზრუნველყოფს სტაბილურ ეკონომიკურ წყობას უმაღლესი დონის სოციალური თანასწორობით და უფრო გრძელვადიან შრომით ურთიერთობებს.
- გლობალიზაციამ ხელი შეუწყო მსოფლიო ეკონომიკურ პროგრესს და ეკონომიკის მაღალ დინამიკას. თუმცა მან მსოფლიო ახალი სოციალური გამოწვევების წინაშე დააყენა.

4. სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტირები

ავტორები: კრისტინ კრელი, სიმონ ფაუტი

ამ თავში:

- ნაჩვენებია სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტირები;
- განსაზღვრულია სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებები: თავისუფლება, სამართლიანობა და სოლიდარობა;
- აღწერილია ძირითადი უფლებები, რომელთა სრული დამკვიდრებისა და განხორციელებისკენაც ისწრაფვის სოციალური დემოკრატია;
- და ბოლოს, განხილულია მდგრადი განვითარების, სოციალური თანასწორობისა და ეკონომიკური ზრდის პრინციპები, რომლებმაც უნდა განსაზღვროს სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკა, თუ ის საბაზისო ღირებულებებისა და ძირითადი უფლებებისკენ არის მიმართული.

იმისათვის, რომ სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკურ-პოლიტიკური ორიენტაცია გავარკვიოთ, ჩვენ თავდაპირველად შეგნებულად გავალთ ეკონომიკური პოლიტიკის ვიწრო ჩარჩოებიდან და შევეცდებით პრინციპულად გავცეთ პასუხი შეკითხვას, თუ რა ღირებულებებისკენ აპირებს სოციალური დემოკრატია საზოგადოების წარმართვას. პოლიტიკის თვალთახედვის არეში მუდამ უნდა რჩებოდეს მთელი საზოგადოება, მაშინაც კი, თუ საუბარია ისეთ ცალკეულ სფეროებზე, როგორცაა ეკონომიკური ანდა სოციალური პოლიტიკა.

4.1. საბაზისო ღირებულებები

თავისუფლება, სამართლიანობა და სოლიდარობა სოციალური დემოკრატიის უმთავრესი საბაზისო ღირებულებებია. ის მიისწრაფვის საზოგადოებისკენ, რომელშიც ეს ღირებულებები განხორციელებულია. სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებები თანაბარმნიშვნელოვანი და ურთიერთდამოკიდებულია და ერთდროულად იცავს და ზღუდავს ერთმანეთს.

სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებები დეტალურად არის აღწერილი, დასაბუთებული და ილუსტრირებული წიგნში „სოციალური დემოკრატიის საფუძვლები“. ამიტომ ამ გამოცემაში მათზე მხოლოდ მოკლედ შევჩერდებით.

თავისუფლება,
სამართლიანობა
და სოლიდარობა

თავისუფლება:
დამოუკიდებელი
არსებობა

- თავისუფლება დამოუკიდებელ არსებობას ნიშნავს. აქ, პირველ რიგში, სახელმწიფოს ან საზოგადოების თვითნებური ჩარევისგან თავისუფლება იგულისხმება. თუმცა ჭეშმარიტი თავისუფლება მხოლოდ მაშინ მიიღწევა, თუ თავისუფლების გამოყენების ეკონომიკური და სოციალური წინაპირობებია შექმნილი.

სამართლიანობა:
თანამონაწილეობა
და უსაფრთხოება

- სამართლიანობა ყველა ადამიანის თანაბარ ღირსებას ეფუძნება და მოითხოვს არა მარტო კანონის წინაშე თანასწორობას, არამედ ასევე თანამონაწილეობისა და სოციალური უსაფრთხოების თანაბარ შანსებს, მიუხედავად ოჯახური მდგომარეობისა, სოციალური კუთვნილებისა, ქონებისა თუ სქესისა.

სოლიდარობა:
ერთმანეთისთვის
მხარში ამოდგომა

- სოლიდარობა არის ადამიანების მზადყოფნა, მხარში ამოუდგნენ და დახმარების ხელი გაუწოდონ ერთმანეთს. სოციალ-დემოკრატიამ იოჰანეს რაუმ სოლიდარობას უწოდა დულაბი, რომელიც საზოგადოებას კრავს.

ისტორიული
ფესვები

საინტერესოა ამ სამი საბაზისო ღირებულების ისტორია. მათი ისტორიული ფესვები განმანათლებლობის ეპოქაშია, როდესაც ეს ღირებულებები რევოლუციურ ლოზუნგად ჩამოყალიბდა. „თავისუფლების, თანასწორობის, ძმობის“ მოთხოვნა თან სდევდა 1789 წლის საფრანგეთის რევოლუციას. მე-18 საუკუნის შუა წლებიდან მუშათა მოძრაობა კვლავ და კვლავ იხმობდა ამ მოთხოვნებს. როდესაც 1863 წელს ფერდინანდ ლასალის მეცადინეობით გსდპ-ის შექმნა დაიწყო, მუშებმა მოწოდება „თავისუფლება, თანასწორობა და ძმობა“ თავიანთ დროშაზე ამოქარგეს.

საბოლოოდ, გსდპ გახდა პირველი პარტია, რომელმაც საბაზისო ღირებულებები – თავისუფლება, თანასწორობა და სოლიდარობა – 1959 წელს თავის ძირითადი პრინციპების პროგრამაში, „გოდესბერგის პროგრამაში“, დააფიქსირა. ზუსტად ორი ათწლეულის შემდეგ (1978 წელს) ქდკ-მაც მიმართა თავის პირველ ძირითადი პრინციპების პროგრამაში ამ სამ საბაზისო ღირებულებას, თუმცა სხვაგვარი გაგებით.

დღეს საბაზისო ღირებულებები აღარ არის რევოლუციური მოძრაობის მოთხოვნა; მათ ყველა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მიმდინარეობა აღიარებს. თუმცა არასწორი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ საბაზისო ღირებულებებთან „თავისუფლება, სამართლიანობა და სოლიდარობა“ მიმართებით ყველა პარტიამ კონსენსუსს მიაღწია.

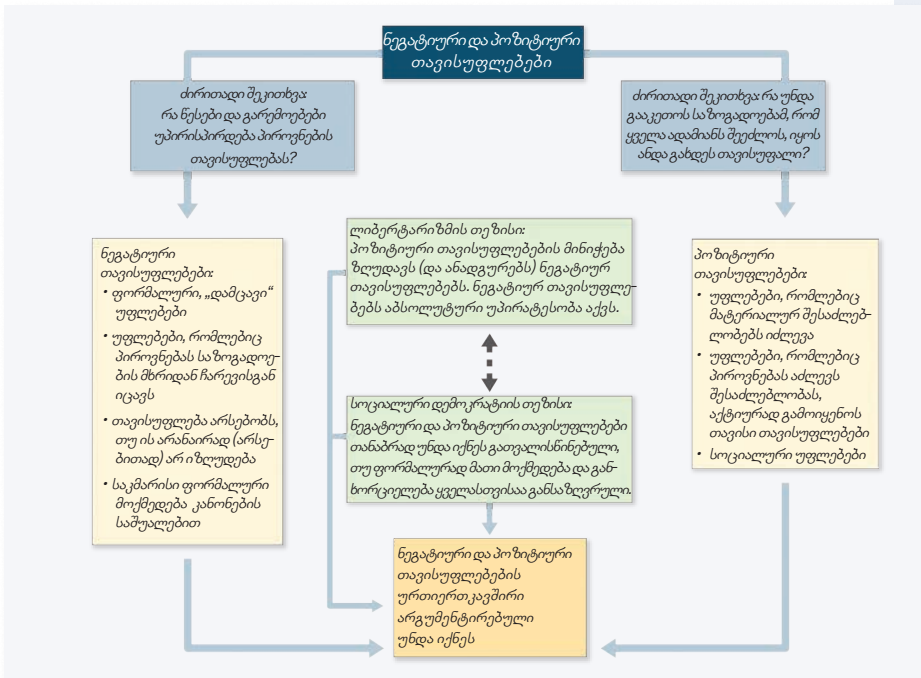
დამატებითი
ლიტერატურა:
Tobias Gombert
(2008), *Grundlagen
der Sozialen
Demokratie,
Lesebücher der
Sozialen Demokratie,
ტომი 1, Bonn,
გვ. 9-43.*

პოლიტიკურ მიმდინარეობებს შორის კვლავ არსებობს ორი დონის მნიშვნელოვანი განსხვავებები საბაზისო ღირებულებებთან მიმართებით.

1. ცალკეული ღირებულებების გაგება

შესაძლებელია ცალკეული ღირებულებების განსხვავებული ინტერპრეტაცია. მაგალითად, თავისუფლება ყველას ერთნაირად არ ესმის. ლიბერალური მიმდინარეობები განსაკუთრებით გამოყოფენ ეგრეთ წოდებულ ნეგატიურ თავისუფლებებს, ანუ სახელმწიფოს თვითნებობისგან თავის დაცვის უფლებას და კერძო საკუთრების დაცვას. სოციალური დემოკრატია უფრო შორს მიდის და ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ჭეშმარიტი თავისუფლებისთვის გადამწყვეტია არა მარტო დამცავი უფლებების, არამედ ასევე შესაძლებლობების, პოზიტიური უფლებების არსებობა. სოციალური დემოკრატიის თვალთახედვით, ჭეშმარიტი თავისუფლება, მაგალითად, სიტყვის თავისუფლების კონტექსტში, გულისხმობს არა მარტო გამოხატვის თავისუფლების კანონმდებლობაში დაფიქსირებას, არამედ მნიშვნელოვანია, ყველას მიეცეს შესაძლებლობა, მაგალითად, განათლებისა და სხვა საშუალებებით, ეფექტიანად გამოიყენონ თავიანთი უფლება სიტყვის თავისუფლებაზე.

საბაზისო
ღირებულებების
განსხვავებული
ინტერპრეტაცია

სურ. 5: ნეგატიური და პოზიტიური თავისუფლებები

2. საბაზისო ღირებულებების ურთიერთდამოკიდებულება დიდი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ცალკეული საბაზისო ღირებულებების ინტერპრეტაციას, არამედ ასევე მათ ურთიერთდამოკიდებულებას. საგულისხმოა, თუ რამდენად თანაბარი მნიშვნელობისაა საბაზისო ღირებულებები ანდა აღემატება თუ არა რომელიმე მათგანი დანარჩენებს. ამის დემონსტრირება პოლიტიკური ლიბერალიზმის მაგალითზე შეიძლება: ლიბერალური თვალსაზრისით, თავისუფლება უმთავრესი ღირებულებაა. ამიტომ თავისუფლება, მაგალითად, კონკურენციის თავისუფლება ან საკუთრების თავისუფლება, ჩვეულებრივ, უფრო მნიშვნელოვან ღირებულებად მიიჩნევა, ვიდრე სამართლიანობა, რომელსაც საკუთრების თავისუფლების შეზღუდვა ძალუძს. სოციალური დემოკრატია საბაზისო ღირებულებებს ერთმანეთისგან არ ასხვავებს. ის აღიარებს, რომ საბაზისო ღირებულებები თანაბარი მნიშვნელობისაა.

ამდენად, მაშინაც კი, როდესაც გერმანიაში არსებული ყველა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მიმდინარეობა საბაზისო ღირებულებებს – თავისუფლებას, სამართლიანობასა და სოლიდარობას – მიმართავს, ხშირად მათ ისინი საკმაოდ სხვადასხვაგვარად ესმით.

4.2. ძირითადი უფლებები

როდესაც ვცდილობთ, პასუხი გავცეთ კითხვას, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება ჩამოთვლილ საბაზისო ღირებულებებს სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკურ-პოლიტიკური ორიენტაციისთვის, ორმაგი პრობლემის წინაშე ვდგებით:

პირველ რიგში, საბაზისო ღირებულებები სადავოა. მათ არა მარტო განსხვავებული პოლიტიკური მიმდინარეობები, არამედ განსხვავებული კულტურებიც არაერთგვაროვან მნიშვნელობას ანიჭებენ. ამდენად, ისინი არ არის ფართო და საყოველთაოდ აღიარებული საფუძველი ეკონომიკურ-პოლიტიკური ორიენტაციისთვის.

მეორე მხრივ, საბაზისო ღირებულებები საკმაოდ აბსტრაქტულია, არადა ეკონომიკურ-პოლიტიკური ორიენტირების განმარტებისთვის კონკრეტულად საჭირო. ეკონომიკური პოლიტიკის ზუსტი და კონკრეტული გეზის განსაზღვრისთვის მხოლოდ საბაზისო ღირებულებები არ კმარა.

ამდენად, სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებები სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის აღწერის მნიშ-

1. საბაზისო
ღირებულებები
სადავოა

2. საბაზისო
ღირებულებები
ძალიან
აბსტრაქტულია

ვენელოვანი პარამეტრებია, თუმცა ისინი საჭიროებენ უფრო ფართო და საყოველთაოდ აღიარებულ საფუძვლებს, ასევე ზუსტ და კონკრეტულ მოთხოვნებს.

ამ საკითხზე სოციალური დემოკრატიის მამებს არაერთხელ უმსჯელიათ. ასე, პოლიტოლოგ თომას მაიერის წინადადებით, სოციალური დემოკრატია არა მარტო საბაზისო ღირებულებებს, არამედ ასევე ძირითად უფლებებს უნდა ეყრდნობოდეს. აქედან გამომდინარე, მაიერს სოციალური დემოკრატიის თეორიის უმთავრეს ამოსავალ წერტილად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო) ადამიანის უფლებათა პაქტებში დეკლარირებული ძირითადი უფლებები მიაჩნია. ეს საკითხი დეტალურად იქნა აღწერილი წიგნში „სოციალური დემოკრატიის საფუძვლები“.

რამდენიმე არგუმენტი მეტყველებს იმის სასარგებლოდ, რომ სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკურ-პოლიტიკური ორიენტირების განსაზღვრისას გაეროს პაქტებზე დაყრდნობაც საჭიროა:

- გაეროს პაქტები არის ყველაზე უნივერსალური, საყოველთაოდ აღიარებული და სხვადასხვა კულტურულ გარემოში და ქვეყანაში მოქმედი დოკუმენტები, რომლებიც განსაზღვრავს ძირითად უფლებებს და, შესაბამისად, არეგულირებს ადამიანთა თანაცხოვრებას.
- გაეროს პაქტებში ძალიან კონკრეტულად და ზუსტად განიმარტება თითოეული ადამიანის ეკონომიკური უფლებები.

აქედან გამომდინარე, ჩვენ დეტალურად უნდა აღვწეროთ გაეროს პაქტებში ასახული ძირითადი უფლებები და დავადგინოთ, თუ რა მნიშვნელობა აქვთ მათ სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკისთვის და რითი განსხვავდება ამ კუთხით სოციალური დემოკრატია სხვა პოლიტიკური მიმდინარეობებისგან.

1966 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ ადამიანის უფლებათა შესახებ ორი პაქტი შეიმუშავა.

პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ (სამოქალაქო პაქტი) მოიცავს, პირველ რიგში, ეგრეთ წოდებულ ნეგატიურ თავისუფლებებს, ანუ პიროვნულ თავისუფლებაში სახელმწიფოს ან საზოგადოების თვითნებური ჩარევისგან თავის დაცვის უფლებას. აქ იგულისხმება, მაგალითად, პიროვნული თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლება (მუხლი 9) ან შეუზღუდავი სიტყვის თავისუფლება (მუხლი 19) და თავისუფალი და ფარული არჩევნების უფლება (მუხლი 29).

*ამოსავალი
წერტილი:
გაერთიანებული
ერების
ორგანიზაციის
ადამიანის
უფლებათა
პაქტები*

*მოიცავს
სხვადასხვა
კულტურას და
ქვეყანას*

*კონკრეტიკა და
სიზუსტე*

*1966 წელი: გაეროს
ორი პაქტი*

*1. გაეროს
სამოქალაქო
პაქტი*

2. გაეროს
სოციალური
პაქტი

პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ (სოციალური პაქტი) მოიცავს, უპირველეს ყოვლისა, ეგრეთ ნოდებულ პოზიტიურ თავისუფლებებს, ანუ შესაძლებლობების უფლებებს, რომლებმაც უნდა უზრუნველყოს და ხელი უნდა შეუწყოს პიროვნების თავისუფლებას სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ღონისძიებების საშუალებით. აქ იგულისხმება, მაგალითად, შრომის უფლება (მუხლი 6), აგრეთვე შრომის სამართლიანი, უსაფრთხო და ჯანსაღი პირობები (მუხლი 7), თავისუფალ პროფკავშირებში გაერთიანების უფლება (მუხლი 8), სოციალური უსაფრთხოების უფლება (მუხლი 9) და თავისუფალი ზოგადი და უმაღლესი განათლების უფლება (მუხლი 13).

ხშირად გაეროს
პაქტებში
განცხადებული
უფლებები და
მათი რეალიზება
სრულიად
განსხვავებულია

დღეისათვის სამოქალაქო პაქტის რატიფიცირება მსოფლიოს 151-მა სახელმწიფომ მოახდინა, ხოლო სოციალური პაქტისა – 148-მ. თუმცა საყურადღებოა, რომ პაქტებს ხელი იმ სახელმწიფოებმაც მოაწერეს, რომლებიც სისტემატურად არღვევენ ფუნდამენტურ თავისუფლებებს. აშკარაა, რომ გაეროს პაქტების ფორმალური მოქმედება არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ მიღწეულ იქნეს პაქტებში აღწერილი „თავისუფალი ადამიანის იდეალი, რომელიც თავისუფალია შიშისა და გაჭირვებისაგან“. ხშირად განცხადებული უფლებები და მათი რეალიზება სრულიად განსხვავებულია.

გარდა ამისა, სოციალური პაქტით დადგენილი უფლებები სახელმწიფოებს ავალდებულებს არა ძირითადი უფლებების დაუყოვნებელ განხორციელებას, არამედ მათი თანდათანობითი განხორციელებისკენ სწრაფვას. პაქტი აღწერს სახელმწიფოთა ვალდებულებას, იმოქმედონ იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს ფორმალურად გარანტირებული უფლებების განხორციელება და განმტკიცება.

სოციალური
დემოკრატია:
გაეროს პაქტების
განხორციელება

სოციალური დემოკრატის მიზანია გაეროს პაქტებში ჩამოყალიბებული ძირითადი პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული უფლებების განხორციელება ყველა სფეროში, იმგვარად, რომ ისინი მოქმედებდნენ არა მხოლოდ თეორიულად, არამედ პრაქტიკაშიც. სოციალური დემოკრატია თავისი არსით არის მთელ მსოფლიოში პოზიტიური და ნეგატიური თავისუფლებების თანამიმდევრული განხორციელების პროგრამა.

რამდენადაა
შესაძლებელი
სამოქალაქო
უფლებებისა და
თავისუფლებების
მნიშვნელობის
მიხედვით
დალაგება?

მაგრამ რამდენადაა შესაძლებელი უფლებებისა და თავისუფლებების მნიშვნელობის მიხედვით დალაგება? აქვთ კი მათ თანაბარი მნიშვნელობა? ამ საკითხზე დებატები ოსკარ ლაფონტენმა დაიწყო, როდესაც ინტერვიუში აფრიკაში შიდსით დაავადებულთათვის სიტყვის თავისუფლების მნიშვნელობის საკითხი წამოჭრა (გაზეთი „Der Tagesspiegel“, 2008 წლის 15 აგვისტო). ნიშნავს კი ეს იმას, რომ თავისუფლებები ეხმარება შეძლებულ ადამიანებს, რომლებსაც საკუთარი აზრის გამოხატვა მასმედიის საშუალებებით შეუძლიათ? ისარგებლებს კი სიტყვის თავისუფლებით ღარიბი,

რომელსაც გაზეთის ყიდვის შესაძლებლობაც არა აქვს? ნობელის პრემიის მფლობელმა, ინდოელმა ეკონომისტმა ამარტია სენმა, განაცხადა, რომ „დემოკრატიულ ქვეყანაში, სადაც თავისუფალი მასმედიაა, მასობრივი შიმშილობა ჯერ არ ყოფილა“ (სენი, 1999). სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მასობრივ შიმშილობას, ჩვეულებრივ, არსებული სურსათის არათანაბარი ხელმისაწვდომობა განაპირობებს. მთავრობა, რომელიც ანგარიშვალდებულია თავისი მოქალაქეების წინაშე და რომელსაც სურს, კვლავ იქნეს არჩეული, დიდხანს ვერ გაბედავს სოციალური პრობლემების იგნორირებას, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც მათ შესახებ თავისუფალი მასმედია საჯაროდ საუბრობს. ამრიგად, სენს მიაჩნია, რომ თავისუფლებას სოციალური თანასწორობისაკენ მივყავართ. იგი დარწმუნებულია, რომ სახელმწიფომ და საზოგადოებამ უნდა შექმნან დამოუკიდებელი მოქმედებისა და თავისუფლებისთვის საჭირო საფუძველი. ეს იმას ნიშნავს, რომ თავისუფლება მხოლოდ იქ არსებობს, სადაც არის მინიმალური სოციალური უზრუნველყოფა და ეგრეთ წოდებული საერთო ინტერესების სფეროების მომსახურება (მაგ., ჯანდაცვა და განათლება).

ნეგატიური და პოზიტიური თავისუფლებები ურთიერთდამოკიდებულია

ამრიგად, ძირითადი სამოქალაქო და სოციალური უფლებები, პოზიტიური და ნეგატიური თავისუფლებები ურთიერთდამოკიდებულია და მათი ერთმანეთთან დაპირისპირება არ შეიძლება. ამასთან დაკავშირებით პარტიის თავმჯდომარეობიდან გადადგომისას აზრი გამოთქვა ვილი ბრანდტმა: „თუ მკითხავენ, გარდა მშვიდობისა, რა არის ჩემთვის ყველაფერ დანარჩენზე მნიშვნელოვანი, მე ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე ვიტყვი: თავისუფლება; თავისუფლება ყველასთვის და არა ზოგიერთებისთვის; სინდისისა და სიტყვის თავისუფლება; აგრეთვე გაჭირვებისა და შიმშისაგან თავისუფლება“ (ბრანდტი, 1987: 32). მაშასადამე, ბრანდტისთვის მნიშვნელოვანი იყო, ერთი მხრივ, თავისუფლება თვითნებობისა და ჩაგვრისაგან და, მეორე მხრივ, მატერიალურად უზრუნველყოფილი ცხოვრების თავისუფლება, ანუ პოზიტიური თავისუფლებები. ძირითადი უფლებების გლობალური განხორციელების მოთხოვნა მკაფიოდ განასხვავებს სოციალურ დემოკრატის ლიბერტარული დემოკრატისაგან.

ვილი ბრანდტი: „აგრეთვე გაჭირვებისა და შიმშისაგან თავისუფლება“

სოციალური დემოკრატია და ლიბერტარული დემოკრატია

სოციალური დემოკრატია და ლიბერტარული დემოკრატია არის, უპირველეს ყოვლისა, თეორიულად ფორმულირებული იდეალური ტიპები, რომლებიც პრაქტიკაში იშვიათად გვხვდება. თუმცა საკუთარი პოზიციის ჩამოყალიბებისთვის განხილული უნდა იქნეს დემოკრატის ეს სხვადასხვა მოდელი.

დემოკრატის სხვადასხვა მოდელი...

როგორც ლიბერტარული, ისე სოციალური დემოკრატია ლიბერალურ დემოკრატის ეფუძნება და მათ საერთო ფესვები აქვთ:

... საერთო ფესვებით

- პლურალისტური დემოკრატია სამართლის უზენაესობის პრინციპის დაცვით ხორციელდება;
- პოლიტიკური ძალაუფლება კონსტიტუციას ემორჩილება;
- ხალხის სუვერენიტეტი დემოკრატიული უმრავლესობის პრინციპის საფუძველზე ხორციელდება.

თუმცა ისინი მკაფიოდ განსხვავდებიან პოზიტიური და ნეგატიური თავისუფლებების ურთიერთობების ხედვის თვალსაზრისით. ლიბერტარულ დემოკრატიას მიაჩნია, რომ პოზიტიური თავისუფლების მინიჭება ზღუდავს ნეგატიურ თავისუფლებებს და მათი განადგურებაც კი შეუძლია. სოციალური დემოკრატის თვალთახედვით კი, ნეგატიური და პოზიტიური თავისუფლებების თანასწორობა განაპირობებს მათ ფორმალურ გამოყენებას ყველას მიმართ და უზრუნველყოფს რეალურ განსხვავებას.

სამოქალაქო უფლებებისა და თავისუფლებების უბრალო ფორმალური აღიარება საკმარისი არ არის

თავისუფლებების უბრალო ფორმალური აღიარება, რასაც ლიბერტარული დემოკრატია გვთავაზობს, საკმარისი არ არის, ვინაიდან ეკონომიკურმა უთანასწორობამ შეიძლება გამოიწვიოს:

- ისეთი ურთიერთობები, როგორებიცაა დამოკიდებულება და დაქვემდებარება;
- შრომის არაჰუმანური პირობები;
- არათანაბარი შესაძლებლობები პოლიტიკური მოქალაქეობრივი უფლებების განხორციელებისთვის (შდრ. მაიერი 2005ბ: 15).

მაგალითი: სიტყვის თავისუფლება

განვიხილოთ აზრის გამოთქმის მაგალითი. ლიბერტარული თვალსაზრისით, ეს საკმარისია, თუკი სახელმწიფო არაფერს აკეთებს სიტყვის თავისუფლების შესაზღუდავად, მაგალითად, თუ იგი პრესაზე ცენზურას არ ახორციელებს. სოციალური დემოკრატის თვალთახედვით, სახელმწიფომ კიდევ უფრო გადამწყვეტი ნაბიჯები უნდა გადადგას და აქტიურად უნდა შეუნყოს ხელი აზრის გამოხატვის რეალურ თანაბარ შესაძლებლობებს. ეს მოიცავს ინფორმაციისა და განათლების მიღების თანაბარ ხელმისაწვდომობას, რათა, უპირველეს ყოვლისა, არსებობდეს აზრის ჩამოყალიბების უნარი. გარდა ამისა, მასმედიის საშუალებების საკუთრების უფლება იმგვარად უნდა ჩამოყალიბდეს, რომ ამ უფლების მქონე პირებმა ვერ შეძლონ მასმედიის ძალის გამოყენება ყველა დანარჩენისთვის საკუთარი შეხედულებების თავზე მოსახვევად. ასეთი არასათანადო გამოყენება არღვევს კერძო მესაკუთრის სოციალურ პასუხისმგებლობას, რომელიც სოციალური დემოკრატის მნიშვნელოვანი პრინციპია. ლიბერტარული დემოკრატის თვალსაზრისით, საკუთრების თავისუფლებაში ამგვარი ჩარევა სრულიად მიუღებელია.

სოციალური დემოკრატის და ლიბერტარული დემოკრატის განსხვავებული ამოცანები

საერთო ფესვების მიუხედავად, სოციალური დემოკრატია და ლიბერტარული დემოკრატია სხვადასხვა მოსაზრებას ეფუძნება, რაც, ეკონომიკური სისტემის თვალსაზრისით, განსხვავებულ ამოცანებს აყენებს.

მაგალითად, თვისებრივად განსხვავდება მათ მიერ ბაზრის როლის აღქმა. ლიბერტარული დემოკრატიისთვის ბაზარი თავისუფლების გამოხატულებაა და ამიტომ იგი თვითრეგულირებადი ბაზრისკენ ილტვის. მისგან განსხვავებით, სოციალურ დემოკრატიას მტკიცედ სწამს, რომ აბსოლუტურად თავისუფალი ბაზარი საზოგადოებისთვის არასასურველ შედეგებს გამოიწვევს. ამის ერთ-ერთი მაგალითია 2008 წლის ფინანსური ბაზრის კრიზისი. მაშასადამე, სოციალური დემოკრატია აღიარებს სოციალურად ჩართულ ბაზრებს, რომლებიც პოლიტიკურ ჩარჩოსა და სახელმწიფო რეგულირებას ექვემდებარება.

სურ. 6: ლიბერალური, ლიბერტარული და სოციალური დემოკრატიების შედარება (ეკონომიკური მოსაზრებების ჩათვლით)

ცხადია, რომ სოციალური დემოკრატია და ლიბერტარული დემოკრატია, მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიულად მსგავსი პერსპექტივებით ხასიათდება, რადგან სათავეს ორივე ლიბერალური დემოკრატიიდან იღებს, ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება, განსაკუთრებით ეკონომიკური პოლიტიკის თვალსაზრისით.

ბაზრის სოციალ-დემოკრატიული აღქმა აგრეთვე გამოხატულია გსდპ-ის ჰამბურგის პროგრამაში:

„ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ბაზარი არის ეკონომიკური კოორდინაციის აუცილებელი ფორმა და იგი სხვა ალტერნატივებზე მაღლა დგას. მაგრამ საკუთარ თავს მინდობილი ბაზარი ბრმაა როგორც სოციალური, ისე ეკოლოგიური თვალსაზრისით. მას არ შეუძლია, დამოუკიდებლად უზრუნველყოს საკმარისი რაოდენობის საზოგადოებრივი სიკეთე. თავისი პოტენციალის გამოსავლენად ბაზარს სჭირდება რეგულირება სახელმწიფოს მხრიდან, რომელსაც შეუძლია გამოიყენოს სანქციები, ეფექტიანი კანონები და უზრუნველყოს სამართლიანი ფასწარმოქმნა.“
(ჰამბურგის პროგრამა 2007: 17)

4.3. ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპები

სამი პრინციპი

რას ნიშნავს კონკრეტულად სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებები და ძირითადი უფლებები სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკისთვის?

აქ გამოხატული შეხედულების შესაბამისად, სოციალური დემოკრატიის პოლიტიკა, რომელიც ცდილობს, რეალურ სამყაროში განახორციელოს თავისი საბაზისო ღირებულებები და ძირითადი უფლებები, სამ პრინციპს უნდა ეფუძნებოდეს:

- ზრდა;
- სოციალური თანასწორობა;
- მდგრადი განვითარება.

ზრდა,
სოციალური
თანასწორობა,
მდგრადი
განვითარება

სოციალური დემოკრატიის თვალსაზრისით, ეკონომიკური პოლიტიკა სამივე პრინციპს თანაბრად უნდა ითვალისწინებდეს. ეს განასხვავებს სოციალურ დემოკრატიას კონსერვატიული, ლიბერტარიანული და მემარცხენე პოპულისტური შეხედულებებისაგან, რომელთაგან თითოეული ერთ რომელიმე პრინციპზეა ორიენტირებული. მხოლოდ მაშინ, როდესაც სამივე პრინციპს თანაბარი მნიშვნელობა ენიჭება, შეიძლება

იქნეს მიღწეული ხარისხობრივი ზრდა და საერთო სიკეთეზე ორიენტირებული მდგრადი პროგრესი.

ეკონომიკური პოლიტიკის ყველა ღონისძიება უნდა შეფასდეს იმის მიხედვით, თუ რამდენად თანაბრად განიხილავენ ისინი ამ პრინციპებს. მაშასადამე, ეს სამი პრინციპი სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის შეფასების კრიტერიუმია.

სურ. 7: სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპების სამკუთხედი

ზრდა

გაეროს პაქტების შესაბამისად, ადამიანების ცხოვრება „შიშისა და გაჭირვებისაგან თავისუფალი“ უნდა იყოს. ეს კონკრეტულად ნიშნავს „მდგრად ეკონომიკას, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას და სრულ და ნაყოფიერ დასაქმებას“. გაჭირვებისაგან თავისუფლება საბაზისო მატერიალურ მხარდაჭერას ითვალისწინებს. ამისთვის ქვეყანას ისეთი მთლიანი ეროვნული პროდუქტი (მეპ) სჭირდება, რომელიც კეთილდღეობის მინიმალურ დონეს უზრუნველყოფს და თითოეულ ადამიანს თავისი ძირითადი

გაეროს
სოციალური
პაქტი: „შიშისა
და გაჭირვებისაგან
თავისუფლება“

ეკონომიკური ზრდა: მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ზრდა; სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქვეყანაში წარმოებული ყველა საქონლისა და მომსახურების ჯამური ღირებულების ზრდა. ზოგადად გავრცელებული შეხედულებით, ყოველთვის ხდება რომელიმე სახეობის ზრდა. მაგალითად, სტაგნაცია „ნულოვან ზრდად“ არის მიჩნეული, ხოლო წარმოების შემცირება – უარყოფით ზრდად. თუმცა, თუ ფასები იზრდება, ეს პოზიტიურად მიიჩნევა, სულ მცირე, ნომინალური ეკონომიკური ზრდის შემთხვევაში. მისგან განსხვავებით, რეალური ზრდის შემთხვევაში ფასების ზრდა არ გაითვალისწინება (Das Wirtschaftslexikon 2009)

უფლებების განხორციელების საშუალებას მისცემს. აქ საქმე ეხება, ერთი მხრივ, ინდივიდუალურ კეთილდღეობას, მაგრამ, მეორე მხრივ, – მთელი საზოგადოების კეთილდღეობასაც, ვინაიდან მას უნდა ჰქონდეს საკმარისი რესურსი საზოგადოებრივი ამოცანების გადასაჭრელად.

ზრდის
მინიმალური
რაოდენობა არის
თავისუფალი და
სამართლიანი
საზოგადოების
წინაპირობა,
რომელიც
სოლიდარობას
ეფუძნება

რას ნიშნავს
„ზრდა“?

1967, კანონი
სტაბილურობისა
და ზრდის შესახებ:
„მუდმივი და
სათანადო ზრდა“

ამრიგად, სოლიდარობაზე დაფუძნებული თავისუფალი და სამართლიანი საზოგადოებისთვის საჭიროა კეთილდღეობა. ეს კეთილდღეობა, უპირველეს ყოვლისა, მიღწეული და უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ეკონომიკური ზრდით. მხოლოდ მაღალნაყოფიერი წარმოებით და ღირებულების შექმნით შეიძლება შეიქმნას სივრცე ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი კეთილდღეობისთვის. ისტორია ადასტურებს, რომ ეკონომიკის მდგრადი ზრდის შემთხვევაში ეროვნული პროდუქტი უფრო სამართლიანად ნაწილდება, ვიდრე ეკონომიკური რეცესიის დროს. მაშასადამე, ზრდა არის სოციალური დემოკრატიის ღირებულებებისა და მიზნების განხორციელების წინაპირობა, როგორც ეს ამ ტომშია წარმოდგენილი.

მაგრამ რას ნიშნავს „ზრდა“? ბოლო ათწლეულების განმავლობაში „სწორი ზრდის“ შესახებ სოციალური დემოკრატიის კონცეფცია საკმაოდ შეიცვალა.

1967 წელს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრის, კარლ შილერის (რომელიც იმ დროს ეკონომიკურ საკითხთა მინისტრი იყო, ხოლო მოგვიანებით – ფინანსთა), ინიციატივით, ეკონომიკის სტაბილურობისა და ზრდის შესახებ კანონში ძირითად პოლიტიკურ მიზნად „მუდმივი და სათანადო ეკონომიკური ზრდა“ იქნა აღიარებული. ეკონომიკური პოლიტიკის მიზნებად აგრეთვე დაისახა უმუშევრობის დაბალი დონე, ინფლაციის დაბალი დონე და საგარეო ვაჭრობის დაბალანსება. ეს ოთხი მიზანი ეგრეთ წოდებულ ჯადოსნურ კვადრატს ქმნიდა. შესაბამისად, სახელმწიფოს ამოცანაა ეკონომიკური რყევების დაბალანსება და რეცესიების თავიდან აცილება, კეინსის თეორიის შესაბამისად.

„ზრდა“ ჰამბურგის პროგრამაში

„სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკურ პოლიტიკაში კეთილდღეობასა და ცხოვრების მაღალ ხარისხს ყოველთვის პრიორიტეტული ადგილი ეკავა. წარსულში პროგრესი ძირითადად რაოდენობრივი ზრდის მიხედვით აღიქმებოდა. დღეს კლიმატის სწრაფი ცვლილება, დაძაბული ეკოსისტემები და მსოფლიო მოსახლეობის ზრდა მოითხოვს განვითარების ახალ მიმართულებას, რომელიც მომავალზე იქნება ორიენტირებული. ამაზე დამოკიდებული, იქნება თუ არა განვითარება პროგრესული. ჩვენ გვჭირდება მდგრადი პროგრესი, რომელიც დინამიკურ ეკონომიკას, სოციალურ სამართლიანობასა და ეკოლოგიურ პასუხისმგებლობას გააერთიანებს. ამისთვის საჭიროა ხარისხობრივი ზრდა, რესურსების მოხმარების შეზღუდვა. ადამიანებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, ცხოვრებისთვის საჭირო საშუალებები გამოიმუშაონ ღირსეული შრომით, რომელიც თავისუფალი იქნება ექსპლუატაციისაგან; თითოეულმა ადამიანმა შექმნილი სიმდიდრიდან თავისი სამართლიანი წილი უნდა მიიღოს.“

(ჰამბურგის პროგრამა 2007: 42)

პოპულარულმა კვლევამ „ზრდის საზღვრები“, რომელიც 1972 წელს გამოქვეყნდა, სხვა ასპექტებთან ერთად განამტკიცა წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ ზრდას აგრეთვე თან სდევს ბუნებრივი რესურსების მოხმარება და გარემოს დაზიანება. ამიტომ კიდევ უფრო ინტენსიური გახდა დისკუსია დიდი ხნის განმავლობაში ზრდის მიზანშეწონილობის თუ შესაძლებლობის თაობაზე.

1972, „ზრდის საზღვრები“:
ზრდაზე ფოკუსირების კრიტიკა

იმავედროულად შემუშავდა ზრდის უფრო რთული კონცეფცია, რომელიც ცდილობს, შეაჯეროს ტექნოლოგიური ინოვაცია, ეკოლოგიური განახლება და საზოგადოების კონსოლიდირება. ამ კონტექსტში 2000 წელს სოციალ-დემოკრატიული მთავრობის ლიდერთა ხელმძღვანელობით მიღებულ იქნა ეგრეთ წოდებული ლისაბონის სტრატეგია, რომელიც ათი წლის განმავლობაში ევროპის მთელ მსოფლიოში ყველაზე კონკურენტუნარიანი და დინამიკური ეკონომიკის მქონე სივრცედ გარდაქმნას ისახავდა მიზნად.

2000, ლისაბონის სტრატეგია:
ზრდის კომპლექსური კონცეფცია

მაშასადამე, „ზრდის“ განმარტება მუდმივად იცვლებოდა. ზრდისადმი ეიფორიული დამოკიდებულება, რომელიც 1960-იანი წლებისთვის იყო დამახასიათებელი, 1970-იან წლებში კრიტიკული დამოკიდებულებით შეიცვალა. იმავედროულად ჩამოყალიბდა ზრდის ხარისხობრივ კონცეფციაზე დაფუძნებული უფრო გონივრული ხედვა, რომელიც მხარს უჭერს სოციალურ პროგრესს რესურსების შეზღუდული გამოყენებით. ეს უფრო რთული ხედვაა, რომელიც ზრდის, მდგრადი განვითარებისა და სოციალური თანასწორობის დაბალანსების საშუალებას იძლევა.

რაოდენობრივი ზრდის კონცეფცია ითვალისწინებს რესურსების მოხმარებას და სოციალურ პროგრესს

სოციალური თანასწორობა

სოციალური თანასწორობა, როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპი, სოციალური დემოკრატიის პოზიციიდან გამომდინარეობს. მას ეკონომიკური მნიშვნელობაც აქვს.

თუკი სოციალური დემოკრატიის მიერ აღიარებული საბაზისო ღირებულებები და ძირითადი უფლებები სერიოზულად აღიქმება, მაშინ უნდა განხორციელდეს ეკონომიკური პოლიტიკა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სოციალური თანასწორობა. ეს გამომდინარეობს არა მხოლოდ ისეთი საბაზისო ღირებულებებიდან, როგორებიცაა სამართლიანობა, თავისუფლება და სოლიდარობა, არამედ ძირითადი უფლებებიდანაც, რომლებიც გაეროს პაქტებშია ჩამოყალიბებული. მაგალითად, მოითხოვება „ცხოვრების სათანადო პირობები“, მაგრამ ქალებისთვის აგრეთვე უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს „შრომის ისეთი პირობები, ... რომლებიც მამაკაცების შრომის პირობებზე უარესი არ იქნება, და თანაბარი შრომისთვის თანაბარი ანაზღაურების შესაძლებ-

გაეროს სოციალური პაქტი:
„ცხოვრების სათანადო პირობები“

ლობა“; აგრეთვე მოითხოვება, რომ ადამიანს ჰქონდეს „ცხოვრების სათანადო დონე, შესაფერისი საკვების, ტანისამოსის და ბინის ჩათვლით“, განათლების უფლება და, აქედან გამომდინარე, უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს „ადამიანის პიროვნების სრული განვითარება“.

სოციალური დემოკრატია ისწრაფვის სოციალურ მოქალაქეობაზე დაფუძნებული საზოგადოებისკენ, რომელშიც თითოეული ადამიანი ღირსეულად იცხოვრებს და მატერიალურად უზრუნველყოფილი იქნება, რათა მათ, ბაზარზე წარმატების მიუხედავად, გარანტირებული ჰქონდეთ როგორც სოციალურ, ისე დემოკრატიულ ცხოვრებაში მონაწილეობა. აქედან გამომდინარე, სოციალური დემოკრატის თვალსაზრისით, ეკონომიკური ზრდა აუცილებელი პირობაა, მაგრამ თვითმიზანი არ არის, და აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული სოციალური თანასწორობა და სამართლიანობა. დინამიკური და პროდუქტიული ეკონომიკიდან მიღებული შემოსავალი თანაბრად უნდა განაწილდეს. ამის მეშვეობით ადამიანები შეძლებენ, ღირსეული შრომით მოიპოვონ საარსებო საშუალებები და ეროვნული პროდუქტის ზრდისაგან სამართლიანი წილი მიიღონ.

სოციალური თანასწორობა გერმანიის კონსტიტუციაში განცხადებული

გერმანიის ეკონომიკურ სისტემაში სოციალური თანასწორობა აგრეთვე განცხადებულია ძირითადი კანონის მე-19 მუხლში, რომელიც გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას განსაზღვრავს, როგორც „ფედერალურ სოციალურ სახელმწიფოს“. გარდა ამისა, მე-14 მუხლი აწესებს კერძო მესაკუთრის სოციალურ ვალდებულებებს: „საკუთრება წარმოშობს ვალდებულებებს; მისი გამოყენება იმავდროულად საზოგადოებრივ სიკეთეს ემსახურება“.

კერძო საკუთრების სოციალური ვალდებულებები: მაგალითები

მაგალითად, საცხოვრებელი სახლების მეპატრონეებს არ შეუძლიათ, ბოროტად გამოიყენონ ისინი სპეკულაციური მიზნებისთვის. ისინი ვალდებული არიან, მოუარონ მათ და გასცენ იჯარით. მენეჯერები პასუხისმგებელი არიან არა მხოლოდ აქციონერების წინაშე, არამედ მთელი საზოგადოების წინაშე. მაგალითად, მათ ევალებათ, უზრუნველყონ სამუშაო ადგილების შენარჩუნება და გარემოს დაცვა. ყველა, ვინც იღებს საზოგადოებრივი კეთილდღეობის განსაკუთრებით მოზრდილ წილს, თავის მხრივ, ვალდებული ბევრი რამ გააკეთოს საზოგადოებისთვის. საკუთრებასთან დაკავშირებული სოციალური ვალდებულებები სოციალური დემოკრატის უმთავრესი მახასიათებელია.

არსებობს რაიმე წინააღმდეგობა სოციალურ თანასწორობასა და დამსახურების პრინციპს შორის?

მაგრამ განა სოციალური თანასწორობა არ ეწინააღმდეგება საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელ ანაზღაურების პრინციპს? განა სოციალური თანასწორობა არ აბრკოლებს ნაყოფიერი შრომის სტიმულს, რაც ასე მნიშვნელოვანია დინამიკური ეკონომიკისა და ზრდისთვის? ეს კითხვები პირდაპირ მიუთითებს იმ რეალურ წინააღმდეგობრივ ურთიერთობაზე, რომელიც ზრდაზე ორიენტაციასა და სოციალურ თანასწორობას შორის არსებობს.

თუმცა არსებობს უკუკავშირიც: პროდუქტიულობის ამაღლება და ზრდა ყოველთვის მოითხოვს სოციალურ ბაზისს. ღირებულების შექმნისთვის აუცილებელია სოციალური თანასწორობის მინიმალური დონის არსებობა. მაგალითად, ამერიკელმა ეკონომისტმა როდრიკმა დაამტკიცა, რომ სახელმწიფოები, რომლებიც მაღალი დონის სოციალური უზრუნველყოფით გამოირჩევიან, იმავდროულად წარმატებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნები არიან. სხვა ასპექტებთან ერთად ამის მიზეზი ის არის, რომ სოციალური დაცვა აძლიერებს ინდივიდუალურ მოტივაციას.

სოციალურად დაცული ადამიანები უკეთ არიან მზად ცვლილებებისთვის, რისკებისთვის და ინოვაციებისთვის (მდრ. როდრიკი, 1997: 178 და ა. შ.).

ამ კავშირს თითქმის არავინ უარყოფს. თვით ჰანს-ვერნერ ზინმა, რომელიც დღეს ბიზნესისადმი კეთილგანწყობილ დაწესებულებას – ეკონომიკური კვლევების ინსტიტუტს – ხელმძღვანელობს მიუნხენში, 1985 წელს ლუდვიგ-მაქსიმილიანის სახ. უნივერსიტეტში თავის პირველ ლექციაზე აღნიშნა: „[სოლიდარობა] ახალგაზრდებს აძლევს დაცულობას და საკუთარი თავის რწმენას, რაც აუცილებელია სარისკო, მაგრამ იმედისმომცემი შესაძლებლობების გამოყენებისთვის. ამ თვალსაზრისით, მე არ

ვარ დარწმუნებული, რომ მართებულია ფართოდ გავრცელებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფო ჩვენ ძვირი გვიჯდება. პირიქით, მე სავსებით დასაშვებად მიმაჩნია, რომ მხოლოდ საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოში გახდა შესაძლებელი გარკვეული დონის მწარმოებელი ძალების გამოთავისუფლება, რომელმაც უზრუნველყო ეკონომიკის სწრაფი ზრდა ომის შემდგომ პერიოდში“ (ზინი, 1986: 566-577).

*როდრიკი:
ღირებულების
შექმნისთვის
სოციალური
თანასწორობაა
საჭირო!*

*კრიტიკოსებიც კი
აცხადებენ, რომ
კეთილდღეობაზე
ორიენტირებული
სახელმწიფო ხელს
უწყობს
ნაყოფიერებას*

„სოციალური თანასწორობა“ ჰამბურგის პროგრამაში:

„გერმანიაში შემოსავალი და საკუთრება სამართლიანად არ არის განაწილებული. სოციალ-დემოკრატიული საგადასახადო პოლიტიკის მიზანია უთანასწორობის შეზღუდვა და თანაბარი შესაძლებლობების ხელშეწყობა. ჩვენ მხარს ვუჭერთ ხელფასების ზრდას, თუკი იგი დაკავშირებულია პროდუქტიულობის ზრდასთან და ინფლაციის დონესთან. ჩვენ გვსურს, მეტი ქონება იყოს მუშაკთა ხელში. მუშაკთა მონაწილეობა სანარმოო კაპიტალში, როგორც შემოსავლის დამატებითი წყარო, უზრუნველყოფს დასაქმებულთა უფრო სამართლიან მონაწილეობას ფირმის წარმატებაში. გარდა ამისა, იგი ხელს უწყობს ინოვაციებსა და პროდუქტიულობას.“ (ჰამბურგის პროგრამა 2007: 43-44)

აქედან გამომდინარე, სოციალური დემოკრატია ზრდაზე ორიენტაციასა და სოციალურ თანასწორობას შორის ბალანსის მიღწევასავე ისწრაფვის. ამის კონკრეტული მაგალითია შვედური მოდელი. მე-6 თავში, რომელშიც შვედეთია განხილული, ნაჩვენებია, რომ სწორედ სოციალური თანასწორობის მაღალი დონე განაპირობებს ამ ქვეყნის ეკონომიკურ წარმატებებს.

*ზრდაზე
ორიენტაციასა
და სოციალურ
თანასწორობას
შორის ბალანსის
მიღწევასავე
ისწრაფვა*

მდგრადი განვითარება

მდგრადი განვითარება სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის მესამე საკვანძო პრინციპია. მდგრადი განვითარება ეკოლოგიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ განზომილებებს მოიცავს.

„მდგრადობის“
კონცეფცია ტყეს
უკავშირდება

გარემოსდაცვითი საკითხები ხშირად მდგრადობასთანაა დაკავშირებული. მდგრადობის შესახებ პირველი მოსაზრებები ფაქტობრივად სწორედ ეკოლოგიურ საკითხებზე მსჯელობიდან წარმოიშვა. „მდგრადობის“ კონცეფცია ტყეს უკავშირდება: ტყიდან აღარ უნდა იქნეს გამოტანილი არცერთი ხე, თუკი მის ნაცვლად ახლის გაზრდა არ შეიძლება, – განაცხადა ჯორჯ ლუდვიგ ჰარტინგმა, რომელიც მე-18 საუკუნეში სოფლის მეურნეობის ქომაგი იყო და ტყის საკითხებზე წერდა. დღეს ეკოლოგიური მდგრადობა იმას ნიშნავს, რომ გარემო, რომელიც სიცოცხლისუნარიანობის საფუძველია, მაქსიმალურად ხელუხლებელი გადაეცეს მომავალ თაობებს. ამიტომ ძირითადი ასპექტებია რესურსების კონსერვაცია, კლიმატის დაცვა, ჯიშების დაცვა და გარემოს დაბინძურების შეზღუდვა. გაეროს სოციალური პაქტით დადგენილი ძირითადი უფლებები აგრეთვე ხაზგასმით მიუთითებს „გარემოს ჰიგიენის ყველა ასპექტის“ გაუმჯობესებაზე (მუხლი 13) და, უპირველეს ყოვლისა, მოითხოვს ყოველი ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობისთვის საჭირო ბუნებრივი საფუძვლების დაცვას; არა მხოლოდ იმიტომ, რომ მომავალ თაობებს აღარ ექნებათ არსებობისთვის აუცილებელი პირობები, არამედ იმიტომაც, რომ აქ და ახლა სჭირდებათ ადამიანებს სუფთა სასმელი წყალი და ჯანსაღი ჰაერი.

სოციალ-დემოკრატები მდგრადობის მნიშვნელობაზე ჯერ კიდევ ადრეულ ეტაპზე საუბრობდნენ.

1983,
ბრუტლანდტის
კომისია

1983 წელს მდგრადობის იდეა აიტაცა ბრუტლანდტის კომისიამ (ეს სახელი კომისიას ნორვეგიის ყოფილი პრემიერ-მინისტრის პატივსაცემად მიენიჭა), რომელიც გაეროს ინიციატივით შეიქმნა. კომისიამ განაცხადა, რომ

„მდგრადია განვითარება, რომელიც აკმაყოფილებს ამჟამინდელ მოთხოვნილებებს ისე, რომ ზიანს არ აყენებს მომავალი თაობების შესაძლებლობას, დაიკმაყოფილონ თავიანთი მოთხოვნილებები.“
(ციტირებულია Hauff-ის (1987: 46) მიხედვით)

მაგრამ „მდგრადობის“ კონცეფციას ეკოლოგიურთან ერთად ეკონომიკური განზომილებაც აქვს. 1998 წელს გერმანიის ბუნდესტაგის სპეციალურმა კომიტეტმა წარმოადგინა საბოლოო მოხსენება სათაურით „მდგრადობის კონცეფცია – მოდელიდან განხორციელებისკენ“, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ ეკონომიკური მდგრადობა ნიშნავს იმას, რომ კეთილდღეობის შექმნა მომავალმა თაობებმაც შეძლონ, რათა მათაც იცხოვრონ სოციალური საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. ამ მიზნით სახელმწიფო ხარჯები – განსაკუთრებით სოციალურ კეთილდღეობაზე ორიენტირებულ ქვეყნებში – ინტენსიურად უნდა დაფინანსდეს და უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს გრძელვადიანი ინვესტიციები განათლების, კვლევებისა და ინფრასტრუქტურის სფეროებში.

ეკონომიკური მდგრადობის მნიშვნელობა განსაკუთრებით ცხადად გამოჩნდა გლობალური ფინანსური კრიზისის დროს. სწრაფ მოგებაზე ორიენტირება არ ითვალისწინებს მდგრად განვითარებას, რაც სახიფათოა როგორც ცალკეული კომპანიებისთვის, ისე მთელი ეკონომიკისთვის, რადგან მის დესტაბილიზაციას იწვევს.

მაგრამ მდგრადობას სოციალური განზომილებაც აქვს: სოციალური მდგრადობა ნიშნავს საზოგადოების ყველა წევრის მუდმივ მონაწილეობას და სოციალური დაძაბულობების საიმედო დარეგულირებას; ანუ ეს არის ძირითადი საჭიროებების და საზოგადოების მონაწილეობის საიმედო უზრუნველყოფა.

მდგრადი განვითარება გსდპ-ის ჰამბურგის პროგრამაში:

„მდგრადი განვითარების პრინციპი ნიშნავს: ფიქრს მომავალზე ორიენტირებით; წინააღმდეგობის განწევას როგორც მოკლევადიანი ორიენტირებისთვის, ისე ეკონომიკური საწყისის დომინირებისთვის და ბიზნესის მართვის ლოგიკისთვის. ეს ნიშნავს, რომ სოციალ-დემოკრატიული პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპებად დასახულია საზოგადოებაზე დაფუძნებული პოლიტიკის განვითარება და დემოკრატიული მრავალფეროვნების აღიარება, გამძლე ეკოლოგიური სისტემა, სოციალური ინტეგრაცია და კულტურული მონაწილეობა.“
(ჰამბურგის პროგრამა 2007: 17-18)

ხარისხობრივი ზრდა – სამი პრინციპის თანაბარი განხორციელება

არის ეს სამი პრინციპი ურთიერთსაწინააღმდეგო?

ზრდა, სოციალური თანასწორობა და მდგრადი განვითარება: სოციალ-დემოკრატიული ეკონომიკური პოლიტიკის მიზანია ამ სამი ამოცანის თანაბარ სანყისებზე განხორციელება. მაგრამ შესაძლებელია კი ეს? განა სოციალური თანასწორობა არ ზღუდავს საზოგადოების განვითარების შესაძლებლობებს? განა ზრდას უსათუოდ სჭირდება ნედლეული და ამიტომ არ იწვევს მდგრადი განვითარების შესუსტებას? როგორც ჩანს, ეს სამი პრინციპი ურთიერთსაწინააღმდეგოა. როგორ შეიძლება მათი თანაბრად განხორციელება?

ამ საკითხს ვილი ბრანდტი ჯერ კიდევ 1973 წელს გამოეხმაურა ზრდისა და მდგრადი განვითარების პრინციპებთან მიმართებით:

ვილი ბრანდტი ზრდისა და მდგრადი განვითარების ურთიერთ-დამოკიდებულების შესახებ

„ვერც პიროვნება და ვერც საზოგადოება ვერ იცხოვრებს ბუნების ხარ-ჯზე. ჩვენ გარემოს განვითარების ასეთი გზა ეწინააღმდეგება ადამიანის კეთილდღეობას. ... ხმაური, ჰაერისა და წყლის დაბინძურება მართლაც საეჭვოს ხდის ეკონომიკური ზრდით მიღებულ სარგებელს. მიუხედავად ამისა, მე წინააღმდეგი ვარ, ნაჩქარევად იქნეს მიღებული გადანყვეტილება გამოსავალი გზების შესახებ, მაგალითად, ზრდის და პროდუქტიულობის საყოველთაო შემცირების თაობაზე. საკითხი ეხება იმას, თუ სად, როგორ და რა მიზნით ხდება ეკონომიკური ზრდა; საჭიროა გვესმოდეს, რომ ზრდა და ეკონომიკური პრინციპები ადამიანს უნდა ემსახურებოდეს. თუ გვინდა, ჩვენ ვმართოთ „გარემოებები“ და არა „გარემოებებმა“ გვმართოს ჩვენ, მაშინ მეტი ყურადღება უნდა მივაქციოთ ამ საკითხს და დროდადრო ცოტა უფრო მუყაითად უნდა ვიმუშაოთ.“
(ვილი ბრანდტი, ინაუგურაციაზე წარმოთქმული სიტყვა, 1973 წლის 18 იანვარი)

მთავარი კითხვები: ზრდა სად, როგორ და რისთვის?

ბრანდტი ამბობს, რომ ზრდის პრინციპის უპირობო მხარდაჭერა შეუძლებელია. ჩვენ მუდამ ფრთხილად უნდა განვიხილოთ, თუ სად, როგორ და რა მიზნით იქმნება ეკონომიკური ზრდა, ვის ინტერესებს მოემსახურება იგი და ვინ მიიღებს მისგან სარგებელს. ამრიგად, სოციალურმა დემოკრაციამ უარი უნდა თქვას „ბრმა ზრდის“ ცნებაზე და მხარი უნდა დაუჭიროს ხარისხობრივ ზრდას, რომელიც თანაბრად ითვალისწინებს სოციალურ თანასწორობასა და მდგრად განვითარებას.

მდგრად განვითარებას შეუძლია ხელი შეუწყოს ზრდას.

თუ ვილი ბრანდტის სულისკვეთებას გავიზიარებთ და საკითხს უფრო ჩავულრმავდებით, ნათელი გახდება, რომ სამი პრინციპი ყოველთვის არ ეწინააღმდეგება ერთმანეთს და რომ ისინი ურთიერთდამოკიდებული არიან და ერთმანეთს აძლიერებენ. უკვე ნათლად ითქვა, რომ სოციალური თანას-

ნორობა დინამიკური ეკონომიკის წინაპირობაა, ხოლო ზრდას აგრეთვე შეიძლება დაეხმაროს ეკოლოგიური მდგრადობა. გერმანიაში განახლებადი ენერჯების წარმოებასთან დაკავშირებული ეკონომიკის დარგები ეკონომიკური ზრდის ტემპებით გამოირჩევა და მრავალი სამუშაო ადგილის შექმნას უზრუნველყოფს. ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის მსგავსი ურთიერთკავშირები პრაქტიკულ მაგალითზე მე-7 თავშია ნაჩვენები.

მაგალითად:
ეკოლოგიური
სამრეწველო
პოლიტიკა (თავი 7)

მაშასადამე, ზრდის, სოციალური თანასწორობისა და მდგრადი განვითარების პრინციპების ერთდროულად განხორციელებისაკენ სწრაფვა

ზრდის,
სოციალური
თანასწორობისა და
მდგრადი
განვითარების
ერთობლიობიდან
წარმოიშობა
ხარისხობრივი
ზრდა

„ხარისხობრივი ზრდა“ გსდპ-ის ჰამბურგის პროგრამაში:

„ჩვენ ვმუშაობთ მდგრადი პროგრესისთვის, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკურ დინამიზმს, სოციალურ სამართლიანობას და ეკოლოგიურ გონივრულობას. ხარისხობრივი ზრდის მეშვეობით ჩვენ გვსურს დაეძლიოთ სიღარიბე და ექსპლუატაცია, უზრუნველყოთ კეთილდღეობა და ღირსეული შრომა ყველასთვის და რაღაც ვიღონოთ კლიმატის საშიში ცვლილების წინააღმდეგ. აგრეთვე მნიშვნელოვანია შენარჩუნდეს არსებობის ბუნებრივი საფუძვლები მომავალი თაობებისთვის და გაუმჯობესდეს ცხოვრების ხარისხი. ამისთვის ჩვენ გვსურს ხალხის სამსახურში ჩაგაყენოთ სამეცნიერო და ტექნიკური პროგრესის შესაძლებლობები.“
(ჰამბურგის პროგრამა 2007: 5)

სერიოზული გამოწვევაა, მაგრამ იგი იმავდროულად დიდ შესაძლებლობას იძლევა. საჭიროა მუდმივად გადამოწმდეს და ხელახლა იქნეს განხილული ის შედეგები, რომლებსაც ამ სამი პრინციპის მოქმედება წარმოშობს. აქ რაიმე საბოლოო ჭეშმარიტება არ არსებობს. მაგრამ ამ პრინციპებისადმი თანაბარი მიდგომის შემთხვევაში მოხდება ხარისხობრივი ზრდა, რომელიც სარგებლობას მოუტანს მთელ საზოგადოებას.

4.4. ექსკურსი: ხარისხობრივი ზრდის განსაზღვრა

როგორ შეიძლება რიცხობრივად გამოვსახოთ ეკონომიკური პროგრესი? ეკონომიკური განვითარების გამოსახვისთვის ყველაზე გავრცელებული ინდიკატორია მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ). მშპ არის მოცემული წლის განმავლობაში ქვეყანაში წარმოებული ყველა საქონლისა და მომსახურების ჯამური ღირებულება. თუ მშპ იზრდება, ადამიანები ეკონომიკურ წინსვლაზე საუბრობენ; როდესაც მისი სტაგნაცია ხდება ან როცა ის იკლებს, რეცესიაზე იწყება საუბარი. მშპ-ის მნიშვნელობაზე არავინ დავობს: სახელმწიფო ბიუჯეტი, უმუშევრობის შემცირება და

ეკონომიკური
პროგრესი = მშპ?

საზოგადოების კეთილდღეობა ეკონომიკურ ზრდაზეა დამოკიდებული.

მშპ-ის უხილავი
ნერტილები

თუმცა მშპ-ს გარკვეული უხილავი ნერტილებიც აქვს ეკონომიკური პროგრესის განსაზღვრის თვალსაზრისით. კერძოდ, სოციალ-დემოკრატიული თვალთახედვით, სურათი, რომელსაც მხოლოდ მშპ-ზე ფოკუსირებით ვიღებთ, სრულყოფილი არ არის, რადგან ეს მაჩვენებელი მიუთითებს მხოლოდ წარმოების საერთო მოცულობაზე, შემდეგი საკითხების გათვალისწინების გარეშე:

1. განაწილება

- როგორ არის განაწილებული მშპ? სამართლიანადაა იგი განაწილებული? ძირითადი რესურსები უმცირესობის ხელში ხომ არ არის? რა კრიტერიუმებით ხდება განაწილება? საჭიროების, შრომის თუ სოციალური წარმოშობის შესაბამისად?

2. ეკოლოგია

- რამდენად ითვალისწინებს წარმოება ეკოლოგიურ მდგრადობას? რესურსების ინვესტირება გარემოს დაცვის მიზნით ხდება? თუ ზრდა ბუნებრივი გარემოს ბოროტად გამოყენების ხარჯზე მიიღწევა?

3. მდგრადობა

- როგორ მიიღწევა ზრდა და სად მიდის ზრდის შედეგად მიღებული შემოსავლები? ისინი სამომხმარებლო და სახელმწიფო დავალიანების ხარჯზე ხომ არ არის დაგროვებული? ან ხდება კი ინვესტირება ინფრასტრუქტურის, განათლებისა და კვლევების სფეროებში, რამაც შესაძლებელი უნდა გახადოს გრძელვადიანი ზრდა?

4. არაფულადი
საქმიანობები

- გათვალისწინებულია თუ არა არაფულადი საქმიანობები? მშპ მხოლოდ გაზრდილი შრომის ხარჯზე იზრდება? რატომ იზრდება მშპ, როდესაც საზოგადოებრივ სანყისებზე შრომა ან ოჯახში შრომა ანაზღაურებადი საქმიანობის ფორმას იღებს, თუმცა პრაქტიკულად წარმოება არ იზრდება?

ზრდის
სხვადასხვა
კონცეფცია...

ამ კითხვებზე პასუხების გასაცემად საჭიროა შემუშავდეს ეკონომიკური პროგრესისა და დიფერენცირებული ზრდის უფრო რთული კონცეფციები, რომლებიც ეკონომიკის მთლიანი პროდუქციის გარდა სხვა მაჩვენებლებსაც მოიცავს.

ზრდის ტრადიციული კონცეფცია

- ეკონომიკის სრული მწარმოებლობა

ზრდის განვრცობილი კონცეფცია

- ეკონომიკის სრული მწარმოებლობა
- სოციალური თანასწორობა
- მდგრადი განვითარება

არსებობს რამდენიმე მიდგომა, რომლებიც ზრდის უფრო დეტალურ გამოსახვას ცდილობს. ერთ-ერთი ასეთი მეთოდი შეიმუშავა მსოფლიო ბანკის ეკონომისტმა და ალტერნატიული ნობელის პრემიის ლაურეატმა, ჰერმან ე. დელიმ (Daly/Cobb 1989, Daly 1996). მან მონაწილეობა მიიღო რეალური პროგრესის დონის გაანგარიშების მეთოდის შექმნაში, რომელსაც პროგრესის ჭეშმარიტ მაჩვენებელს [Genuine Progress Indicator (GPI)] უწოდებენ. ეს მეთოდი მთლიან შიდა პროდუქტთან ერთად სხვა ფაქტორებსაც ითვალისწინებს, რომლებიც რეალური დანახარჯებისა და ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად მიღებული რეალური მოგების გაანგარიშების საშუალებას იძლევა (Lawn 2003). ფაქტორები, რომლებიც ამ ინდიკატორს ქმნის, მთლიან შიდა პროდუქტთან ერთად მოიცავს: შემოსავლების სოციალურ განაწილებას, აუნაზღაურებელ შრომას და ნებაყოფლობით შრომას, განათლების ზრდას, დანაშაულის ზრდას, დასვენებას, რესურსების გამოყენებას, გარემოსთვის მიყენებულ ზიანს და საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურისთვის განეულ ინვესტიციებს. რა თქმა უნდა, მშპ-ის და სხვა, მსგავსი ინდიკატორების გაანგარიშება ძალზე რთულია, ხოლო ცალკეული ფაქტორების კონკრეტული სტრუქტურა და შეფასება – წინააღმდეგობრივი. თუმცა, საფუძვლიანი კრიტიკის მიუხედავად, ასეთი გაანგარიშება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს გაანგარიშების ჩვეულებრივი მეთოდების სისუსტეების გამოვლენას, მშპ-ის გაანგარიშების ჩათვლით.

არასამთავრობო ორგანიზაცია „Redefining Progress“ (ვებგვერდის მისამართი: www.rprogress.org) რეგულარულად აქვეყნებს მონაცემებს ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების მშპ-ის შესახებ. ეს მონაცემები ნათლად უჩვენებს, რომ პროგრესის ჭეშმარიტი მაჩვენებლის მიხედვით გაანგარიშებული პროგრესის დონე შეიძლება უფრო დაბალი იყოს, ვიდრე ამას მშპ-ის ზრდა უჩვენებს. რაც მთავარია, გარემოსთვის მიყენებული ზიანისა და სოციალური უსამართლობის გაუთვალისწინებლობის გამო პროგრესის ჭეშმარიტი მაჩვენებელი ზოგიერთ ქვეყანაში იკლებს კიდევც.

მშპ-ის ალტერნატივის ძიება კვლავ გრძელდება: საფრანგეთის პრეზიდენტმა, ნიკოლა სარკოზიმ, შექმნა კომისია, რომელშიც წამყვანი ექსპერტები შევიდნენ. კომისიის მიზანია იმ ინდიკატორების შემუშავება, რომლებითაც გათვალისწინებული იქნება ცხოვრების ხარისხი, სოციალური პროგრესი და ეკოლოგიური მაჩვენებლები. ამ კომისიის მუშაობის შედეგებს მთავრობა თავის მომავალ საქმიანობაში გაითვალისწინებს.

პროგრესის
ჭეშმარიტი
მაჩვენებელი...

**დამატებითი
ლიტერატურა:**
*Michael Dauder-
städt (2007),
Soziale
Produktivität oder
Umverteilung?
Herausforderungen
für eine Politik
der neuen
Wertschöpfung,
Berliner Republik
3/2007.
Hagen
Krämer (2009),
Wen beglückt
das BIP?,
Wiso direkt,
Friedrich-Ebert-
Stiftung (Hg.),
Bonn.*

5. პარტიების ეკონომიკური პროგრამების შედარება

ავტორი: ტობიას გომბერტი

ამ თავში:

- შედარებულია ბუნდესტაგში წარმოდგენილი ხუთი პოლიტიკური პარტიის პროგრამები;
- გაანალიზებულია მათი მიზნები კოორდინირებული და არაკოორდინირებული მოდულების საფუძველზე;
- პარტიები კლასიფიცირებულია ხარისხობრივი ზრდის მიმართ მათი პოზიციების მიხედვით, რომელზედაც ორიენტირებული არიან სოციალ-დემოკრატები.

რომელი პარტიაა უფრო კომპეტენტური ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებში? რომელ პარტიას შეუძლია შრომის ბაზარზე არსებული პრობლემების უკეთ გადაჭრა? რომელ პარტიას აქვს ყველაზე კარგი იდეები სოციალური პოლიტიკის სფეროში? საყოველთაო არჩევნების წინა პერიოდში მასმედიის ყველა ანალიზში ეს კითხვებია ყურადღების ცენტრში. ზოგადად, ეკონომიკურ საკითხებში ყველაზე კომპეტენტურად მემარჯვენე ცენტრისტული პარტიები არიან მიჩნეული, ხოლო სოციალური პოლიტიკის საკითხებში დიდი ნდობით მემარცხენეები სარგებლობენ. პარტიათა ასეთი განსაზღვრა საკმაოდ მდგრადია და პოლიტიკური პარტიების ზოგად იდეოლოგიაზე მიუთითებს. მაგრამ არის კი ეს შეფასება ზუსტი? პასუხი ასეთია: არის კიდევ და არც არის.

ეს კლასიფიკაცია გარკვეულწილად შეესაბამება პარტიათა სახელმძღვანელო პრინციპებს და ძირითად ორიენტირებს. რა თქმა უნდა, შეკითხვები გარკვეულ გაუგებრობას წარმოშობს: ისინი არ განმარტავენ ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის კომპეტენციებს და არ ითვალისწინებენ ამ კომპეტენციათა ურთიერთდამოკიდებულებას. თუმცა ეკონომიკური პოლიტიკის მოდელი ეკონომიკური პოლიტიკის წარმართვით არ შემოიფარგლება. უსათუოდ უნდა იქნეს გათვალისწინებული მისი ურთიერთობა სოციალურ პოლიტიკასთან და სხვა სფეროებთან. ეკონომიკური პოლიტიკა – ესაა იმავდროულად საზოგადოებრივი პოლიტიკა, რამდენადაც ჯეროვნად ფუნქციონირებადი ეკონომიკა ყოველთვის ჩართულია საზოგადოებრივ სისტემაში. ეს აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული. ამიტომ პარტიის ეკონომიკური პროგრამის შესწავლისას ყურადღებით უნდა განვიხილოთ მთლიანი პროგრამა. მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი ეკონომიკის როლის აღწერა პარტიის

მიერ წარმოდგენილი ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში.

აქ კვლავ გამოგვადგება კომპასის მაგალითი: მიმართულების განსაზღვრისთვის უნდა აღვწეროთ არა მხოლოდ მიზნად დასახული ეკონომიკური მოდელი, არამედ კონკრეტული ორიენტაციის საწყისი წერტილიც (რაც უკვე გავაკეთეთ წინა თავში).

რა თქმა უნდა, პარტიები რეალურ მდგომარეობას განსხვავებულად აფასებენ და მოვლენათა განვითარების სხვადასხვა კონცეფციას ავითარებენ, რაც კარგად ჩანს მათი პროგრამებიდან. ქვემოთ განვიხილავთ პარტიული პროგრამების ელემენტებს, რომლებიც ეკონომიკურ პოლიტიკას ეხება. ეს ელემენტები კოორდინირებული და არაკოორდინირებული ეკონომიკის კატეგორიების საფუძველზე იქნება აღწერილი.⁶

5.1. ჰამბურგის პროგრამა – გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ძირითადი პრინციპების პროგრამა

2007 წელს გერმანიის სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ ეგრეთ წოდებული ჰამბურგის პროგრამა მიიღო. ეს არის მისი ადრინდელი პროგრამების უახლესი მიმართულება. მასში მცირედი ცვლილებებით შენარჩუნებულია ეკონომიკური პოლიტიკის საკვანძო საკითხები, რომლებიც მიღებულ იქნა ჯერ კიდევ 1959 წელს, გოდესბერგის პროგრამის ფარგლებში, რომელშიც ნათქვამია: „ჩვენი დევიზია: იმდენი კონკურენცია, რამდენიც შესაძლებელია, და იმდენი სახელმწიფო რეგულირება, რამდენიც აუცილებელია“ (გვ. 43).

ამრიგად, ძირითადი იდეა არის კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის შექმნა, თუმცა იგი სახელმწიფოსა და ბაზარს ერთ სიბრტყეში არ განიხილავს: პოლიტიკა ყოველთვის მაღლა დგას. ეკონომიკურ პოლიტიკასთან დაკავშირებით პროგრამაში ნათლადაა გამოკვეთილი, რომ „სახელმწიფო რეგულირება“ უნდა იყოს იმდენი, რამდენიც „აუცილებელია“: ეს იმას ნიშნავს, რომ პოლიტიკური ჩარევა უნდა იყოს „მთავარი“. მაგრამ რისთვის არის საჭირო „სახელმწიფო რეგულირება“?

სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობაც და შეზღუდვაც ორ ძირითად მოსაზრებას ეფუძნება: პირველი, ცნობილია არარეგულირებული

---

6 ადრე წარმოდგენილი კატეგორიები ამ კონტექსტში შემოკლებული იქნება: კატეგორია „საწარმოთა შორის ურთიერთობები“ პარტიულ პროგრამებში ძნელად მოიპოვება და ამიტომ აქ განხილული არ იქნება.

ან არასაკმარისად რეგულირებული სახელმწიფო მოდელის ხარვეზები; მეორე, დასახულია დემოკრატიული სოციალიზმის (გვ. 16-17) მიზნები, რომელთა მიღწევაც შესაძლებელია მხოლოდ აქტიური და დემოკრატიული საზოგადოების მეშვეობით, სახელმწიფო რეგულირების პირობებში. მთლიანობაში, დეფექტები და მიზნები განსაზღვრავს ხარვეზებს და სოციალური პოლიტიკის ამოცანებს, რომელთა განხორციელებასაც ცდილობს სოციალ-დემოკრატიული პარტია თავისი პროგრამის დახმარებით.

ჰამბურგის პროგრამაში შეჯამებულია ბაზრის როგორც ხელსაყრელი, ისე არახელსაყრელი მხარეები: „ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ბაზარი არის ეკონომიკური კოორდინაციის აუცილებელი ფორმა და იგი სხვა ალტერნატივებზე მაღლა დგას. მაგრამ საკუთარ თავს მინდობილი ბაზარი ბრმაა როგორც სოციალური, ისე ეკოლოგიური თვალსაზრისით. მას არ შეუძლია, დამოუკიდებლად უზრუნველყოს საკმარისი რაოდენობის საზოგადოებრივი სიკეთე“ (გვ. 17). მაშასადამე, სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური პასუხისმგებლობა არა ბაზრის მეშვეობით, არამედ საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ორიენტაციით მიიღწევა. კერძოდ, საბაზრო მექანიზმები კი არ წყვეტს, არამედ კიდევ უფრო ამწვავებს ბაზრის გლობალიზაციით გამოწვეულ პრობლემებს, რაც სიღარიბესა და სიმდიდრეს შორის უფსკრულის ზრდით და ეკოლოგიური კრიზისით გამოიხატება. იმისათვის, რომ ეკონომიკური ღირებულების შექმნა ყველასათვის სასარგებლო იყოს, აუცილებელია რეგულირება, საზოგადოებრივი დისკუსიები და კონტროლი.

„დემოკრატიული სოციალიზმი ჩვენთვის კვლავ რჩება სოლიდარობაზე დაფუძნებული თავისუფალი და სამართლიანი საზოგადოების ხედვად, რომლის განხორციელებაც ჩვენი უცვლელი ამოცანაა. ჩვენი მოქმედების პრინციპია სოციალური დემოკრატია“

(გვ. 16-17). მაშასადამე, დღევანდელ სიტუაციას უპირისპირდება პროექტი, რომელიც ორიენტირებულია ძირითად ღირებულებებზე და ყველა ადამიანისთვის მათ განუხრელ დაცვაზე არა მხოლოდ გერმანიაში, არამედ მთელ მსოფლიოში. ამიტომ ამ მიზანს განამტკიცებს განვითარების იდეები: მიზნის სახელმწიფო განკარგულებებით მიღწევა შეუძლებელია;

მიზანი: „თანასწორობა“

„ჩვენ გვსურს ქალთა და მამაკაცთა თანაბარი და სამართლიანი მონაწილეობა მდგრად დასაქმებაში, რომელიც სათანადოდ დააქმაყოფილებს მათ მოთხოვნებს. სამუშაო, რომელსაც ძირითადად ქალები ასრულებენ, ხშირად დაბალანაზღაურებადია. უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს თანაბარი შრომისთვის თანაბარი ანაზღაურება. ... ამის მისაღწევად საჭიროა სამართლებრივი ღონისძიებები, რათა ქალები წამყვან თანამდებობებზე დაინიშნონ სანარმოებში, ადმინისტრაციებში, სამეცნიერო და კვლევით პროცესებში და სამეთვალყურეო საბჭოებში.“ (ჰამბურგის პროგრამა 2007: 41)

მიზანი: „ერთობლივი მართვა“:

„იქ, სადაც ეროვნული სახელმწიფო ბაზარს ველარ უზრუნველყოფს სოციალური და ეკონომიკური ჩარჩოებით, მის ნაცვლად ეს ევროკავშირმა უნდა გააკეთოს. ... იქ, სადაც ეკონომიკური საქმიანობა სცილდება სახელმწიფოს საზღვრებს, მუშაკთა უფლებების მოქმედება საზღვართან არ უნდა შეწყდეს. ამიტომ ჩვენ გვსურს დავიცვათ და გავაძლიეროთ ერთობლივი მართვა ევროპულ კომპანიებში. თავისუფალი კოლექტიური მოლაპარაკებების განმტკიცება და გაძლიერების მიზნით ჩვენ მხარს ვუჭერთ ტრანსსასაზღვრო კოლექტიური მოლაპარაკებებისა და კოლექტიური ხელშეკრულებების ევროპულ სამართლებრივ საფუძველს.“
(ჰამბურგის პროგრამა 2007: 26, 28-29)

იგი შეიძლება მიღწეულ იქნეს მხოლოდ სახელმწიფოსა და საზოგადოების ერთობლივი შრომით: „ვინაიდან ჩვენ ამ მიზნის ერთგული ვართ, ჩვენ დემოკრატიულ პოლიტიკას ყველაფერზე მაღლა ვაყენებთ და პოლიტიკური სუბორდინაციის წინააღმდეგი ვართ. პოლიტიკური სანქისი არ უნდა დავიდეს მხოლოდ სახელმწიფომდე – მან უნდა მოიცვას სამოქალაქო საზოგადოების კავშირები და ქსელები, აგრეთვე ადამიანთა თა-

ვისუფალი და დამოუკიდებელი მოქმედებები“ (გვ. 17).

კერძოდ, თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის გამონწვევებად გლობალიზაცია, გენდერული თანასწორობა და ევროკავშირის მზარდი როლი სახელდება. უკვე ნახსენები ბაზრის ხარვეზებისა და პარტიის მიზნების ფონზე კიდევ უფრო უნდა განვითარდეს ბაზრის კოორდინირებული ფორმები.

ფინანსური სისტემა: ჰამბურგის პროგრამაში ცალკე თავი ეთმობა კაპიტალისა და ფინანსური ბაზრების გავლენას. ეს ასახავს მათ მზარდ საზოგადოებრივ მნიშვნელობას სანარმოთა დაფინანსებასა და კონტროლში (მათ შორის, გერმანიაში): „ჩვენ გვსურს გამოვიყენოთ კაპიტალის ბაზრის პოტენციური ხარისხობრივი ზრდისთვის“ (გვ. 46-47). თუმცა, იმავდროულად, გათვალისწინებულია არახელსაყრელი გარემოებები და კრიზისებთან დაკავშირებული მზარდი რისკები: „იქ, სადაც ფინანსური ბაზარი მხოლოდ მოკლევადიანი მოგებისკენ ისწრაფვის, იგი საფრთხეს უქმნის სანარმოთა ზრდის გრძელვადიან სტრატეგიას, რითაც ანადგურებს სამუშაო ადგილებს. სააქციო საზოგადოებების მეშვეობით ჩვენ გვსურს დავეხმაროთ ინვესტორებს, რომლებიც უფრო გრძელვადიან კაპიტალდაბანდებებზე არიან ორიენტირებული, და არა სწრაფ მოგებაზე. ჩვენ ინვესტორებისთვის გვჭირდება წესები და ფონდები, რომლებიც არ დაუშვებენ ცალმხრივ მოგებაზე ორიენტირებას სანარმოთა გრძელვადიანი განვითარების ხარჯზე. სასაქონლო და ფინანსური ბაზრების საერთაშორისო ინტეგრაციის ზრდის გამო მათი საერთაშორისო რეგულირება სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს“ (გვ. 47). გარდა ამისა, მდგრადო-

ბაზე მათი გრძელვადიანი ორიენტაციის გამო უნდა შენარჩუნდეს შემნახველი და კოოპერატიული ბანკები: ისინი გადამწყვეტ როლს ასრულებენ მცირე და საშუალო ზომის კომპანიების განვითარებაში და შეუძლიათ საკვანძო მნიშვნელობა შეიძინონ ადგილობრივ ეკონომიკაში.

შრომითი ურთიერთობები: სოციალ-დემოკრატიული პარტია მუშათა მოძრაობის ტრადიციების მატარებელია. შესაბამისად, მისი ამოცანაა მუშაკთა უფლებების განხორციელება და გაუმჯობესება. ამ მიზნით ძირითადი ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში უნდა შენარჩუნდეს არსებული მარეგულირებელი ბერკეტები: სატარიფო ავტონომია და საერთო სატარიფო ხელშეკრულებები. ძირითადი გადამწყვეტილებების მიღების პროცესში მოლაპარაკებების პარტნიორებიდან სანარმოს დონეზე არ უნდა გადაინაცვლოს. მინიმალური ხელფასის დადგენა სატარიფო ავტონომიის დასაყრდენი უნდა გახდეს. სანარმოებმა „კომპანიის შიგა დემოკრატიის“ პრინციპი უნდა დაიცვან: უნდა განმტკიცდეს ერთობლივი მართვა (რომელსაც სანარმოო საბჭო ახორციელებს) და სამეთვალყურეო საბჭოებში მონაწილეობა. ჰამბურგის პროგრამას დაემატა ორი ახალი ასპექტი, რომლებმაც შრომით ურთიერთობებზე პირდაპირი ან არაპირდაპირი გზით გავლენა უნდა მოახდინოს დასაქმებულთა სასარგებლოდ: მუშაკთა ფინანსური მონაწილეობა მრეწველობის დარგობრივი ფონდების მეშვეობით უნდა გაიზარდოს. ამასთანავე, უმუშევრობის დაზღვევა უნდა გარდაიქმნას მუშაკთა დაზღვევის სისტემად, რომელიც დაფარავს ტრენინგის/განათლების ხარჯებსა და ოჯახური მდგომარეობით გამოწვეულ გაცდენებს, რითაც განამტკიცებს მუშაკთა მდგომარეობას დამსაქმებლებთან შრომით ურთიერთობებში.

პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა: უნდა შენარჩუნდეს განათლების დუალური სისტემა, სადაც ჩართულია, ერთი მხრივ, სასკოლო კომპონენტი, რომელზედაც სახელმწიფოა პასუხისმგებელი, და, მეორე მხრივ, სანარმოს კომპონენტი. თუმცა პროფესიული სწავლებისთვის საჭიროა სოლიდარობაზე დაფუძნებული დაფინანსების სისტემა. ეს უდავოდ სცილდება თანამშრომლობის არსებულ ფარგლებს, რომელიც მეტი სანარმოო სწავლების უზრუნველყოფაზეა ორიენტირებული. უმაღლესი განათლების პირველი საფეხური უნდა დარჩეს ან კვლავ უნდა გახდეს უფასო. პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს შემდგომ სწავლებასა და ტრენინგებს, რომლებიც პროფესიული განათლების მესამე საყრდენია.

სამრეწველო პოლიტიკა: სახელმწიფომ და საზოგადოებამ პრიორიტეტი უნდა მიანიჭოს იმ სექტორებს, რომლებიც ახალ წამყვან ბაზრებს მიეკუთვნება (მაგალითად, განახლებადი ენერჯის წყაროები, მომსახურებისა და ჯანდაცვის სფერო, ადგილობრივი სახელობო დარგები და სხვა). საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურის ინვესტირება უმნიშვნელოვანეს ამოცანებს განეკუთვნება.

მთლიანობაში, ჰამბურგის პროგრამა მხარს უჭერს ხარისხობრივ ზრდაზე ორიენტირებულ ეკონომიკას: თანაბრად უნდა განმტკიცდეს სოციალური თანასწორობა, ეკოლოგიური მდგრადობა და ეკონომიკური ზრდა.

5.2. ძირითადი პრინციპები გერმანიისთვის – ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირის (ქდკ) პროგრამა⁷

2007 წელს ახალი პლატფორმა წარმოადგინა აგრეთვე ქრისტიან-დემოკრატიულმა კავშირმა (ქდკ). წარმატებულ სამომავლო მოდელად მას ძირითადად სოციალური საბაზრო ეკონომიკა მიაჩნია: „ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირი სოციალური საბაზრო ეკონომიკის პარტიაა. ... ქდკ უარყოფს კოლექტივიზმის სოციალისტურ და სხვა ფორმებს. ეს ეხება აღვირახსნილ კაპიტალიზმსაც, რომელიც მხოლოდ ბაზარს ეყრდნობა და თანამედროვე სოციალური პრობლემების გადაჭრა არ შეუძლია. გაერთიანებულ გერმანიაში და გლობალიზაციის ეპოქაში ჩვენ კვლავ სოციალური საბაზრო ეკონომიკის ერთგული ვრჩებით“ (ძირითადი პრინციპების პროგრამა 2007: 46-47).

„კოლექტივიზმის“ უარყოფა აგრეთვე აისახება „მენარმეობის“ მოდელში, რომელიც სოციალური საბაზრო ეკონომიკის გული და საფუძველია: „ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირი მხარს უჭერს თავისუფალ, სოციალურად პასუხისმგებელ მენარმეობას. სწორედ მენარმეებსა და კომპანიის მენეჯერებს ძალუბთ შექმნან გრძელვადიანი სამუშაო ადგილები, რომელთა რეპუტაცია და კულტურული იდენტურობა ხელს უწყობს მსოფლიოში გერმანიის სახის ჩამოყალიბებას. მენარმეებს წარმატებისთვის თავისუფლება, სათანადო პირობები და სტიმულები სჭირდებათ“ (გვ. 49).

უკვე ცხადია, რომ ძირითადი იდეა მნიშვნელოვნად განსხვავდება სოციალ-დემოკრატების პოზიციისაგან როგორც მიზნების, ისე მეთოდების თვალსაზრისით: თავისუფალი და სოციალურად პასუხისმგებელი მენარმეობა და მორალური და სოციალური პასუხისმგებლობისკენ მონოღება ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირის პლატფორმაა, ხოლო რეგულირება და დემოკრატიული თანამშრომლობა ყოველი ადამიანის უფლებათა განხორციელების მიზნით – სოციალ-დემოკრატიული პარტიისა. ქდკ საზოგადოებისა და მუშაკთა მიმართ სოციალურ პასუხისმგებლობას ცალკეულ მენარმეებს აკისრებს.

7 Christlich Demokratische Union Deutschlands – გერმანიის ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირი

ამრიგად, ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირისათვის პოლიტიკის როლი აშკარად უფრო ნაკლებია: „სოციალური საბაზრო ეკონომიკა კონკურენტული სისტემით. სოციალური საბაზრო ეკონომიკის პირობებში უნდა ჩამოყალიბდეს პოლიტიკური სისტემა, რომელმაც ეკონომიკის განვითარება უნდა უზრუნველყოს (Ordnungspolitik)“ (გვ. 49).⁸ მაშასადამე, სახელმწიფოს წინაშე დგას შემდეგი ამოცანები: კომერციული საქმიანობისა და ხელშეკრულებათა გაფორმების თავისუფლების უზრუნველყოფა; საბაზრო ბარიერებისაგან დაცვა; ბაზარზე გაბატონებული კომპანიების მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებისაგან დაცვა; ბაზრის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა; პატიოსანი კონკურენციის პირობებში საერთაშორისო დონეზე ბაზრების გახსნა (მდრ. გვ. 49 და 52).

მაშასადამე, საბაზრო ეკონომიკასთან მიმართებით სახელმწიფოს როლი ლიბერალური ხედვის ძირითად მახასიათებლებზეა ორიენტირებული, თუმცა იგი რეგულირების გარკვეულ ელემენტებსაც შეიცავს.

ფინანსური სისტემა: გერმანიაში საერთაშორისო კაპიტალისა და ფინანსური ბაზრების მნიშვნელობის ზრდას დადებითად აფასებენ, ხოლო ინვესტიციების შესაძლებლობებზე ხაზგასმით მიუთითებენ: „ფონდები, რომლებიც კაპიტალდაბანდებათა შესაძლებლობებს ეძებენ, მაგალითად, კერძო აქციათა ფონდები, გერმანიაშიც შეძლებენ კომპანიების კონკურენტუნარიანობისა და ინოვაციურობის გაზრდას“ (გვ. 52). ქდკ-ს მიაჩნია, რომ კერძო საინვესტიციო ჯგუფების ძალაუფლება ბაზარზე საშიშია, თუმცა აქ სათანადოდ იღვნიან არსებული საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ „საიმედო ჩარჩო“ და გამჭვირვალობა (მდრ. გვ. 52).

შრომითი ურთიერთობები: შრომითი ურთიერთობებისადმი ქდკ-ის მიდგომა ქრისტიანობის სოციალური ეთიკიდან მომდინარეობს (გვ. 50). იგი განვითარების ინდივიდუალურ პოტენციალზე მიუთითებს: „საწარმოებს წარმატებისთვის კარგად განათლებული, შემოქმედებითი და მოტივირებული თანამშრომლები სჭირდებათ. თანამშრომლებს მონაწილეობისთვის ესაჭიროებათ შესაძლებლობები, პასუხისმგებლობა და თავისუფლება, რომელთა ფარგლებშიც სრულად და წარმატებულად უნდა განავითარონ თავიანთი უნარები. განათლება და ტრენინგი მათი დასაქმების პოტენციალისა და შრომის მწარმოებლობის ზრდას უზრუნველყოფს. დასაქმებულებს თავიანთი ცხოვრების დასაგეგმად საბაზისო დასაქმებისა და სოციალური უზრუნველყოფის დაცვის მექანიზმები სჭირდებათ. მათ აქვთ უფლება, მიიღონ საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შესაბამისი წილი“ (გვ. 50). შრომით ურთიერთობებში კოლექტიური დაცვისა და კოლექტიური ორგანიზების მიმართ ქდკ-ს

⁸ „Ordnungspolitik“-ის ძირითადი პრინციპია ისეთი სისტემის შექმნა, რომელშიც საბაზრო ძალები ურთიერთქმედებენ და ავითარებენ თავიანთ დინამიზმს კონკურენციის პირობებში (ჰანს ტიტმეიერი, სპეციალური ჯილდოს გადაცემისას წარმოთქმული სიტყვა, 1997 წელი, გერმანულ-ბრიტანული ფორუმი ლონდონში, 15.12.97).

კრიტიკული დამოკიდებულება აქვს. მაგალითად, იგი მხარს უჭერს სატარიფო ავტონომიის შენარჩუნებას, მაგრამ მოლაპარაკების მხარეებს მოუწოდებს, დაივიწყონ ხისტი დარგობრივი სატარიფო შეთანხმებები და „მეტი პასუხისმგებლობა დააკისრონ ინდივიდუალურ კომპანიებს“ (გვ. 58). კანონის საფუძველზე შექმნილი „მუშაკთა სანარმოო კავშირების“ მეშვეობით უნდა გაძლიერდეს სანარმოთა დონეზე მიღებული რეგულაციები და არა ჩარჩო სატარიფო ხელშეკრულებები. ეს შრომის კანონმდებლობაში რევილუციის ტოლფასი იქნებოდა. ამ საკითხზე უკვე მიმდინარეობს ცხარე კამათი შრომის კანონმდებლობის ექსპერტებს შორის. ქრისტიან-დემოკრატები მხარს უჭერენ მუშაკთა მონაწილეობას სანარმოს მართვაში, მაგრამ ეს უფრო ეხება სანარმოს როლის გაზრდას ჩარჩო სატარიფო ხელშეკრულებებთან შედარებით.

პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა: ქვე მხარს უჭერს პროფესიული განათლების დუალურ სისტემას, რადგან იგი არის „ქვეყნის უპირატესობა საერთაშორისო კონკურენციაში და ახალგაზრდებს შორის უმუშევრობის პროფილაქტიკის საუკეთესო საშუალება“ (გვ. 38). პროგრამა კერძო და სახელმწიფო დამსაქმებლებს მოუწოდებს, შექმნან სანარმოო სწავლების მეტი საშუალებები, რომლებიც დაფუძნებული იქნება „პასუხისმგებლობასა და მიზნობრივ სტიმულებზე“ და არა სახელმწიფოს მიერ განხორციელებულ იძულების ზომებზე (გვ. 39). სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში უნდა დანესდეს „სწავლის გადასახადი, რომელიც სოციალურად პასუხისმგებელი სახელმწიფოს პრინციპების შესაბამისი იქნება“.

საბოლოო ჯამში, ქვე საკუთარ თავს წარმოაჩენს სოციალური საბაზრო ეკონომიკის დამცველად, რომელსაც საფუძველად უდევს სოციალურად პასუხისმგებელი მენარმის მოდელი. ეკონომიკური პოლიტიკის სფეროში ქვეს ბევრი რამ ლიბერალური იდეებისგან აქვს ნასესხები, მაგალითად, დერეგულაციასთან დაკავშირებული მრავალი წინადადება.

5.3. „მომავალი მწვანეა“ – „კავშირი 90/მწვანეების“ ძირითადი პრინციპების პროგრამა⁹

პარტიამ „კავშირი 90/მწვანეები“ თავისი პროგრამა ჯერ კიდევ 2002 წელს წარმოადგინა. აქ განხილულ პარტიულ პროგრამებს შორის მას ყველაზე დიდი მოცულობა აქვს. იგი საზოგადოების სოციალური და ეკოლოგიური საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შესაბამისად გარდაქმნასა და მზის

9 „კავშირი 90/მწვანეები“

ენერგეტიკის დანერგვაზეა ორიენტირებული. მომავლის უმთავრეს პრობლემად ბუნებრივი რესურსების დრაკონული ექსპლუატაციაა აღიარებული. თუმცა საჭირო გარდაქმნები წარმოდგენილია პროექტის სახით, რომელიც გარემოს დაცვის საკითხებთან ერთად სოციალური მოთხოვნების ფართო სპექტრსაც მოიცავს. საზოგადოებრივ პოლიტიკასთან დაკავშირებით პარტია „კავშირი 90/მწვანეები“ სხვა პარტიებისაგან ლიბერალური, მაგრამ არა საბაზრო ლიბერალური იდეებით გამოირჩევა: „არსებული სოციალური საბაზრო ეკონომიკა, რომელიც ზედმეტადაა ორიენტირებული საწარმოთა მოგებაზე, მოლოდინებს არ ამართლებს და მისი სასწრაფოდ გარდაქმნა საჭირო. არ შეიძლება სოციალური პოლიტიკა სახელმწიფოს ადმინისტრაციული ფუნქციით შემოიფარგლოს. ყველა სოციალური ჯგუფის თავისუფლების გარეშე, მოქალაქეთა თვითგამორკვევის გარეშე და სუბსიდიურობის პრინციპის დაცვის გარეშე სოციალური სოლიდარობა შეუვალ ბიუროკრატიად გადაიქცევა. ჩვენ მხარს ვუჭერთ სამოქალაქო საზოგადოების სახელმწიფო რესურსების გამოყენებით განმტკიცებას, მაგრამ, იმავდროულად, უნდა შეიზღუდოს სახელმწიფოს ზეგავლენა. ამით განვსხვავდებით ჩვენ სახელმწიფო სოციალისტური, კონსერვატიული და საბაზრო ლიბერალური პოლიტიკური მოდელებისაგან“ (გვ. 43). ამრიგად, „კავშირი 90/მწვანეები“ მოითხოვს „მმართველობის ჩარჩოს“ შემუშავებას, რომელმაც ეკოლოგიური, სოციალური და კულტურული ინტერესების დაცვა უნდა უზრუნველყოს (გვ. 46).

ფინანსური სისტემა: პარტია „კავშირი 90/მწვანეები“ მწვავედ აკრიტიკებს ფინანსური სისტემის არსებულ ფორმას. პარტიას მიაჩნია, რომ საჭიროა „ბაზარზე გაბატონებული გლობალური მოთამაშეების“ წელში გატყუვა: „ეს მოითხოვს, ერთი მხრივ, დემოკრატიულ ჩარჩოს და, მეორე მხრივ, ეკოლოგიურ ინფორმაციასა და განათლებას, ეკოლოგიურად პასუხისმგებელი ტექნოლოგიებისა და პროდუქციის განვითარებისთვის საჭირო ეკონომიკურ სტიმულებს და სამრეწველო სექტორთან შეთანხმებას“ (გვ. 27-28). ამიტომ ის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ბაზრის ინტეგრირებას: „აუცილებელია შეივსოს უფსკრული ეკონომიკის გლობალიზაციასა და არასათანადო პოლიტიკურ კონტროლს შორის და დასრულდეს ამ პროცესის ინტეგრირება. დღეისათვის ევროპის კავშირი იმ სახელმწიფოთა შორის ერთობლივი პასუხისმგებლობის განვითარების ყველაზე მასშტაბური მაგალითია, რომლებმაც ამ მიზნით ნაწილობრივ დათმეს თავიანთი სუვერენიტეტი. ევროპის კავშირმა უნდა შეწყვიტოს ეკონომიკური პოლიტიკის მკაცრი ნეოლიბერალური კურსი და უფრო მეტი საერთაშორისო როლი უნდა შეასრულოს გლობალიზაციის სოციალური და ეკოლოგიური ასპექტების ფორმირებაში“ (გვ. 17). ეს ეხება გლობალურ ეკონომიკასაც: საჭიროა განვითარდეს საერთაშორისო ინსტიტუტები და შემოღებულ იქნეს ფინანსური ურთიერთქმედების სავალდებულო რეგულაციები და მინიმალური სტანდარტები (გვ. 59). გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული

პარტიისაგან განსხვავებით, პარტია „კავშირი 90/მწვანეები“ არაფერს ამბობს „საფირმო ბანკებისა“ და შემნახველი ბანკების როლზე, რაც ასე მნიშვნელოვანია მცირე და საშუალო ზომის კომპანიებისთვის, მიუხედავად იმისა, რომ რეგიონული ეკონომიკის ხელშეწყობა მათი პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა (მდრ. გვ. 54-55).

შრომითი ურთიერთობები: პარტია „კავშირი 90/მწვანეები“ ისწრაფვის, დაამყაროს ისეთი შრომითი ურთიერთობები, როდესაც „რაც შეიძლება მეტი ადამიანი მიიღებს შეგნებულ მონაწილეობას ეკონომიკურ ცხოვრებაში“ (გვ. 47). ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა როგორც გავლენიანი სოციალური პარტნიორების, ისე ძლიერი სანარმოო საბჭოების სატარიფო ავტონომიის შენარჩუნება. იმავედროულად, „ეკონომიკურ განვითარებასა და დასაქმების სტრუქტურებს შორის მზარდი დიფერენციაცია სატარიფო გადანაწილებების ფორმების რეგიონებისა და დარგების მიხედვით დიფერენცირებას მოითხოვს“ (გვ. 48), თუმცა სათანადო მნიშვნელობა ენიჭება საერთო სატარიფო ხელშეკრულებებს. ცხადია, რომ იგულისხმება ჩარჩო სატარიფო ხელშეკრულებები და მათი უფრო მოქნილი და ინდივიდუალური დარგობრივი და რეგიონული სატარიფო ხელშეკრულებებით შევსება. „კავშირი 90/მწვანეები“ აგრეთვე მხარს უჭერს „სანარმოო საშუალებათა ფლობაში ხალხის მონაწილეობას“ (გვ. 131). ის სპეციალურად არ აზუსტებს, ეს ეხება სანარმოს თუ სანარმოთაშორის ფონდებს. იმავედროულად, ის თანამფლობელობისა და ერთობლივი მართვის საკითხის ერთად განხილვას და ქარხნებისა და კომპანიების ერთობლივი მართვის „ცვალებადი საზოგადოებრივი მოთხოვნებისა და საჭიროებების შესაბამისად ადაპტაციას“ მოითხოვს (გვ. 131). ტექსტში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თუ რა მოთხოვნები და საჭიროებებია აქ ნაგულისხმები.

პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა: პარტიას „კავშირი 90/მწვანეები“ მიაჩნია, რომ პროფესიული განათლების სისტემა ყოველ ადამიანს უნდა აძლევდეს საშუალებას, ჩამოაყალიბოს განათლების/ტრენინგის ინდივიდუალური გზა უწყვეტი სწავლის საზოგადოების პირობებში (გვ. 99). აქ ფოკუსირება, უპირველეს ყოვლისა, პირველადი განათლების უფრო მოკლე პერიოდზე და შემდგომ პროფესიულ ტრენინგზე ხდება: ეს არის გარკვეული მოდულური სისტემა (გვ. 99). ამასთანავე, პირველადი განათლება (მდგრადობის უზრუნველყოფის მიზნით) [პროფესიულ და მრავალდისციპლინურ] „საკვანძო უნარებზე“ უნდა იქნეს კონცენტრირებული (გვ. 100). ფირმაში ყოველდღიურ პრაქტიკასთან დაკავშირებული უფრო სპეციფიკური ტრენინგის უზრუნველყოფისთვის კომპანიები უნდა იყვნენ პასუხისმგებელი. სოციალ-დემოკრატიული პარტიისა და ქდკ-ის პლატფორმებთან შედარებით ეს იდეები მოკლებულია კონკრეტულ ფორმულირებას: ნათელი არ არის, უნდა შენარჩუნდეს თუ არა პროფესიული განათლების დუალური სისტემა და უნდა იყვნენ თუ არა ფირმები პასუხისმგებელი ფინანსური

უზრუნველყოფისათვის და, პროფესიულ სკოლებთან ერთად – სწავლების შინაარსისათვის. ასევე არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი უწყვეტი სწავლება ფინანსურად და ორგანიზაციულად: პროგრამაში ნახსენებია მხოლოდ სატარიფო ხელშეკრულების მხარეთა როლი და ის ფაქტი, რომ უნდა არსებობდეს „ბალანსი კერძო და სახელმწიფო დაფინანსებას შორის“ (გვ. 103).

მთლიანობაში, პარტიის „კავშირი 90/მწვანეები“ მიერ წარმოდგენილი პროგრამა მდგრად განვითარებაზეა ორიენტირებული. რაც შეეხება სახელმწიფოსა და ეკონომიკის ურთიერთობას – ანუ, როგორ უნდა გამოიყურებოდეს კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკა – პროგრამა ლიბერალური მიდგომების ჰიბრიდს (მაგალითად, მარეგულირებელი ჩარჩო, მაგრამ, იმავდროულად, ტრენინგის სისტემაში ინდივიდუალური მონაწილეობა) და სოციალ-დემოკრატიულ მიდგომებს აღწერს. ჯერ კიდევ გასარკვევია, არის თუ არა იგი საზოგადოების ლოგიკური მოდელი.

5.4. თავისუფალ დემოკრატთა პარტიის (თდპ) „ვისბადენის ძირითადი პრინციპები“¹⁰

ბუნდესტაგში წარმოდგენილ პარტიათა შორის თდპ-ს ყველაზე ძველი პროგრამა აქვს – 1997 წლის „ვისბადენის პრინციპები“. (ეკონომიკური) ლიბერალიზმის ერთგულება თდპ-ს თავის განმასხვავებელ ნიშნად მიაჩნია: „თდპ, როგორც ორგანიზებული ლიბერალიზმის პარტია, რაციონალურობისაკენ, პლურალიზმისა და კონკურენციისაკენ სწრაფვით განსხვავდება სხვა პარტიებისაგან, რომლებიც პროგრესის მიღწევას სახელმწიფოსა და სახელმწიფო ინტერვენციების მემკვიდრეობით ცდილობენ“ (გვ. 6). ამრიგად, სახელმწიფოს როლი თდპ-სთვის არის როგორც კრიტიკის საგანი, ისე ათვლის წერტილი: „ბიუროკრატიული სახელმწიფო ეკონომიკა“ (გვ. 14) და მისი „ბიუროკრატიული სტრუქტურა“ ხელს უშლის ეკონომიკისა და საზოგადოების თავისუფალ და მოქნილ განვითარებას: „ლიბერალები საუკეთესო სოციალური და ეკოლოგიური მიზნების მქონე სახელმწიფო ეკონომიკას ამჯობინებენ საბაზრო ეკონომიკას საუკეთესო სოციალური და ეკოლოგიური შედეგებით“ (გვ. 6). ლიბერალებისთვის ჭეშმარიტი გზაა ეკონომიკური ქმედითობის მიღწევა – სახელმწიფოს ჩარევისა და ძლიერი ინტერესთა ჯგუფების კარტელების გაუქმების მემკვიდრეობით, რათა მიღწეულ იქნეს „სოციალური ქმედითობა“ (მდრ. გვ. 14). ამის მაგალითია ძირითად კანონში პრივატიზაციის შესახებ დებულების ჩართვის მოთხოვნა, რომლის მიხედვითაც, კერძო ბიზნესს საქმიანობის ყველა სფეროში უნდა ჰქონდეს უპირატესობა, თუკი მას შეუძლია, სულ

10 Freie Demokratische Partei – თავისუფალ დემოკრატთა პარტია

მცირე, სახელმწიფო სანარმოების ტოლფასი მომსახურება უზრუნველყოფს (შდრ. გვ. 30). თდპ მხარს უჭერს „სოციალურ და ეკოლოგიურ საბაზრო ეკონომიკას“. თუმცა ამ ცნების მისეული განმარტება განსხვავდება როგორც ქდკ-ის, ისე პარტიის „კავშირი 90/მწვანეები“ განმარტებებისაგან.

ფინანსური სისტემა: ფინანსური სისტემა და კაპიტალის ბაზარი თავისუფალი უნდა იყოს. ეს მოკლე და კატეგორიული ფორმულა საუკეთესოდ გამოხატავს თდპ-ის პოზიციას. ფრაზა „საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შესაბამისად“ აქ ძლიერი ევროკავშირის მიერ კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას გულისხმობს. 1997 წელს ლიბერალებსთვის ეს შემდეგს ნიშნავდა: „ლიბერალები მხარს უჭერენ არა ხალხის საკუთრებას, არამედ ხალხს, როგორც მესაკუთრეს. საკუთრების ფლობის შესაძლებლობა ზრდის შრომის მოტივაციას, ხელს უწყობს სოციალურ უზრუნველყოფას და ამაღლებს პასუხისმგებლობის გრძნობას. იგი სამენარმეო რისკისა და პირადი პასუხისმგებლობის ახალი კულტურის შექმნის საფუძველია“ (გვ. 15). აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სანარმოთა საკუთარი კაპიტალის დაფინანსების შესაძლებლობები მაქსიმალურად უნდა გაიზარდოს, უპირველეს ყოვლისა, კერძო მატერიალური ფასეულობების ხარჯზე, აგრეთვე კაპიტალის ბაზრისა და „კონკურენციის ბარიერების“ მოსპობის მეშვეობით. სახელმწიფო მხოლოდ მარეგულირებლის როლს ასრულებს: „გერმანიისა და ევროპული ეკონომიკური სისტემების მეტი კონკურენტუნარიანობისთვის აუცილებელია საერთო ევროპული სტაბილური ვალუტა. სავალუტო კავშირი საბოლოო სახეს მისცემს ერთიან შიგა ბაზარს“ (გვ. 25). თდპ-ის მთავარი ამოცანაა ინვესტორებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა და ხალხში ინვესტირებისთვის მზადყოფნის სურვილის გაზრდა.

შრომითი ურთიერთობები: თდპ მოკლედ აჯამებს თავის შეხედულებებს შრომითი ურთიერთობების სფეროში საჭირო ცვლილებებთან დაკავშირებით: „მუშაკები თანამენარმენი უნდა გახდნენ“ (გვ. 14). ამ მიზნით სანარმოო საშუალებებში მნიშვნელოვნად უნდა გაიზარდოს საკუთრების ხვედრითი წილი. თდპ კრიტიკულად აფასებს „სანარმოს მართვაში ფუნქციონერების მონაწილეობას“. სანარმოო საბჭოებისა და სამეთვალყურეო საბჭოებში მუშაკთა მონაწილეობის მეშვეობით სანარმოთა კოლექტიური მართვის სისტემის გაუქმების, შეზღუდვის ან შეესების შესახებ პარტიის პროგრამაში არაფერია ნათქვამი. ამასთანავე, სანარმოო საკუთრებაში მუშაკთა მონაწილეობის მოთხოვნის საკითხთან დაკავშირებით არ არის განმარტებული, კორპორაციულ და სანარმოო პროცესებზე ზემოქმედების რა საშუალებები ექნებათ დასაქმებულებს. თუმცა „დამოუკიდებელი თანამენარმის“ ცნება მიუთითებს, რომ საქმე ეხება „ინდივიდუალურ ხელშეკრულებებს“. მეორე მხრივ, საერთო სატარიფო ხელშეკრულებები (გვ. 14) მკაფიოდაა უარყოფილი; იმავდროულად, სატარიფო ხელშეკ-

რულებებში (კანონის საფუძველზე?) შეტანილი უნდა იქნეს საერთო დებულებები, რომლებიც კომპანიას საშუალებას მისცემს, თავისი შეხედულებისამებრ განსაზღვროს სანარმოს მართვამი ორგანიზებული მონაწილეობის ფორმა. თდპ-ის წინადადებების განხორციელების შემთხვევაში (მიუხედავად იმისა, რომ მათ თანამიმდევრული სახე არა აქვთ) გერმანიის შრომის კანონმდებლობას ნამდვილი რეგოლუცია ემუქრება. ზოგადი (სამართლებრივი) დებულებები საფრთხეს უქმნის სატარიფო მოლაპარაკებების საფუძველს. გარდა ამისა, თუკი უპირატესობა სანარმოს დონეზე დადგენილ ნორმებს მიენიჭება, მაშინ თავდაყირა დადგება არსებული სამართლებრივი პირამიდა, რომელიც მოიცავს, ერთი მხრივ, კანონებისა და სატარიფო ხელშეკრულებების უპირატესობას კომპანიისა და ინდივიდუალური ხელშეკრულებების მიმართ და, მეორე მხრივ, ეგრეთ წოდებულ „ხელსაყრელობის პრინციპს“ („უნდა მოქმედებდეს მუშაკებისთვის ყველაზე უფრო ხელსაყრელი ნორმები“). პროგრამაში ღიად არის დატოვებული სანარმოთა ასე გაზრდილი ძალაუფლების კონტროლის საკითხი.

პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა: პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის საკითხს თდპ ზოგადად ეხება. აქაც დღის წესრიგში დგას „ლიაობა და კონკურენცია“; „მოძველებული მექანიზმებისა და რეჟიმების“ აღმოფხვრა; კერძო საგანმანათლებლო პროგრამების განვითარება ან შემოღება (შდრ. გვ. 24). ყველა სხვა შემთხვევაში ხაზგასმითაა მითითებული, რომ საჭიროა „პროფესიული განათლების მოქნილი ადაპტაცია და სრულყოფა ყველა სფეროში“ (გვ. 14).

მთლიანობაში, თდპ-ის პროგრამა არაკოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკისკენ მოგვიწოდებს. ყველა პრობლემის სათავედ სახელმწიფო და დახვეწებული ბიუროკრატიაა მიჩნეული; თითქმის ყველა პრობლემის მოგვარება შეიძლება ბაზრისთვის მეტი თავისუფლების მინიჭების გზით. „თავისუფლება“ განმარტებულია, როგორც (სახელმწიფოს მხრიდან) იძულებისაგან თავისუფლება. თავისი ლიბერალური რადიკალიზმის გამო ეს პროგრამა მომხიბლავად ვეღარ გამოიყურება.

5.5. პარტია „მემარცხენეების“ „საპროგრამო თეზისები“

პარტია „მემარცხენეები“ (Die Linke) ორი პარტიის – „დემოკრატიული სოციალიზმის პარტია“ (Partei des Demokratischen Sozialismus - PDS) და „შრომა და სოციალური სამართლიანობა – საარჩევნო ალტერნატივა“ (Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative - WASG) – გაერთიანების შედეგად შეიქმნა. პარტიას ჯერ პროგრამა არ წარმოუდგენია,

მაგრამ აქვს „საპროგრამო სადამფუძნებლო დოკუმენტი“, რომელიც გაერთიანებულ კონგრესზე 2007 წლის მარტში იქნა მიღებული. იგი ფორმალურად (პოლიტიკური პარტიების შესახებ კანონის ფარგლებში) პარტიის სვალდებულო პროგრამის როლს ასრულებს. უნდა ითქვას, რომ ეს „საპროგრამო სადამფუძნებლო დოკუმენტი“ სრულყოფილი არ არის; იგი მხოლოდ პარტიის მისწრაფებებს ასახავს. პარტიის პროგრამის შემუშავებელმა კომიტეტმა ახალი პროგრამის პირველი პროექტი 2010 წლის მარტში წარმოადგინა.

პარტია „მემარცხენებს“ უპირველეს ამოცანად მიაჩნია „აბოზოქრებული კაპიტალიზმის“ წინააღმდეგ ალტერნატივის გამოძენა, კერძოდ, „სოლიდარობისა და დემოკრატიულად სტრუქტურირებული საზოგადოების პრინციპებზე დაფუძნებული განახლება“ (გვ. 1): „ჩვენი ფუნდამენტური ღირებულებებია დემოკრატია, თავისუფლება, თანასწორობა, სამართლიანობა, ინტერნაციონალიზმი და სოლიდარობა. ... თავისუფლება და სოციალური უსაფრთხოება, დემოკრატია და სოციალიზმი ურთიერთდაკავშირებული ცნებებია“ (გვ. 2). ამ მიზნით გამოყენებული უნდა იქნეს კონსტიტუციური დებულებები, რომლებიც საშუალებას იძლევა, ეკონომიკის საკვანძო სფეროები ხალხის ხელში გადავიდეს, რათა კერძო და საზოგადოებრივი საკუთრების საფუძველზე ეფექტიანი და დემოკრატიული ეკონომიკა შეიქმნას (გვ. 3). პარტია „მემარცხენეები“ აცხადებს, რომ პოლიტიკის სფეროში და სამომავლო ხედვებში მასშტაბური ცვლილებების განხორციელება შეუძლია. სადამფუძნებლო დოკუმენტის მიხედვით ძნელია იმაზე მსჯელობა, რამდენად მასშტაბური უნდა იყოს ეს „ცვლილებები“. დრო გვიჩვენებს, რომელი პოლიტიკური ფრთა დაიმკვიდრებს თავს.

ფინანსური სისტემა: პარტია „მემარცხენეებს“ საერთაშორისო ფინანსური და კაპიტალის ბაზრების საქმიანობა კრიზისებისა და დღევანდელი საზოგადოების უთანასწორობის მთავარ ფაქტორად მიაჩნია: „გლობალური ფინანსური ბაზრების გამო კაპიტალის მოგებიანობის მოთხოვნა შეუზღუდავად მოქმედებს მთელ მსოფლიოში. ... კაპიტალის მოთხოვნებზე ორიენტირებული წარმოების მოქნილობის და შრომის ბაზრის ზრდა ანგრევს ოჯახურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებას. ... ნეოლიბერალური კაპიტალიზმი დემოკრატიის რღვევას იწვევს. უზარმაზარი ძალაუფლება თავმოყრილი გლობალური კაპიტალიზმის საერთაშორისო საფინანსო ფონდების, ტრანსნაციონალური კონცერნების და არასამთავრობო ორგანიზაციების – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის, საერთაშორისო სვალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკის და სხვათა – ხელში. ისინი არანაირ დემოკრატიულ კონტროლს არ ექვემდებარებიან“ (გვ. 5). პარტია „მემარცხენეებს“ საჭიროდ მიაჩნია ფინანსური სისტემის რეორგანიზაცია. ამისთვის იგი მოითხოვს, ერთი მხრივ, „ფინანსური ბაზრების დემოკრატიულ კონტროლს“ და, მეორე მხრივ,

„ეკრძო ეკონომიკური ძალაუფლების დეცენტრალიზაციას“, მათ შორის, ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის განმტკიცების გზით. გარდა ამისა, ფინანსურ სისტემას უნდა დაემატოს ეკონომიკის სოლიდარული ფორმების (მაგალითად, კოოპერატივების) მხარდაჭერა (გვ. 11), სახელმწიფო სექტორის გაფართოება (გვ. 8) და „დასაქმების ხელშემწყობი და მომავალზე ორიენტირებული საინვესტიციო პროგრამები“ (გვ. 9-10).

შრომითი ურთიერთობები: პარტია „მემარცხენეებისთვის“ „შრომა“ მხოლოდ ხელფასის უზრუნველსაყოფად არ არის გამიზნული: „ჩვენ ვისწრაფვით საზოგადოებისკენ, სადაც ყოველი ქალი და ყოველი მამაკაცი შრომით შეძლებს არსებობისთვის საჭირო ანაზღაურების გამომუშავებას. ყველას უნდა ჰქონდეს ანაზღაურებადი შრომის, ოჯახში და პარტნიორებთან მუშაობის, საზოგადოებისთვის სასარგებლო შრომის და კულტურულ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის საშუალება“ (გვ. 7). ანაზღაურებად შრომასთან დაკავშირებით პარტია „მემარცხენეები“ მხარს უჭერს შრომითი ურთიერთობების უფრო მკაცრ რეგულირებას კანონმდებლობისა და სატარიფო ხელშეკრულებების მეშვეობით. მაგალითად, პარტია მოითხოვს სატარიფო ავტონომიის შენარჩუნებას, „დამაკმაყოფილებელი არსებობისთვის საკმარისი მინიმალური ხელფასის კანონით განსაზღვრას“, „დასაქმების დაცვის უფრო მაღალ დონეს“, „ყველა დასაქმებულისთვის ერთობლივი მართვის მკაცრი წესების შემოღებას“ და „სატარიფო ხელშეკრულებების საყოველთაო მოქმედების უზრუნველყოფას“. პარტია კომპანიების ერთობლივი მართვის პარიტეტის პრინციპის დაცვით განხორციელებას მოითხოვს (გვ. 13). აგრეთვე უნდა არსებობდეს პოლიტიკური მიზნებისთვის გაფიცვის უფლება, რომელიც დღემდე აკრძალულია ხელფასებზე მოლაპარაკების პერიოდში სამრეწველო მოქმედებებისაგან თავის შეკავების ვალდებულებით (გვ. 13). ეს მაგალითები უჩვენებს, რომ პარტია „მემარცხენეები“ ეკონომიკის საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მიერ რეგულირების მომხრეა.

პროფესიული განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა: ამ სფეროში პარტია „მემარცხენეები“ საზოგადოებაში არსებულ უთანასწორობაზე მიუთითებს და ამოცანად ისახავს განათლების სისტემის იმგვარად რეორგანიზაციას, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს სრული ჩართულობა. პროფესიულ განათლებასთან დაკავშირებით ეს მოიცავს „სწავლების ძირითადი უფლების“ მოთხოვნას: „ბოლო უნდა მოელოს დამსაქმებელთა მიერ პროფესიული განათლების პასუხისმგებლობისთვის თავის არიდებას. ჩვენ მხარს ვუჭერთ სანარმოო სწავლებისთვის საჭირო ადგილების ფართო სპექტრის შექმნას. ამისთვის საჭიროა დაფინანსების განაწილების სავალდებულო სისტემა“ (გვ. 17). განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის პროგრამებს სახელმწიფომ უნდა შეუწყოს ხელი (გვ. 17).

მთლიანობაში, პარტია „მემარცხენეები“ სახელმწიფოს სხვა პარტიებთან შედარებით უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს. იმავდროულად, რამდენადაც ამის დანახვის საშუალებას პროგრამა იძლევა, პარტია კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის ფარგლებში რჩება. თუმცა პროგრამაში ამ მოდელის ერთგულებაზე მკაფიოდ არაფერი მიუთითებს. პარტია „მემარცხენეები“ დანარჩენი პარტიებისაგან განსაკუთრებით ორი ასპექტით განსხვავდება: პირველი, იგი დღის წესრიგში აყენებს ეკონომიკის საკვანძო სფეროების ნაციონალიზაციის საკითხს, მაგრამ ნაციონალიზაციის ფარგლები და მისი განხორციელების ფორმები დაკონკრეტებული არ არის; მეორე, სახელმწიფო ფინანსური სტრუქტურის მშენებლობისა და სახელმწიფოსათვის წაყენებული მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად საჭირო საკმარისი სიმდიდრის შექმნის უზრუნველყოფის საკითხები მოკლედ ააღწერა. მართალია, პროგრამა არ უნდა შეიცავდეს დაფინანსებისა და განხორციელების გეგმას, მაგრამ, როდესაც საქმე წინადადებების რეალისტურ განხორციელებას ეხება, მაშინ ეს საკითხი გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს.

5.6. პროგრამების შეფასება სოციალური დემოკრატიის მიზნების შესაბამისად

სოციალური დემოკრატია – ამ წიგნში მოცემული კონცეფციის მიხედვით – გაეროს 1966 წლის პაქტებში ჩამოყალიბებული ძირითადი უფლებების კანონიერ მოქმედებასა და პრაქტიკულ რეალიზაციაზეა ორიენტირებული. ეს პაქტები ქვეყნების უმრავლესობას აქვს რატიფიცირებული. ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, რომ სოციალური დემოკრატიის ნორმატიულ მოთხოვნებთან ყველაზე ახლოს დგას კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის სისტემები, ისეთი, როგორც არის სკანდინავიაში.

ეკონომიკურ პოლიტიკასთან და ამოცანებთან დაკავშირებით სიმონ ფაუტმა და კრისტიან კრელმა სოციალური დემოკრატიისთვის დამახასიათებელი სამი მიზანი განსაზღვრეს: ზრდა, სოციალური თანასწორობა და მდგრადი განვითარება. შესაბამისად, ეს წარმოშობს კითხვას – როგორ უნდა მოახდინოს სხვადასხვა პოლიტიკურმა პარტიამ კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის შენარჩუნება ან შეცვლა.

ბუნდესტაგში წარმოდგენილი ხუთი პარტიის პროგრამები უნდა განვიხილოთ, როგორც „განზრახვათა შესახებ“ განცხადება, რომელიც გვაძლევს ინფორმაციას იმ მიმართულების თაობაზე, რომლისკენაც წაიყვანს გერმანიის ეკონომიკას და გერმანიის საზოგადოებას მოცემული პარტია ხელისუფლებაში მოსვლის შემთხვევაში. აქ ვერ გამოვიკვლევთ, რამდენად ერთგულად განახორციელებენ ეს პარტიები თავიანთ

პროგრამებს. თუმცა 2008 წელს ფინანსური ბაზრების კრიზისზე ქვეყნის და თღპ-ის რეაქციამ და სტრატეგიულმა წინადადებებმა უჩვენა, რომ პროგრამების ზოგადი ორიენტაცია და კონკრეტული პოლიტიკური ქმედებები ყოველთვის არ შეესაბამება ერთმანეთს. მაგალითად, თღპ-მ ახლახან მხარი დაუჭირა ძლიერი სახელმწიფოს იდეას, ხოლო ქვეყნის (თავისი ლიბერალურ-ეკონომიკური ფრთის საწინააღმდეგოდ) – სერიოზულ სახელმწიფო გარანტიებსა და კრედიტებს.

მთლიანობაში, პარტიათა პოზიციების შესახებ შემდეგი დასკვნები (რა თქმა უნდა, ნაწილობრივ სუბიექტური) შეიძლება გაკეთდეს:

- ამ კონტექსტში ქვეყნის მხარს უჭერს საბაზრო ეკონომიკას, რომელიც დღევანდელთან შედარებით ნაკლებად იქნება კოორდინირებული. ეკონომიკური ლიბერალიზმის ელემენტები მენარმეთა ინდივიდუალურ მორალურ ვალდებულებებთანაა კომბინირებული. ერთობლივი მართვის და კონტროლის კოლექტიური ფორმები უარყოფილია, შეკვეცილია ან უფრო მოქნილი სახითაა წარმოდგენილი.
- თღპ თავის პროგრამაში მხარს უჭერს არაკოორდინირებულ და ლიბერალურ საბაზრო ეკონომიკას. ნათელი არ არის, რატომ უწოდებენ მის მიერ წარმოდგენილ მოდელს „სოციალურ და ეკოლოგიურ საბაზრო ეკონომიკას“.
- „კავშირი 90/მწვანეები“ თავის პროგრამაში იცავს კოორდინირებულ საბაზრო ეკონომიკას, რომელიც „მზის ენერჯის საზოგადოების“ მიმართულებით უნდა გარდაიქმნას. ამ მიმართებით მას ლიბერალური იდეები, სამოქალაქო საზოგადოების ელემენტები და კოლექტიური კონტროლის ასპექტები აქვს გამოყენებული. მთლიანობაში, პარტიის „კავშირი 90/მწვანეები“ პროგრამა ყველაზე დიდი ზომისაა, თუმცა მასში კოორდინირებული ეკონომიკის დეტალები საკმაოდ მწირადაა აღწერილი.
- პარტია „მემარცხენეები“ აქტიურად უჭერს მხარს ეკონომიკის რეგულირებას და სახელმწიფოსაგან მოქალაქეების დაცვას მოითხოვს. იგი დანარჩენი ოთხი პარტიისაგან ორი ასპექტით განსხვავდება: ჯერ ერთი, მას შემუშავებული აქვს მხოლოდ „საპროგრამო თეზისები“ (თუმცა პარტიის პროგრამის პროექტი უკვე წარმოდგენილია); და მეორე, ნათელი არ არის, მართლაც არის იგი ორიენტირებული „საბაზრო ეკონომიკის“ მოდელზე თუ არა.
- სოციალ-დემოკრატიული პარტია თავის პროგრამაში თანამიმდევრულად უჭერს მხარს კოორდინირებულ საბაზრო ეკონომიკას და მის გაფართოებას. ეს გაფართოება გაეროს პაქტებით დადგენილი სამოქალაქო უფლებებისა და თავისუფლებების ფართო სპექტრზეა ორიენტირებული. იმავდროულად, იგი მმართველობის სათანადო ადაპტაციის საჭიროებას ითვალისწინებს. ეს ეხება, უპირველეს ყოვ-

ლისა, მდგრად განვითარებას, ფინანსური ბაზრების ინტერნაციონალიზაციას, ეკონომიკური პროცესების მოქნილობის გაზრდას და სოციალურ დაცვას.

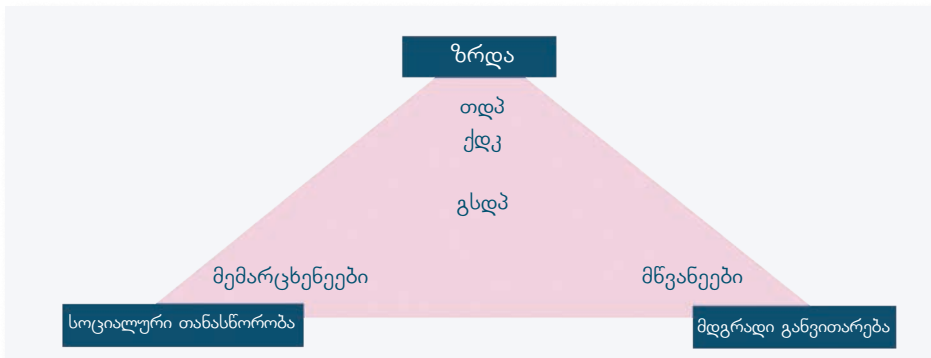
ეკონომიკური პოლიტიკის ამ სამი მიზნის მიხედვით პარტიები შეიძლება შემდეგ კატეგორიებად დაიყოს:

ქდკ და თდპ ეკონომიკური ზრდის მომხრენი არიან. როგორც ჩანს, ყველა სხვა მიზანს ისინი სწორედ ამ მიზანს უქვემდებარებენ. ეს პარტიები სკეპტიკურად უყურებენ „სოციალური თანასწორობის“ ცნებას.

პარტიის „კავშირი 90/მწვანეები“ პროგრამა და კონცეფცია სოციალური და ეკოლოგიური საბაზრო ეკონომიკის პირობებში „მზის ენერჯეტიკაზე გადასვლის“ შესახებ, უპირველეს ყოვლისა, მდგრადი განვითარების მიზანზეა ორიენტირებული. ის აგრეთვე მხარს უჭერს „სოციალურ თანასწორობას“, „ხარისხობრივ ზრდას“ კი პირველადი ყურადღება არ ეთმობა. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა „სოციალური თანასწორობის“ მიზანსაც.

პარტია „მემარცხენეები“ მკაფიოდაა ორიენტირებული „სოციალური თანასწორობის“ მიზანზე.

სოციალ-დემოკრატიული პარტია სამივე მიზანს თანაბრად და განონასწორებულად უდგება.

დავუბრუნდეთ თავდაპირველ საკითხს: ეკონომიკური და სოციალური კომპეტენციების ერთმანეთისგან მკაფიოდ გამიჯვნა საბიფათოდ ამარტივებს სურათს და პარტიათა პოლიტიკის ადეკვატურად შეფასების საშუალებას არ იძლევა. თუმცა პარტიული პროგრამების ანალიზი აგრეთვე უჩვენებს, რომ მათ საზოგადოებრივ კოორდინაციასთან და ეკონომიკის ინტეგრაციასთან მიმართებით განსხვავებული მიზნები აქვთ. მხოლოდ ამ უფრო ფართო ჩარჩოს განხილვის შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი პარტიულ ლანდშაფტში ორიენტირება და მსაჯულის როლის შესრულება.

6. სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკური მოდელები

ამ თავში:

- შედარებულია განსხვავებული ეკონომიკური მოდელები, რისი საფუძველიცაა კაპიტალიზმის კოორდინირებული და არაკოორდინირებული მოდელების ზემოთ წარმოდგენილი გამიჯვნა და დევიდ სოსკისისა და პიტერ ჰოლის თეორია;
- განხილულია ფინანსური სისტემები, შრომითი ურთიერთობები, განათლების/ტრენინგის სისტემები და საწარმოთა შორის ურთიერთობები.
- ყურადღების ცენტრშია აშშ, დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, შვედეთი და იაპონია;
- აღნიშნულია, რომ ისინი ეკონომიკურ მოდელთა ფართო სპექტრს მოიცავენ. ამასთანავე, აშშ-ის სისტემა ყველაზე ახლოსაა არაკოორდინირებული იდეალური ტიპის მოდელთან, ხოლო შვედური – კოორდინირებული იდეალური ტიპის ეკონომიკურ მოდელთან;
- მითითებულია, რომ ეს განსხვავებული ეკონომიკური მოდელები შეიძლება ერთდროულად არსებობდეს ღია ბაზრების დროს. ისინი გარკვეული პირობების დაცვას მოითხოვენ და, სოციალური დემოკრატიის თვალსაზრისით, სხვადასხვაგვარად უნდა შეფასდეს.

6.1. აშშ¹¹

ავტორი: სიმონ ფაუტი

ტიპური
არაკოორდინირებული
საბაზრო
ეკონომიკა

აშშ არაკოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის ტიპური მაგალითია (მაიერი, 2005ა: 279 და ა. შ.). იგი საბაზრო ლიბერალიზმის, ინდივიდუალიზმისა და სახელმწიფო ჩარევის მიმართ სკეპტიკური დამოკიდებულების ტრადიციებს მისდევს. ამერიკული ეკონომიკური სისტემა ძირითადად ორიენტირებულია მომხმარებლის მომსახურებაზე („მივცეთ მომხმარებელს ყველაფერი, რაც მას სურს“) და ქონების გაზრდაზე – ძირითადი სოციალური უფლებების ხარჯზე (Gilpin 2001: 150).

აშშ-ის ისტორიაში არსებობდა პერიოდები, როცა ეს შეფასებები არცთუ ისე შეესაბამებოდა სინამდვილეს. მაგალითად, 1930-იან წლებში პრეზიდენტმა ფრანკლინ რუზველტმა ქვეყანას „ახალი კურსი“ – ფართომასშტაბიანი მასტიმულირებელი პროგრამა – შესთავაზა, რითაც მხარი დაუჭირა კოორდინირებული ეკონომიკის გაძლიერებას. 1960-იან წლებში პრეზი-

11 აქ აშშ-ის და გერმანიის პრეზენტაცია მნიშვნელოვანწილად იმეორებს მაიერის (2005ა: 279–282) პრეზენტაციას. ჩვენ მაღლობას ვუხდით ავტორს ციტირების ნებართვისთვის.

დენტ ლინდონ ჯონსონის პოლიტიკა, ეგრეთ წოდებული ომი სილარობის წინააღმდეგ, იმავე მიმართულებას მისდევდა. მიუხედავად ამისა, თვით ამ პერიოდშიც კი აშშ-ის ეკონომიკა მაინც საკმაოდ არაკოორდინირებული რჩებოდა. ეკონომიკის კოორდინაციის მაქსიმალურად შემცირების პრინციპს მისდევდნენ პრეზიდენტები რონალდ რეიგანი (1980-იან წლებში) და ჯორჯ ბუში (უმცროსი).

ფინანსური სისტემა

ამერიკული სანარმოები, უპირველეს ყოვლისა, კაპიტალის ბაზრის მეშვეობით ფინანსდება. ეს ზრდის ფინანსური მაჩვენებლების გამჭვირვალობას, რამდენადაც ბირჟაზე დარეგისტრირებული კომპანიები ვალდებული არიან, თავიანთი ანგარიშები ღიად და რეგულარულად გამოაქვეყნონ. კომპანიათა სტრატეგია ძირითადად მაღალი შესაძლო დივიდენდებისკენ აქციონერთა სწრაფვას ეფუძნება. ამას ეწოდება აქციონერთათვის ღირებულების შექმნის პრინციპი.

კაპიტალის ხელმისაწვდომობა იმაზეა დამოკიდებულია, თუ როგორ აფასებენ აქციონერები კომპანიის პერსპექტივებს. ფირმების შეერთება და ურთიერთშთანთქმა უფრო სუსტად რეგულირდება, ვიდრე სხვა ქვეყნებში. ამის გამო სანარმოთა დირექტორები აშშ-ში ხშირად იძულებული ხდებიან, მოკლე დროში მაქსიმალური მოგების მიღებას შეეცადონ. არასაკმარისმა მოგებამ შესაძლოა მენეჯმენტის გათავისუფლება, საფონდო ბირჟის მეშვეობით კაპიტალის გატანა ანდა ფირმის შთანთქმა გამოიწვიოს.

შრომითი ურთიერთობები

აშშ-ში კაპიტალისა და შრომის წარმომადგენელთა კავშირები უფრო დარგის ინტერესებს ლობირებენ, ვიდრე მთელი საზოგადოების ინტერესებს. დამსაქმებელთა ორგანიზაციები და პროფკავშირები, რომლებსაც პრაქტიკულად არც კი მოეპოვებათ ზეგავლენის მქონე სათავო ორგანიზაციები, უფრო სუსტნი არიან, ვიდრე იმ ქვეყნებში, რომელთაც კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკური მოდელები აქვთ. თუმცა ზოგიერთ სექტორში აქაც არსებობენ ძლიერი პროფკავშირები, რომლებიც ეფექტიანად იცავენ კონკრეტულ ინტერესებს. მაგალითად, კალიფორნიაში არსებობს ციხის ზედამხედველთა კარგად ორგანიზებული პროფკავშირი. იგი სერიოზულ გავლენას ახდენს პოლიტიკაზე, სასჯელალსრულების სისტემის ჩათვლით. თუმცა ორგანიზებული წევრების ინდივიდუალური ინტერესები საზოგადოებრივ ინტერესზე მაღლა დგას. აშშ-ში ფაქტობრივად არ არსებობს სამსახურიდან განთავისუფლებისაგან დაცვის რაიმე საკანონმდებლო მექანიზმი. ამიტომ შრომითი ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელია მოკლევადიანი კონტრაქტები და ხელფასის თაობაზე მოლაპარაკებები სანარმოს დონეზე. საერთო სატარიფო ხელშეკრულებები, რომლებიც კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის

*დაფინანსება
კაპიტალის ბაზრის
მეშვეობით*

*მოკლე დროში
მოგებისკენ
სწრაფვა*

*დასაქმებულთა და
დამსაქმებელთა
ორგანიზაციები
არ არიან
ორიენტირებული
მთელ
საზოგადოებაზე*

*თითქმის
დაუცველი
დასაქმებული*

სუსტი
პროფესიული
კავშირები ანტი-
პროფკავშირული
პოლიტიკის
შედეგია

მოდელს ახასიათებს, აქ პრაქტიკულად არ გამოიყენება, რამდენადაც ბოლო ათწლეულების განმავლობაში აშშ-ში პროფკავშირების ძალა მნიშვნელოვნად შესუსტდა. პროფკავშირების ამგვარ შესუსტებასა და შემცირებას 33%-დან (1955 წელი) 8%-მდე (2006 წელი) რობერტ რაიხი ორი ფაქტორით ხნის: უპირველეს ყოვლისა, პროფკავშირების მიმართ სანარმოთა პოლიტიკა აშკარად მტრული იყო; მეორეც, თვით სახელმწიფო ახორციელებდა პროფკავშირების სანინალმდგეო პოლიტიკას. მაგალითად: პრეზიდენტმა რონალდ რეიგანმა 1981 წელს გაფიცულ საჰაერო მიმოსვლის კონტროლიორებს სასჯელი დაუწესა – ისინი თავიანთი პროფესიით ველარასოდეს იმუშაებდნენ (რაიჰი, 2008: 108 და ა. შ.).

ზოგადი
კვალიფიკაციები

განათლებისა და ტრენინგის სისტემა

ზოგადად, უფრო მეტად მოქნილი შრომის ბაზარი ემყარება განათლებისა და ტრენინგის სისტემას, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ზოგადი კვალიფიკაცია, რომელიც გამოსადეგი იქნება სხვადასხვა ფირმასა და დარგში. ეკონომიკის მდგომარეობიდან გამომდინარე, მუშაკები შეიძლება ადვილად დაიქირაონ მოკლე ვადით და ასევე ადვილად გაათავისუფლონ („hire and fire“). იმ პირობებში, როდესაც შრომის ბაზარი სუსტად არის რეგულირებული, ხოლო კადრების დენადობა საგრძნობია, ამერიკელი მუშაკები ცდილობენ მაღალი კვალიფიკაცია მიიღონ, რათა იგი ახალ სამუშაო ადგილზე გამოადგეთ, ხოლო დამსაქმებელთა კავშირების სუსტი ურთიერთქმედებისა და კოორდინაციის გამო სანარმოებს აღარ ძალუძთ თანამშრომლობა განსაზღვრული სექტორისათვის გამიზნული სპეციფიკური სწავლების პროგრამების განსახორციელებლად. ამიტომაც აშშ-ში მუშაკები იმ ზოგად უნარებს ითვისებენ, რომლებიც ყველაზე უკეთ მორგებულია მომსახურების სექტორზე, რომელიც ძალზე მგრძნობიარეა სახელმწიფოს ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებების მიმართ. ამის გამო ბევრი კომპანია და სექტორი სპეციალისტების ნაკლებობას განიცდის.

სამხედრო
მრეწველობის
მერ გამოყოფილი
სუბსიდიები

მეცნიერების სახელმწიფო დაფინანსების ნაკლოვანება ერთგვარად კომპენსირდება სამხედრო მრეწველობის სექტორის მიერ გამოყოფილი სუბსიდიებით. სამოქალაქო სექტორში განხორციელებული ბევრი სიახლე სამხედრო სფეროში იყო შემუშავებული, მაგალითად, საავიაციო მრეწველობა, თანამგზავრული და საინფორმაციო ტექნოლოგიები (რაიჰი, 2008).

სანარმოთა შორის ურთიერთობები

ამერიკული კომპანიები გაცილებით მწვავე კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, ვიდრე ის ფირმები, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკის კოორდინირებული მოდელის მქონე ქვეყნებში მოქმედებენ. მაგალითად, ასეთი ქვეყნებია შვედეთი და გერმანია. აქ ყურადღება უმთავრესად სანარმოთა თანამშრომლობას, სახელმწიფოსა და პროფკავშირებს შორის ურთიერთობის მონესრიგებას ექცევა (Hinchmann 2006: 350). სანარმოთა ინტეგ-

აშშ		
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2008 წ.	38.800 €	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე მსყიდველობითი უნარის სტანდარტების (PPS) მიხედვით; 1 PPS შეესაბამება 1 ევროს საშუალო მსყიდველობით უნარს (წყარო: Eurostat)
საშუალო ეკონომიკური ზრდა 1990–2007 წწ.	2,0 %	ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური ეკონომიკური ზრდა სტაბილური ფასების პირობებში (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 195)
სახელმწიფო ვალი 2008 წ.	70,7 %	სახელმწიფო ვალი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Bundesministerium für Finanzen, Monatsbericht 12/2009, გვ. 99)
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი 2008 წ.	- 4,9 %	საქონლის ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის საღლო პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: International Monetary Fund: World Economic Outlook 10/2009, გვ. 187)
დასაქმების დონე 2008 წ.	70,9 % (65,5 %)	15-დან 64 წლამდე დასაქმებულთა (დასაქმებულ ქალთა) ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
უმუშევრობის დონე 2008 წ.	5,8 %	უმუშევართა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
შემოსავლების უთანაბრობა, გამონატული ჯინის კოეფიციენტით 2009 წ.	40,8 %	შემოსავლების არათანაბარი განაწილების მაჩვენებელი; 100%=მაქსიმალური არათანაბრობა (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 195)
ქალთა შემოსავლების დონე მამაკაცთა შემოსავლების დონესთან შედარებით	62 %	ქალთა შემოსავლები პროცენტულად მამაკაცთა შემოსავლებთან შედარებით (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 186)
სიღარიბის ინდექსი 2009 წ.	15,2 %	სიღარიბის ინდექსი სხვადასხვა ინდიკატორის (სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, წიგნიერების დონე, ჯანდაცვის სისტემის ხელმისაწვდომობა და ა. შ.) მიხედვით დგინდება; 0=მინიმალური სიღარიბე, 100=მაქსიმალური სიღარიბე (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 180)
პროფესიულ კავშირებში გაერთიანების ხვედრითი წილი 2007 წ.	11,6 %	პროფკავშირებში გაერთიანებული შრომისუნარიანი მოსახლეობის პროცენტული რაოდენობა (წყარო: OECD)

კორპორაციული
ინტეგრირების
დაბალი დონე

რირების დონე დაბალია: არც ბანკები და არც სხვა კომპანიები არ არიან წარმოდგენილი სამეთვალყურეო საბჭოებში. აშშ-ში იმთავითვე დომინირებდა ეკონომიკური თავისუფლების კონცეფცია, რაც იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო ბაზარში ერევა მხოლოდ ბაზრის ფუნქციონირების შენარჩუნებისათვის, მაგალითად, რათა არ დაუშვას კარტელთა წარმოქმნა. ძლიერი ანტიტრესტული კანონმდებლობა იმისთვისაა შექმნილი, რომ საწარმოებს ხელი შეუშალოს, მაგალითად, ფასების დაწესებაში.

ძირითადად
არაკოორდინირებული
საბაზრო
ეკონომიკა

დასკვნა: აშშ

აშშ-ის პრაქტიკულად არაკოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკა საწარმოებს საშუალებას აძლევს, მოქნილად მოახდინონ რეაგირება საბაზრო პროცესებზე, თუმცა აიძულებს მათ, სწრაფად შეეგუონ ბაზრის ცვლილებებს. შესაბამისად, შრომითი ურთიერთობების ამერიკული სისტემა ნაკლებად ეფექტიანია, როდესაც შესამუშავებელია წარმოების რთული სტრატეგია, რომელიც გრძელვადიან სტაბილურ დასაქმებას მოითხოვს. პირიქით, იგი ხელს უწყობს ისეთ ინოვაციურ სექტორებს, რომლებიც ვენჩურულ კაპიტალზეა დამოკიდებული. მაგალითად, ასეთია საინფორმაციო ტექნოლოგიები, აგრეთვე მომსახურების სექტორი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ფართო პროფილის სპეციალისტების გამოყენება და შედარებით მცირე ხელფასი.

მდიდარი კერძო
სექტორისა
და ღარიბი
სახელმწიფოს
თანაარსებობა

მთლიანად აშშ-ის ეკონომიკურმა სისტემამ უფრო მაღალ შედეგებს მიაღწია, ვიდრე ევროპის ქვეყნებისამ: 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, ამერიკის ეკონომიკა ყოველწლიურად საშუალოდ 3%-ით იზრდებოდა, ევროკავშირის ქვეყნებში კი ზრდა 2,2%-ს შეადგენდა. თუმცა ჯერ კიდევ გასარკვევია, რა შედეგებს მოიტანს კრიზისი გრძელვადიან პერსპექტივაში. ცხადია, რომ ამ ეკონომიკური წარმატების ნაყოფი სულ უფრო არათანაბრად ნაწილდება. იმ დროს, როდესაც 1950-იან წლებში მმართველობის წევრთა შემოსავლები იმავე საწარმოების მუშაკთა შემოსავლებს 25-ჯერ აჭარბებდა, დღეს ისინი საშუალოდ 350-ჯერ მეტია (რაიჰი, 2008: 144). აშშ-ში ბიუჯეტის ქრონიკული დეფიციტის გამო აქ კერძო მესაკუთრეთა სიმდიდრე და დოვლათი სახელმწიფოს სიღარიბესთანაა შეხამებული. ამის დადასტურებაა საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურა, რომელიც სხვა ქვეყნებთან შედარებით ცუდ მდგომარეობაშია (ჰინჰმანი, 2006: 352).

ბარაკ ობამას
არჩევის შემდეგ
კურსი შეიცვალა?

2009 წლიდან, როდესაც აშშ-ში ახალი მთავრობა მოვიდა, რეიგანისა და ბუშის ეპოქებისთვის დამახასიათებელი სუსტი სახელმწიფოს იდეოლოგია, რომელიც თითქმის არ ახორციელებს რეგულირებისა და ჩარევის პოლიტიკას, წარსულს ჩაჰპარდა. ობამას მმართველობისას განხორციელდა ჯანდაცვის რეფორმა, შემოღებულ იქნა ეკონომიკური სტიმულირების ბერკეტები და გაიზარდა ფინანსური ზედამხედველობა, რითაც აშშ მეტი რეგულირების, მეტი კოორდინაციისა და საზოგადოებრივი ხარჯვის უფრო მაღალი დონის მიმართულებით მიდის.

6.2. დიდი ბრიტანეთი

ავტორი: ქრისტიან კრელი

დიდ ბრიტანეთს, ჩვეულებრივ, კაპიტალიზმის პიონერად მოიხსენიებენ. აქ ინდუსტრიალიზაცია, თავისუფალი ვაჭრობა და ლიბერალიზმი უფრო ადრე წარმოიშვა, ვიდრე ბევრ სხვა სახელმწიფოში. იმავდროულად აქვე გამოვლინდა აღვირახსნილი კაპიტალიზმის უარყოფითი მხარეებიც. შემთხვევითი როდი იყო, რომ ფრიდრიხ ენგელსი ხშირად აღწერდა დაქირავებული მუშების ყოფა-ცხოვრებისა და შრომის არაადამიანურ პირობებს მე-19 საუკუნის შუა ხანებში „ინგლისში მუშათა კლასის მდგომარეობის“ მაგალითზე.

ენგელსის ნაშრომის გამოქვეყნების შემდეგ ბრიტანეთის კაპიტალიზმში ბევრი ცვლილება მოხდა. თუმცა იმავდროულად ძველი ტენდენციების გაგრძელებაც შეინიშნება. ეკონომიკის ბრიტანული მოდელი დღემდე ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური მოდელია. ამიტომაც სხვადასხვა ქვეყნის კაპიტალიზმის შედარებით გამოკვლევებში დიდი ბრიტანეთი არაკოორდინირებული, ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნად მოიხსენიება.

ქვემოთ აღწერილია ეკონომიკის ბრიტანული მოდელის საკვანძო მახასიათებლები.

დაფინანსების სისტემა და საკუთრების სტრუქტურა

ბრიტანულ კაპიტალიზმში საწარმოთა შემოსავლები დაფინანსებაში გადაწყვეტ როლს ასრულებს. ბრიტანულ საწარმოებს საინვესტიციოდ დინამიკური ფინანსური ბაზრებისა და აქციათა ბაზრების „სწრაფი“ ფული სჭირდებათ. ამრიგად, დიდი მოგება კაპიტალის ხელმისაწვდომობის უმნიშვნელოვანესი წინამძღვარია. ამით დიდი ბრიტანეთის ეკონომიკური სისტემა განსხვავდება, მაგალითად, გერმანიისათვის მრავალი წლის განმავლობაში დამახასიათებელი სისტემისაგან, სადაც კომერციული ბანკები, რომლებიც ხანგრძლივად თანამშრომლობენ ერთსა და იმავე საწარმოსთან, ძალიან ხშირად მშვენივრად ერკვევიან მათ შიდა საკითხებში, სტრუქტურასა და სტრატეგიაში. დიდ ბრიტანეთში ინვესტორები და ფინანსისტები ხშირად იღებენ გადაწყვეტილებებს, რომლებიც ყველასთვის ხელმისაწვდომ ინფორმაციებს ეფუძნება. ამასთანავე, ყველაზე წინ საწარმოს მოგებიანობა დგას.

დიდი ბრიტანეთის საკუთრების სტრუქტურაც თავისებურია. იგი განსხვავდება იმ ქვეყნების სტრუქტურისაგან, სადაც საბაზრო ეკონომიკის კოორდინირებულ მოდელს მისდევენ. თუ ამ ქვეყნებში საწარმოთა წილი უფრო ხშირად არის ინვესტორთა ხელში, რომელთაც აქვთ ხანგრძლივი სტრატეგიული ინტერესები, მაგალითად, სხვა საწარმოების, ბანკებისა თუ სახელმწიფო სექტორის წარმომადგენელთა მიმართ, დიდ ბრიტანეთში სიტუაცია სრულიად სხვაგვარია: ბრიტანული საწარმოების მესაკუთრეთა დაახლოებით 80%-ს ფინანსური და კერძო ინვესტორები შეადგენენ.

კაპიტალიზმის
პიონერი...

...და მისი ბნელი
მხარისა

არაკოორდინირებული,
ლიბერალური
საბაზრო
ეკონომიკა

დაფინანსება
ფინანსური და
კაპიტალის
ბაზრების
მეშვეობით

საკუთრების
სტრუქტურა:
ფინანსური და
კერძო
ინვესტორების
დიდი ხვედრითი
წილი

ისინი, უპირველეს ყოვლისა, მაქსიმალური მოგების მიღებას ცდილობენ. სწრაფი მოგების მიზნით კომპანიების ეგრეთ წოდებული მტრული შთანთქმა ბევრად უფრო ადვილია, ვიდრე კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, რაც საბაზრო დაფინანსების დიდი შესაძლებლობებისა და ფინანსური ბაზრების სტრუქტურის შედეგია.

მოკლევადიან
მიღწევებზე
ორენტირება

იმის გამო, რომ უპირატესობა ენიჭება მოგებიანობას – მტკიცე შინაგანი იერარქიის თანხლებით – ერთი მხრივ, ბრიტანული საწარმოები ახერხებენ სწრაფად გადაეწყონ, გარდაიქმნან და ახალ სარფიან ბაზრებზე გავიდნენ, თავი დააღწიონ ნაკლებად სარგებლიანი საქმიანობის მიმართულებებს; მეორე მხრივ, ამგვარ მიდგომებს მივყავართ ბრიტანეთის ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი „შორთტერმიზმისკენ“, რაც მიზნის სწრაფად მიღწევას გულისხმობს.

შრომითი ურთიერთობები

დროდადრო ბრიტანული პროფკავშირები მეტად ძლიერნი ჩანდნენ. ერთ-ერთი ასეთი პერიოდი იყო ეგრეთ წოდებული „უკმაყოფილების ზამთარი“. 1978-1979 წლებში ქვეყნის მასშტაბით გამოცხადდა გაფიცვა, რომელმაც დიდი ბრიტანეთის მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების პარალიზება გამოიწვია: აღარ გააჰქონდათ ნაგავი, უმოძრაოდ იდგა საზოგადოებრივი ტრანსპორტი, აღარ მარხავდნენ გარდაცვლილებს. თუმცა ინტენსიურ გაფიცვათა პერიოდები პროფკავშირების ძლიერებასა და ძალაზე როდი მეტყველებდა. ძლიერი, კარგად ორგანიზებული პროფკავშირები, როგორც წესი, ახერხებენ მუშაკთა ინტერესების დაცვას მოლაპარაკების გზით, გაფიცვების გამოყენების გარეშე. ამრიგად, „უკმაყოფილების ზამთარი“ უფრო იმაზე მიუთითებდა, რომ პროფკავშირებს არ ჰქონდათ სათანადო ძალა მოლაპარაკებისთვის. ბრიტანეთში პროფკავშირები უფრო სუსტია, ვიდრე სხვა ქვეყნებში. ეს, უპირველეს ყოვლისა, მათი დაქსაქსულობის შედეგია. 1990-იან წლებში 300-ზე მეტი პროფკავშირული ორგანიზაცია არსებობდა. ისინი მონყობილი იყვნენ არა დარგობრივი, არამედ პროფესიული პრინციპით. ამის შედეგად ერთსა და იმავე საწარმოში ხშირად ბევრი სხვადასხვა კავშირი იყო წარმოდგენილი. ბრიტანული პროფკავშირების სისუსტის მეორე მიზეზია შემდეგი ფაქტორი: დიდ ბრიტანეთში, სწორედ ისე, როგორც ბევრ სხვა ქვეყანაში, სადაც საბაზრო ეკონომიკის ლიბერალურ მოდელს მისდევენ, საწარმოები არ არიან ვალდებული, შექმნან საწარმოო საბჭოები ანდა უზრუნველყონ მუშაკთა წარმომადგენლობის სხვა ფორმები. დიდ ბრიტანეთში პრაქტიკულად არაფერი იციან იმის შესახებ, რომ გერმანიის სამთომეტალურგიულ მრეწველობაში არსებობს საწარმოთა მართვაში მუშაკების მონაწილეობის მოდელი. და ბოლოს, მესამე, ტექტიჩერის კონსერვატიულმა მთავრობამ (1979-1990) თანდათან შეკვეცა და შეზღუდა ბრიტანული პროფკავშირების უფლებები. შესაბამისად, სადღეისოდ აქ პროფკავშირული ორგანიზაციების ხვედრითი წილი ძალიან დაბალია. დიდ ბრიტანეთში შრომისუნარიანი მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც პროფკავშირებშია გაერთიანებული, 30%-ზე ნაკლებია. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ სახ-

თითქოს ძლიერი
პროფკავშირები

პროფკავშირების
საბაზრო
დანაწილება

მუშაკთა
წარმომადგენლობა
აუცილებელი არ
არის

ელმნიფო სექტორი კერძო სექტორზე უკეთ არის ორგანიზებული.

მუშაკთა მსგავსად, შედარებით ცუდად არიან ორგანიზებული დამსაქმებლები. პრაქტიკულად არ არსებობს ძლიერი ასოციაციები. დამსაქმებელთა კავშირების მნიშვნელობა სუსტდება.

ამ პირობებში, როგორც წესი, სახელფასო განაკვეთი სანარმოს დონეზე ან დამსაქმებელთა და მუშაკთა ინდივიდუალური მოლაპარაკებების გზით განისაზღვრება. თუმცა 1999 წლიდან დაწესდა ხელფასის ქვედა ზღვარი, როგორც მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე შრომის ანაზღაურების მინიმალური დონე.

სანარმოებისა და ცალკეული მუშაკების ურთიერთობას მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს საბაზრო ძალები, განსხვავებით იმ ქვეყნებისგან, სადაც საბაზრო ეკონომიკის კოორდინირებულ მოდელს მისდევენ. მუშაკები, ჩვეულებისამებრ, ერთსა და იმავე კომპანიაში დიდხანს არ ჩერდებიან და ამიტომაც, როგორც წესი, არ უყალიბდებათ ამ კომპანიისადმი განსაკუთრებული ერთგულება. მუშახელის რაოდენობის შემცირების მიღწევა საკმაოდ იოლია, ვინაიდან სუსტ პროფკავშირებს ამ პროცესებთან დაპირისპირების უნარი არა აქვთ, ხოლო დასაქმებულთა დაცვის სისტემა სუსტია. იმავდროულად კვალიფიციურ მუშაკებს მეტად მოქნილ შრომის ბაზარზე ახალი სამუშაოს პოვნა სულაც არ უძნელდებათ.

ბრიტანული კომპანიებისთვის ზოგადად დამახასიათებელია მტკიცე იერარქია, რითაც ისინი განსხვავდებიან საბაზრო ეკონომიკის კოორდინირებული მოდელის მქონე ქვეყნების კომპანიებისგან. ეს გამოიხატება არა მხოლოდ მთავარი აღმასრულებელი ხელმძღვანელის (Chief Executive Officer/CEO) განმსაზღვრელი როლით, არამედ თვით შრომის ორგანიზებით. ამრიგად, გერმანიისთვის ჩვეულებრივი რამ – მაღალკვალიფიციურ მუშაკთა გუნდური საქმიანობა – დიდ ბრიტანეთში საკმაოდ იშვიათად გვხვდება; სანაცვლოდ მას შრომის მკაცრი დანაწილების კლასიკური ფორმები ახასიათებს (Wood 2001: 250).

განათლებისა და შემდგომი ტრენინგის სისტემა

დიდი ბრიტანეთის მეტად მოქნილ შრომის ბაზარზე პროფესიული უნარჩვევები საკმაოდ სუსტადაა განვითარებული. დამსაქმებელთა თვალსაზრისით ეს ადვილი გასაგებია.

პირველი, დასაქმებულები ერთსა და იმავე სანარმოში შედარებით მცირე ხნით ჩერდებიან, რის გამოც მუდამ არის იმის საშიშროება, რომ ცალკეული მუშაკების დაფინანსების ამოგება ვერ მოხდეს, ან, უფრო მეტიც, – მან შეიძლება მოგება მოუტანოს კონკურენტ კომპანიას. მეორეც, შრომის მეტისმეტად მოქნილი ბაზრები საშუალებას იძლევა, მოკლე დროში მოძებნონ კვალიფიციური მუშაკები, რომელთაც საჭიროების შემთხვევაში ასევე სწრაფად გაათავისუფლებენ.

მთლიანობაში, პროფკავშირების ხვედრითი წილი დაბალია

სანარმოში მოლაპარაკებები, თუმცა მხოლოდ ხელფასის ქვედა დონის შესახებ

დასაქმება პრაქტიკულად დაცული არ არის

კომპანიების შიგნით ძლიერი იერარქიული წყობა

ზოგადი უნარების ათვისება

ასეთ ვითარებაში არც მუშაკებს ეძლევათ სტიმული, დაეფულონ ამა თუ იმ კომპანიაში მუშაობისთვის აუცილებელ უნარ-ჩვევებს, რამდენადაც კომპანიაში მოკლე ვადით ყოფნისას ისინი ცდილობენ მხოლოდ იმ ზოგადი უნარ-ჩვევების შეძენას, რომლებიც შესაძლებელია სხვა ფირმებსა და დარგებშიც იქნეს გამოყენებული.

პროფესიულ ცოდნაზე სუსტი ორიენტაციის გარდაუვალი შედეგია ის, რომ ბრიტანულ კომპანიებში წარმოება ნაკლებად ეფექტურია, ვიდრე, მაგალითად, გერმანულ კომპანიებში; ამასთანავე, საბაზრო ეკონომიკის მოდელი ფოკუსირებულია პროდუქციაზე, რომელიც მარტივად ინარმოება და რომლის საწარმოებლად სტანდარტიზებული მეთოდები გამოიყენება.

საწარმოთა შორის ურთიერთობები

საწარმოთა შორის ურთიერთობები ეფუძნება საბაზრო ურთიერთობებს და ფორმალურ სამართლებრივ ურთიერთობებს, რომლებზედაც ვრცელდება სამართლებრივი დაცვა. საწარმოთა ურთიერთინტეგრირება სუსტია. ტექნოლოგიების გადაცემა ძირითადად მაღალკვალიფიციური სამეცნიერო ან ტექნოლოგიური პერსონალის გაცვლის ხარჯზე ხდება. მეცნიერები და ინჟინრები კვლევითი ცენტრებიდან კერძო კომპანიებში და პირუკუ უფრო ხშირად გადადიან, ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც საბაზრო ეკონომიკის კლასიკურად კოორდინირებული მოდელი მოქმედებს. სამაგიეროდ იშვიათად გვხვდება რამდენიმე საწარმოს მიერ ერთობლივად დაფუძნებული კვლევითი პროექტები ან თანამშრომლობის მდგრადი ქსელები.

შეფასება და დასკვნა

კაპიტალიზმის ბრიტანულ მოდელს უფრო მეტი აქვს საერთო აშშ-ის ეკონომიკურ სისტემასთან, ვიდრე კონტინენტური ევროპის ეკონომიკურ მოდელებთან. შესაბამისად, ბრიტანული კაპიტალიზმის უპირატესობაა დასაქმების საკმაოდ მაღალი დონე და დაბალი უმუშევრობა, ხოლო ნაკლი და ხარვეზი – ბრიტანული საწარმოების დაბალი მწარმოებლობა შესაბამის ამერიკულ და გერმანულ ფირმებთან შედარებით. მისთვის აგრეთვე დამახასიათებელია სწრაფი მოგებისაკენ სწრაფვა. იმავდროულად თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის დროს ვლინდება მეტისმეტად მოქნილი შრომის ბაზრის ხარვეზები: მუშაკთა გაიოლებული დათხოვნის პირობებში უმუშევრობა ელვის სისწრაფით იზრდება. თუმცა აღნიშნული კლასიფიკაციის განხილვისას აუცილებელია იმის გათვალისწინება, რომ იგი საბოლოო არ არის.

დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური სისტემა, სადაც ადამიანებს აქვთ არჩევის უფლება, დაფუძნებულია უბრალო მაჟორიტარულ სისტემაზე; ამავე დროს, სახელმწიფოს ცენტრალიზებული წყობა მთავრობებს საშუალებას აძლევს, მეტისმეტად სწრაფად განახორციელონ ძირეული სტრუქტურული ცვლილებები.

საწარმოთა შორის
სუსტი კავშირი

ძალიან
ახლოსაა აშშ-ის
ეკონომიკურ
სისტემასთან

დიდი ბრიტანეთი		
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2008 წ.	29.200 €	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე მსყიდველობითი უნარის სტანდარტების (PPS) მიხედვით; 1 PPS შეესაბამება 1 ევროს საშუალო მსყიდველობით უნარს (წყარო: Eurostat)
საშუალო ეკონომიკური ზრდა 1990–2007 წწ.	2,4 %	ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური ეკონომიკური ზრდა სტაბილური ფასების პირობებში (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 195)
სახელმწიფო ვალი 2008 წ.	52,0 %	სახელმწიფო ვალი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Bundesministerium für Finanzen, Monatsbericht 12/2009, გვ. 99)
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი 2008 წ.	- 1,7 %	საქონლის ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის საღარიბო პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: International Monetary Fund: World Economic Outlook 10/2009, გვ. 187)
დასაქმების დონე 2008 წ.	71,5 % (65,8 %)	15-დან 64 წლამდე დასაქმებულთა (დასაქმებულ ქალთა) ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
უმუშევრობის დონე 2008 წ.	5,6 %	უმუშევართა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
შემოსავლების უთანაბრობა, გამონათული ჯინის კოეფიციენტით 2009 წ.	36 %	შემოსავლების არათანაბარი განაწილების მაჩვენებელი; 100%=მაქსიმალური არათანაბრობა (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 195)
ქალთა შემოსავლების დონე მამაკაცთა შემოსავლების დონესთან შედარებით	67 %	ქალთა შემოსავლები პროცენტულად მამაკაცთა შემოსავლებთან შედარებით (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 186)
სიღარიბის ინდექსი 2009 წ.	14,6 %	სიღარიბის ინდექსი სხვადასხვა ინდიკატორის (სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, წიგნიერების დონე, ჯანდაცვის სისტემის ხელმისაწვდომობა და ა. შ.) მიხედვით დგინდება; 0=მინიმალური სიღარიბე, 100=მაქსიმალური სიღარიბე (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 180)
პროფესიულ კავშირებში გაერთიანების ხვედრითი წილი 2007 წ.	28 %	პროფკავშირებში გაერთიანებული შრომისუნარიანი მოსახლეობის პროცენტული რაოდენობა (წყარო: OECD)

6.3. გერმანია

ავტორი: საიმონ ფაუტი

გერმანიაში
კოორდინირებული
საბაზრო
ეკონომიკაა

გერმანია კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ტიპური ქვეყანაა (მაიერი, 2005ა: 280 და ა. შ.) და დიდი ხნის განმავლობაში ეკონომიკური დინამიზმის, პოლიტიკური სტაბილურობისა და სოციალური თანასწორობის ერთიანობის სამაგალითო მოდელად იყო მიჩნეული (ეგლე, 2006: 273-326). თუმცა 1990-იან წლებში უმუშევრობის ზრდისა და ეკონომიკური სტაგნაციის დაწყების გამო გერმანულმა მოდელმა გარკვეულწილად მიმზიდველობა დაკარგა და ჟურნალ „ეკონომისტში“ მას „ევროპის ავადმყოფი“ უწოდეს. ბოლო წლებში ქვეყნის ეკონომიკური აყვავება ამ დასკვნას თითქოს უარყოფდა. თუმცა ფინანსური ბაზრების ამჟამინდელი კრიზისი გერმანიისთვის მწვავე გამოწვევა იქნება.

დაფინანსების სისტემა

საწარმოთა
დაფინანსება
ბანკების
მეშვეობით

გერმანიაში კაპიტალის ბაზრის მიერ საწარმოთა დაფინანსება უმნიშვნელოა. საწარმოს მართვის ხარისხი ფასდება არა მხოლოდ ბაზრის, არამედ ბანკებისა და სხვა კომპანიების მიერ, რომლებიც მოცემულ საწარმოსთან არიან დაკავშირებული, აგრეთვე დასაქმებულთა წარმომადგენლებისა და სახელმწიფო სუბიექტების მიერ. ასეთი სისტემა ხელს უწყობს ინფორმაციის ინდივიდუალურ გაცვლას და ნდობის განმტკიცებას. საწარმოები უპირატესად საბანკო კრედიტების მოზიდვის მეშვეობით ფინანსდება. ამ კრედიტების მოსაპოვებლად მნიშვნელოვანია როგორც კომპანიის საქმიანობის ფინანსური მაჩვენებლები, ისე საწარმოთა კავშირები და რეპუტაცია. ინვესტორები საწარმოთა საქმიანობისა და რეპუტაციის შესახებ ინფორმაციას მჭიდრო კავშირების მეშვეობით ადგენენ. ხელმისაწვდომობა „მომთმენი კაპიტალისა“, რომელიც მოკლევადიან მოგებაზე არ არის დამოკიდებული, კომპანიებს საშუალებას აძლევს, კაპიტალი გრძელვადიან პროექტებში დააბანდონ და მაღალკვალიფიციური პერსონალი შეინარჩუნონ, თვით ეკონომიკური კრიზისის პირობებშიც კი. ამის გამო გერმანიაში მენეჯმენტი აღარ არის ვალდებული, ასე მგრძნობიარედ რეაგირებდეს უშუალო მოგებასა თუ კომპანიის აქციათა ღირებულებაზე. აქ „მტრული შთანთქმის“ ცდებს კანონმდებლობა და საწარმოთა მჭიდრო ურთიერთქმედება ენინააღმდეგება. თუმცა საწარმოებისა და ბანკების ამგვარ ურთიერთობას „საბანკო კარტელად“ მოიხსენიებენ (Bury/Schmidt 1996), ვინაიდან იგი ახალ კომპანიებს ურთულეს კაპიტალთან დაშვებას, რადგან უპირატესობას ინსაიდერებს ანიჭებს. თუმცა ბოლო პერიოდის მოვლენები მიუთითებს, რომ გერმანიის სამრეწველო სექტორში კავშირები შესუსტდება, ხოლო საერთაშორისო ჩართულობა, როგორც ამას მომდევნო განყოფილება გვიჩვენებს, გაიზრდება.

„მომთმენი“
კაპიტალის
ხელმისაწვდომობა

ექსკურსი: კონცერნ გერმანიის დასასრული?

1990-იანი წლების გერმანიაში პოლიტიკურ მოღვაწეთა თვალისთვის შეუმჩნეველად დაიწყო ღრმა ცვლილებათა შეუქცევი პროცესი. მას

ზოგჯერ „კონცერნ გერმანიის“ ლიკვიდაციასაც უწოდებენ. ეს ტერმინი ერთგვარი მინიშნებაა გერმანული ბანკებისა და მრეწველობის ტრადიციულ მჭიდრო კავშირებზე. ამ ურთიერთობას შეიძლება დავაკვირდეთ თვით იმპერიამდელ პერიოდშიც კი. ეს კავშირები ემსახურებოდა გერმანულ საწარმოთა გარე იზოლაციას და შიგა სტაბილურობას. გლობალიზაციის პირობებში კომერციული ბანკების სისტემა და ჯვარედინი მონაწილეობა ხელის შემშლელი მიზეზი გახდა, განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როცა გერმანული საწარმოები კაპიტალის საერთაშორისო ბაზარზე გასვლის სურვილს ამჟღავნებდნენ (ეგლე, 2006: 291).

ამრიგად, ბოლო წლებში ბანკებსა და მრეწველობას შორის კაპიტალის გაცვლა მკვეთრად შემცირდა. სპეციალიზაციის გაღრმავებით გერმანული საწარმოები საერთაშორისო ბაზარზე გავიდნენ.

საწარმოთა, განსაკუთრებით კი ბანკებისა და მრეწველობის, მჭიდრო კავშირები უკანასკნელი წლების განმავლობაში პრაქტიკულად გაქრა. ეს პროცესი უჩვენებს, რამდენად ცვლის გერმანულ ეკონომიკურ სისტემას გლობალიზაცია.

ყოველივე ამას ნათლად ადასტურებს მაქს პლანკის სახელობის კიოლნის საზოგადოებრივ კვლევათა ინსტიტუტი: იქ, სადაც 1996 წელს ჯერ კიდევ არსებობდა მჭიდრო ურთიერთქმედება, დღეს კაპიტალთა შეზრდა გაცილებით სუსტად არის გამოხატული.

ამის შედეგად გერმანიის კომპანიები კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრისთვის უფრო გახსნილი გახდნენ. ეს ქვეყანა კოორდინირებული კაპიტალიზმის მოდელიდან გარკვეულწილად არაკოორდინირებული მოდელისკენ გადაიხარა. აქ გარდამტეხი მომენტი იყო 2001 წელს მდიდარი ტრადიციების მქონე გერმანული საწარმოების კომპანია „Mannesmann“-ის შთანთქმა მობილური კავშირის ბრიტანული კონცერნის, „Vodafone“-ს, მიერ, რაც მანამდე წარმოუდგენლად მიაჩნდათ. დღეს DAX-ის 30 კომპანიიდან რვაა უცხოელთა მფლობელობაში, 2000 წელს კი მხოლოდ სამი იყო. იმავე პერიოდში გასამაგდა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადი და იმავდროულად გაიზარდა საერთაშორისო ბაზრებზე გერმანული კომპანიების მონაწილეობა.

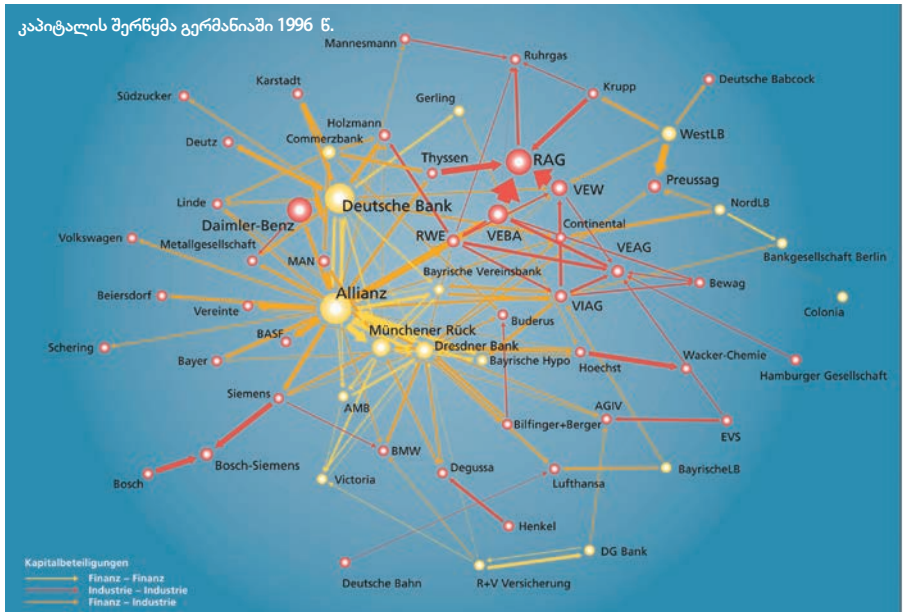
ამ კავშირების განწყვეტას ხელს უწყობდა ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციის მოგებაზე გადასახადის გაუქმება. ეს გადასახადი მანამდე 53% იყო, რაც ამცირებდა საწარმოთა წილების გაყიდვის მიმზიდველობას და აადვილებდა მრეწველობასა და ბანკებს შორის მყარი კავშირების ჩამოყალიბებას.

ინტერნაციონალიზაციისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდის ტენდენცია კვლავ გრძელდება. ამჟამად მიმდინარეობს დებატები იმის შესახებ, უნდა შეიზღუდოს თუ არა გამჭვირვალობა „ქონების დამოუკიდებელი ფონდებისა“ და კერძო საინვესტიციო ფონდების მიმართ.

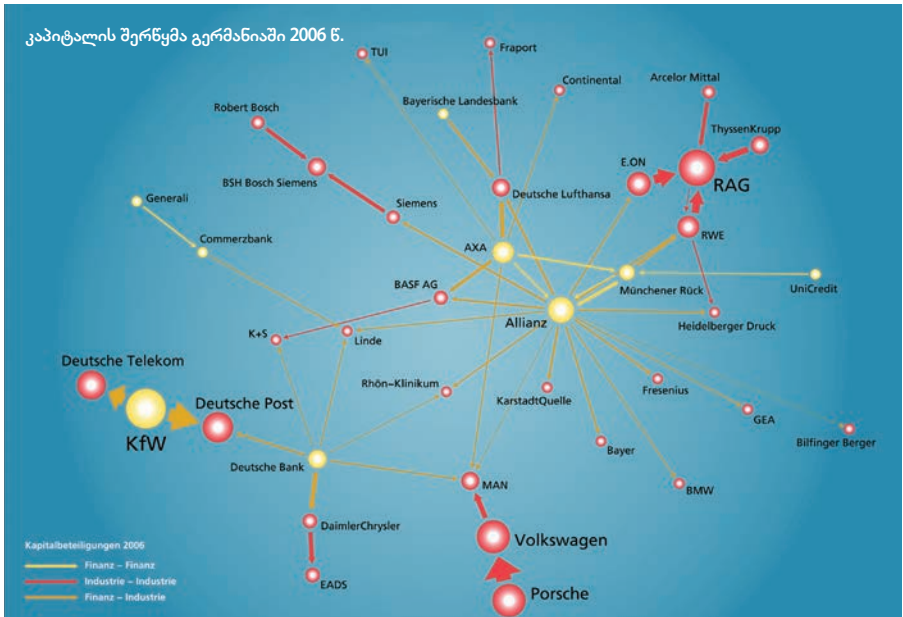
ხდება კი ბანკებისა და საწარმოთა ურთიერთკავშირების რღვევა?

არაკოორდინირებული მოდელისკენ სწრაფვის ტენდენცია

კაპიტალის შერწყმა გერმანიაში 1996 წ.

კაპიტალის შერწყმა გერმანიაში 2006 წ.

© 2008 Lothar Krempel (ლოტარ კრემპელი), მაქს პლანკის სახ. საზოგადოებრივ კვლევათა ინსტიტუტი, www.mpifg.de/people/lk, ანტიმონოპოლიური კომისიის მონაცემები, <http://www.monopolkommission.de>

კონცერნ გერმანიის გაუქმების შედეგები შეიძლება სხვადასხვაგვარად შეფასდეს. ერთი მხრივ, უცხოური კაპიტალისთვის გზის გახსნამ, ინვესტიციებისა და სიახლეების ხელმისაწვდომობამ მრავალი გერმანული საწარმო კონკურენტუნარიანი გახადა. მათ შეძლეს მსოფლიო ბაზრებზე თავიანთი პოზიციების გამყარება. გერმანიაში ხელფასის ერთეულის ღირებულება, განსხვავებით ევროპის ყველა დანარჩენი ქვეყნისაგან, მნიშვნელოვნად შემცირდა. ამის შედეგად ათწლეულების განმავლობაში ექსპორტი 50%-ით გაიზარდა – გაცილებით მეტად, ვიდრე მეზობელ ქვეყნებში (წყარო: Economist Intelligence Unit 2006). მეორე მხრივ, გაიზარდა მოგებისადმი მოთხოვნები და გაძლიერდა სწრაფი მოგების ტენდენცია, რითაც ზიანი მიადგა შრომითი ურთიერთობების სტაბილურობას.

ინტენსიურად განიხილება რისკები, რომლებიც კერძო საინვესტიციო ფონდებისა და ჰეჯ-ფონდების მიერ გერმანული საწარმოების შთანთქმის გახშირებას უკავშირდება. ამ კონტექსტში მათ ხშირად კალიების გუნდს ადარებენ. აღნიშნულ კომპანიებს ორიენტაციის სწრაფ და მყისიერ წარმატებაზე ალების გამო აკრიტიკებენ.

გერმანიის მთავრობასთან არსებულმა ეკონომიკის ექსპერტთა საბჭომ ამის თაობაზე 2005 წელს შემდეგი დასკვნა გააკეთა: „დებატების განმავლობაში გერმანიაში ყურადღების ცენტრში მოექცა საწარმოთა რისკები. გამოითქვა შემოფთება, რომ სწრაფ მოგებას დახარბებული ფინანსური ინვესტორები იძენდნენ კომპანიის აქტივებს, თავიდან იცილებდნენ კაპიტალს, ხსნიდნენ რეზერვებს აქტივების ხელახალი გაყიდვის მიზნით და კიდევ უფრო ასუსტებდნენ კომპანიებს“. ამის საპასუხოდ 2008 წელს მიღებულ იქნა რისკის შეზღუდვის შესახებ კანონი, რომელიც ინვესტორს ავალდებულებს, წარმოადგინოს ინფორმაცია თავისი საფინანსო საშუალებების წარმოშობისა და მიზნების შესახებ (Sachverständigenrat 2005: 35).

შრომითი ურთიერთობები

გერმანიაში მუშაკთა გაერთიანებების ქსელი საერთაშორისო დონესთან შედარებით მოკრძალებულია (2007 წლის მონაცემებით, 20%. შდრ. გვ. 111). თუმცა თავისუფალი კოლექტიური მოლაპარაკებების სისტემა მათ საშუალებას აძლევს, მაინც მოახდინონ გავლენა ხელფასის რაოდენობისა და შრომის პირობების განსაზღვრაზე (ეგლე, 2006: 290). გერმანიაში პროფკავშირები და დამსაქმებელთა ასოციაციები დარგობრივ დონეზე მოქმედებენ. მაგალითად, მეტალურგიული მრეწველობის შემთხვევაში გვაქვს IG Metall და Gesamtmetall. ამრიგად, სახელფასო მოლაპარაკებების განხორციელებისას კოორდინაცია ამ დარგების ჩარჩოებში ხდება და აღნიშნულ დარგებში დასაქმებული მუშაკები თანაბარ ხელფასს იღებენ. ერთიანი სატარიფო ბადის გამო საწარმოები აღარ ცდილობენ, გადაიბირონ მაღალკვალიფიციური მუშაკები უფრო მაღალი ანაზღაურების შეპირების გზით (ჰასელი, 2006: 14).

გერმანიაში მუშაკები სხვა ქვეყნებთან შედარებით უკეთ არიან ჩართული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, როდესაც საქმე სამუშაოს ორგანიზებას და საკადრო საკითხებს ეხება. საწარმოებში მუშაკთა წარმომადგენლობითი ორგანოების შესახებ კანონი არეგულირებს საწარმოებში საბჭოების ზომასა და უფლებამოსილებებს, აგრეთვე სამუშაოდან მუშაკების დათხოვნასთან დაკავშირებულ საკითხებს. სასესხო კაპიტალის საზოგადოებები ვალდებული არიან, მუშაკები ჩართონ მართვაში, თუკი საწარმოში 500-ზე მეტი ადამიანი მუშაობს. სახელდობრ, ეს იმას ნიშნავს, რომ საწარმოს თანამშრომელს უფლება აქვს, სამეთვალყურეო საბჭოში მოახდინოს საკუთარი წარმომადგენლის დელეგირება.

ტრენინგის სისტემა

მრავალი გერმანული საწარმოს რთული საწარმოო სისტემა ხშირად მუშაკთა მაღალ კვალიფიკაციას მოითხოვს. აქ წარმატებული გამოდგა ტრენინგის დუალური სისტემა, რომელიც ერთმანეთს უთავსებს პრაქტიკასა და ღრმა საგნობრივ ცოდნას (ეგლე, 2006: 287). მას „გერმანული კაპიტალიზმის საკვანძო ინსტიტუტს“ უწოდებენ (ჰასელი, 2006: 13). შევირდებს შედარებით მცირე ხელფასს უზღიან, სანაცვლოდ კი, როგორც წესი, მათ შრომის ბაზრის კვალიფიციური ხელმისაწვდომობის საშუალება ეძლევათ. სწორედ ამის შედეგად გერმანიაში ახალგაზრდობის უმუშევრობის დონე ყველაზე დაბალია (ზრდასრულ მოსახლეობასთან შედარებით) ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოთა შორის.

შედარებით მაღალი პროფესიული კვალიფიკაციის გამო აქაურ მუშაკებს მოლაპარაკებებში მეტი ძალაუფლება აქვთ, ვიდრე იმ ქვეყნის მუშაკებს, სადაც სწავლების სისტემა უფრო ზოგადი განათლების მიღებაზეა ორიენტირებული და ამიტომ მუშაკების შეცვლა უფრო ადვილია. ვინაიდან წარმოება ხარისხზეა ორიენტირებული, მაღალკვალიფიციური მუშაკებისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჩნდება. გერმანულმა ფირმებმა თავიანთი მუშაკების მხრიდან კიდევ უფრო შორს მიმავალი მოთხოვნებისაგან თავის დაცვის და სხვა ფირმების მიერ მაღალკვალიფიციური თანამშრომლების გადაბირების თავიდან აცილების მიზნით საწარმოო ურთიერთობებში დამსაქმებლებსა და დასაქმებულებს შორის სახელფასო მოლაპარაკებების კოორდინირებული სისტემა დააფუძნეს. ამის შედეგად მოცემულ სამრეწველო სექტორში შრომის შესაბამისი ხელფასი თანაბარი ხდება. ყოველივე ეს ართულებს სპეციფიკური კვალიფიკაციის მქონე სამუშაო ძალის გადაბირებას.

თუმცა ტრენინგის დუალურ სისტემას სამი ფაქტორი უქმნის საფრთხეს. ეკონომიკური აღმავლობის დროს საწარმოები დიდი ხალისით იყვანენ შევირდებს, როგორც იაფ და მოსახერხებელ სამუშაო ძალას. სტაგნაციის პერიოდში კი საწარმოო სწავლებისათვის ადგილები აღარ რჩებათ. თუ ასეთმა ვითარებამ დიდხანს გასტანა, წარმოიქმნება თვითგაძლიერების ეფექტი, რამდენადაც ისინი, ვინც ადგილები ვერ მიიღო, მომდევნო

ნელს ცდილობენ მათ მიღებას და ამით კონკურენციას ზრდიან. მეორეც, სანარმოები ყოველ ღონეს ხმარობენ, რათა თავიდან აიცილონ სასწავლო ადგილების შექმნა. და მესამე, მიღებული ცოდნა სულ უფრო სწრაფად ძველდება. თითქმის აღარაა დარჩენილი განათლების ისეთი პროგრამა, რომელსაც ღირებულება მთელი ცხოვრების განმავლობაში შეუნარჩუნდება. ყოველდღიურად და ელვისებურად ცვლადი შრომის ბაზრის გამოწვევებზე პასუხები ჯერ კიდევ არა აქვთ გერმანიაში, ქვეყანაში, სადაც კვალი-ფიკაციის ამალგების სისტემა არასაკმარისად არის განვითარებული.

სანარმოთა შორის ურთიერთობები

მსხვილი გერმანული კომპანიების მენეჯმენტს იშვიათად ეძლევა საშუალება, ცალმხრივად მიიღოს მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები. მან უნდა მიიღოს თანხმობა სამეთვალყურეო საბჭოსა და ქსელური სტრუქტურებისა, რომლებშიც, გარდა ბანკებისა, აგრეთვე წარმოდგენილი არიან სხვა კომპანიები, მუშაკები და სახელმწიფო ორგანოები. აქედან გამომდინარე, კორპორაციულ გადაწყვეტილებებზე გავლენას ახდენს არა იმდენად აქციონერთა ინტერესები, რომლებიც სწრაფი მოგების მიღებისათვის იბრძვიან, არამედ საზოგადოების მრავალი წარმომადგენლის ინტერესები.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი შეიძლება აღინეროს, როგორც დამხმარის ან ხელშემწყობის. თუმცა ეკონომიკურ პროცესებში პირდაპირი ჩარევის საშუალებები შეზღუდული იყო ფედერალური სტრუქტურების და ისეთი დამოუკიდებელი ინსტიტუტების მიერ, როგორებიცაა ფედერალური ბანკი და ანტიმონოპოლიური სააგენტო, სახელმწიფომ შეიმუშავა მეთოდები, რომლებიც მხარს უჭერს საზოგადოებრივი ჯგუფებისა და კვაზისახელმწიფოებრივი კორპორაციული სტრუქტურების თვითორგანიზაციას და წარუდგენს მათ აუცილებელ, ნაწილობრივ კონსტიტუციურ საშუალებებს იმისათვის, რომ დამოუკიდებლად დაარეგულირონ და ადმინისტრირება გაუწიონ პოლიტიკური ეკონომიკის სრულ სპექტრს, რომელიც სხვა სახელმწიფოებში სახელმწიფოს ან თავისუფალი ბაზრის მეშვეობით იმართება.

ცენტრალური ბანკი, რომელიც სრულიად თავისუფალია ფულადი პოლიტიკის განხორციელების თვალსაზრისით, აგრეთვე კონკურენციის საკითხებში ევროპის კომისიის ოფისი გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში მოქმედ ეკონომიკურ პრინციპებს მისდევნ და, შესაბამისად, ამ სისტემას ზიანს არ აყენებენ. გარდა ამისა, სახელმწიფო მშპ-ის მნიშვნელოვან ნაწილს აძლევს სოციალური დაცვის სისტემას და რეგიონული გადანაწილების სისტემის მეშვეობით ყველა ფედერალურ შტატში იცავს კონსტიტუციურ დებულებას „ცხოვრების თანაბარი პირობების“ შესახებ (Streack 1995).

*სანარმოთა
გადაწყვეტილების
მიღების პროცესში
მრავალი ინტერესი
იკვეთება*

შეფასება

გერმანულმა ეკონომიკურმა სისტემამ ამოიჩია შუალედური გზა ანგლო-საქსურ საბაზრო ეკონომიკასა და სკანდინავიის სახელმწიფოთა საყოველ-თაო კეთილდღეობას შორის (Schmidt 2000).

გერმანიისთვის დამახასიათებელია საკმაოდ ხანგრძლივი შრომითი ურთიერ-თობები: ერთ დამსაქმებელთან მუშაკი საშუალოდ 10 წელზე მეტ ხანს შრო-მობს, მაშინ, როცა ეს მაჩვენებელი დიდ ბრიტანეთში არის 8 წელი, აშშ-ში კი – 7 წელი (Streeck 1995). ვინაიდან შრომითი ურთიერთობები თანამშრომლო-ბაზეა ორიენტირებული, ხოლო მუშაკებს მაღალი კვალიფიკაცია აქვთ, მწარ-მოებლობა იზრდება და დამსაქმებელს საშუალება ეძლევა, კვალიფიციურ მუშაკს მეტი გადაუხადოს და თანაც სამუშაო დრო შეამციროს (Hassel 2006).

ამრიგად, გერმანიაში ხელფასებს შორის დიდი სხვაობა არაა, ხოლო კვალიფიციური მუშაკები, სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, მთლიანად საშუალო კლასს მიეკუთვნებიან. გერმანიაში ისინი მეტად ფართო ფენას ქმნიან. ეს ფენა მოსახლეობის 66%-ს მოიცავს, მაშინ, როდესაც საშუალო კლასს დიდ ბრიტანეთში მოსახლეობის 26% მიეკუთვნება, ხოლო აშშ-ში – 44% (Rössel 2005).

1990-იანი წლების ეკონომიკური კრიზისის შედეგად გერმანულმა მო-დელმა კრიტიკა დაიმსახურა. განსაკუთრებით 2005 წლის წინასაარჩევნო კამპანიის მსვლელობისას კონსერვატორი პოლიტიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ გერმანიამ მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობა დაკარგა და პოზიციებს თმობს. თუმცა, ასეთი პესიმისტური წინასწარმეტყველების მიუხედავად, ეს ქვეყანა რეგულარულად ადასტურებდა თავის კონკურენტუნარიანობას და ექსპორტის მიხედვით მსოფლიოში პირველ ადგილზე იყო. ეს კი დაკავშირებულია მაღალხარისხიანი რთული სამრეწველო საქონლის წარმოებასთან, უპირველეს ყოვლისა, ისეთ დარგებში, რო-გორებიცაა მანქანათმშენებლობა და ჩარხმშენებლობა. გერმანიაში სამ-რეწველო სექტორში დასაქმებულთა ხვედრითი წილი მუდმივად 10%-ით უფრო მაღალია, ვიდრე ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის სხვა ქვეყნებში (ეგლე, 2006: 292).

გერმანია

მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2008 წ.	29.100 €	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე მსყიდველობითი უნარის სტანდარტების (PPS) მიხედვით; 1 PPS შეესაბამება 1 ევროს საშუალო მსყიდველობით უნარს (წყარო: Eurostat)
საშუალო ეკონომიკური ზრდა 1990–2007 წწ.	1,4 %	ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური ეკონომიკური ზრდა სტაბილური ფასების პირობებში (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 195)
სახელმწიფო ვალი 2008 წ.	65,9 %	სახელმწიფო ვალი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Bundesministerium für Finanzen, Monatsbericht 12/2009, გვ. 99)
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი 2008 წ.	6,4 %	საქონლის ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის საღარიბო პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: International Monetary Fund: World Economic Outlook 10/2009, გვ. 187)
დასაქმების დონე 2008 წ.	70,7 % (65,4 %)	15-დან 64 წლამდე დასაქმებულთა (დასაქმებულ ქალთა) ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
უმუშევრობის დონე 2008 წ.	7,3 %	უმუშევართა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
შემოსავლების უთანაბრობა, გამობატული ჯინის კოეფიციენტით 2009 წ.	28,3 %	შემოსავლების არათანაბარი განაწილების მაჩვენებელი; 100%=მაქსიმალური არათანაბრობა (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 195)
ქალთა შემოსავლების დონე მამაკაცთა შემოსავლების დონესთან შედარებით	59 %	ქალთა შემოსავლები პროცენტულად მამაკაცთა შემოსავლებთან შედარებით (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 186)
სიღარიბის ინდექსი 2009 წ.	10,1 %	სიღარიბის ინდექსი სხვადასხვა ინდიკატორის (სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, წიგნიერების დონე, ჯანდაცვის სისტემის ხელმისაწვდომობა და ა. შ.) მიხედვით დგინდება; 0=მინიმალური სიღარიბე, 100=მაქსიმალური სიღარიბე (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 180)
პროფესიულ კავშირებში გაერთიანების ხვედრითი წილი 2007 წ.	19,9 %	პროფკავშირებში გაერთიანებული შრომისუნარიანი მოსახლეობის პროცენტული რაოდენობა (წყარო: OECD)

6.4. იაპონია

ავტორი: ვერნერ ფაშა

იაპონია კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის ტიპურ ნიმუშად არის მიჩნეული. კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის სპექტრში ჰოლი და სოსკისი (2001: 34) იაპონიას მიაკუთვნებენ „ჯგუფური კოორდინაციის ქვეყანას“ (მრეწველობის თვალსაზრისით). ეს იმას ნიშნავს, რომ ეკონომიკური საქმიანობის კოორდინაციას ახორციელებენ დარგთაშორისი კონგლომერატები, რომლებსაც იაპონიაში კვირეცუს უწოდებენ.

გერმანიის მსგავსად, იაპონია მისაბად მაგალითად მიიჩნეოდა, რადგან აქ სანიმუშოდ ეხამებოდა ერთმანეთს ეკონომიკური კეთილდღეობა და სოციალური თანასწორობა (Kevenhörster/Pascha/Shire 2003).

თუმცა 1990-იანი წლების დასაწყისის ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ მისი დიდება გაფერმკრთალდა. ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია „საპნის ბუშტის ეკონომიკამ“, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სუპერულაციური ბუშტის გასკდომამ. იაპონიამ ბაზრის ლიბერალიზაციისათვის რეფორმების განხორციელება დაიწყო, თავიდან – გაუბედავად. ამ მხრივ ძალიან აქტიურობდა პრემიერ-მინისტრ კოიძუმის მთავრობა (2001–2006).

დაფინანსების სისტემა

ომისშემდგომ იაპონიაში დაფინანსების სისტემა ბანკზეა ორიენტირებული. სანარმოთა დაფინანსების ძირითად ინსტრუმენტად ათეული წლების განმავლობაში საბანკო კრედიტების მოზიდვა გვევლინებოდა.

თვითონ ბანკები კაპიტალის სიმცირის გამო ომის დამთავრებიდან პირველ წლებში მნიშვნელოვანწილად იყვნენ დამოკიდებული ცენტრალურ ბანკზე. ცენტრალური ბანკის მეშვეობით სახელმწიფო გავლენას ახდენდა უშუალოდ ბანკებზე, ხოლო ირიბად – სანარმოებზე.

მთლიანად სისტემა ხელს უწყობდა მსხვილ კონცერნებს. სახელმწიფო მათ სტრატეგიული პროექტების განსახორციელებლად კრედიტებს აძლევდა და ამიტომ შეღავათებსაც უწესებდა. ამ პოლიტიკის შედეგი იყო ინვესტირების მაღალი დონე და მძლავრი ეკონომიკური ზრდა, რითაც სამუშაო ძალამაც ისარგებლა (Aoki/Saxonhouse 2000).

თუმცა 1970-იან წლებში ბევრი რამ შეიცვალა. სანარმოები და ბანკები ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაციისა და ლიბერალიზაციის ვითარებაში სახელმწიფოსთან მჭიდრო კავშირებისაგან გათავისუფლდნენ. კერძოდ, მსხვილ კონცერნებს საშუალება მიეცათ, დაფინანსება კაპიტალის ბაზრის მეშვეობით მოეხდინათ. ამ ცვლილებათა დაუგეგმავი შედეგი გახდა უკვე ნახსენები, 1980-იანი წლების ბოლოსთვის დამახასიათებელი „საპნის ბუშტის ეკონომიკა“ (Amyx 2004). 1997 წელს შემუშავდა ღონისძიებათა პაკეტი სახელწოდებით „ბიგ ბენგი“, ანუ „დიდი აფეთქება“. ამ რეფორმებს

იაპონია: დიდხანს მიიჩნეოდა ეკონომიკური აყვავებისა და სოციალური თანასწორობის მაგალითად

სანარმოთა დაფინანსება ბანკების მიერ

უნდა აემაღლებინა ქვეყნის პრესტიჟი, უფრო მიმზიდველი უნდა გაეხადა იგი, რაკი გაიზარდა ფინანსური სისტემის ღიაობა და გამჭვირვალობა. თუმცა საბანკო სისტემაში გამსკდარი ბუმტის შედეგებისგან თავის დაღწევა მხოლოდ 2003 წლიდან მოხერხდა.

შრომითი ურთიერთობები

იაპონიაში ჯერ კიდევ ომამდე დაიწყო ჩამოყალიბება ურთიერთობების სისტემამ, რომელიც ხანგრძლივ საქმიანობაზე იყო ორიენტირებული. ამ ტენდენციამ აყვავებას ომისშემდგომ პერიოდში მიაღწია (Demes 1998). მაღალკვალიფიციურ თანამშრომლებს სანარმოები დიდხანს ინარჩუნებდნენ შემდეგი გზით: რეგულარულად უზრდიდნენ ხელფასს, ბიზნესის განვითარების შესაბამისად წელიწადში ორჯერ აძლევდნენ პრემიებს, მიმზიდველი სოციალური პაკეტებით უზრუნველყოფდნენ და კარიერული ზრდისა და წინსვლისათვის საუკეთესო პირობებს უქმნიდნენ.

ეს სისტემა კომპანიებს საშუალებას აძლევდა, მოქნილად გადაენაწილებინათ მოვალეობები საიმედო თანამშრომელთა შორის, რომლებიც დაინტერესებული იყვნენ სანარმოს გრძელვადიანი წარმატებით და ამ წარმატებისათვის ირჯებოდნენ კიდევაც. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამით მოგებული რჩებოდნენ, უპირველეს ყოვლისა, მამაკაცები – ანუ მსხვილ კორპორაციათა შტატიანი თანამშრომლები, მაშასადამე, ჯგუფი, რომელიც მთელი დასაქმებული მოსახლეობის მესამედზე ოდნავ ნაკლებს შეადგენდა.

სისტემას სხვა ხარვეზიც ჰქონდა – სანარმოზე თვით პრივილეგირებული მუშაკების ძლიერი დამოკიდებულება. სამუშაო გამოცდილება მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული ერთ კონკრეტულ ფირმასთან. ამის გარდაუვალი შედეგი გახლდათ ფირმებს შორის დაბალი მობილობა, დიდი მოცულობის ზეგანაკვეთური შრომა და მივლინებები, რომლებიც უარყოფითად მოქმედებდა ოჯახურ ცხოვრებაზე.

იაპონიაში ერთ პოზიტიურ ასპექტად რჩებოდა შემოსავლებს შორის გონივრული განსხვავება – თვით ტოპმენეჯერებისა და ჩვეულებრივი მუშაკების შემოსავლებს შორისაც კი.

ომისშემდგომ წლებში იაპონიაში სანარმოთა პროფკავშირების ჩამოყალიბება ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა. პერიოდული კონფლიქტების მიუხედავად, სანარმოთა ხელმძღვანელობა და პროფკავშირები უფრო შეთანხმებულად მოქმედებდნენ. ამავე დროს, მცირე სანარმოთა თანამშრომლებისა და არარეგულარულ თანამშრომელთა ინტერესები პრაქტიკულად არ იყო გათვალისწინებული. ზოგადად, პროფკავშირები კვლავ სუსტდება, რაც შრომითი ურთიერთობებისა და დასაქმებულთა ინტერესების დივერსიფიცირებითაა გამოწვეული.

თავის მნიშვნელობას კარგავს ხანგრძლივი დასაქმების სისტემაც (Haak 2006). 1990-იანი წლების კრიზისი ავად დაეტყო ხანში შესულ მაღალანაზ-

გრძელვადიანი დასაქმება...

... გარკვეული შუქ-ჩრდილებით

სანარმოთა პროფკავშირები

ლაურებად მუშაებს. არსებითად გაიზარდა დასაქმების ისეთი არარეგულარული ფორმების მნიშვნელობა, როგორებიცაა არასრულ და ნახევარ განაკვეთებზე მუშაობა ან დაქირავებულთა საქმიანობა. ამის შედეგად საშუალო ხელფასი 2003 წლის შემდეგ თითქმის არ გაზარდია, მიუხედავად გარკვეული ეკონომიკური წარმატებისა.

საბაზისო
სახელმწიფო
განათლება...

განათლებისა და ტრენინგის სისტემა

მე-19 საუკუნის ბოლოდან სახელმწიფო უზრუნველყოფდა საბაზისო სახელმწიფო განათლებას სახელმწიფო დაწესებულებებში. დღეს თითქმის ყველა ახალგაზრდა აგრძელებს სწავლას ცხრანლიანი სავალდებულო სასკოლო განათლების შემდეგ. დიდი ხნის განმავლობაში სასკოლო განათლება იმისკენ იყო მიმართული, რომ ნახალისებინა შრომისმოყვარეობა, სიბეჯითე, საზოგადოებაში ჩართულობა და აქტიური საზოგადოებრივი პოზიცია, უმნიშვნელოვანესი ცოდნის მიღება, მაგრამ იგი არ ახალისებდა საკითხებისადმი შემოქმედებით მიდგომასა და პიროვნების დამოუკიდებლობის ფორმირებას (Münch/Eswein 1998). ამრიგად, ახალგაზრდები მშვენივრად იყვნენ მომზადებული კომპანიებში სამუშაოდ, ხოლო კომპანიები თვითონვე კისრულობდნენ ვალდებულებას, რომ მათ სანარმოში გამოსადეგ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს მისცემდნენ.

... და
სპეციალიზაცია
სანარმოებში

კომპანიებში „სამუშაოს როტაცია“ და „ადგილზე სწავლება“ ძალზე ინტენსიურია, რის შედეგადაც შექმნილი უნარ-ჩვევები მოცემული ფირმისთვისაა დამახასიათებელი, რის გამოც სხვა კომპანიაში გადასვლა პრაქტიკულად შეუძლებელია. ტრენინგის სისტემის მეორე ნიშანია ახალგაზრდების ზემოთ აღწერილი უნარების მიხედვით „დახარისხება“. ამგვარი ფილტრაციის შედეგად მსხვილ კონცერნებს შეუძლიათ მათ მაღალი ხელფასები შესთავაზონ და იოლად შეარჩიონ საუკეთესო მადიებლები, ხოლო შედარებით სუსტი ცოდნისა და უნარების მქონე სკოლადამთავრებულები ნაკლებად მიმზიდველი ვაკანსიებით დაკმაყოფილებიან.

ბოლო პერიოდში იზრდება იმის საშიშროება, რომ ტექნიკური და ორგანიზაციული პროგრესის ლიდერის პოზიციაზე მხოლოდ შრომისმოყვარე, მაგრამ ნაკლებად შემოქმედებითი მუშაკების შენარჩუნება გაჭირდება. გარდა ამისა, ორიენტაციის ახალგაზრდა კადრებზე ალება აღარ შეესატყვისება სწრაფად დაბერებადი საზოგადოების რეალობას. ამიტომაც დღევანდელ სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებს სჭირდებათ, აღსაზრდელებში გააღვივონ ინდივიდუალობა და კრეატიული სული, აგრეთვე დამატებით ასწავლონ და გადაამზადონ უფროსი თაობის ადამიანები. ამასთანავე, ფირმები ცდილობენ გვერდი აუარონ პერსონალის განვითარების ტრადიციულ გზებსა და კვალიფიკაციის ამაღლების მოძველებულ ღონისძიებებს. თუმცა ჯერ ისევ გადასაწყვეტია ისეთი საკითხები, როგორებიცაა, მაგალითად, საზღვარგარეთის უმაღლესი სასწავლებლების კურსდამთავრებულთა საშუაოდ მიღება, მაღალკვალიფიციური ქალების საზოგადოებრივი აღიარება და ხელმძღვანელ თანამდებობებზე დანიშვნა და ა. შ.

სანარმოთა შორის ურთიერთობები

იაპონური კომპანიები ერთმანეთთან მჭიდროდ არიან დაკავშირებული. ზოგიერთი მკვლევარი იაპონურ სისტემას ქსელურ ეკონომიკას უწოდებს (Lincoln/Gerlach 2004). ჰორიზონტალურად ინტეგრირებული კონგლომერატები, მაგალითად, „მიცუბისი“ და „სუმიტომო“, სხვადასხვა დარგის სანარმოებს აერთიანებენ. მათ ერთმანეთთან პერსონალის გაცვლა, კაპიტალი და სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი მექანიზმები აკავშირებს. სხვა კონგლომერატებთან მეტოქეობაში მათ მნიშვნელოვან კონკურენტულ უპირატესობას მიაღწიეს, მაგრამ ტრადიციული დარგობრივი სპეციალიზაციით არ შეფერხებულან.

ვერტიკალური კონგლომერატები კავშირებს ღირებულების ჯაჭვის გასწვრივ ქმნიან. იმ დროს, როდესაც დედა კომპანია, მაგალითად, „ტოიოტა“, უზრუნველყოფს ხარისხს საბოლოო ანყობისას და სტრატეგიულ საკითხებს აგვარებს, მასალების მიმწოდებელი პირველი ჯგუფი საკვანძო სისტემურ კომპონენტებზე აგებს პასუხს. უფრო წვრილი ქვედა დონის მიმწოდებლები ცალკეულ დეტალებზე ზრუნავენ. მიმწოდებელთა მსგავსი პირამიდები ძალზე მოქნილები არიან და მრავალი ფუნქციის შესრულების უნარი აქვთ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის დროს ყველაზე დიდი ტვირთი სწორედ ამ დაბალ დონეებს დაანებათ.

კრედიტზე ორიენტირებული ფინანსური სისტემის შედეგად ბანკებსა და კომპანიებს შორის ურთიერთობები კიდევ უფრო ღრმავდება. ომისშემდგომ პერიოდში ბანკები ზედამხედველების როლს ასრულებდნენ, როგორც საფირმო ბანკები, და ამიტომაც ზოგჯერ აქციონერებზე მეტ მნიშვნელობას იძენდნენ. კორპორაციული მმართველობის იაპონური სისტემა შიგნიდან ჩამოყალიბდა მენეჯმენტის იერარქიის მიერ, ხოლო გარედან – ბანკების მიერ (Dirks/Otto 1998). იმ შემთხვევაში, თუ სანარმო რთულ სიტუაციაში აღმოჩნდებოდა, ის ბანკებისაგან ელოდა მხარდაჭერას, რათა სისტემური კრიზისი არ მომხდარიყო. თავის მხრივ, სახელმწიფო გრძელვადიან გარანტიას საბანკო სისტემის თვით ყველაზე სუსტ დანქსებულებებსაც კი აძლევდა. ბანკებსა და სანარმოთა მმართველებს შორის, ანდა მათ უფლებამოსილ ჩინოვნიკებს შორის პირადი კონტაქტები მყარდებოდა, რაც ხელს უწყობდა ისეთი სტრატეგიის შემუშავებას, რომელიც ხანგრძლივ პერსპექტივაზე იყო ორიენტირებული. მეორე მხრივ, ამას შეიძლებოდა გამოეწვია პრობლემური გარიგებები, რომლებიც არ გამოიციხავდა კორუფციას.

ამ პერიოდში სისტემამ მნიშვნელოვანი ზეწოლა განიცადა. საერთაშორისო კაპიტალის ბაზარზე დამოკიდებულების ზრდა კომპანიებს აიძულებს, თავიანთი ურთიერთობები და მმართველობის ფორმები უფრო გამჭვირვალე გახადონ. ჩნდება საშიშროება: იაპონური კომპანიებიც არ გახდნენ იძულებული, მოკლევადიანი ინტერესებით იმოქმედონ, როგორც ამას დასავლეთის კომპანიები აკეთებენ, და არ დაკარგონ ნდობაზე დაფუძნებული მრავალწლიანი ურთიერთობების უპირატესობა.

სანარმოთა
ზედამხედველობა
ბანკების მიერ

სამრეწველო
პროდუქციის
ოპტიმიზაცია...

შეფასება

იაპონიის „ჯგუფზე დაფუძნებულმა“ კოორდინირებულმა კაპიტალიზმმა ომისშემდგომ პერიოდში შესანიშნავად გამოავლინა მისი სამრეწველო სექტორის ძლიერი მხარეები. ამ მოდელის დახმარებით მოხერხდა სერიული წარმოების პრობებში სტანდარტული სამრეწველო პროდუქციის თანდათანობით გაუმჯობესება და სრულყოფა. ამასთანავე, შესაძლებელი გახდა, რომ ეს პროდუქცია უმაღლესი ხარისხის ყოფილიყო, ხოლო მწარმოებლობა გამუდმებით იზრდებოდა და პროდუქცია მსოფლიო ბაზარზე სალდებოდა. საკრედიტო დაფინანსება და საბანკო ზედამხედველობა ხელს უწყობდა ისეთ სტრატეგიას, რომელიც ხანგრძლივ პერსპექტივაზე იყო ორიენტირებული. საწარმოთა წარმატებული ჯგუფები ამ სტრატეგიის განსახორციელებლად სათანადო რესურსებს პოულობდნენ. შრომისმოყვარე მუშაკები აღნიშნულ სტრატეგიას ცხოვრებაშიც მისდევდნენ. ამგვარ მუშაკებს განათლების სისტემა მრავლად უშვებდა.

...მაგრამ ასევე
სოციალური და
პოლიტიკური
პრობლემები

მიუხედავად იმისა, რომ ეს მექანიზმი წარმოშობდა გარკვეულ სოციალურ და პოლიტიკურ პრობლემებს, როგორებიცაა, მაგალითად, მსხვილ და წვრილ საწარმოებს შორის დაპირისპირება, პიროვნული განვითარების შესაძლებლობათა დეფიციტი, კორუფციისადმი ერთგვარი კეთილგანწყობის შექმნა, – ზოგადად მოქალაქეთა უმრავლესობა საერთო ეკონომიკური აღმავლობით მოგებული დარჩა.

იაპონური
მოდელის
მომავალი?

ინტერნაციონალიზაციისა და ტექნიკურ-ორგანიზაციული პროგრესის დროს ამ სისტემამ თავისი შესაძლებლობების ზღვარს მიაღწია. სოციალური თანასწორობა ვერ დამყარდა, რაც სერიოზულ გავლენას ახდენს ხელისუფლებაზე და საბაზრო რეფორმატორის, კოიძუმის, მთავრობიდან წასვლის შემდეგ მთავრობის არასტაბილურობის მთავარი მიზეზია.

მკვლევრები გარკვეულ ეტაპზე სვამდნენ საკითხს იმის შესახებ, რომ იაპონიის ეკონომიკა არაკოორდინირებულ ანგლო-ამერიკულ მოდელს მიუახლოვდა (Dore 2000, Pascha 2004, Streeck/Yamamura 2003). თუმცა, როგორც ჩანს, იაპონია არ დაადგება არაკოორდინირებული კაპიტალიზმის გზას. ამაზე მიუთითებს, უპირველეს ყოვლისა, კორპორაციული მმართველობის ტენდენციები. ჯერჯერობით არ ხდება კაპიტალის ბაზარზე ორიენტაციისა და შრომის ბაზარზე საკადრო კაპიტალის მიბმის შეხამება. არც მმართველობით სტრუქტურებს მიჰქცევია დიდი ყურადღება, რაც ასე დამახასიათებელია არაკოორდინირებული მოდელებისთვის; სხვადასხვა ფორმაში უფრო ხშირად გვხვდება შერეული ფორმები, მაგალითად, უფრო ღია გახდა საკადრო პოლიტიკა, ოღონდ შემორჩენილია ტრადიციული ომის-შემდგომი მოდელის დანარჩენი ელემენტები (Aoki/Jackson/Miyajima 2007).

ახალი არანინაალმდეგობრივი და ერთიანი სისტემა ჯერჯერობით არ ჩანს.

იაპონია		
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2008 წ.	27.800 €	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე მსყიდველობითი უნარის სტანდარტების (PPS) მიხედვით; 1 PPS შეესაბამება 1 ევროს საშუალო მსყიდველობით უნარს (წყარო: Eurostat)
საშუალო ეკონომიკური ზრდა 1990–2007 წწ.	1,0 %	ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური ეკონომიკური ზრდა სტაბილური ფასების პირობებში (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 195)
სახელმწიფო ვალი 2008 წ.	173,1 %	სახელმწიფო ვალი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Bundesministerium für Finanzen, Monatsbericht 12/2009, გვ. 99)
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი	3,2 %	საქონლის ექსპორტი-იმპორტის ბალანსის საღ-დო პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: International Monetary Fund: World Economic Outlook 10/2009, გვ. 187)
დასაქმების დონე 2008 წ.	70,7 % (59,7 %)	15-დან 64 წლამდე დასაქმებულთა (დასაქმებულ ქალთა) ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
უმუშევრობის დონე 2008 წ.	4,0 %	უმუშევართა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
შემოსავლების უთანაბრობა, გამოხატული ჯინის კოეფიციენტით	24,9 %	შემოსავლების არათანაბარი განაწილების მაჩვენებელი; 100%=მაქსიმალური არათანაბრობა (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 195)
ქალთა შემოსავლების დონე მამაკაცთა შემოსავლების დონესთან შედარებით	45 %	ქალთა შემოსავლები პროცენტულად მამაკაცთა შემოსავლებთან შედარებით (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 186)
სიღარიბის ინდექსი 2009 წ.	11,6 %	სიღარიბის ინდექსი სხვადასხვა ინდიკატორის (სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, წიგნიერების დონე, ჯანდაცვის სისტემის ხელმისაწვდომობა და ა. შ.) მიხედვით დგინდება; 0=მინიმალური სიღარიბე, 100=მაქსიმალური სიღარიბე (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 180)
პროფესიულ კავშირებში გაერთიანების ხვედრითი წილი 2007 წ.	18,3 %	პროფკავშირებში გაერთიანებული შრომისუნარიანი მოსახლეობის პროცენტული რაოდენობა (წყარო: OECD)

6.5. შვედეთი

ავტორი: ერიკ გურგსდისი

სრული დასაქმება
„შრომის
ანაზღაურების
სოლიდარული
პოლიტიკით“

რენ-მეიდნერის მოდელი

შვედური ეკონომიკური პოლიტიკა ეგრეთ წოდებულ რენ-მეიდნერის მოდელს ეყრდნობა. ეს სახელი მას პროფკავშირების ორი ეკონომისტის პატივსაცემად მიენიჭა. ესენი იყვნენ გესტი რენი და რუდოლფ მეიდნერი. ამ ექსპერტებმა 1951 წელს შეიმუშავეს ზოგადი ეკონომიკური მოდელი, რომელიც ერთმანეთს უხამებს სრულ დასაქმებასა და „შრომის ანაზღაურების სოლიდარულ პოლიტიკას“ და არ იწვევს ინფლაციურ პროცესებს.

მოდელის ძირითადი დებულებები შემდეგია: სრულ სტაბილურ დასაქმებას ვერ მივაღწევთ, თუნდაც მთელი ეკონომიკის მასშტაბით დიდი მოთხოვნილება იყოს მუშახელზე, და არა აქვს მნიშვნელობა, ეს გარემოება გლობალური ეკონომიკის განვითარებითაა გამოწვეული თუ ეროვნული ეკონომიკის სტიმულირების პროგრამებით. ვინაიდან ეკონომიკის ცალკეული დარგები არათანაბრად იზრდება, საზოგადოებრივი მოთხოვნის მუდმივად მაღალი დონე მალე გამოიწვევს „ვინრო“ ადგილების წარმოქმნას. ის სექტორები, რომლებიც სამუშაო ძალის ნაკლებობას განიცდიან, ეცდებიან, მუშახელი სხვა დარგებიდან გადაიბირონ. სრული დასაქმების პირობებში ეს მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, თუკი მუშახელს შესთავაზებენ უფრო დიდ ხელფასს, ვიდრე იღებს. ეს კი ამ სექტორებში წარმოებული პროდუქციის ფასის გაზრდას იწვევს. ამის შედეგად მსყიდველობითი უნარის კომპენსირებისათვის ხელფასები სხვა სექტორებშიც იზრდება, რაც განაპირობებს ფასების მატებას და ინფლაციას ეროვნულ ეკონომიკაში.

შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკა

დამატებით სირთულეს ქმნიდა ეგრეთ წოდებული შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკა, რომელიც შვედეთის პროფკავშირებმა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ შემოიღეს. ამ პოლიტიკას ორი მიზანი ჰქონდა. ერთი მხრივ, იგი ცდილობდა განეხორციელებინა პრინციპი „თანაბარი ანაზღაურება თანაბარი შრომისთვის“, რაც შრომის საშუალო მწარმოებლობას ეფუძნებოდა. მეორე მხრივ, ის მოითხოვდა ხელფასებს შორის სხვაობის შემცირებას სხვადასხვა სახეობის საქმიანობისას. ამ მიზნის მიღწევის პირობა იყო ხელფასის სიდიდის დადგენისას უპირატესად ცენტრალიზებული შეთანხმებები.

რენ-მეიდნერის
მოდელის
დადებითი და
უარყოფითი
მხარეები

იმისათვის, რომ „შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკის“ შედეგები ინფლაციამ არ გაანადგუროს, რენ-მეიდნერის მოდელი აწესებს მკაცრ სახელმწიფო ფინანსურ პოლიტიკას, რომელიც ზღუდავს საყოველთაო მოთხოვნილებებს ბიუჯეტის პროფიციტის მეშვეობით.

ეკონომიკური პოლიტიკის ამგვარი კონცეფცია დაბალი მწარმოებლობის სანარმოებს არასახარბიელო პირობებს უქმნის. ამას ორი მიზეზი აქვს: პირველი, როდესაც მოთხოვნა მხოლოდ ზომიერია, ისინი გასაღების პრობლემის წინაშე დგებიან, რაც მათი დაბალი დანახარჯებით და ფასების სტრუქტურით არის გამოწვეული; მეორე, „შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკა“ კიდევ უფრო ამწვავებს მათ რთულ მდგომარეობას ხარჯებთან და კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებით, რითაც ზრდის ხელფასებზე მოთხოვნას ყველა სექტორსა და ყველა კომპანიაში, საშუალო მწარმოებლობის კომპანიების მსგავსად.

მათგან განსხვავებით, ის სანარმოები, რომელთაც შრომის მწარმოებლობის მაღალ დონეს მიაღწიეს, ორმაგ უპირატესობას იღებენ. ჯერ ერთი, დანახარჯთა მოქნილი სტრუქტურა წარმოშობს ხელსაყრელ ფასებს და ამგვარად განაპირობებს მაღალ მოთხოვნას. მეორეც, სახელფასო სქემები შეგნებულადაა მორგებული საშუალო მწარმოებლობაზე, რითაც იქმნება გარკვეული არეალი მანევრირებისთვის, რაც მაღალპროდუქტიულობის შედეგია. ამ გზით ეს კომპანიები აღწევენ კაპიტალის ზრდას, რაც მაღალპროდუქტიული სამუშაო ადგილების შექმნისთვისაა საჭირო.

შემზლუდავი ფინანსური პოლიტიკისა და „შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკის“ ამგვარი შეხამებით წაგებული რჩებიან დაბალი მწარმოებლობის სანარმოები და ამ სანარმოთა მუშაკები. თუმცა ამ დროს წარმოქმნილი უმუშევრობა განიხილება არა როგორც სახელმწიფო პრობლემა, არამედ როგორც საკითხი, რომელიც სახელმწიფოსაგან მოქმედებას მოითხოვს. შესაბამისად, მუდმივი განვრცობისა და დახვეწის შედეგად ჩამოყალიბდა „შერჩევითი შრომის ბაზრის პოლიტიკა“. ისეთი ღონისძიებები, როგორებიცაა საგანმანათლებლო პროგრამების მასშტაბური სისტემა და ადგილიდან ადგილზე გადასვლისას ფინანსური მხარდაჭერა, მიმართული იყო უმუშევრებისკენ, აგრეთვე დამწყები მუშაკებისა და იმ ადამიანებისკენ, რომლებიც გარკვეული შესვენების შემდეგ კვლავ უბრუნდებოდნენ შრომის ბაზარს პროდუქტიული და მაღალანაზღაურებადი სამუშაოს პოვნის სურვილით.

მაშასადამე, რენ-მეიდნერის მოდელში შემზლუდავი ფისკალურ-საბიუჯეტო პოლიტიკა, „შრომის ანაზღაურების სოლიდარული პოლიტიკა“ და „შერჩევითი შრომის ბაზრის პოლიტიკა“ შვედეთის ეკონომიკის განუწყვეტელი განახლებისა და მუდმივი სტრუქტურული ადაპტაციისკენაა მიმართული. ეს მეთოდი მეტ-ნაკლებად, 1960-იანი წლებიდან შვედეთის ეკონომიკური ორიენტირის როლს ასრულებდა. მთლიანობაში, შვედური ეკონომიკური მოდელისთვის დამახასიათებელია „კონცეპტუალური ერთიანობა და პოლიტიკური მხარდაჭერა, რასაც მსგავსმა ქვეყნებმა ვერ მიაღწიეს“, როგორც აღნიშნა ფრიც ვ. შარპფმა 1987 წელს გერმანიის, დიდი ბრიტანეთის, ავსტრიისა და შვედეთის სოციალ-დემოკრატიული

დაბალი
მწარმოებლობის
სანარმოების
არასახარბიელო
მდგომარეობა

მაღალი
მწარმოებლობის
სანარმოთა
უპირატესობა

უმუშევრობა
სახელმწიფოსაგან
მოქმედებას
მოითხოვს

შვედურ მოდელზე
ორიენტირების
მაღალი დონე

ეკონომიკების შედარების საფუძველზე (შარპფი, 1987: 119). ამ დასკვნას ყავლი არც დღეს გასვლია. ამრიგად, შედეგთმა, რომლის შიგა ბაზარიც 10 მილიონ კაცზე ნაკლებს შეადგენს, გლობალიზაციით გამოწვეული აღმადალმა სვლების მიუხედავად, კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის წყალობით მოახერხა არა მხოლოდ შეენარჩუნებინა პოზიციები მსოფლიო ბაზარზე, არამედ უფრო მეტიც – გაეზარდა საქონლის ბრუნვა, ბოლო ხანებში კი მომსახურების სფეროც გაეფართოებინა: დღეისათვის ექსპორტი შიდა ეროვნული პროდუქტის ნახევარს შეადგენს.

დაფინანსების სისტემა და საკუთრების სტრუქტურა

შვედეთში საწარმოთა დაფინანსება სხვადასხვა ელემენტისგან შედგება. დაფინანსება, უპირველეს ყოვლისა, საფირმო ბანკების განსაკუთრებულ სისტემას ეყრდნობა. გარდა ამისა, შეიმჩნევა აქციათა ბაზრის მეშვეობით დაფინანსების ერთგვარი ელემენტები, მაგრამ აქ უნდა გავითვალისწინოთ შვედური საწარმოებისთვის დამახასიათებელი აქციების ჯვარედინი ფლობა. ამიტომაც საწარმოთა დაფინანსება უფრო მეტად ხანგრძლივ პერსპექტივაზეა ორიენტირებული. დაფინანსების შვედური სისტემა მოგვაგონებს „რაინის კაპიტალიზმის“ სისტემას, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში ახასიათებდა გერმანიას.

ტრენინგის სისტემა

შვედეთში ადრევე მიხვდნენ, რომ გლობალიზებულ მსოფლიო ეკონომიკაში კონკურენტული უპირატესობის უმნიშვნელოვანესი რესურსი განათლებაა. შვედი მოსწავლეები პროფესიულ განათლებას სკოლის ბოლო კლასებში ეუფლებიან. ამ გაკვეთილებს ნებაყოფლობით ესწრება თითქმის ყველა შეგირდი. ქვეყანაში უმაღლესი განათლების გვერდით სპეციალიზებული პროფესიული განათლების 14 ეროვნული პროგრამა არსებობს.

განათლების შვედური პოლიტიკის ძირეული პრინციპია განათლების უპერსპექტივო მიმართულებების შექლებისდაგვარად თავიდან აცილება. ამიტომ სპეციფიკურ პროფესიულ ტრენინგში გარკვეული პროპორციით ზოგადი განათლების ელემენტებია ჩართული, რის გამოც პროფესიული კვალიფიკაცია უმაღლეს სასწავლებლებში ჩაბარების უფლებას იძლევა. 2006 წელს იმ კურსდამთავრებულთა ხვედრითი წილი, რომელთაც უმაღლეს სასწავლებლებში ჩაბარების უფლება მიიღეს, 94,6% იყო.

გარდა ამისა, გათვალისწინებულია მრავალი სხვა შესაძლებლობა მთელი პროფესიული კარიერის განმავლობაში დამატებითი განათლების მისაღებად. საქმე ისაა, რომ, როგორც უკვე ითქვა, შვედური ეკონომიკური პოლიტიკისა და შრომითი მონყობის პოლიტიკის მიზანია არა უკვე განსაზღვრული, არსებული სამუშაო ადგილების დაცვა-შენარჩუნება, არამედ ადამიანთა მომზადება საერთაშორისო კონკურენტუნარიანებისთვის, რათა მათ ყველაზე მაღალი მწარმოებლობის სამუშაო ადგილები დაიკავონ. ამი-

კაპიტალის
ბაზარზე
დამოკიდებული არ
არის

საგანმანათლებლო
ჩიხების თავიდან
აცილება

ტომაც განათლების სისტემა ყველა მოქალაქეს აძლევს როგორც ზოგად, ისე სპეციალურ ცოდნას.

შრომითი ურთიერთობები

როდესაც ნათელი გახდა, რომ უახლოეს მომავალში ვერ მოხერხდება სოციალ-დემოკრატიების სამთავრობო პოზიციებიდან გადაყენება, დამსაქმებლებმა, 1938 წლის „სალტსიობადენის შეთანხმების“ თანახმად, პროფკავშირები მოლაპარაკებებში თანასწორუფლებიან პარტნიორებად აღიარეს.

შეთანხმების მიზანი იყო სახელმწიფოს მაქსიმალურად ჩამოშორება შრომის ბაზრის რეგულირების საკითხებისგან. ეს გამოდიოდა კიდევაც დაახლოებით მომდევნო 30 წლის განმავლობაში. შრომის ბაზარი მშვიდობიანად ვითარდებოდა, ხოლო შრომის ანაზღაურების საკითხი ცენტრალიზებულად კონტროლდებოდა სახელფასო შეთანხმებების მეშვეობით. შრომის ბაზრის შესახებ კანონმდებლობა პრაქტიკულად არ არსებობდა.

თანამშრომლობის პერიოდის (1970-იანი წლებიდან 1998 წლამდე) შემდეგ კონფრონტაციის ხანა დადგა. შრომის ანაზღაურების რაოდენობის თაობაზე მოლაპარაკებების არსებული ცენტრალიზებული სისტემა თანდათანობით დაინგრა. თუმცა შემდგომი სტაბილურობის აუცილებლობამ, რაც ევროკავშირში შესვლას უკავშირდებოდა, სახელფასო შეთანხმების მხარეები დაარწმუნა, რომ სახელფასო მოლაპარაკებებისთვის ახალი საფუძვლის ძიება იყო საჭირო. სოციალ-დემოკრატიული მთავრობის ინიციატივით 1998 წელს უმნიშვნელოვანესმა სამრეწველო პროფკავშირებმა და დამსაქმებლებმა ეგრეთ წოდებული სამრეწველო სატარიფო ხელშეკრულება დადეს.

მრეწველობის ხელშეკრულებას საფუძვლად უდევს სამი ძირითადი პრინციპი: პირველი, წესების ერთობლიობა, რომელიც ცდილობს შეამციროს პერიოდები, როდესაც ხელშეკრულება გაფორმებული არ არის და ამიტომ კონფლიქტებია მოსალოდნელი. ამ მიზნით შემდგომი ხელშეკრულების თაობაზე მოლაპარაკებები არსებული ხელშეკრულების ვადის ამონურვამდე უნდა დაიწყოს. მათში ჩართული არიან ოფიციალურად დანიშნული უპარტიო არბიტრები, რომლებიც ცდილობენ, მოლაპარაკებები იმგვარად წარიმართოს, რომ მიღებული ხელშეკრულება ევროკავშირის ნორმებს შეესაბამებოდეს. და ბოლოს, განახლდა წარმოდგენები იმის თაობაზე, რომ შრომის ანაზღაურების განმსაზღვრელია ექსპორტზე ორიენტირებული მაღალკონკურენტუნარიანი კერძო სექტორი. მრეწველობის ხელშეკრულების მნიშვნელოვანი ნაწილი მოგვიანებით სახელმწიფო სექტორმაც გადაიღო.

შვედეთში პროფკავშირებს ძალიან ძლიერი პოზიციები უკავიათ და მუ-

*პროფკავშირები
და დამსაქმებლები
თანაბარ
საწყისებზე*

*კონფლიქტის
თავიდან აცილება*

შაკთა 70%-ზე მეტს მოიცავენ. ამიტომაც ბუნებრივია, რომ მუშაკები სანარმოთა მართვაში პროფკავშირების მეშვეობით მონაწილეობენ. გერმანიისთვის დამახასიათებელი თვითმყოფადი სამრეწველო საბჭოების მსგავსი სტრუქტურები შვედეთში არ არსებობს.

სანარმოს მართვაში მონაწილეობა – შვედეთი გერმანიისაგან ამითაც განსხვავდება – დიდი ხნის განმავლობაში კანონმდებლობით არ ყოფილა განმტკიცებული. შვედეთში ალბუელი კურსის შესაბამისად, პროფკავშირებს მიენიჭათ უფლება, ყველა გადამწყვეტ საკითხზე გამართულ მოლაპარაკებებში მიეღოთ მონაწილეობა. მართვაში მონაწილეობასთან დაკავშირებული კონფლიქტის შემთხვევაში მუშაკებს გაფიცვის უფლება აქვთ, მაშინაც კი, როდესაც სახელფასო შეთანხმება ჯერ კიდევ ძალაშია.

სანარმოთა შორის ურთიერთობები

შვედეთის არა მხოლოდ პროფკავშირებისთვის, არამედ დამსაქმებელთა კავშირებისთვისაც მაღალი ორგანიზებულობაა დამახასიათებელი. მოლაპარაკების ორივე მხარეს ძლიერი პოზიციები ეკავა, რამაც განაპირობა დამსაქმებელთა და პროფკავშირულ ორგანიზაციათა ზემოხსენებული შეთანხმების წარმატება. გარდა ამისა, შვედეთისათვის ტიპურია კაპიტალისა და სანარმოების შეზრდა. და ბოლოს, საბაზრო ურთიერთობათა გვერდით სანარმოები იყენებენ მრავალფეროვან და სხვადასხვაგვარ საინფორმაციო ქსელებსაც, როგორც საკუთარი კაპიტალის მისაწოდებლად, ისე ფირმებს შორის თანამშრომლობისა და ტექნოლოგიების გაცვლისათვის.

შეფასება

ამ წიგნში განხილული ქვეყნებიდან შვედეთი ყველაზე ახლოსაა კოორდინირებული საბაზრო ეკონომიკის იდეალურ მოდელთან. შვედეთის ეკონომიკისთვის დამახასიათებელია დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა მჭიდრო თანამშრომლობა ხელფასების ფორმირებისას; პროფესიული განათლების უზრუნველყოფაში შრომის ბაზრის ორივე სუბიექტი მონაწილეობს; კორპორაციულ დაფინანსებაში მონაწილეობენ საფირმო ბანკები, სანარმოთა აქციონერები და ბიზნესის საინფორმაციო ქსელები, რომლებიც კომპანიის კაპიტალს უზრუნველყოფენ. ეს საინფორმაციო ქსელები აგრეთვე გამოიყენება ტექნოლოგიათა გაცვლის და კომპანიათა თანამშრომლობის მიზნებისთვის.

შვედეთი გამოირჩევა თავისი კოორდინირებული ეკონომიკის სისტემით და მტკიცე კეთილდღეობით, რომლებიც მას საშუალებას აძლევს, ერთმანეთს შეუთავსოს ეკონომიკური ზრდა, კეთილდღეობის სამართლიანი განაწილება და უმუშევრობის დაბალი დონე. ამიტომ, აშშ-თან, დიდ ბრიტანეთთან, გერმანიასთან და იაპონიასთან შედარებით, იგი ყველაზე უკეთ უპასუხებს სოციალური დემოკრატიის მოთხოვნებს.

სანარმოთა
მჭიდრო
ურთიერთკავშირი

ახლოსაა
კოორდინირებული
საბაზრო
ეკონომიკის
იდეალურ
მოდელთან

შვედეთი

მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2008 წ.	30.100 €	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე მსყიდველობითი უნარის სტანდარტების (PPS) მიხედვით; 1 PPS შეესაბამება 1 ევროს საშუალო მსყიდველობით უნარს (წყარო: Eurostat)
საშუალო ეკონომიკური ზრდა 1990–2007 წწ.	2,3 %	ერთ სულ მოსახლეზე საშუალო წლიური ეკონომიკური ზრდა სტაბილური ფასების პირობებში (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 195)
სახელმწიფო ვალი 2008 წ.	38,0 %	სახელმწიფო ვალი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Bundesministerium für Finanzen, Monatsbericht 12/2009, გვ. 99)
მიმდინარე ანგარიშების ბალანსი	7,8 %	საქონლის ექსპორტ-იმპორტის ბალანსის საღი პროცენტობით მშპ-ის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: International Monetary Fund: World Economic Outlook 10/2009, გვ. 187)
დასაქმების დონე 2008 წ.	74,3 % (71,8 %)	15-დან 64 წლამდე დასაქმებულთა (დასაქმებულ ქალთა) ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
უმუშევრობის დონე 2008 წ.	6,2 %	უმუშევართა ხვედრითი წილი შრომისუნარიანი მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან (წყარო: Eurostat)
შემოსავლების უთანაბრობა, გამოსატული ჯინის კოეფიციენტით	25 %	შემოსავლების არათანაბარი განაწილების მაჩვენებელი; 100%=მაქსიმალური არათანაბრობა (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 195)
ქალთა შემოსავლების დონე მამაკაცთა შემოსავლების დონესთან შედარებით	67 %	ქალთა შემოსავლები პროცენტულად მამაკაცთა შემოსავლებთან შედარებით (წყარო: Human Development Index 2009, გვ. 186)
სიღარიბის ინდექსი 2009 წ.	6,0 %	სიღარიბის ინდექსი სხვადასხვა ინდიკატორის (სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, წიგნიერების დონე, ჯანდაცვის სისტემის ხელმისაწვდომობა და ა. შ.) მიხედვით დგინდება; 0=მინიმალური სიღარიბე, 100=მაქსიმალური სიღარიბე (წყარო: Human Development Report 2009, გვ. 180)
პროფესიულ კავშირებში გაერთიანების ხვედრითი წილი 2007 წ.	70,8 %	პროფკავშირებში გაერთიანებული შრომისუნარიანი მოსახლეობის პროცენტული რაოდენობა (წყარო: OECD)

7. ეკონომიკური პოლიტიკა: პრაქტიკული მაგალითები

სოციალურ ფსიქოლოგ კურტ ლევის მიაწერენ გამოთქმას: „არაფერია ისე პრაქტიკული (ხელსაყრელობის თვალსაზრისით), როგორც კარგი თეორია“. მომდევნო თავებში წარმოდგენილი თეორიების ეკონომიკური და სოციალური დემოკრატიის საკითხებთან პრაქტიკული კავშირის დემონსტრირების მიზნით ამ თავში ხშირად გამოვიყენებთ პრაქტიკულ მაგალითებს.

ამ, დასკვნით თავში მოყვანილია პრაქტიკული მაგალითები პოლიტიკის რამდენიმე სადავო სფეროდან. ისინი ნათლად გვიჩვენებენ, როგორ აისახება ეკონომიკური პოლიტიკის აქტუალურ პროექტებში სოციალური დემოკრატიის ძირითადი ღირებულებანი და როგორ ხორციელდება ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპები.

მოცემულ სერიაში არ არსებობს შრომის ბაზრის პოლიტიკისადმი მიძღვნილი ცალკე ტომი, რადგან ეს საკითხი სოციალური დემოკრატიის პოლიტიკის საკვანძო ელემენტია და ყველა ტომში ფიგურირებს. სოციალური დემოკრატიის ეს უმნიშვნელოვანესი თემა ნათელ ზოლად გასდევს სერიის ყველა ტომს. უეჭველია, ამ ნიგნშიც, რომელიც „ეკონომიკისა და სოციალური დემოკრატიის“ თემას ეძღვნება, შრომის ბაზრის პოლიტიკას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. ჩვენ შევეცადეთ, მისთვის სათანადო პატივი მიგვეგო, რისთვისაც ნიგნში ჩაერთეთ ორი პრაქტიკული მაგალითი – „ღირსეული შრომა“ და „მინიმალური ხელფასი“.

სერიაში მეტად განსხვავებული ავტორების სტატიებია თავმოყრილი. ამ ნაშრომებში სხვადასხვა თვალსაზრისია წარმოდგენილი. მუდმივად ცვლად პირობებში მაგალითები ვერ მოგვცემს დამაჯერებელ პასუხებს, თუმცა ისინი იძებნს გვიკარნახებენ და მკითხველს ფიქრისთვის განაწყობენ.

ამ თავში აღწერილი პრაქტიკული მაგალითები შემდეგ საკითხებს ეხება:

- ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა: როგორ შეიძლება, სახელმწიფოს დახმარებით შეიქმნას მონინავე ბაზრები, რომლებიც ხელს შეუწყობს სიახლეებს, ეკონომიკურ ზრდას და სრულ დასაქმებას;
- საბიუჯეტო პოლიტიკისადმი მიძღვნილ ნაწილში ნაჩვენებია, სახელმწიფოსათვის რა პირობებშია მიზანშეწონილი საინვესტიციო პოლიტიკის კრედიტით დაფინანსება;
- პრივატიზაცია: მისი უპირატესობები; როგორ შეიძლება მისი ორგანიზება პოლიტიკური თვალსაზრისით და როდის ჯობს პრივატიზაციის სულაც თავიდან აცილება;
- ღირსეული შრომა და ერთობლივი მართვა: ეს ურთიერთდაკავშირებული სფეროებია და სოციალური დემოკრატიისათვის საკვანძო მნიშვნელობის საკითხებს მიეკუთვნება;
- მინიმალური ხელფასი: ის საჭიროა დაბალანაზღაურებადი დასაქმების შეზღუდვისთვის, იმავდროულად, გენდერულ საკითხებზე რეაგირებისთვის.

7.1. ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა: ზრდის პოლიტიკა მდგრადი მომავლისთვის¹²

ავტორები: პეტერ ფრანცი, ფლორიან მაიერი და შტეფან ტიდოვი

ეკოლოგია 21-ე საუკუნის ეკონომიკის წამყვანი ძალა ხდება. ბოლო წლებში ენერჯისა და ნედლეულზე მოთხოვნილება სწრაფად გაიზარდა და, უეჭველია, კიდევ უფრო გაიზრდება. დედამიწის მოსახლეობა შემდგომ ორმოც წელიწადში გამრავლდება – ამჟამად არსებული ექვსი მილიარდიდან დაახლოებით ცხრა მილიარდამდე. იმ ადამიანთა რიცხვი, რომლებიც განვითარებულ ქვეყნებში ცხოვრობენ, ამ ხნის განმავლობაში გასამმაგდება და ოთხ მილიარდს მიაღწევს. შესაბამისად, კოლოსალურად მოიმატებს სამრეწველო წარმოების სამომხმარებლო საქონელზე მოთხოვნილება. შეფასებათა თანახმად, მხოლოდ ბრაზილიაში, რუსეთში, ინდოეთსა და ჩინეთში უახლოეს სამ წელიწადში გაორმაგდება საშუალო კლასი, რომელსაც დიდი მსყიდველობითი უნარი აქვს და მოხმარებაზეა ორიენტირებული. მაგრამ ჩვენი პლანეტის რესურსები შეზღუდულია, ისევე, როგორც მიწები, რომლებიც ასე საჭიროა მშენებლობისა და სოფლის მეურნეობისთვის. ჰაერი და წყალი ფასეული რესურსებია. ენერჯის მარაგიც უსაზღვრო როდია. ყოველ შემთხვევაში, ეს ითქმის ტრადიციულ ენერჯომატარებლებზე, რომლებიც დღეს ენერჯის უდიდეს ნაწილს იძლევა.

მოკლედ რომ ვთქვათ, ეკონომიკური და ეკოლოგიური გამოწვევები უფრო და უფრო მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს. დიდი ხანია წავიდა ის დრო, როდესაც შესაძლებელი იყო გარემოს და ეკონომიკის ანტაგონიზმზე მსჯელობა.

ის, რასაც ეკოლოგია ადგენს, სულ უფრო ხშირად ხდება ეკონომიკური აუცილებლობა, ამასთანავე, არა მხოლოდ მთელი ეკონომიკის მასშტაბით, არამედ ყოველი მწარმისთვისაც. მაგალითად, მსოფლიო ბანკის ყოფილი მთავარი ეკონომისტი, სერ ნიკოლას სტერნი, ფიქრობს, რომ მოუთოკავ გლობალურ დათბობასთან დაკავშირებული ეკონომიკური დანაკარგები მსოფლიოს მთლიანი შიდა პროდუქტის 20%-ს მიაღწევს.

ეკონომიკისა და ეკოლოგიის ურთიერთკავშირის ეს ცვლილებები უშუალოდ აისახება პოლიტიკაზე. რამდენადმე გამარტივებულად ასე შეიძლება ითქვას: ეკოლოგიური პოლიტიკა სულ უფრო მეტად გადადის ეკონომიკურ პოლიტიკაში. ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის სტრატეგია ითვალისწინებს ამ ტენდენციას და აღიარებს, რომ ენერჯეტიკისა და რესურსების საკითხი ეკონომიკის ეკოლოგიური პოლიტიკისა და სოციალური პირობების საკვანძო საკითხად გადაიქცა არა მხოლოდ ეროვნულ, არამედ მსოფლიო დონეზედაც.

¹² ეკოლოგიისა და ეკონომიკის ურთიერთკავშირის თაობაზე დამატებითი ინფორმაცია იხილეთ მწვანე ეკონომიკის შესახებ 2009 წლის მოხსენებაში. მოხსენება შემუშავებულია გერმანიის გარემოს დაცვის სამინისტროს და გარემოს დაცვის ფედერალური სააგენტოს მიერ: www.umweltwirtschaftsbericht.de

➤ **მდგრადი განვითარების პოლიტიკა ინოვაციების, ზრდისა და დასაქმების პროგრამის შემადგენელი ნაწილი ხდება**

ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა მდგრადი განვითარებისკენ მიმართულ ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მოდერნიზაციის სტრატეგიას ეკონომიკურ-ეკოლოგიური სპეციალიზაციის სტრატეგიასთან აკავშირებს, რაც მეტი მდგრადობის მიზნით კეთდება. ეს არის არა იდეოლოგიური პასუხი ჩვენი ეპოქის გამოწვევებზე, არამედ პრაგმატული და მიზანზე ორიენტირებული გზის განსაზღვრა.

არსებითად საუბარია ორ რამეზე. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის ჩვენი ეკონომიკის რეორგანიზაცია მდგრადი განვითარების მიზნების შესაბამისად. იგი გულისხმობს მწარმოებლურ სტრუქტურებს, რომლებიც ენერგოეფექტიანობასა და რესურსთა ეკონომიურ გამოყენებასთანაა დაკავშირებული. რეორგანიზაცია გულისხმობს არა მხოლოდ ეფექტიან გამოყენებას, არამედ განახლებად რესურსებზე გადასვლასაც. დღეს შეიძლება ვანარმოთ არა მხოლოდ სანავი, არამედ პლასტმასა და სხვა ნედლეული როგორც ნავთობისგან, ისე ბიომასისგან. რა თქმა უნდა, საუბარია იმაზედაც, რომ უმჯობესია გამოვიყენოთ განახლებადი ენერჯის წყაროები, ანუ მზე, ქარი, წყალი, მინის სითბო და ბიომასა, სრულად ვისარგებლოთ მათი პოტენციალით. ამგვარი პოლიტიკა, გრძელვადიანი პერსპექტივის თვალსაზრისით, უალტერნატივოა. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება დავაღწიოთ თავი შეზღუდული რესურსების სტრუქტურულ დილემას და ზრდად მოთხოვნილებას, ამავე დროს, ზრდასა და რესურსების მოხმარებას შორის არსებული კავშირი გავწყვიტოთ. თუმცა ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის მიზანი მხოლოდ ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მიღწევა არ არის. იგი იმავდროულად ცდილობს, მასთან დაკავშირებული ნებისმიერი შესაძლებლობა ოპტიმალურად იქნეს გამოყენებული. დღევანდელ პირობებში, როდესაც მთელ მსოფლიოში ენერჯია ყოველდღიურად ძვირდება, ხოლო რესურსები მცირდება, მწვანე ტექნოლოგიებში გიგანტური პოტენციალი იმალება და ისინი მომავლის მოწინავე ბაზრად იქცევიან. ეფექტიანობისა და ეკოლოგიურობის გაზრდაზე ორიენტირებული ტექნოლოგიები თანდათან საკვანძო ტექნოლოგიებად გარდაიქმნება.

მართვის ექსპერტთა შეფასებების თანახმად, ეკოლოგიურ ტექნოლოგიათა ბაზრების მსოფლიო მოცულობა უკვე დღეს დაახლოებით 1 ტრილიონ ევროს შეადგენს. პროგნოზების მიხედვით, 2020 წლამდე მათი მოცულობა ორჯერ და მეტადაც კი გაიზრდება და 2 ტრილიონ ევროს გადააჭარბებს. გერმანია ამჟამად მსოფლიოში ეკოლოგიური საქონლის ექსპორტის მიხედვით პირველ ადგილზეა და მსოფლიო ბაზარზე ბევრი თანამედროვე ტექნოლოგიის გამოშვებითაც ლიდერობს. ეს არის მეტად მოგებიანი და ხელშემწყობი მდგომარეობა, რათა ქვეყანამ მომავალშიც ნახოს საკმაო სარგებელი მწვანე ბაზრებიდან იმ პირობით, თუ მოახერხებს, შეინარჩუნოს ტექნოლოგიური ლიდერის პოზიცია. ეს უკანასკნელი, როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული გარემოს დაცვის ამბიციურ პოლიტიკაზე, რომელიც სტიმულს აძლევს

მოდერნიზაციას და მაღალ მოთხოვნებს უყენებს წარმოების პროცესებსა და პროდუქციას.

ამრიგად, ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკა ამ ორი განზომილების ურთიერთქმედების გაძლიერებისკენ ისწრაფვის. საამისოდ კი აუცილებელია სახელმწიფოს მონაწილეობა, რომელიც დაისახავს ამბიციურ მიზნებს, შექმნის საჭირო ჩარჩო პირობებს და მართებულ გეზს უჩვენებს, ხოლო იქ, სადაც ეს აუცილებელია, თვითონვე გახდება გზის გამკვალავი. მართალია, ბაზარი სულ უფრო მზარდად უპასუხებს ცვალებად რეალობებს, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში მისი ტემპი მაინც დაბალია. მან ჯერჯერობით ვერ შეძლო, დამაკმაყოფილებლად გაეთვალისწინებინა როგორც გამონეგევი, ისე შესაძლებლობები. ხოლო თუკი კლიმატის ცვლილებებთან დაკავშირებით მეცნიერთა დასკვნებს ვენდობით, მაშინ მხოლოდ რამდენიმე წელი დაგვრჩენია კურსის შესაცვლელად, რაც ასე აუცილებელია. მართლაც არ არის იმდენი დრო, რომ იგი რეგულაციებისა და ზოგადი პრინციპების თაობაზე უშედეგო დებატებისთვის დავხარჯოთ. ახლა საჭიროა სხვადასხვა პოლიტიკური ინსტრუმენტისა და მიდგომის პრაგმატული ნახავი და ეკოლოგიური და ინოვაციური პოლიტიკის გონივრული შეხამება, რამაც უნდა დაძლიოს სახელმწიფოს და ბაზრის სისუსტეები. ამიტომაც სახელმწიფომ ნაირგვარი პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტრუმენტები უნდა გამოიყენოს და მათი ეფექტიანი შეხამებით ხელი უნდა შეუწყოს სიახლეების დანერგვას, ეკოლოგიურად ეფექტიანი ტექნოლოგიების გამოყენებას, ეკონომიკისა და საზოგადოების ენერგო- და რესურსეფექტიან რეორგანიზაციას, იმავდროულად, უნდა ნაახალისოს ზრდა და დასაქმება.

➤ **ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის პრინციპები**

ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის კონცეფციისთვის დამახასიათებელია სხვადასხვა ასპექტის შეხამება.

1. აუცილებელია მოთხოვნისა და მიწოდების ინსტრუმენტების გონივრული შერწყმა. მოთხოვნისა და მიწოდების პოლიტიკას იმგვარად წარმოადგენენ, თითქოს ისინი ერთმანეთთან სრულიად შეუთავსებელი არიან. თუმცა უახლესი გამოკვლევები ადასტურებს, რომ მხოლოდ ჩარჩო პირობათა სათანადო შეხამება, რომელიც მხარს უჭერს მიწოდებას და თან სტიმულს აძლევს მოთხოვნას, ქმნის ოპტიმალურ წინაპირობას ინოვაციური ტექნოლოგიების დარგში გარღვევის განსახორციელებლად და განაპირობებს ბაზარზე მათ გადასვლას. მაგრამ ეს შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი პოლიტიკა ითვალისწინებს როგორც მიწოდების, ისე მოთხოვნის მხარეს.
2. წინასწარგანსაზღვრული ჩარჩო პირობები ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ამბიციური მიზნების დასახვა. საწარმოებმა თავიდანვე უნდა იცოდნენ, რა მოელით. ამიტომაც პოლიტიკა თავისუფლად ვერ იმოქმედებს. იმავდროულად, ხვალინდელ დღეში დარწმუნებულობის განცდამ არ უნდა გამოიწვიოს საწარმთა თვითკმაყოფილება და მიღწევებით დამშვიდება. ისინი მუდამ მზად უნდა იყვნენ მომავლის გამოწვევების მისაღებად. კონკურენცია არ თვლემს. აზიის სწრაფად განვითარებადი ქვეყნები ბაზ-

რებზე გასვლას ცდილობენ. დროული და ლოგიკური ფორმულირება არის ამბიციური მიზნების პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ელემენტი, სადაც კომბინირებულია დინამიკა და წინასწარგანჭვრეტა. არსებობს სხვა შესაძლებლობა – „ჩემპიონებზე სწორება“, ე. ი. ისეთი მიდგომა, როცა ეტალონად იღებენ ტექნიკის მონივრულ მიღწევებს. ამრიგად, საწარმოებს მხოლოდ ისეთი მოთხოვნები წაეყენებათ, რომელთა შესრულებაც ძალუძთ, ოღონდაც ეს მოთხოვნები გამუდმებით იცვლება და ახლდება.

3. ფასებმა უნდა „ილაპარაკონ“ სიმართლე, მაგრამ კონკურენტუნარიანობისთვის ზიანის მიყენების გარეშე. ფასები რესურსის დეფიციტურობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია და მათ უკვე აღარ შეუძლიათ ეკოლოგიური სინამდვილის იგნორირება. საგარეო დანახარჯების გლობალიზაცია და ქმედუნარიანი ბაზრები ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის საკვანძო ელემენტების როლს ასრულებენ. პრაქტიკულად ჯერ კიდევ ძნელია ფასში „ჭეშმარიტი დანახარჯების“ გათვალისწინება, მათ შორის, იმიტომ, რომ არ იცავენ კონკურენციის საერთაშორისო პირობებს, ამავე დროს, იმის გამო, რომ რთულია იმ დანახარჯების გამოთვლა, რომლებიც მომავალში წარმოიქმნება.

4. კვლევები არ უნდა იყოს მხოლოდ კონკრეტულ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული; იმავდროულად, ისინი მიზანმიმართულად უნდა უწყობდნენ ხელს პროგრესს და ორიენტირების საშუალებას უნდა იძლეოდნენ. დღეს ძნელია იმის თქმა, რა ტექნოლოგიური გადანაცვლებები დაწინაურდება მომავალში. ამიტომ პოლიტიკა სხვადასხვა ტექნოლოგიისათვის ღია უნდა იყოს და ყველაფერი ერთ ფოსონზე არ უნდა დაიდოს. შესაბამისად, „ტექნოლოგიის ფორსირების“ პოლიტიკა ამბიციურ მიზნებს ისახავს, მაგრამ ტექნოლოგიური გადანაცვლების სტრატეგიებს არ უზრუნველყოფს. მეორე მხრივ, არის ისეთი კონკრეტული ტექნოლოგიები, რომელთა დამოუკიდებლად შემუშავება ბაზარს არ შეუძლია, არადა მათ პრობლემათა ეფექტიანი გადანაცვლების პოტენციალი აქვთ. სახელმწიფო პოლიტიკამ, რომელიც სამეცნიერო კვლევების მხარდაჭერისა და ტექნოლოგიების განვითარებისკენაა მიმართული, უნდა გაითვალისწინოს ისინი, მან აგრეთვე მხარი უნდა დაუჭიროს სიმბოლური მნიშვნელობის მქონე ექსპერიმენტული საპილოტე და სადემონსტრაციო პროექტების განხორციელებას.

5. ჰორიზონტალურმა გადანაცვლებებმა და დარგობრივმა პოლიტიკამ ერთმანეთი უნდა შეავსონ. საჭიროა ისეთი ჩარჩო პირობების შექმნა, რომლებიც მთელ ეკონომიკას ინოვაციურ ეკოლოგიურ კურსზე გადაიყვანს. ეს არის არა მხოლოდ ეკოლოგიური პოლიტიკის სფეროს რეგულირების, არამედ კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისა და საგადასახადო და ეკონომიკური ნორმების დაწესების საკითხიც. გარდა ამისა, საამისოდ აუცილებელია მძლავრი, თანამედროვე ეკოლოგიური ინფრასტრუქტურა და კვალიფიციური სამუშაო ძალა. ჰორიზონტალურ განზომილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს. თუმცა ყოველთვის გამოჩნდება სფეროები, სადაც გარკვეულ დარგებში დამატებით სტრუქტურული ცვლილებების გაძლიერება იქნება საჭირო. საუბარი ეხება მრეწველობის საკვანძო ტექნოლოგიებისა

და დარგების მიზანმიმართულ მხარდაჭერას, რადგან ძლიერი, გაქვავებული საბაზრო სტრუქტურების სხვაგვარად დამსხვრევა წარმოუდგენელია; ტექნოლოგიური ნახტომების გამოწვევა მხოლოდ ჩარჩო პირობების შეცვლით შეუძლებელია, საერთაშორისო კონკურენციაში კი განსაკუთრებულ როლს სწორედ გრძელვადიანი, სტრატეგიული ინტერესები ასრულებს.

ინდუსტრიული საზოგადოების რესურსებზე ორიენტირებული რესტრუქტურისაზიისთვის მხოლოდ სიახლის მძიებელი მენარმეები და გზის გამკვალავი სახელმწიფო საკმარისი არ არის. გარდა ამისა, აუცილებელია მუშაკები, რომლებსაც ღირსეული სამუშაო აქვთ და რომლებიც მას „კარგად ასრულებენ“, აგრეთვე აქტიური მომხმარებლები, რომლებიც თავიანთი მოთხოვნით მნიშვნელოვან იმპულსს ქმნიან მოდერნიზაციისთვის „ქვევიდან ზემოთ“. და ბოლოს, საჭიროა საყოველთაო „ახალი კურსი“, რათა ცვალებადი მსოფლიოს გამოწვევებს გაუმკლავდეთ და ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მოდერნიზაციის სტრატეგიის განხორციელება დაეწყოს.

პოლიტიკურ-ეკონომიკური ასპარეზი არსებითად შეიცვალა. ცხადია, რომ ეკონომიკა და ეკოლოგია ახლა ისეა გადახლართული, როგორც არასდროს. აღნიშნული იმასაც გვიჩვენებს, რომ გერმანიას კონკურენტული უპირატესობის შენარჩუნებისთვის სამრეწველო წარმოების ისეთი ეკოლოგიური და სოციალური სტანდარტები სჭირდება, რომლებიც შექმნის ეკოლოგიურად სუფთა საქონელსა და მომსახურებას, რაც მაღალკვალიფიციურ მუშაკებსა და კარგ განათლებას დაეფუძნება. ეკოლოგიური სამრეწველო პოლიტიკის კურსი ამ მიმართულებით განვითარდება.

7.2. საბიუჯეტო პოლიტიკა: რამდენი გვაქვს გერმანიის ვალი

ავტორი: მიჰაელ დაუდერშტედტი¹³

სახელმწიფო ვალი 1,5 ტრილიონ ევროს აღემატება. ამ ვალის მომსახურება საშემოსავლო გადასახადების მნიშვნელოვან ნაწილს შთანთქავს. ეს ვალი, როგორც ჩანს, მძიმე ტვირთად დაანება მომავალ თაობებს, რომელთაც მისი დაბრუნება მოუწევთ. ამიტომაც საზოგადოებრივი მსჯელობის საგნად არის ქცეული კონცეფციათა მთელი წყება, რომლებმაც სახელმწიფო ვალის ზრდა უნდა შეაჩეროს (სხვაგვარად მას „სავალო მუხრუჭი“ ეწოდება). ეს კონცეფციები ჭეშმარიტად შეესატყვისება სტაბილურობისა და ზრდის ევროპული პაქტის სულისკვეთებას, რომელიც აგრეთვე ვარაუდობს, რომ გრძელვადიან პერსპექტივაში, ანუ ეკონომიკური ციკლის მიღმა, სახელმწიფო ვალი პრაქტიკულად არ უნდა გაიზარდოს; ამისათვის გონიერულმა

13 ეს ტექსტი არის 2008 წლის საფინანსო ბანკების კრიზისის ფონზე შემოკლებული და გადაამუშავებული ვარიანტი სტატიისა „Was wir Deutschland schulden“, რომელიც სერითი „WISO direct“ 2007 წლის აგვისტოში გამოქვეყნდა.

ფინანსურმა პოლიტიკამ მოდერნიზაციის ინვესტირება უნდა მოახდინოს, დავალიანების შემცირების შემდეგ კი უნდა შეინარჩუნოს აქტიური კონიუნქტურული პოლიტიკის შესაძლებლობა და არ უნდა შეაფერხოს იგი.

პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით აუცილებელია განვასხვაოთ სახელმწიფო ვალის ორი სახეობა: ეკონომიკური ფაქტორებით გამოწვეული დეფიციტი და ზრდის ხელშემწყობი ინვესტირებისთვის გამიზნული გრძელვადიანი სესხები. ეკონომისტთა უმრავლესობას დავალიანების ორივე სახეობა მნიშვნელოვნად მიაჩნია, თუმცა მათ ფარგლებს განსხვავებულად აფასებს.

➤ **ზრდა ვალის ხარჯზე?**

ეკონომიკური რეცესიის დროს სახელმწიფო შემოსავლები მცირდება, ხოლო ხარჯები იზრდება (განსაკუთრებით – უმუშევრობის შემწეობების გამო). დეფიციტი, რომელიც, როგორც წესი, სწორედ ამის შედეგად წარმოიქმნება, სტაბილურს ხდის მოთხოვნას, რომელსაც სხვაგვარად კრახი ემუქრება. კონსოლიდაციის თანამედროვე კონცეფციათა უმრავლესობას, სტაბილურობისა და ზრდის ევროპული პაქტის ჩათვლით, ეს ავტომატური სტაბილიზატორები მიზანშეწონილ მექანიზმად მიაჩნია. გერმანიაში 1967 წელს მიღებული სტაბილურობისა და ზრდის ხელშემწყობი კანონი ითვალისწინებს კიდევ ანტიციკლურ საბიუჯეტო პოლიტიკას, თუმცა გერმანელ ხელისუფალთა პოლიტიკა ფაქტობრივად ციკლურ მიდგომას უჭერს მხარს¹⁴. რეცესიის პერიოდში ფინანსური პოლიტიკა ხშირად რეაგირებდა ეკონომიკის პანიკურ ცდებზე, რომლებიც აღრმავებდა და ახანგრძლივებდა რეცესიას. ოღონდაც აღმავლობის ხანაში კონსოლიდაცია აღარ ხდებოდა, რაც საერთო დავალიანების ზრდას იწვევდა.

აქტიურმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ სახელმწიფო ხარჯები იმგვარად უნდა განსაზღვროს, რომ მათ ციკლის საპირწონე შექმნან. ამ იდეის მიხედვით, რეცესიის პერიოდებში, საბიუჯეტო დეფიციტისა და დავალიანების მიუხედავად, ხარჯები უნდა გაიზარდოს, რათა მოხდეს კერძო სექტორის შემცირებული მოთხოვნის კომპენსირება. ამასთანავე, ციკლური პოლიტიკის თვალსაზრისით, მნიშვნელობა არა აქვს, საქმე სახელმწიფო ინვესტიციებს ეხება თუ მოხმარებას, მიუხედავად იმისა, რომ ზრდის ეფექტი ინვესტიციის შემთხვევაში უფრო მდგრადია. მკვეთრი აღმავლობის პერიოდებში ეს ხარჯები აუცილებლად უნდა შემცირდეს, რათა ეკონომიკური ზრდა ზედმეტად არ დაჩქარდეს და შესაძლებელი გახდეს ბიუჯეტის კონსოლიდირება.

გერმანიაში ვალის დანაწევრების შემოღებამდე ძირითადი კანონით დადგინდა, რომ სახელმწიფოს მიერ აღებული სესხები მხოლოდ ინვესტიციების დასაფინანსებლად უნდა გამოიყენებინათ. ეს გამოხატავდა მოსაზრებას, რომ ხარჯების დაფინანსების ტვირთი, რომელიც მოგებას დიდი ხნის განმავლობაში უზრუნველყოფს, არ შეიძლება რომელიმე ერთ საბიუჯეტო წელს

14 ამგვარ უნუგეშო დასკვნამდე მიდიან სოლოუ და ვიპლოში (Solow/Wyplosz 2007)

დაეკისროს. შესაძლებელია ამის უფრო ფართოდ ფორმულირებაც: ის, რაც სარგებელს მოუტანს მომავალ თაობებს, არ შეიძლება ქვეყნის მხოლოდ ამჟამინდელი მცხოვრებლების ხარჯზე ფინანსდებოდეს. ე. ი. სახელმწიფო ბიუჯეტის მიმართაც გამოიყენება ლოგიკა კერძო შინამეურნეობისა თუ საწარმოსი, რომელიც კრედიტით აფინანსებს ინვესტიციებს, რასაც ძალუძს მომავალში მოიტანოს შემოსავლები ანდა შეამციროს ხარჯები (მაგალითად, მშენებლობა ან სახლის შექმნა, რაც სამომავლოდ მოიტანს შემოსავლებს ბინის დამქირაველებისაგან ან დაზოგავს იჯარის ხარჯებს).

თუმცა სახელმწიფოს შემთხვევაში ეს ლოგიკა უფრო რთულია. რას შეუძლია გაზარდოს სახელმწიფო შემოსავლები ან შეამციროს ხარჯები მომავალში? საბოლოოდ, ყოველგვარი ღონისძიება, რომელიც ზრდას უწყობს ხელს, იმავდროულად ზრდის შემოსავლებს. ეს ზომები გაცილებით მრავალფეროვანია, ვიდრე ამას ტერმინი „კაპიტალური ინვესტიციები“ გულისხმობს. მაგალითად, მომავალი ხარჯების აღსაკვეთი ღონისძიებების განსახორციელებლად გაღებული ხარჯები (მაგალითად, იმუნიზაციის პროგრამები) ინვესტიციად უნდა იქნეს მიჩნეული.

მაგრამ როდის აქვს აზრი ვალის აღებას? ზრდის ნებისმიერი პროცესი კრედიტების მეშვეობით, ე. ი. სახელმწიფოსაგან ან კერძო სექტორისაგან აღებული ვალით, ფინანსდება. საქმე ის არის, რომ მიმდინარე შემოსავლები მხოლოდ მიმდინარე პროდუქციის ასანაზღაურებლადაა საკმარისი. წარმოების გაზრდა-გაფართოება აუცილებელი დამატებითი ინვესტიციების დასაფინანსებლად მოითხოვს კრედიტებს, რომელთაგან მიღებული მოგება იდეალურ ვითარებაში (ე. ი. თუ შემოსავლების მიმდებნი დამატებით მომჭირნეობას არ ეწევიან) დამატებითი პროდუქციის გასაღებას უზრუნველყოფს. თუკი შინამეურნეობები და საწარმოები ზრდის უზრუნველსაყოფად კრედიტებს არ იყენებენ – მაგალითად, რეცესიით გამოწვეული პესიმისმის გამო – შესაძლოა მიზანშეწონილი იყოს სახელმწიფო ვალის გაზრდა. დიდი ოპტიმიზმის პერიოდებში – როგორც, მაგალითად, აშშ-ში 2007 წლამდე იყო – პირიქით, კრედიტების დარიგებამ შეიძლება ეკონომიკის ზრდის ყველა რეალურ შესაძლებლობას გადააჭარბოს.

ამ სისტემაში ფულადმა პოლიტიკამ კრედიტების აღება გონივრულ მოცულობამდე უნდა შეზღუდოს. მეტისმეტად დიდი დავალიანება (მიუხედავად იმისა, ვისი ვალია ეს – სახელმწიფოსი, საწარმოების თუ შინამეურნეობის) ინვესს აქტივების ღირებულების გაზრდას და ინფლაციური მოთხოვნის გაძლიერებას, რაც არის წინაპირობა არა რეალური რაოდენობრივი ზრდისა, არამედ ფასების მატებისა – მიწოდების სტაგნაციის პირობებში.

➤ **რა რაოდენობის ვალია ძალიან დიდი?**

სადამდე შეიძლება გაიზარდოს ვალი? ხშირად ეკონომიკური ზრდის პერიოდები მთავრდებოდა ვალის კრიზისით, მაგალითად, როგორც იყო მსოფლიო ეკონომიკის უკანასკნელი კრიზისი, თუმცა, ჩვეულებრივ, საქმე ეხებოდა არა სახელმწიფო ვალს, არამედ მეტად აქტიურად ზრდად ფინანსურ ბაზრებს.

ყოველთვის როდია ნათელი, აქტივების (უძრავი ქონების, აქციების და სხვ.) ღირებულების თანმხვედრი ზრდა მოსალოდნელი მოგების რეალისტური შეფასებითაა განპირობებული თუ სპეკულაციის აყვავებით. საბოლოო საზღვრებს ეკონომიკის რეალური სექტორი, ე. ი. მწარმოებლობის ზრდის შესაძლებლობები და წარმოების თავისუფალი, ჯერ კიდევ აუშოქმედებელი ფაქტორები, ავლენს. მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ინფლაცია და სავაჭრო ბალანსი. ურმის გადაბრუნების (აზიის 1997 წლის კრიზისი, 2000 წლის ეგრეთ წოდებული „დოტკომების კრახის“ (dot.com bubble) სახელით ცნობილი სპეკულაცია ინტერნეტის მეშვეობით, აგრეთვე 2008 წლის შემოდგომის ფინანსური კრიზისი) შემდეგ გზას ყველა დაინახავს, მაგრამ ვინ მოინდომებდა ეკონომიკის სასწაულებრივი აღმასვლის (სამუშაო ადგილების შექმნა, შემოსავლების ზრდა) შეჩერებას მხოლოდ იმის გამო, რომ ფასებმა ოდნავ მოიმატა, ხოლო სავაჭრო ბალანსი დეფიციტური გახდა?

დავალიანების წმინდა ნამატის მოცულობის, აგრეთვე იმის მიუხედავად, კრედიტებს ეკონომიკური პოლიტიკის მოსაზრებით იღებენ თუ სახელმწიფო ინვესტიციების დასაფინანსებლად, ბევრს აშფოთებს დაგროვებული ვალის აბსოლუტური სიდიდე. იგი ზღუდავს სახელმწიფოს უნარიანობას, რადგან სახელმწიფო იძულებული ხდება, შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი ვალის მომსახურებისთვის ხარჯოს, ხოლო პროცენტების ზრდის შემთხვევაში ეს ხარჯები ჭეშმარიტად შემაშფოთებელ მასშტაბებს იძენს. გარდა ამისა, სახელმწიფო დავალიანება ინვესტ შემოსავლების გადანაწილებას სახელმწიფოსათვის კრედიტების მიმცემ კაპიტალის მესაკუთრეთა სასარგებლოდ, ვინაიდან მათი საპროცენტო შემოსავლების გასტუმრება იმ გადასახადების მეშვეობით ხდება, რომელთა უდიდესი ნაწილიც დაქირავებულ მუშაკებს ექვითებათ. და ბოლოს, ყველაზე ხშირად ისმის ასეთი არგუმენტი – ვალი მძიმე ტვირთად დააწვება ჩვენს ბავშვებს, მომავალ თაობებს.

➤ **ლარიბი მომავალი versus მდიდარი აწმყო?**

მაგრამ ვალი მართლა დააზარალებს მომდევნო თაობებს? მიუხედავად იმისა, რომ ეს თეზისი ხშირად გამოიყენება, იგი ძალზე კატეგორიულია. მომავალი თაობები მემკვიდრეობად მხოლოდ ვალებს კი არა, მოთხოვნის უფლებებსაც მიიღებენ. სახელმწიფო დავალიანება ზემოქმედებს არა თაობათაშორისი სავალო ტვირთის საერთო მოცულობაზე, არამედ მომდევნო თაობებში ამ სიმძიმის განაწილებაზე. ერთ მხარეზე დგანან გადასახადის გადამხდელნი, რომელთაც ვალი უნდა დააბრუნონ, ხოლო მეორეზე – კრედიტორები, ანუ ისინი, ვინც სახელმწიფოს ფული ასესხა.

იმ ტვირთის ზომა, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში აწევს სახელმწიფოს და გადასახადის გადამხდელებს, უპირველეს ყოვლისა, საპროცენტო განაკვეთისა და ნომინალური ზრდის ურთიერთკავშირზე დამოკიდებული. თუკი ეკონომიკა საპროცენტო განაკვეთზე სწრაფად იზრდება, სახელმწიფო ვალის ხვედრითი წილი (როგორც მთლიანი შიდა პროდუქტის წილი) მცირდება. ამგვარი შემსუბუქების პერიოდები წარმოიქმნა ხანგრძლივი ეკონომიკური ზრდის შედეგად, რომელიც 1950 წლიდან 1975

ნლამდე გრძელდებოდა, მაგრამ შემდეგ ასეთი პერიოდების სიხშირე შემცირდა. თუმცა ეს მაგალითი იმასაც გვიჩვენებს, რომ მაღალი საპროცენტო განაკვეთების პოლიტიკა, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ კაპიტალის მესაკუთრეებს აყენებს ზიანს. მაღალი პროცენტები ზრდის ან, როგორც მინიმუმი, სტაბილურს ხდის მათი სავალო მოთხოვნების ფარდობით ღირებულებას.

თუკი დღევანდელ თაობას სურს, რაიმე გააკეთოს მომდევნო თაობის საკეთილდღეოდ, მაშინ მან არ უნდა დააგროვოს საკუთრების უფლებები ისეთ აქტივებზე, რომელთა რეალურ მოგებასაც მომდევნო თაობები მემკვიდრეებისათვის შექმნიან. უმჯობესია მან ისეთი ღონისძიებები განახორციელოს, რომლებიც მომდევნო თაობის შრომის მწარმოებლობის გაზრდას უზრუნველყოფს. ამ ღონისძიებათა სფეროს მიეკუთვნება ინვესტიციები ინფრასტრუქტურის, განათლების, კვლევებისა და განვითარების სფეროებში. თუკი რაიმე სახის მოხმარების შეზღუდვა საზოგადოდ მიზანშეწონილია, უპირველეს ყოვლისა, ეს არის რესურსების დაზოგვა, რადგან რესურსების ხარჯვის ზრდა (მაგალითად, ნყალდიდობებისაგან დასაცავად) მწარმოებლობას ამცირებს. შემოსავლების უთანაბრო გადანაწილების პირობებში უფრო მდიდარი შინამეურნეობები ფულს აგროვებენ და რეალურ ინვესტიციებს არ ახორციელებენ, ამან კი შეიძლება სახიფათო და არამდგრადი აქტივების გაბერვა გამოიწვიოს.

გერმანიის მსგავს ქვეყანას თავისი ეკონომიკის ფარგლებში არ შეუძლია, კეთილდღეობა მომავალში გადაიტანოს ვალის მოთხოვნების (აქტივების) დაგროვებით, ისევე, როგორც არ შეუძლია, სიღარიბე სამომავლოდ გადადოს ვალების დაგროვების გზით. ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როცა სახელმწიფო უცხო ქვეყნებისგან სესხულობს ფულს ან საზღვარგარეთული ვალების მოთხოვნებს აგროვებს.

საზღვარგარეთ აღებული ვალმა შეიძლება მომავალში ქვეყანა აიძულოს, იმპორტზე მეტი ექსპორტი ჰქონდეს, რათა კრედიტორები უზრუნველყოს. საზღვარგარეთული ვალების მოთხოვნები, რომლებიც გერმანიას ბოლო წლებში დაუგროვდა, ფინანსური ბაზრების კრიზისის დროს შესაძლოა არარად იქცეს ან ძლიერ გაუფასურდეს, როგორც ეს 2008 წლის კრიზისის პერიოდში მტკივნეულად გამოსცადა მრავალმა ინვესტორმა. მაგრამ გერმანიაში ექსპორტის სიჭარბე მიიჩნევა არა ტვირთად, არამედ მიზნად (იგი აქაური ეკონომიკური პოლიტიკის მიზანიცაა).

➤ **ეკონომიური სახელმწიფო და მდიდარი კერძო ინვესტორები**

ამგვარ ვითარებაში მნიშვნელობა არა აქვს, საქმე ეხება სახელმწიფოს თუ საწარმოებისა და შინამეურნეობების ვალებს. მართალია, რომ გერმანიაში სავალო ტვირთად (და ამიტომ მანკიერებად) მხოლოდ სახელმწიფო ვალია მიჩნეული, კერძო (ძირითადად კერძო კომპანიების) ვალის დაგროვება კი სიკეთედ განიხილება. მაგრამ მომდევნო თაობა მემკვიდრეობად მიიღებს არა მხოლოდ 1,5-ტრილიონევროიან სახელმწიფო ვალს, რომელიც განსა-

კუთრებულ რისკებთან არაა დაკავშირებული, არამედ აგრეთვე სანარმო-თა პოტენციურად არასაიმედო ვალებს 2,5 ტრილიონი ევროს ოდენობით. დიდხანს გაბატონებული იყო წარმოდგენა, რომ კერძო ვალები ნაკლებად სახიფათოა. ეს გახდა ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელმაც გამოიწვია პრივატიზაციის ტალღა სახელმწიფო სექტორში, მაგალითად, ისეთ დარგებში, როგორებიცაა სატელეკომუნიკაციო სამსახურები, სარკინიგზო გზები და ავტომაგისტრალები. ამჟამად ამ კომპანიათა კრედიტები საგანგაშო ვალად არ მიიჩნევა; პირიქით, კერძო ინვესტიციებს განსაკუთრებულ პატივს მიაგებენ. გადანაწილება ამ შემთხვევაშიც მოხდება, ოღონდ მომდევნო თაობების დროს. თუმცა სახელმწიფო ვალების პროცენტებს გადასახადის გადამხდელები აღარ ანაზღაურებენ – მოგების ზრდა ფასების გაზრდით (მაგალითად, ღირებულების გადასახადით) და ხელფასების გადაუხდელობით ანაზღაურდება. ე. ი. კლიენტებისა და, როგორც ხშირად ვართ ამის მონმენი, პერსონალის ხარჯზე განხორციელდება. მაგრამ კერძო სექტორისთვისაც მართებულია წესი: ჭეშმარიტი კეთილდღეობის მიღწევა მხოლოდ მწარმოებლობის რეალური ზრდის საფუძველზე შეუძლებელია.

ამრიგად, გერმანიის მომავლისთვის გემართებს, გავბედოთ ვალების აღება, რომლებიც მდგრადი, ხანგრძლივი განვითარებისთვის არის საჭირო. საამისოდ აუცილებელია ძირითადი სანარმოო ფონდების, ჯანდაცვის, განათლების, სამეცნიერო კვლევებისა და ადამიანური კაპიტალის ინვესტირება. ხშირი ქებით ცამდე აყვანილ ზომებს – საზღვარგარეთული ვალების მოთხოვნათა დაგროვება იმპორტთან შედარებით ექსპორტის სიჭარბის ან მომავალი თაობების ვალების მოთხოვნათა ხარჯზე საპენსიო დაგროვების ინვესტირების შედეგად – მხოლოდ ის ღირებულება აქვთ, რომელსაც დღევანდელი ინვესტიციების წყალობით მომდევნო თაობები ქვეყანაში და საზღვარგარეთ შექმნიან. თუკი ყურადღებას არ მივაქცევთ „არასოციალურ“ გადანაწილებას ინვესტორთა სასარგებლოდ, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ მათი მოგება არ შეიძლება ეროვნული ეკონომიკის ზრდის ტემპებზე მაღალი იყოს.

7.3. პრივატიზაციის რისკები და შანსები

ავტორი: საიმონ ფაუტი

სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაცია თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის კონფლიქტური თემაა. იგი სახელმწიფოს და კერძო სექტორის თანაფარდობის პრინციპულ საკითხს ეხება. ის ცხარე კამათი, რომელიც თან ახლავს გერმანიის რკინიგზის პრივატიზაციას, გვიჩვენებს, რომ საქმე მხოლოდ ცალკეულ პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებში არ არის: ორივე მოკამათე მხარეს არგუმენტად საყოველთაო სიკეთეზე ორიენტირებული მოსაზრებები მოჰყავს და საყოველთაოდ გამოსაყენებელ მომსახურებებსა და სახელმწიფოს ამოცანებზე საუბრობს. ის, რომ გერმანიის სოციალ-დე-

მოკრავილი პარტიის რიგებში ისმის ხმები როგორც რკინიგზის პრივატიზაციის სასარგებლოდ, ისე მის საწინააღმდეგოდ, ადასტურებს, რომ სოციალ-დემოკრატიისათვის არ არსებობს ამ საკითხის იოლი გადაწყვეტის გზა. კერძო და სახელმწიფო სექტორების თანაფარდობაში ჯერ კიდევ ბევრი გაუგებრობაა. ცხადია, რომ ამ საკითხს მრავალმხრივი შესწავლა სჭირდება.

სხვადასხვა ქვეყანაში განხორციელებული პრივატიზაციის საკითხები დეტალურად არის გაანალიზებული რომის კლუბის¹⁵ მიერ მომზადებულ გამოკვლევაში. ნაშრომის საერთო ხელმძღვანელია ეკონომისტი და პოლიტიკოსი ერნსტ ულრიხ ფონ ვაიცზეკერი. ნარკვევი გამოქვეყნდა წიგნში „პრივატიზაციის საზღვრები“. ქვემოთ მოყვანილი თეზისები, უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნული მოხსენებიდანაა ნასესხები.

რომის კლუბის მეცნიერებს მოხსენებაში, ერთი მხრივ, პრივატიზაციის მიმართ არაკრიტიკული იდეოლოგიის საწინააღმდეგო არგუმენტები მოჰყავთ და, მეორე მხრივ, აკრიტიკებენ სახელმწიფოსადმი ბრმა მინდობას, რაც იმის ცდით გამოიხატება, რომ რაც შეიძლება მეტი ქონება და ფონდები მოექცეს სახელმწიფოს ხელში და სახელმწიფო საკუთრებად იქცეს. მაგრამ დიფერენცირებული საშუალო გზა, რომელიც დარგობრივი პირობების მიხედვით აკეთებს არჩევანს კერძო ბიზნესის, სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობისა თუ სახელმწიფოს მიერ მინოდებული მომსახურების სასარგებლოდ, გარკვეულ პირობათა დაკმაყოფილებას მოითხოვს. შეიძლება არსებობდეს პრივატიზაციის მრავალი ფორმა და მასში ჩართული სუბიექტების მრავალი ჯგუფი:

- სახელმწიფო საწარმოები კერძო კომპანიებთან კონკურენციაში ერთვებიან. ამ დროს ისინი სახელმწიფო საკუთრებად რჩებიან. მაგალითად, სარკინიგზო კონცერნი „Deutsche Bahn“ 1994 წლიდან მის ნაწილობრივ პრივატიზაციამდე სააქციო საზოგადოება იყო (ფედერალურ საკუთრებაში იმყოფებოდა) და სულ უფრო მეტ კონკურენციას უწევდა სხვა ოპერატორებს.
- უფლებამოსილებათა დელეგირება: სახელმწიფო კერძო ფირმებს გარკვეულ ამოცანათა შესრულებას ავალებს და განუღებ შრომას უნაზღაურებს. ამის ნიმუშია ფედერალური ტიპოგრაფია, რომელიც კერძო მფლობელობაში რამდენიმეწლიანი ყოფნის შემდეგ უსაფრთხოების პოლიტიკის განსახორციელებლად ისევ სახელმწიფომ გამოისყიდა.
- სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა: პრობლემათა ერთობლივი გადაწყვეტა სახელმწიფო და კერძო კომპანიების თანამშრომლობის გზით.
- სრული პრივატიზაცია: სახელმწიფო ქონების საბოლოო გაყიდვა. ამის შემდეგ სახელმწიფოს საბაზრო მოვლენებზე ზემოქმედება მხოლოდ რეგულირების მექანიზმების გამოყენებით შეუძლია.

15 რომის კლუბი – საერთაშორისო კვლევითი ორგანიზაცია, რომელიც საზოგადოებრივ და ეკონომიკურ საკითხებს სწავლობს. რომის კლუბმა სახელი მას შემდეგ გაითქვა, რაც 1972 წელს ნარკვევი „ზრდის საზღვრები“ გამოაქვეყნა. ამ კვლევამ მსოფლიო თანამეგობრობის წინაშე მოსახლეობის მატების, გარემოს დაბინძურების, ნედლეულის რესურსის ამონუშრვის საკითხები დააყენა, რამაც ეკოლოგიური მოძრაობის გააქტიურება გამოიწვია.

ქანქარა გამუდმებით ირხევა სახელმწიფო და კერძო სექტორებს შორის. მე-19 და მე-20 საუკუნეებში სახელმწიფოები საკუთარ თავზე დიდ პასუხისმგებლობას იღებდნენ, როცა ეკონომიკაში სახელმწიფოს მონაწილეობის ხვედრით წილს აფართოებდნენ. წინათ სახელმწიფო საკუთრებაში იყო საქმიანობის განსხვავებული სფეროები – კავშირგაბმულობა და ენერგეტიკა, ფოლადის გამოდნობა და ავტომრეწველობა. ამჟამად ეს დარგები ნაწილობრივ ან მთლიანად პრივატიზებულია. ბოლო 25 წლის განმავლობაში ქანქარა შესამჩნევად გადაიხარა კერძო საკუთრების მხარეს.

რამ გამოიწვია მოვლენათა ასეთი განვითარება? ამ პროცესს საერთაშორისო დონეზე, ეგრეთ წოდებული ვაშინგტონის კონსენსუსის ფარგლებში, ხელი შეუწყევს მსოფლიო ბანკმა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა. ვაშინგტონის კონსენსუსის ერთ-ერთი ძირითადი დებულება ეკონომიკურ პოლიტიკას ეხება; ის ამ სფეროდან სახელმწიფოს გასვლას და დერეგულაციებისა და პრივატიზაციის გლობალურ აზვირთებას მოითხოვდა. „ვინმეს რომ თუთიყუშისთვის სიტყვა „პრივატიზაცია“ ესწავლებინა, 1980–1990-იან წლებში ბევრ საფეროში იქნებოდა შესაძლებელი მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რჩევების გარეშე ფონს გასვლა“, – ამბობს ნობელის პრემიის ლაურეატი, მსოფლიო ბანკის ყოფილი მთავარი ეკონომისტი, იოზეფ ე. სტიგლიცი (სტიგლიცი, 2002: 78–81). სტიგლიცის აზრით, ვაშინგტონის კონსენსუსის პრობლემა ის არის, რომ იგი პრივატიზაციას განიხილავს, როგორც თვითმიზანს, რომ არ აქცევს ყურადღებას, რა პირობებში, რომელ დარგებში და რა დროს ხორციელდება იგი, ამასთანავე, არ ინტერესდება, რა თანაფარდობაა ამ დროს კერძო და სახელმწიფო სექტორებს შორის და როგორი თანაფარდობა უზრუნველყოფდა უფრო სწრაფ და მდგრად ზრდას, გარდა ამისა, რომელი უფრო განაპირობებდა სამართლიან განაწილებასა და უზრუნველყოფას. პრივატიზაციის შედეგები იმაზედაც არის დამოკიდებული, თუ რომელ დარგში ხორციელდება იგი. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ამ დარგში მოქმედი ზოგადი პირობები. ამრიგად, სხვადასხვა ქვეყნის ერთსა და იმავე დარგში განხორციელებული პრივატიზაცია ერთ ქვეყანაში შეიძლება წარმატებით დასრულდეს, ხოლო მეორეში – კრახით.

ქანქარა გამუდმებით ირხევა სახელმწიფო და კერძო სექტორებს შორის. მე-19 და მე-20 საუკუნეებში სახელმწიფოები საკუთარ თავზე დიდ პასუხისმგებლობას იღებდნენ, როცა ეკონომიკაში სახელმწიფოს მონაწილეობის ხვედრით წილს აფართოებდნენ. წინათ სახელმწიფო საკუთრებაში იყო საქმიანობის განსხვავებული სფეროები – კავშირგაბმულობა და ენერგეტიკა, ფოლადის გამოდნობა და ავტომრეწველობა. ამჟამად ეს დარგები ნაწილობრივ ან მთლიანად პრივატიზებულია. ბოლო 25 წლის განმავლობაში ქანქარა შესამჩნევად გადაიხარა კერძო საკუთრების მხარეს.

პრევატიზაციის წარმატებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს შემდეგი ფაქტორები:

- ამ დარგში კონკურენციაა მოსალოდნელი თუ სახელმწიფო მონოპოლია უბრალოდ კერძო მონოპოლით შეიცვლება? შეზღუდვები, უპირველეს ყოვლისა, მრეწველობის იმ დარგებში წარმოიქმნება, რომლებიც ერთმანეთს ინფრასტრუქტურით უკავშირდება; მაგალითად, რკინიგზის მოცემულ საზზე კონკურენცია თითქმის შეუძლებელია. გზების პარალელურად დაგება უბრალოდ არარენტაბელურია, ერთ საზზე კი მატარებლები ერთმანეთს ვერ გაასწრებენ. ქსელური ტიპის საწარმოებს მიეკუთვნებიან შესრულებაზე დაფუძნებული პროვაიდერები, მაგალითად, წყლის, გაზისა და ელექტროენერჯის მიმწოდებლები. პრევატიზაციის განხორციელების შემთხვევაში ასეთი კომპანიები ისეთ რეგულირებას უნდა დაექვემდებარონ, რომელიც არ დაუშვებს მათ მიერ ბაზრის ბოროტად გამოყენებას.
- არსებობს თუ არა მნიშვნელოვანი საქონლისა და მომსახურებისაგან მომხმარებელთა გამორიცხვის საფრთხე? მაგალითად, შეიძლება შორეული კუთხეების მცხოვრებლებს შეუწყდეთ საფოსტო მომსახურება ან გადახდისუუნარო ადამიანების ბინები ელექტროქსელიდან გამორთონ.
- აქვს სახელმწიფოს უსაფრთხოების კონკრეტული ინტერესი? სრული პრევატიზაციის შემდეგ გერმანიის ფედერალური ტიპოგრაფია კვლავ სახელმწიფოს დაუბრუნდა, რადგან იქ დამზადებული დოკუმენტები და მონაცემები განსაკუთრებული მნიშვნელობის მასალად იქნა მიჩნეული.

პრევატიზაციისა და ნაციონალიზაციის შედეგები სხვადასხვაგვარია. ისინი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული დარგსა და პოლიტიკურ ფორმაციაზე. მოხსენებაში „პრევატიზაციის საზღვრები“ განხილული და შეფასებულია გერმანიაში განხორციელებული პრევატიზაციის კონკრეტული შემთხვევები. იქვე მოცემულია სხვა ქვეყნების ვითარების ამსახველი ფაქტები. პრევატიზაციის შედეგები მერყეობს მთელი დიპაზონის ფარგლებში, უარყოფითიდან დადებითამდე. ქვემოთ წარმოდგენილი მოსაზრებები რომის კლუბის კვლევებს ეფუძნება. თავდაპირველად დადებითი ეფექტის მქონე მაგალითებს განვიხილავთ, შემდეგ კი პრევატიზაციასთან დაკავშირებულ რისკებს აღვწერთ.

პრევატიზაცია ამა თუ იმ დარგში კონკურენციის გაჩენასა და გაძლიერებას უწყობს ხელს, რითაც, როგორც წესი, მომხმარებელზე ორიენტაციას აძლიერებს. ერთმანეთის კონკურენტი კერძო კომპანიები კლიენტების გულის მოგებას ცდილობენ. ამიტომაც მათ უწევთ სიახლეთა მოფიქრება და დანერგვა, მუშაობის ეფექტიანობის გაზრდა, რათა ბაზარი არ დაკარგონ. ამის ნიმუშია სატელეკომუნიკაციო დარგი, სადაც კერძო კომპანიების კონკურენციამ სიახლეთა დანერგვა და ბაზრის გაფართოება გამოიწვია. სახელმწიფო მონოპოლიის პირობებში ეს თითქმის წარმოუდგენელი იყო. სახელმწიფო საწარმოები, რომელთაც არ უწევთ კონკურენტული ბრძოლების გადატანა, უფრო მეტს ხარჯავენ და ნაკლებად არიან განწყობილი ცვლილებების განსახორციელებლად. მაგრამ პრევატიზაცია

პანაცეა როდია. იგი არ გულისხმობს ხარჯების მყისიერად შემცირებას და მომსახურების ხარისხის სწრაფად გაუმჯობესებას. ეს ყოველთვის ავტომატურად არ ხდება. კერძო კომპანიები ცდილობენ უგულვებელყოფილი კლიენტები, რომლებსაც დიდი მოგება არ მოაქვთ: სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მათ მოგების შედარებით იოლი გზით მიღება სურთ. ამის მაგალითია შორეულ პროვინციებში მცხოვრები ადამიანები, სადაც საფოსტო გზავნილების მიტანა ეკონომიკურად ხელსაყრელი არ არის.

პრივატიზაცია იმ შემთხვევაშია გამართლებული, როცა ამა თუ იმ ობიექტის დასაფინანსებლად სახელმწიფოს თანხები არ ჰყოფნის, ხოლო კერძო (ან საერთაშორისო) ინვესტორი მზადაა აუცილებელი კაპიტალი დახარჯოს. ეს ხშირად ხდება ლარიზ ქვეყნებში, სადაც მნიშვნელოვანი კომუნალური მომსახურება, როგორცაა წყალმომარაგება, კერძო ინვესტორს გადაეცემა ხოლმე. მიწოდება უმჯობესდება, მაგრამ მხოლოდ გადახდისუნარიანი კლიენტებისთვის, რამაც შეიძლება უთანასწორობის გამწვავება გამოიწვიოს.

პრივატიზაციის ყველაზე გავრცელებული და საჭირობოტო პრობლემა ინვესტირების არასაკმარისად მკაფიო წესებია: პრივატიზაციის სფეროში გამოუცდელი მთავრობა, რომელიც გამოუვალ მდგომარეობაშია, შეიძლება დათანხმდეს და ხელი მოაწეროს წაგებიან კონტრაქტს. ამ მხრივ განსაკუთრებით ყოფილი კომუნისტური ქვეყნები გამოირჩევიან. გამოცდილ საერთაშორისო კონცერნებთან მოლაპარაკებების დროს ისინი ხშირად თანხმდებოდნენ არარეალურ ფასებზე და ვერ იღებდნენ სასურველი ხარისხის საქონელსა თუ მომსახურებას. მაგალითად, როდესაც ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები გარდამავალ პერიოდს გადაიოდნენ, მათი ენერგოკომპანიები საკმაოდ დაბალ ფასად გაიყიდა.

ზემოთ ნახსენები იყო პრობლემები, რომლებიც არასაკმარისი კონკურენციის პირობებში იჩენდა თავს. ეს კარგად ჩანს კერძო მონოპოლიების ჩამოყალიბების მომენტში. მაგალითად, ასეთია უალტერნატივო კომუნალური სამსახურები (ელექტრო- და წყალმომარაგების). ამ შემთხვევაში პრივატიზაცია დადებითად აღარ მოქმედებს არც ინოვაციურობაზე და არც ფასებზე. კერძო მონოპოლიებს, როგორც წესი, უფრო მეტი ნაკლი აქვს, ვიდრე სახელმწიფო მონოპოლიებს.

კიდევ ერთი საშიშროებაა რისკებისა და გარე ხარჯების გადაჯგუფება. კერძო ინვესტორისათვის ობიექტის მიყიდვის შემდეგ შემოსავლის რისკები შეიძლება სახელმწიფოზე გადავიდეს. ეს ხდება, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როცა გარე ოპერაციული დანახარჯები, როგორცაა ეკოლოგიური შედეგები, სახელმწიფოს ეკისრება, ხოლო მოგება კერძო ინვესტორთა ხელში რჩება. ერთ-ერთი ასეთი მაგალითია ატომური ენერგეტიკის ოპერაციული ხარჯები.

კიდევ ერთი პოტენციური პრობლემაა კერძო ინვესტორების მიერ დიდხანს გამძლე და სტაბილური ხარისხის პროდუქციის უგულვებელყოფა, რა-

საც ზოგ შემთხვევაში მოსდევს ინფრასტრუქტურის რღვევა, რომელსაც პრივატიზაციამდე სახელმწიფო სახსრებით ინარჩუნებდნენ. ამის მაგალითები ნაცნობია ბრიტანეთის რკინიგზის სისტემისთვის. პრივატიზაციის შემდეგ ინვესტორებმა თავი მიანებეს რკინიგზის ქსელის მომსახურებას, რამაც მძიმე ავარიები გამოიწვია. ამის გამო რკინიგზის ქსელის ხელახალი ნაციონალიზაცია განხორციელდა.

პრივატიზაციას ხშირად აქვს საბიუჯეტო მიზნები: მიღებულმა მოგებამ უნდა ამოქოლოს საბიუჯეტო ხვრელები. ეს შესაძლოა დადებითად აისახოს პოლიტიკის სხვა სფეროებზე. მაგალითად, დრეზდენის მუნიციპალიტეტმა გაყიდა 100 000 ბინა, რომლებიც მუნიციპალიტეტის საკუთრება იყო, და ამჟამად დრეზდენი გერმანიის ერთადერთი უმსხვილესი ქალაქია, რომელსაც ვალი არა აქვს. აქ ყოველწლიურად კეთდება 80 მილიონი ევროს ეკონომია, რომელიც მანამდე პროცენტების დასაფარავად იხარჯებოდა. ამჟამად ეს თანხა (მიმდინარე რემონტისათვის განეული ხარჯების გამოკლებით) განათლებისა და სხვა სახელმწიფოებრივი ამოცანების დაფინანსებისთვის გამოიყენება.

რომის კლუბი პრივატიზაციის შემთხვევისათვის აუცილებელ საკონტროლო საკითხთა ნუსხას გვანვდის. თავდაპირველად საჭიროა ღიად განვიხილოთ ის მიზეზები, რომლებიც ამ ზომების მიღებას მოითხოვს. ამით თავიდან იქნება აცილებული იდეოლოგიურად მოტივირებული პრივატიზაცია.

- უნდა არსებობდეს რეგულირების მტკიცე ჩარჩო, რომელიც ინვესტორებს მკაფიო მიზნებს უსახავს.
- მიუღებელია პრივატიზაციის იდეოლოგიური მოსაზრებებით განხორციელება, თუკი სახელმწიფო კარგად ართმევს თავს მომსახურებათა მინოდებას.
- უნდა არსებობდეს დემოკრატიული კონტროლი, რომელსაც სამეთვალყურეო ორგანოები ახორციელებენ.
- იქ, სადაც სახელმწიფო აღარ არის მესაკუთრე, ის ბაზარზე გავლენას რეგულირების ბერკეტებით უნდა ახდენდეს.
- საგანგებო დაცვას საჭიროებს საზოგადოებრივი სიკეთე და საყოველთაო მომსახურება: ამ საქონლისა და მომსახურებათა პრივატიზაცია დიდი ყურადღებით უნდა განხორციელდეს.
- უქონელთათვის უნდა არსებობდეს სოციალური ქარტია: მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ქალაქი დრეზდენი, სადაც უძრავი ქონების გაყიდვისას წინასწარ იყო შეთანხმებული მოიჯარეთა საგანგებო უფლებები.
- პრივატიზაციის შესახებ განცხადებები გამჭვირვალე და სამართლიანი უნდა იყოს.
- უნდა შემონმდეს, ხომ არ არსებობს მესამე გზა სახელმწიფო საკუთრებასა და კერძო საკუთრებას შორის. აქ იგულისხმება სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობა ან კოოპერატივები.

7.4. ღირსეული შრომა და ერთობლივი მართვა: ღირსეული შრომის პოლიტიკა

ავტორი: ვოლფგანგ შრედერი

„შრომა“ ყოველ საზოგადოებას თავისებურად ესმის. ასევე სხვადასხვაგვარია „ღირსეული შრომის“ ცნების გაგება. როგორ არის შრომა ორგანიზებული დღეს? რა პირობებში ვიშრომებთ მომავალში? რა მნიშვნელობა აქვს შრომას ჩვენს ყოფაში და რა როლს ასრულებს იგი საზოგადოების შეკავშირებაში? დროებითი ფენომენია თუ არა პოლარიზაცია, არასაიმედო შრომითი ურთიერთობების თვალსაზრისით, როცა არსებობს, ერთი მხრივ, დაბალანაზღაურებადი დასაქმება არადამაკმაყოფილებელი სამუშაო პირობებით¹⁶ და, მეორე მხრივ, მაღალანაზღაურებადი, საინტერესო, კმაყოფილების მომტანი სამუშაო? თუ ეს ყოველივე დამლუპველი პროცესის დასაწყისია? ეს უაღრესად აქტუალური კითხვებია. მათი გათვალისწინების გარეშე ვერც კონკრეტული ადამიანი და ვერც საზოგადოება სამომავლო გეგმებს ვერ დაისახავს. ამ ბოლო დროს სულ უფრო სუსტად ჟღერს იმ ექსპერტთა თეზისი, რომლებიც ქადაგებდნენ, რომ „სამუშაო დამთავრდა“. ამ თეზისის მიხედვით, თანამედროვე საზოგადოებაში არ არის სარგებლის მომტანი საკმარისი სამუშაო ადგილი და სრული დასაქმების მიღწევა უკვე შეუძლებელია. ამ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება სკანდინავიური ქვეყნების სიტუაცია, სადაც დასაქმების მაღალი დონე მაღალ სოციალურ სტანდარტებთანაა შესაბამისი. თვით გერმანიაშიც კი სტაგნაციის მრავალი წლის შემდეგ მოახერხეს უმუშევრობის შემცირება. იმავდროულად, შემამოფოთებელია „ენერჯიული მშრომელი საზოგადოების მოქნილობის“ მოთხოვნა. მართალია, მწარმოებლობის ზრდის შედეგად დღეს გაცილებით ნაკლები მუშახელით შეიძლება ბევრად მეტი მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მიღება, ვიდრე, მაგალითად, 40 წლის წინ, მაგრამ ეს შრომის ტრანსფორმაციის შესახებ გამართული დებატების მხოლოდ ერთი ასპექტია.

➤ შრომის ორგანიზების ცვლილებები

მიუხედავად იმისა, რომ შრომის ორგანიზება ფართოდ განიხილება მხოლოდ გარკვეულ პერიოდებში და მხოლოდ გარკვეული სიტუაციების დროს, იგი მაინც განსაზღვრავს მუშაკთა ყოველდღიურ ცხოვრებას. სამრეწველო წარმოება მჭიდროდ უკავშირდებოდა კონვეიერებს ან მანქანადანადგარებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეგრეთ წოდებული შრომის ორგანიზების ტელორისტიკული სისტემა, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო მანქანები, კონტროლი და სტანდარტები, ანუ შრომითი პროცესების „მეცნიერული“ დაგეგმვა, ყველაზე ვერ ახდენდა გავლენას, იგი მთლიანობაში მაინც გადამწყვეტად მოქმედებდა საზოგადოებაზე და თვით დასვენებისა და თავისუფალი დროის ხასიათსაც განაპირობებდა. ასევე არ შეიძლება

¹⁶ დასაქმების ამ პირობებისათვის გამოიყენება „პრეკარიზაციის“ ცნება. იგი მოდის ლათინური სიტყვიდან „precarious“, რაც „ნაწყალობებს, ბოძებულს“ ან „არასაიმედოს“ ნიშნავს.

ტილორიზმი ფრედერიკ ტილორის (1856–1915) სახელთანაა დაკავშირებული. მისი მიზანი იყო შრომის იმგვარად ორგანიზება, რომ იგი მაქსიმალურად ქმედითი ყოფილიყო. მას მიაჩნდა, რომ მუშაკები მანქანების მსგავსად მოქმედებდნენ, და ცდილობდა სამუშაო პროცესი მექანიკური აწყობის, ანუ კონვეიერული სახით, ჩამოეყალიბებინა.

მუშათა მოძრაობის, განსაკუთრებით პროფკავშირების, ისტორიის განხილვა შრომის ორგანიზების ტილორისტული სისტემისა და დიდი კონცერნების გაუთვალისწინებლად.

1980-იანი წლებიდან ტილორიზმს შეუერთდა წარმოების მეორე, ინოვაციური მოდე-

ლი, რომელიც ტოიოტიზმის სახელითაა ცნობილი. მას ასე უწოდეს იმ დროისთვის სრულიად ახალი შრომის ორგანიზების მიხედვით, რომელიც იაპონიის საავტომობილო კონცერნმა „ტოიოტამ“ დაამკვიდრა. ამ მოდელს საფუძვლად დაედო ჯგუფური მუშაობა, რომელიც შრომის ხისტი დანაწილების ნაკლოვანებათა დაძლევისკენ იყო მიმართული. ამ ვითარებაში ხდებოდა მუშაკთა ინტეგრაციის გაძლიერება და მათი სხვადასხვაგვარი უნარ-შესაძლებლობების სრული გამოყენება. ერთი ასპექტი, რომელიც აგრეთვე მთლიანად უპასუხებდა პროფკავშირული პოლიტიკის მნიშვნელოვან მოთხოვნას, შრომითი საქმიანობის ჰუმანიზაცია იყო: ამ მოთხოვნას უკავშირდებოდა სამუშაო პირობების გაუმჯობესებისაკენ ლტოლვა, რაც საშუალებას იძლეოდა, ერთმანეთისთვის შეეთავსებინათ შრომისა და ცხოვრების ხარისხი, უზრუნველყოთ ჯანმრთელობის შენარჩუნება და გაეზარდათ საზოგადოებრივი სიმდიდრე.

შრომის ორგანიზების სფეროში სიახლეები უფრო ხშირად საავტომობილო ქარხნებიდან მოდიოდა. ასე, მაგალითად, შრომის ორგანიზების პროცესს მნიშვნელოვანი ბიძგი მისცა ჯგუფური მუშაობის ახალმა ფორმებმა, რომლებიც შეედურ ქარხანა „ვოლვოში“ დანერგეს. ჯგუფურ მუშაობაში ავტონომიური ან ნაწილობრივ ავტონომიური ახალი მეთოდების აღმოჩენა, შემოღება და დანერგვა 1980-იანი წლების დასაწყისში ასევე აღნიშნულ საკვანძო დარგთან იყო დაკავშირებული. ჯგუფურ, ნაწილობრივ ავტონომიურ მუშაობაზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ. ის მიაჩნდათ მრავალფეროვანი, საინტერესო და სახალისო შრომის პირობად, რომელიც უფრო მაღალ კვალიფიკაციას მოითხოვდა და მუშაკებს საშუალებას აძლევდა, გავლენა მოეხდინათ განაკვეთური სამუშაო ნორმების განაწილებაზე და მონაწილეობა მიეღოთ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებაში. იმედოვნებდნენ, რომ ჯგუფური მუშაობა შრომის ახალი სამყაროს სიმბოლო გახდებოდა, ხოლო თითოეული მუშაკი სოლიდარული ჯგუფის ჩარჩოებში ახალ მნიშვნელობას შეიძენდა.

ვინაიდან კონვეიერთან სტანდარტიზებულმა მუშაობამ – ტილორიზმმა – თავისი შესაძლებლობები ამოწურა, აქტიურად დაიწყო დისკუსია სამუშაო პირობების გაუმჯობესების შესახებ. ეს პირობები ჯგუფური, ნაწილობრივ ავტონომიური მუშაობის მიმართულებით ვითარდებოდა და თანდათან უახლოვდებოდა „ღირსეული შრომის“ იდეალს. ეს პროცესი გერმანიაში

უფრო ფართოდ გავრცელდა, ვიდრე სხვა ქვეყნებში. ზოგიერთი ავტორი საუბრობს გერმანიის „საგანგებო გზაზედაც“, სადაც ხარისხის უზრუნველყოფა ეყრდნობოდა კვალიფიციური შრომისა და დუალური პროფესიული განათლების პრინციპს, რომელიც ტელიორიზმის სისტემაში ჩამოყალიბდა.

ამრიგად, გერმანული მოდელი გარკვეულწილად ერთმანეთს უთავსებდა ჰუმანიზაციისა და რაციონალიზაციის პრინციპებს და ამით შედეგიან საფუძველს უყრიდა ექსპორტზე ორიენტირებულ მრეწველობაში გამო-საყენებელი მოქნილი სპეციალიზაციის პროგრამებს. მაგრამ 1990-იანი წლების შუა ხანებიდან სამრეწველო შრომის ეს სპეციფიკური სახესხვაო-ბა ისევ გახდა დისკუსიის საგანი, რადგან ეკონომიკურმა და ფინანსურმა ვითარებებმა, ერთი მხრივ, და ჯგუფური მუშაობის პროცესში გაჩენილმა წინააღმდეგობრივმა მომენტებმა, მეორე მხრივ, მისი ეფექტიანობა და აღიარება საექვო გახადა.

ბოლო ხანებში ერთგვარი იმედგაცრუება შეინიშნებოდა. მართალია, ჯგუ-ფური მუშაობა ფართოდ გავრცელდა, მაგრამ მასზე დამყარებული შრო-მის კარდინალური ჰუმანიზაციის მოლოდინი არ გამართლდა და დღემდე მოლოდინად რჩება. პირიქით, ძალიან ხშირად იქ, სადაც ადრე მუშაკებს შეეძლოთ გავლენა მოეხდინათ თავიანთი შრომის ორგანიზებაზე, ახლა უფრო მტკიცე სტანდარტიზაცია მკვიდრდება. ამრიგად, დღევანდელ მრეწველობაში უფრო მაღალი მწარმოებლობის მისაღწევად ერთმანეთს მეტოქეობას შრომის სხვადასხვა რეჟიმი უწევს.

მსხვილი მრეწველობისათვის დამახასიათებელი, ტიპური ფორმების გაქრობის პარალელურად საზოგადოების ყურადღების ცენტრში ექცევა შრომის სხვა ტიპი: მოქნილი, ცოდნაზე ორიენტირებული შრომა მომ-სახურების სფეროში. ხშირად ფიქრობენ, რომ ამ სფეროში დასაქმებულ ცალკეულ მუშაკებს მეტი დამოუკიდებლობა აქვთ. ისინი მუშაობენ არა დიდ, არამედ შედარებით მცირე სამუშაო ადგილებზე, მაგრამ მეტად არი-ან პასუხისმგებელი მათ მიერ შესრულებული სამუშაოს შედეგებისთვის. შრომითი საქმიანობის სწორედ ამ კატეგორიას უკავშირებენ განსაზღვრუ-ლი სამუშაო საათების პრაქტიკაზე უარის თქმას. იმავდროულად, საქმე ეხება არა სამუშაო დღის შემცირებას, არამედ „სამუშაოს დასასრულის გარეშე“. მაგალითად, ელექტრონული ფოსტისა და მობილური ტელეფონ-ის ეპოქაში მრავალი მუშაკია ხელმისაწვდომი სამუშაო საათების შემ-დეგ, თუნდაც კანონის დარღვევით. ამ ტენდენციასთან დაკავშირებული შესაძლებლობებისა და რისკების შეფასებაში არსებით როლს ასრულებს მუშაკის კვალიფიკაცია, როდესაც საქმე დამოუკიდებლობის ხარისხს ეხე-ბა. ასეთ შრომასთან დაკავშირებულ რისკებს მიეკუთვნება ფსიქიკური სტრესის ახალი ფორმები, პროფესიული გამოფიტვის სინდრომი (შრომით გამოწვეული ფსიქიკური გამოფიტვა), გადაჭარბებული პროფესიული დატვირთვა და მისგან გამომდინარე წინააღმდეგობრივი შედეგები, რომ-ლებიც გავლენას ახდენს ცხოვრების ხარისხზე.

ბოლო წლებში ხშირად კამათობენ, ხომ არ წარმოიშვა ახალი ტიპის მუ-

შაკი, „თვითდასაქმებელი მენარმე“, რომელიც საკუთარი დასაქმების შესაძლებლობებისთვის („employability“) არის პასუხისმგებელი. ამრიგად, შრომის ბაზარზე შეინიშნება ევოლუცია – პროლეტარი და პროფესიონალი დაქირავებული მუშაკიდან თვითდასაქმებულ მენარმეზე გადასვლის პროცესი. თვითმეგნებით მოქმედი მენარმის (რომელიც ხშირად დამოუკიდებლად უწევს ორგანიზებას თავის შრომით საქმიანობას საბაზროსთან მიახლოებულ პირობებში) მახასიათებლები სამი ასპექტით შეიძლება ჩამოყალიბდეს: ინდივიდუალური კვალიფიკაცია, შრომის სისტემატური თვითკონტროლი და თვითექსპლუატაციის საფრთხე არასაიმედო სოციალური დაცვის თანხლებით. ვინაიდან შემოთავაზებული სოციალური სქემა შეესაბამება საბაზრო ეკონომიკის განვითარების ახალ ეტაპს, სოციოლოგები ვოსი და პონგრატიცი სანარმოთა შიგნით ახალი ურთიერთობების გაბატონებაზე ალაპარაკდნენ: „თვითდასაქმებელი მენარმის გამოჩენით კაპიტალისტურ სანარმოში არ ისპობა კაპიტალსა და შრომას შორის წინააღმდეგობა. იგი სხვადასხვა ტიპის მენარმეებს შორის სტრუქტურულ დაპირისპირებად გარდაიქმნება“ (ვოსი/პონგრატიცი, 2003: 32). როგორც კრიტიკოსები სწორად მიუთითებენ, ეს ტიპი ჯერ არ არის გაბატონებული ბაზარზე, თუმცა აქ აღწერილი ნიშნები დღეს უკვე ფართოდაა გავრცელებული.

დღეს ღირსეული შრომის პოლიტიკისთვის ყველაზე დიდი გამოწვევაა იმ ადამიანთა მზარდი რაოდენობა, რომლებიც არასაიმედო და დაბალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებზე არიან დასაქმებული. იმავდროულად, ძირითადი პრობლემა ის არის, რომ ამ მდგომარეობიდან გამოსვლა სულ უფრო რთულდება. სოციალური დემოკრატიისთვის მოცემულ პირთა ღირსეული შრომა ორი მიზეზის გამოა მნიშვნელოვანი: პირველი, უნდა მოხდეს დაბალხარისხიანი სამუშაოს პირობების ჰუმანიზაცია; და მეორე, საჭიროა ასეთ პირობებში მომუშავე მუშაკებისთვის დახმარების განწევა, რათა მათ თავი დააღწიონ არსებულ სიტუაციას და საკუთარი თავის განვითარებაზე იზრუნონ.

➤ **ერთობლივი მართვა: მონაწილეები და პროცედურები**

შრომის სამრეწველო ორგანიზაციის მნიშვნელობის შემცირება ახალ მოთხოვნებს უყენებს მათ, ვინც ღირსეული შრომის ხელშეწყობისთვის იღვწის. გერმანიაში ღირსეული შრომის პოლიტიკასთან დაკავშირებულ მოლაპარაკებებში დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა ორგანიზაციებთან და სახელმწიფოსთან ერთად მესამე საყრდენიც მონაწილეობს. ესენი არიან სანარმოს წარმომადგენლები. 1980-იან წლებამდე მათი მოლაპარაკებები ეხებოდა შრომის პირობებთან დაკავშირებულ საკვანძო საკითხებს, იმ სტანდარტების ფარგლებში, რომლებიც სანარმოთა დონეზე იყო შეთანხმებული ან რომლებსაც სახელმწიფო ახორციელებდა. ამრიგად, გერმანულ სანარმოებში ჩამოყალიბდა სოციალური სისტემა, რომელიც სანარმოს დონეზე განხორციელებულ რეგულირებაზე იყო ორიენტირებული, მაგრამ ამ რეგულირებას მონურად არ ემორჩილებოდა. გერმანულ

მოდელში სანარმოს დონეზე ურთიერთგაცვლის მრავალი გამოცდილება და ფორმა არსებობს. ისინი, როგორც ჩანს, განსაკუთრებულ ჩარჩო პირობებს ექვემდებარებიან. ასე, მაგალითად, საკადრო საკითხების გადაწყვეტისას კომპანიის ხელმძღვანელობამ უნდა გაითვალისწინოს თანამშრომელთა და სანარმოო საბჭოების ინტერესები, სწორედ ისე, როგორც მაღალი ინსტანციების მითითებანი, როგორებიცაა სატარიფო ხელშეკრულებები და სახელმწიფო რეგულაციები. მეორე მხრივ, სანარმოო საბჭომ არა მხოლოდ თანამშრომელთა ინტერესები უნდა დაიცვას, არამედ, ამასთანავე, სანარმოს მწარმოებლობისა და ეკონომიკური წარმატებისათვის პასუხისმგებლობის ნაწილი უნდა იტვირთოს. სანარმოს მართვაში მონაწილეობისა და თანამშრომლობის მოდელი მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული სანარმოებში მუშაკთა წარმომადგენლობითი ორგანიზაციების შესახებ კანონში: „დამსაქმებელი და სანარმოო საბჭო თანამშრომლობენ მუშაკთა და სანარმოთა საკეთილდღეოდ, ურთიერთობის საფუძველზე და ითვალისწინებენ მოქმედ სატარიფო ხელშეკრულებებს; ამავე დროს, ურთიერთქმედებენ პროფკავშირებსა და დამსაქმებელთა ასოციაციებთან, რომლებიც სანარმოებშია ჩამოყალიბებული“ (სანარმოებში მუშაკთა წარმომადგენლობითი ორგანიზაციების შესახებ კანონის §2-ის 1-ლი აბზაცი).

ინტერესთა წარმომადგენლობის გერმანული მოდელი ფორმალურად მიჯნავს სანარმოო საბჭოებსა და პროფკავშირებს, ე. ი. აუცილებელი არ არის, სანარმოო საბჭოს წევრები იყვნენ პროფკავშირის წევრები, ხოლო პროფკავშირი არ ახდენს პირდაპირ და ავტომატურ გავლენას სანარმოო საბჭოზე. ამგვარი ფორმალური დანაწილების პირობებში გერმანული მოდელის დიდ მიღწევად შეიძლება დავასახელოთ ის ფაქტი, რომ სანარმოო საბჭოებსა და პროფკავშირებს შორის ჩამოყალიბდა არა გადაულახავი კონკურენციის ურთიერთობანი, არამედ მიმდინარე საკითხების გადასაწყვეტად თანამშრომლობის ტრადიცია. ამ ბოლო სამოცი წლის განმავლობაში სანარმოო საბჭოს წევრთა 70%-ზე მეტი იყო აგრეთვე პროფკავშირის წევრი, სადაც საზოგადოებრივ საწყისებზე მნიშვნელოვან ფუნქციებს ასრულებდა. იმ დროს, როცა სანარმოო საბჭო კოლექტივის, ხელმძღვანელობისა და პროფკავშირის წინააღმდეგობათა ველში მოქმედებს, როგორც „სასაზღვრო ორგანო“ (Fürstenberg 2000 [1958]), მენეჯმენტი კოლექტივს, სანარმოო საბჭოსა და კომპანიის ხელმძღვანელობისა და დამსაქმებელთა ასოციაციების ძირითად ინტერესებსა და მითითებებს შორის უნდა ლავირებდეს. სანარმოო საბჭოსა და მენეჯმენტის ინტერესთა შორის კონფლიქტი სამუშაო წესით წყდება. გამონაკლისია ღია კონფლიქტები. იქ, სადაც ჩნდება ღია უთანხმოება განაწილებისა და ორგანიზების საკითხებში, ხშირად საქმეში გარეშე მოთამაშეები არიან ჩართული. სანარმოო საბჭო და მენეჯმენტი სანარმოთა დონეზე შესაბამისი ორგანიზაციების უმნიშვნელოვანეს წარმომადგენლებად გვევლინებიან. მათ სხვადასხვა უფლებრივი სტატუსი აქვთ მინიჭებული და, როგორც წესი, არათანაბარი სახელისუფლებო რესურსები მოეპოვებათ. ასე რომ, ჩვეულებრივ, არ შეიძლება ვისაუბროთ სამრეწველო ურთიერთობის სფეროში

თანაბარი ძალის მოთამაშებზე. მოთამაშეები, რომლებიც სანარმოთა დონეზე მოქმედებენ, სატარიფო ხელშეკრულებების პოლიტიკის სფეროში განკარგულებათა გაცემის უფლებას სათავო ორგანიზაციების დონეზე გადასცემენ და ამგვარად მისდევენ ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ინსტიტუტთა მოდელს, რომელიც დღემდე მხარს უჭერს თანამშრომლობის რეჟიმს. ამ მოდელის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტები შეიძლება დავყოთ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კომპონენტებად.

➤ **ერთობლივი მართვის გამოწვევები**

სანარმოს მართვაში მონაწილეობის მოდელი, რომელიც სანარმოო საბჭოებს, სანარმოთა დონის პროფკავშირულ მოღვაწეებს (ნაწილობრივ გაფლენას რომ ახდენენ ეკონომიკური საკითხების გადაწყვეტაზე) და სამეთვალყურეო საბჭოებში წარმოდგენილი დარგობრივი პროფკავშირების პროფესიულ წარმომადგენლებს შორის შრომის დანაწილებას ეფუძნება, დღეს ახალი გამოწვევების წინაშე დგას.

1. ერთობლივ მართვაში მონაწილეთა დამაკავშირებელი ძალები სუსტდება. კონკრეტულ სანარმოში შრომის პოლიტიკის საკითხებზე გადაწყვეტილებათა მიღების უფრო მაღალი დონის აღიარება უჩვეული არ არის. იგი ქვეყნის ისტორიულად ჩამოყალიბებულ მექანიზმებსა და პოლიტიკურ ძალთა თანამედროვე თანაფარდობას გამოხატავს. იქ, სადაც მენეჯმენტი ხედავს შანსს, განსაზღვროს საკუთარი სატარიფო პოლიტიკა ისე, რომ ამით სანარმოში კონფლიქტები არ გამოიწვიოს და ეკონომიკურ მწარმოებლობას საფრთხე არ შეუქმნას, ის ცდილობს კიდევ, ამგვარად მოიქცეს. ამასთანავე, ამ ბოლო წლებში სოციალური დემოკრატიის პროექტი უფრო ხშირად იძლევა ნათელ პოსტულატს: მართვაში მუშაკთა მონაწილეობა არის არა ხელმძღვანელობის მიერ გაღებული მონყალეობა, არამედ კანონმდებლობით დაწესებული მონაწილეობის ძირითადი უფლება, რომელიც განხილვას თითქმის არ ექვემდებარება.

უფრო მაღალი დონის პოლიტიკის ლეგიტიმურობისა და აღიარებისათვის მნიშვნელოვანია, სანარმოს დონეზე მოქმედი მოთამაშეები ხედავდნენ, რომ მათ აქვთ გავლენა და მათი ინტერესები წარმოდგენილია სათავო ორგანიზაციებში. როგორც წესი, სათავო ორგანიზაციები უნდა მისდევდნენ ამ პრინციპს, რათა თავიანთი წევრების ერთგულებასა და პასუხისმგებლობას მიაღწიონ. ამასთანავე, ტრადიციებმა მნიშვნელოვანი შემაკავშირებელი ფაქტორის როლი შეასრულა, რაც სამრეწველო ურთიერთობათა პოლიტიკურ განზომილებას განაპირობებდა. თუმცა ამ ბოლო 20 წლის განმავლობაში მათი მნიშვნელობა შესამჩნევად მცირდება. გერმანული სანარმოების უმეტესობაში რამდენიმე ათეულ წელს არსებობდა დროში გამოცდილი უფლებამოსილებათა დანაწილება, რომელიც ეჭვს არ იწვევდა და თაობიდან თაობას გადაეცემოდა. მაგრამ იქმნება შთაბეჭდილება, რომ სათავო ორგანიზაციებისა და სანარმოთა დონის მოღვაწეების კულტურულ ტრადიციებზე დაფუძნებული ეს კავშირები მნიშვნელობასა და ზეგავლენ-

ნას კარგავს: 1980-იანი წლებიდან შეიმჩნევა სათავო ორგანიზაციის მიერ დადგენილი ნორმების შესუსტების ტენდენცია. მენეჯმენტი და საწარმოო საბჭოები სულ უფრო ხშირად ავლენენ დამოუკიდებლობას, ღიად აცხადებენ, რომ არ ეთანხმებიან სათავო ორგანიზაციის გადანყვეტილებებს, და უარს ამბობენ ამ გადანყვეტილებათა შესრულებაზე.

2. საწარმოო საბჭო არის საკონტაქტო პარტნიორი და ყველა თანამშრომლის ინტერესთა წარმომადგენელი. სერიოზული გამოწვევაა საკვანძო თანამშრომელთა და დანარჩენი კოლექტივის ინტერესების სამართლიანი წარმოდგენა. ამ ბოლო ხანებში საწარმოთა კოლექტივების სტრუქტურა ძლიერ შეიცვალა; მნიშვნელოვნად გაიზარდა იმ მუშაკთა რაოდენობა, რომელთაც ვადიანი შრომითი ხელშეკრულება აქვთ დადებული, აგრეთვე იმათი რაოდენობა, ვინც არასრულ განაკვეთზე მუშაობს ან დაქირავებული მუშაკია. ამან შეიძლება საწარმოში კონფლიქტის პოტენციალი შექმნას და დამღუპველად იმოქმედოს მართვაში მონაწილეობის საკითხებზე, რადგან იგი ასუსტებს სოლიდარობას და ართულებს შუამავლობას. საწარმოო საბჭო ვალდებულია მუდმივად ცვალებადი კოლექტივის ინტერესები დაიცვას; ამასთანავე, ზოგჯერ ძალიან რთულია სუსტად დაცული თანამშრომელთა ჯგუფების ინტერესთა ისე წარმატებით და მარჯვედ წარმოდგენა, როგორც ძირითადი კოლექტივისა.

3. საწარმოს ერთობლივი მართვის მოდელს კორპორაციული პასუხისმგებლობის დამასუსტებელი ძალები ეწინააღმდეგებიან. საწარმოებში მუშაკთა წარმომადგენლობითი ორგანოების შესახებ კანონის (Betriebsverfassungsgesetz) შექმნის პერიოდში წარმოებაში გადანყვეტილებებს, როგორც წესი, იგივე პირები იღებდნენ, რომლებიც ეკონომიკურ რისკებს ეწეოდნენ. მართვაში საწარმოო საბჭოს მონაწილეობა წარმოების ორგანიზებისა და საკადრო საკითხებით შემოიფარგლებოდა. მაგრამ, ჩვეულებრივ, ზოგ შემთხვევაში შესაძლებელი იყო ეკონომიკურ გადანყვეტილებებზე მსჯელობაც, მათი შედეგების შესარბილებლად. თუმცა გლობალიზაციის შედეგად და საწარმოს მფლობელებისა და მენეჯმენტის განცალკევების გამო სულ უფრო ხშირად დაიშვება ეკონომიკური გადანყვეტილებები, რომლებიც ეწინააღმდეგება როგორც კოლექტივის, ისე კომპანიის ინტერესებს. ამავე დროს, საწარმოთა დონის მოღვაწეებს არ ძალუძთ ამ გადანყვეტილებებზე რაიმე გავლენის მოხდენა მათი მიღების მომენტში. ზოგჯერ საწარმოო საბჭოს შეუძლია მოლაპარაკებების მეშვეობით შეასუსტოს გადანყვეტილების მიმღებთა ზემოქმედება, მაგრამ მიმდინარე მოვლენები და კომპანიებში დაფუძნებული „ფინანსურ ბაზარზე ორიენტირებული კონტროლის“ სისტემა ერთობლივი მართვის მოდელს ახალი პრობლემების წინაშე აყენებს.

4. საწარმოთა ინტერნაციონალიზაცია ერთობლივი მართვის ინტერნაციონალიზაციას მოითხოვს. შრომის პირობების გაუარესების გამამართლებელ არგუმენტთა შორის ერთ-ერთ ძირითად არგუმენტად რჩება ბიზნესის სხვადასხვა ადგილმდებარეობას შორის კონკურენცია. ხშირად ის

ერთი და იმავე კომპანიის ტერიტორიულ განყოფილებებს შორის იჩენს თავს. ასე, მაგალითად, ავტომობილების ახალი მოდელების შესახებ სამუშაო დავალება მთელი კომპანიის მასშტაბით ცხადდება და, ამგვარად, განყოფილებებს შორის კონკურენცია შრომის ანაზღაურების დანახარჯთა შემცირებისა და სოციალურ პაკეტთა შეკვეცის მიზნით გამოიყენება. თუმცა არის სოლიდარობის პირველი პოზიტიური გამოცდილებაც. მაგალითად, ასეთი სოლიდარობა გამოხატეს კონცერნ „General Motors“-ის ევროპულმა ქარხნებმა, როდესაც მთავარმა ოფისმა ევროპაში ცალკეული ქარხნების დახურვის თაობაზე განაცხადა. ევროპული სანარმოო საბჭოები გახდნენ პირველი მნიშვნელოვანი ზენაციონალური ორგანოები, რომლებიც უკვე დღეს მიზანმიმართულად იყენებენ თავიანთ უფლებამოსილებას. მიუხედავად ამისა, აქ აუცილებელია კანონმდებლობის სრულყოფა, რათა მუშაკთა წარმომადგენლებს მართვაში თანასწორუფლებიანი მონაწილეობა შეეძლოს. მეორე სფერო, სადაც მართვაში მონაწილეობა საერთაშორისო ნორმებს ემყარება, ევროპული კომპანიებია. აქაც ასევე აუცილებელია შემუშავდეს სტრატეგიები და კონცეფციები, რათა შანსები სარგებლიანად იქნეს გამოყენებული და რისკები მინიმუმამდე შემცირდეს. ლოგიკა მარტივია: სანარმოს მართვაში მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად უნდა გაძლიერდეს ევროპული თანამშრომლობა სხვადასხვა დონის განსხვავებული მოქმედი პირების მოზიდვის გზით. რაც უფრო უკეთ მოხერხდება ეს, მით უფრო დამაკმაყოფილებელი იქნება შედეგები.

7.5. დებატები მინიმალური ხელფასების შესახებ

ავტორი: კლაუდია ვაინკოფი¹⁷

არის თუ არა დაბალი ანაზღაურების მნიშვნელობის ზრდა ის პრობლემა, რომელიც პოლიტიკურ მოქმედებას მოითხოვს, თუ იგი უმუშევრობის შესამცირებელი სტრატეგიის აუცილებელი ასპექტია? ამაზე გერმანიაში დღესაც კამათობენ. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლების რამდენიმე გამოკვლევამ დაადასტურა, რომ გერმანიაში დაბალი ანაზღაურება საკმაოდ გავრცელებული მოვლენაა (იხ. მაგალითად, Schäfer 2003, Rhein/Gartner/Krug 2005, Goebel/Krause/Schupp 2005, Eichhorst და სხვ. 2005), მაინც კიდევ და კიდევ მოითხოვენ დაბალანაზღაურებადი დასაქმების გაფართოებას, ხოლო აქა-იქ დაბალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების „და-

17 ფაქტობრივად ამ განყოფილების იდენტური ვერსია გამოქვეყნდა სათაურით „Die politische Debatte über Niedrig- und Mindestlöhne – aus der Gender-Perspektive kommentiert“ (პოლიტიკური დებატები დაბალი და მინიმალური ხელფასების შესახებ – კომენტარები გენდერული პერსპექტივებით). იგი იყო შემადგენელი ნაწილი სტატიისა „Niedrig- und Mindestlöhne. Eine Analyse aus der Gender-Perspektive“ (დაბალი და მინიმალური ხელფასები. ანალიზი გენდერული პერსპექტივებით), რომელიც დაიბეჭდა გამოცემაში Friederike Maier, Angela Fiedler (რედ.) (2008), Verfestigte Schiefen. Ökonomische Analysen zum Geschlechterverhältnis (ჩადულაბებული პრობლემები. გენდერულ ურთიერთობათა ეკონომიკური ანალიზი), ბერლინი; მადლობას ვუხდით გამომცემლობა „Edition Sigma“-ს და ავტორებს გადაბეჭდვის უფლების მონიჭებისათვის.

ნერგვის“ მოთხოვნითაც კი გამოდიან.¹⁸

ამ ბოლო დროს დებატები უფრო მეტად იმაზე იმართება, (მხოლოდ) სახელმწიფომ უნდა აგოს პასუხი დაბალი ხელფასის დანამატზე, რომელიც შინამეურნეობებისათვის აუცილებელ საარსებო მინიმუმს უზრუნველყოფს, თუ აუცილებელია შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომა დადგინდეს სატარიფო ხელშეკრულების ანდა კანონმდებლობის დონეზე, რათა შეიქმნას იმის გარანტია, რომ საწარმოები გამუდმებით არ შეამცირობენ ხელფასს. ქვემოთ განხილულია ზოგიერთი კლასიკური არგუმენტის საფუძვლიანობა, როდესაც ზოგი ემხრობა, ზოგიც – არა დაბალანაზღაურებად საქმიანობას ანდა შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დადგენას. იქვე მოცემულია კომენტარები გენდერული პერსპექტივებით.

დაბალანაზღაურებადი საქმიანობის სასარგებლოდ ხშირად მოჰყავთ მოსაზრება, რომ ის გამოიყენება ერთგვარ ტრამპლინად უფრო მაღალანაზღაურებადი საქმიანობის დასაწყებად. ოღონდ ამ თემაზე რამდენიმე აქტუალური გამოკვლევის შედეგები ოპტიმიზმის საფუძველს არ იძლევა: ეგრეთ წოდებული აღმავალი მობილობა დაბალანაზღაურებადი საქმიანობის სახეობებიდან ბოლო წლებში საგრძობლად შემცირდა (შდრ. Rhein/Gartner/Krug 2005). ამას ადასტურებს აგრეთვე დასაქმების ფედერალური სააგენტოს მონაცემთა ანალიზი. იგი შრომისა და კვალიფიკაციის ინსტიტუტმა ჩაატარა. ჩვენ შევამოწმეთ, როგორია იმ მუშაკების ხვედრითი წილი, რომლებიც 1998 წელს სრულ განაკვეთზე მუშაობდნენ, იღებდნენ ხელფასს ზღვრის ქვემოთ, რომელიც დაბალანაზღაურებადი საქმიანობისათვის იყო დადგენილი, და რომლებმაც 2003 წელს შეძლეს ამ ზღვრის გადაკვეთა. ამის მიღწევა საშუალოდ 34,4%-მა, ე. ი. 2003 წელს მომუშავეთა მესამედზე ოდნავ მეტმა, მოახერხა. თუმცა ეს მონაცემი ძლიერ მერყეობდა სხვადასხვა ჯგუფის მუშაკთა მიხედვით: მაღალანაზღაურებადი სამუშაოს მიღება უფრო იოლი ხდებოდა ახალგაზრდობისთვის (62,3% – 25 წელზე ნაკლები ასაკის ახალგაზრდების ჯგუფები), მაღალი კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტებისთვის (53,6% – უმაღლესი განათლების მქონე პირებით დაკომპლექტებული ჯგუფები), მამაკაცებისთვის (50,4%). ქალთა შორის დაბალანაზღაურებადი საქმიანობის სექტორიდან გამოიწვევა 27,1%-მა, ანუ მშრომელ ქალთა თითქმის მესამედმა, შეძლო (Bosch/Kalina 2007: 45).

უკიდურესად წინააღმდეგობრივად ფასდება დაბალანაზღაურებადი საქმი-

18 აქ კონკრეტული ციფრების მონახვა გაძნელებულია. საგანგებო პუბლიკაციათა უმეტესობაში დაბალანაზღაურებადი დასაქმების გაფართოების მოთხოვნა მეტ-ნაკლებად შენიღბულია. ასე, მაგალითად, საუბარია იმაზე, რომ აუცილებელია ანაზღაურების დიდი განფანტვა, რომ დასაშვებია დაბალანაზღაურებადი შრომის კონკურენტუნარიანი ანაზღაურებები, რომ აღსადაგენია შრომის ანაზღაურებასა და სოციალურ შემწეობებს შორის არსებითი სხვაობა; საუბარია იმაზედაც, რომ საჭიროა აშშ-თან შედარებით გერმანიაში არსებული „მომსახურების სექტორის ხარვეზის“ აღმოფხვრა. მოკიყვანთ მაგალითს გერმანიის მთავრობასთან არსებული ეკონომიკის ექსპერტთა საბჭოს წლიური (2006-2007 წლები) დასკვნიდან: „თუმცა მომსახურების სექტორში არსებობს შრომითი მონაცობის ნაირგვარი შესაძლებლობები, როგორც სხვა ქვეყნების, მაგალითად, აშშ-ის გამოცდილება მონაბობს, თვით ჩვენი წარსულისთვის თვალის გადავლებაც გვიჩვენებს, რომ მომსახურების დაბალანაზღაურებად სექტორში მრავალი სამუშაო ადგილი გაქრა შრომის ანაზღაურების დანახარჯების მეტისმეტი ზრდის შედეგად“ (Sachverständigenrat 2006: 370).

ანობა სოციალური პოლიტიკის თვალთახედვით. ერთი მხარე ამტკიცებს, რომ ხელფასი, თუკი ადამიანი სრულ განაკვეთზე მუშაობს, უნდა ჰყოფინდეს მას დამოუკიდებელი არსებობისათვის და ასეთი მუშაკი სიღარიბეში არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იმყოფებოდეს; მეორე მხარე კი საზგასმით აცხადებს, რომ დაბალანაზღაურებადი საქმიანობა აუცილებლად როდი იწვევს სიღარიბეს. ზოგჯერ იმასაც კი ამბობენ, რომ ადამიანები, რომლებიც დაბალანაზღაურებად სამუშაოს ასრულებენ, ჩვეულებრივ, ამგვარად უზრუნველყოფენ დამატებითი შრომის სარგოს (შდრ. მაგალითად, Brenke/Eichhorst 2007). ორივე თვალსაზრისი აგრეთვე გულისხმობს, რომ ქალების დაბალანაზღაურებადი საქმიანობა ნაკლებად სერიოზული პრობლემაა. ასე, მაგალითად, მინიმალური ხელფასის შემოღების მომხრეთა ყურადღების ცენტრშია ოჯახის მამა, რომელიც სრულ განაკვეთზე მუშაობს (ზოგჯერ ზეგანაკვეთურადაც შრომობს), მაგრამ ისე ცოტას იღებს, რომ ოჯახს ვერ უზრუნველყოფს. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ქალებისთვის ეს პრობლემა ასე მწვავე არაა: თუკი ამდენი ქალი მუშაობს არასრულ განაკვეთზე ანდა არასრულ შრომით საქმიანობას ეწევა, რა თქმა უნდა (ყოველ შემთხვევაში, ეს ფართოდ გავრცელებული აზრია), ისინი ძირითადად „ჯიბის ფულისთვის“ მუშაობენ და, ამრიგად, მიუხედავად დაბალი ხელფასისა, სიღარიბე არ ემუქრებათ, იმდენად, რამდენადაც უთუოდ ჰყავთ ქმრები ან პარტნიორები, რომლებსაც მეტი შემოსავალი აქვთ.

ამ მსჯელობებში მხოლოდ ისაა სწორი, რომ ყველა დაბალანაზღაურებადი მუშაკი მართლაც არ ცხოვრობს სიღარიბეში, რამდენადაც ცალკეული შინამეურნეობების შემოსავალი რამდენიმე ხელფასისაგან ყალიბდება და ამიტომაც სიღარიბის ზღვარზე მაღლაა. მართლაც, სიღარიბის ძირითადი მიზეზი, უპირველეს ყოვლისა, არის უმუშევრობა ანდა ანაზღაურებადი სამუშაოს უქონლობა და მხოლოდ ნაწილობრივ – დაბალი ხელფასი. ღარიბთა ხვედრითი წილი, რომლებიც დაბალანაზღაურებად სექტორში იყვნენ დასაქმებული, გერმანიაში უკვე 1990-იანი წლების ბოლოს 41%-ს შეადგენდა. ამ მაჩვენებელმა საკმაოდ გადააჭარბა ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელს (37%) (Marlier/Ponthieux 2000). საეჭვოდ გვეჩვენება აგრეთვე ვარაუდი, რომ დაბალი ხელფასის მქონე ქალები ოჯახის სხვა წევრების ხარჯზე არიან უზრუნველყოფილი: ბეკერის მიერ ჩატარებული გამოკვლევების (Becker 2006a) თანახმად, დაბალხელფასიანი ქალები (19%) სიღარიბის ზღვარს მიღმა იმყოფებიან, ოდნავ უფრო ქვემოთ, ვიდრე დაბალხელფასიანი მამაკაცები (22%). გარდა ამისა, შინამეურნეობის შემოსავლის განხილვისას არაა გათვალისწინებული, რომ ისეთი სოციალური სარგოები, როგორებიცაა პენსია და უმუშევრობის შემწეობა, საკუთარი გამოიმუშავების საფუძველზე გამოიანგარიშება. და ბოლოს, გასათვალისწინებელია, რომ პარტნიორის ხარჯზე უზრუნველყოფა სტაბილურობით არ გამოირჩევა. სიტუაცია მყისვე შეიცვლება და დიდხანსაც შეიძლება გაგრძელდეს, თუ ქალმა დაკარგა სამუშაო, ქმარს გაეყარა ანდა სულაც დაკარგა მარჩენალი.

მინიმალური ხელფასის შემოღების წინააღმდეგ ხშირად ის არგუმენტი მოჰყავთ, რომ შრომის დაბალი ანაზღაურება დაბალ მწარმოებლობას გამო-

ხატავს, ხოლო სახელმწიფოს მიერ დაბალი ხელფასის მინიმალური ზომის დაკანონება სამუშაო ადგილების შემცირებას გამოიწვევს. იმაზედაც მსჯელობენ, რომ აღნიშნულის შედეგად ყველაზე მეტად დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალა დაზარალდება. მაგრამ გერმანიაში დაბალ ხელფასს მხოლოდ დაბალი კვალიფიკაციის მუშაკები არ იღებენ. პირიქით, იმ მუშაკების დაახლოებით სამ მეოთხედს, რომლებიც გერმანიაში დაბალანაზღაურებად სამუშაოს ასრულებენ, აქვს დასრულებული პროფესიული და თვით უმაღლესი განათლება კი. მინიმალური ხელფასის შემოღების ეფექტიანობაც არაერთგვაროვანია. 1999 წელს დიდ ბრიტანეთში გაუჩნდათ შიში, რომ მინიმალური ხელფასი სამუშაო ადგილების არსებით შემცირებას გამოიწვევდა, თუმცა ფაქტობრივად დასაქმება ძლიერ გაიზარდა, განსაკუთრებით ბოლო ხანებში, და ეს მოხდა იმ პირობებშიც კი, როცა მინიმალურმა ხელფასმა მნიშვნელოვნად მოიმატა (Bosch/Weinkopf 2006a). აშშ-ში 2006 წელს 650 ეკონომისტზე მეტი (მათ შორის ნობელის პრემიის ხუთი ლაურეატი იყო) გამოვიდა შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის არსებითად გაზრდის მოთხოვნით (Economic Policy Institute 2006).

გერმანელ ეკონომისტებს ამგვარი დიფერენცირებული მიდგომები ჯერ კიდევ არ შეუქმნავებიათ. გერმანელ ეკონომისტ პროფესიონალთა დიდ უმრავლესობას მიაჩნია, რომ შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის შემოღება თავისთავად უარყოფით გავლენას მოახდენს დასაქმების დონეზე. ასე, მაგალითად, ევროპულ ეკონომიკურ გამოკვლევათა ცენტრის (ZEW) პრეზიდენტი, ვოლფგანგ ფრანცი, 2005 წლის 12 აპრილს პრესაში წერდა: „ეკონომისტთა შორის არცერთ თეზისთან მიმართებით არ გაბატონებულა ისეთი ერთსულოვნება, როგორც იმასთან დაკავშირებით, რომ შრომის ანაზღაურების მინიმალურ ზომას მავნე ზემოქმედება აქვს“ (ციტირებულია Schulten-ის (2005: 190) მიხედვით).

მსგავსი არგუმენტები მოიყვანა ბავარიელ ეკონომისტთა გაერთიანებამ (Vereinigung der Bayerischen Wirtschaft 2006: 7), როცა სხვა ქვეყნებში შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის შემოღების გამოცდილებას იკვლევდა: „მაგრამ შრომის ბაზარზე მისი პოზიტიური ზემოქმედების შესახებ ცნობები არა გვაქვს“.¹⁹

სინამდვილეში შრომის ბაზარზე შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დამკვიდრების ეფექტი ჯერჯერობით თეორიულად არ დამუშავებულა, ხოლო ჩატარებული გამოკვლევები გაცილებით დიფერენცირებულ შედეგებამდე მივიდა (შდრ. Bosch/Weinkopf 2006b). მაგალითისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ ამერიკის ეკონომიკურ კონსულტანტთა საბჭოს (რომელიც

19 აქვე კეთდება აგრეთვე (მცდარი) განცხადება, რომ შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომა დიდ ბრიტანეთსა და ირლანდიაში არ გავრცელებულა „მართლაც დაბალკვალიფიციური სამუშაო ძალაზე“ (Vereinigung der Bayerischen Wirtschaft 2006: 8). დიდ ბრიტანეთში პროფესიის ათვისებისა და აუცილებელ უნარ-ჩვევათა შეძენის პირველ ეტაპზე (ეს 6 თვეს გულისხმობს) შესაძლოა მუშაკს სხვასთან შედარებით ცოტა გადაუხადონ (ეგრეთ ნოდებული განვითარების განაკვეთი — „development rate“. შდრ. Bosch/Weinkopf 2006b: 36-37). მაგრამ იგი არ არის საყოველთაო გამონაკლისი დაბალი კვალიფიკაციის მუშაკებისათვის.

შეესაბამება გერმანიის მთავრობასთან არსებულ გერმანიის ეკონომიკის ექსპერტთა საბჭოს) გამოთქმა, რომელიც პრეზიდენტისათვის წარდგენილ 1999 წლის მოხსენებაში გახმოვანდა: „ფაქტების ერთობლიობა გვაიძულებს ვივარაუდოთ, რომ შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის მოკრძალებული გაზრდა დასაქმებას საკმაოდ სუსტად დაეცემა ან სულაც არ დაეცემა“ (ციტირებულია Schulten-ის (2005: 198) მიხედვით).

აქტუალურ დასკვნაში (ბოფინგერი და სხვ. 2006) კონსტატირებულია: „ვინაიდან ემპირიული გამოკვლევები არ იძლევა ერთმნიშვნელოვან სურათს, ამიტომაც შეუძლებელია მოცემულობად მივიღოთ, რომ შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დამკვიდრება ყოველთვის დამლუპველად იმოქმედებს დასაქმებაზე, ყოველ შემთხვევაში, თუკი ეს მინიმალური ზომა გარდელი არ არის“.

ჩვენი აზრით, გერმანიაში შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის შემოსაღებად კიდევ ორი მეტად ნონიანი არგუმენტი არსებობს: შრომის ბაზარზე დემინგის წინააღმდეგ ბრძოლა, რაც გერმანიაში სულ უფრო ვრცელდება და ის, რაც ამ პრობლემასთან მჭიდროდ არის გადახლართული – საბაზო მატერიალური დახმარების ჩარჩოებში დაბალი ხელფასის სუბსიდირებით გაზრდილი სახელმწიფო ხარჯები. გერმანიაში დაბალანაზღაურებადი სექტორის ზრდა იმაზე მიუთითებს, რომ სატარიფო ხელშეკრულებების სისტემა, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში იცავდა დარგობრივ დონეზე დამკვიდრებულ მინიმალურ სტანდარტებს, უკვე აღარ არის საიმედო დამცველი დაბალი ანდა უკიდურესად დაბალი ხელფასისაგან. სატარიფო ხელშეკრულებათა სავალდებულო გავლენა მცირდება როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ გერმანიაში, მაგრამ ზოგჯერ აგრეთვე დაბალია შეთანხმებული ხელფასები (შდრ. Deutscher Bundestag 2004).

ჩვენი გაანგარიშებით, 2006 წელს გერმანიაში 5,5 მილიონი ადამიანი საათში დაახლოებით 7,50 ევროს (დარიცხულ თანხას) იღებდა. ეს ის თანხაა, რომელსაც იმ დროისათვის სავალდებულო მინიმალური ხელფასის სახით პროფკავშირები მოითხოვდნენ. ამ მუშაკთა თითქმის ორ მესამედს ქალები შეადგენენ, რაც გერმანიაში დასაქმებულ ქალთა 19,8%-ია. 1,9 მილიონამდე ადამიანი საათში 5 ევროზე ნაკლებს გამოიმუშაებდა (Kalina/Weinkopf 2008). ეს გერმანიაში ერთ საათში გამოიმუშავებული საშუალო ხელფასის 33%-ია. ამიტომ ეს მუშაკები იღებენ კიდევ უფრო ნაკლებს, ვიდრე ნებადართულია აშშ-ში, სადაც მინიმალური ხელფასი (რომელიც სხვა ქვეყნებთან შედარებით უფრო სიმბოლურია) დაახლოებით იმავე დონეზეა (და, ამასთანავე, მალე არსებითად უნდა გაიზარდოს).

ევროკავშირის 27 ქვეყნიდან 20-მა შემოიღო შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომა. დანარჩენ სახელმწიფოებში არის მექანიზმები, რომელთაც ძალუძთ უფრო ფართოდ მოიცვან სატარიფო ხელშეკრულებები, ვიდრე გერმანიაში. ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა საფრანგეთი, ნიდერლანდი, დიდი ბრიტანეთი, ბელგია, ლუქსემბურგი და ირლანდია, მინიმალურმა ხელფასმა 2007 წლის შემოდგომაზე რვა ევროს გადააჭარბა, ხოლო ზოგ მათგანში – ცხრა ევროსაც კი.

თვით დამსაქმებელთა ბანაკშიც, სადაც ტრადიციულად (სამშენებლო დარგის გარდა) უარყოფდნენ შრომის ანაზღაურების განსაზღვრაში სახელმწიფოს ჩარევას, უკვე ისმის მოთხოვნა, შემოღებულ იქნეს მინიმალური სტანდარტები, რათა შესაძლებელი იყოს მზარდი დემპინგის წინააღმდეგ ბრძოლა. განსაკუთრებით აქტიურობენ ასოციაციები, რომლებიც საქმიანობის ორ სფეროს წარმოადგენენ. ესენი არიან დასუფთავების კომერციული სამსახურები და დროებითი შრომითი მონყობის სააგენტოები; ანუ ეს ის დარგებია, სადაც მომუშავეთა შორის მეტია ქალთა ხვედრითი წილი. დასუფთავების კომერციული სექტორი სულ ახლახან იქნა შეტანილი მუშაკთა საზღვარგარეთ მივლინების შესახებ კანონში და ამიტომაც სატარიფო ხელშეკრულებები ამჟამად სავალდებულოა და უცხოურ კომპანიებზედაც ვრცელდება. დროებითი შრომის სფეროს დამსაქმებელთა სამიდან ორი დიდი ფედერაცია მოითხოვს შრომის ანაზღაურების მინიმალური დარგობრივი ნორმების შემოღებას, რათა შერბილდეს ზრდადი დემპინგი და არსებობდეს იმის გარანტია, რომ საზღვარგარეთული კომპანიები, რომლებიც შესაძლოა მომავალში შემოიჭრნენ გერმანულ ბაზარზე, ვალდებული გახდებიან, დაემორჩილონ მუშაკთა საზღვარგარეთ მივლინების შესახებ კანონს და შეინარჩუნონ მინიმალური სტანდარტები (უფრო დეტალურად იხ. Weinkopf 2006).

მეორე არგუმენტი, რომელიც შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის შემოღების სასარგებლოდ მოჰყავთ, სოციალური სახელმწიფოს ფინანსურ ბაზასთანაა დაკავშირებული: გერმანული სანარმოები დღემდე იმედოვნებენ, რომ დაბალი ხელფასების პირობებში სახელმწიფო უზრუნველყოფს, მაგალითად, დამატებით სოციალურ შემწეობებს, თუკი შინამეურნეობის მოთხოვნილებები საკუთარი გამომუშავების ხარჯზე არ იქნება უზრუნველყოფილი და დაკმაყოფილებული. 2006 წლის ოქტომბერში, დასაქმების ფედერალური სააგენტოს მონაცემებით, უკვე 20,9% შრომისუნარიანი შემწეობის მიმღები (5,339 მილიონიდან 1,117 მილიონი) მუშაობდა, თუმცა მათ დამატებით ჰქონდათ უფლება, მიეღოთ საბაზო მატერიალური დახმარება. უმრავლეს შემთხვევაში ეს დასაქმებულები (შემწეობის ყველა მიმღების 11,3%, ანუ 601 533 ადამიანი) ვალდებული იყვნენ, თანხა სოციალურ ფონდებში გადაეირიცხათ. 440 055 ადამიანი (საბაზო მატერიალური დახმარების ყველა მიმღების 8,3%) სრულ განაკვეთზედაც კი მუშაობდა. საბაზო მატერიალური დახმარების მიმღები მომუშავე ქალების წილმა შეადგინა 48,4% მათ შორის, ვინც სრული სოციალური პაკეტით მუშაობდა, ხოლო 55,1%-ს შეადგენდნენ ისინი, ვინც არასრულ შრომით საქმიანობას ეწეოდა. გარდა ამისა, ბეკერის გამოკვლევის (Becker 2006b) მიხედვით, მრავალი ადამიანი, რომლებსაც უფლება ჰქონდათ, მიეღოთ დანამატი სახელმწიფოსაგან, არ სარგებლობდა ამ უფლებით. შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დადგენა არცერთ შემთხვევაში სულაც არ ხდიდა ზედმეტს ასეთ დანამატს, რამდენადაც დაბალ საათობრივ განაკვეთთან ერთად თავის როლს ასრულებდა სამუშაო საათების რაოდენობა და შინამეურნეობის სიდიდე, ოღონდ უდავოა, რომ ის არსებითად შეამცირებდა ამ ტიპის „კომბინირებულ ანაზღაურებაზე“ (Kombilöhnen) განუვლ ფინანსურ ხარჯებს და ბო-

ლოს მოუღებდა სახელმწიფოს ხარჯზე ხელფასების შემცირებას.

ხშირად მიაჩნიათ, რომ საბაზო მატერიალური დახმარების მიმღებნი, რომლებიც არასრულყოფილი დასაქმების (მინისამუშაოები) პირობებში მუშაობენ, სახელმწიფო ტრანსფერებისა და საკუთარი შემოსავლის შეხამების „ოპტიმიზაციას ახდენენ“: ანუ ზუსტად იმდენს გამოიმუშავენ, რომ ეს თანხა არ გასცდეს სოციალური დახმარების ზღვარს („ემპაკური სამუშაო“. შდრ. Grabowsky და სხვ. 2006). თუმცა აქ გათვალისწინებული არ არის ის ფაქტი, რომ მინისამუშაოებს ამავე დროს ზრდიან კომპანიები პერსონალის შეცვლის სტრატეგიის გამო; არ შეიძლება ხელალებით ვივარაუდოთ, რომ მუშაკები ამ სამუშაოებს საკუთარი ნებით ასრულებენ. მაგალითად, დასუფთავების კომერციულ დარგში არასრული თუ სრული განაკვეთის სამუშაოები, რომლებზედაც სოციალური დახმარება ვრცელდება, უპირველეს ყოვლისა, რეზერვირებულია ხელმძღვანელი პერსონალის მიერ (Hieming და სხვ. 2005, Jaehrling/Weinkopf 2006). გაურკვეველია, შეიძლება თუ არა სიტუაციის გარდატეხა, თუკი საბაზო მატერიალური დახმარების მოცულობის განსაზღვრისას შეიცვლება გამოიმუშავების აღრიცხვის წესები უკეთ ანაზღაურებადი სამუშაოს სასარგებლოდ, როგორც ამას ფიქრობენ, მაგალითად, ბოფინგერი და მისი თანაავტორები (ბოფინგერი და სხვ., 2006). ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვნად გაუარესდებოდა იმ პირთა მდგომარეობა, რომელთაც მცირე დამატებითი შემოსავალი აქვთ (შდრ. IMK-WSI-Arbeitskreis Kombilohn 2007). ამასთანავე, განსაკუთრებით დაზარალებოდნენ ქალები.

მთლიანობაში, ჩვენი აზრით, ბევრი რამ მეტყველებს იმაზე, რომ საჭიროა გერმანიაში შრომის ანაზღაურების სავალდებულო მინიმალური სტანდარტები იქნეს შემოღებული. მრავალი შესაძლო თეორიული ვარიანტიდან, ქალთა თვალთახედვით, საუკეთესო გადაწყვეტილება იქნებოდა შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დაწესება, რადგან ამ გზით ვახდებოდა შესაძლებელი საქმიანობის ნებისმიერ დარგში ხელფასის ქვედა მიჯნის განსაზღვრა. სატარიფო ხელშეკრულებებში მინიმალური განაკვეთების დადგენა არა ალტერნატიულია, არამედ, უკეთეს შემთხვევაში, დამხმარე გადაწყვეტილებაა, რამდენადაც მხოლოდ რამდენიმე დარგში არის იმის აუცილებელი პირობები, რომ ეს განაკვეთები ყველასათვის მისაღები გახდეს. იმის მიღწევაც უნდა მოხერხდეს, რომ მოხდეს დარგების ჩართვა მუშაკთა საზღვარგარეთ მივლინების შესახებ კანონში. დაბალანაზღაურებადი საქმიანობის ტიპურ სექტორებში, სადაც ქალთა ხვედრითი წილი დიდია, სატარიფო ხელშეკრულებათა დებულებები ხშირად არ ვრცელდება.

თავისთავად, შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზომის დადგენა ავტომატურად ვერ უზრუნველყოფს ყველა ქალს დამოუკიდებელი არსებობის საშუალებებით. თვით საათში 7,50 ევროც კი (ან 8,50 ევრო, რომელსაც დღეს პროფკავშირები მოითხოვენ), ხშირად არ არის საკმარისი ამისთვის, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ გერმანიაში ქალების მნიშვნელოვანი ნაწილი არასრულ განაკვეთზე ანდა არასრულყოფილი დასაქმების პირობებში მუშაობს.

8. პეიდგომი განსჯა

გამოცემათა სერია „სოციალური დემოკრატიის კურსი“ გვადლევს კომპასს, რომლითაც შესაძლებელია სოციალური დემოკრატიის ძირითად საკითხებში გარკვევა და პოლიტიკის სხვადასხვა სფეროში ორიენტირება. მაგრამ მისი მიზანი არ არის და მას არც ძალუძს ყოვლისმომცველი პასუხების მოცემა. სოციალური დემოკრატიის გზა — როგორც იდეა და როგორც პოლიტიკური მოქმედება — მუდმივად უნდა შემომნდეს, გამოიცადოს და გადაისინჯოს. მხოლოდ ამის შემდეგ მიგვიყვანს იგი წარმატებამდე.

ეს დასკვნითი თავიც მისი გაგრძელებაა და ჩვენ გვსურს, უპირველეს ყოვლისა, ვაიძულოთ მკითხველი, ჩაფიქრდეს წარმოდგენილ საკითხებზე: როგორ შეიძლება შევქმნათ კარგი ეკონომიკური პოლიტიკა სოციალური დემოკრატიის პირობებში და რა გამოწვევები ელის სოციალურ დემოკრაციას 21-ე საუკუნეში?

ამჟამად სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი გამოწვევაა ახალი, საზოგადოებისათვის მისაღები წონასწორობის სისტემის შექმნა, რომელიც სახელმწიფოსა და ბაზრის ურთიერთობას მოანერგებს. ამ თვალსაზრისით გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ჰამბურგში მიღებული პროგრამა შესაბამის ორიენტირს სახავს:

„ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ბაზარი არის ეკონომიკური კოორდინაციის აუცილებელი ფორმა და იგი სხვა ალტერნატივებზე მაღლა დგას. მაგრამ საკუთარ თავს მინდობილი ბაზარი ბრმაა როგორც სოციალური, ისე ეკოლოგიური თვალსაზრისით. მას არ შეუძლია, დამოუკიდებლად უზრუნველყოს საკმარისი რაოდენობის საზოგადოებრივი სიკეთე. თავისი პოტენციალის გამოსავლენად ბაზარს სჭირდება რეგულირება სახელმწიფოს მხრიდან, რომელსაც შეუძლია გამოიყენოს სანქციები, ეფექტიანი კანონები და უზრუნველყოს სამართლიანი ფასწარმოქმნა.“ (ჰამბურგის პროგრამა 2007: 17)

ახალ-ახალი გამოწვევების მომლოდინე სოციალურმა დემოკრაციამ გამუდმებით უნდა გაიუმჯობესოს თავი ევოლუციური განვითარების გზით. ცვლილებათა პირობა გახდება მისი საფუძვლების ცოდნა და რეალობის ნათლად ხედვა და გაგება.

ყოველივე ეს სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკურ პოლიტიკასაც ეხება. ამ წიგნში ნაჩვენებია, რომ სოციალური დემოკრატიის საბაზისო ღირებულებანი, რომლებიც კონკრეტულად არის ჩამოყალიბებული ძირითად უფლებათა შესახებ შემუშავებულ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის პაქტებში, სოციალური დემოკრატიის ეკონომიკური პოლიტიკის მკაფიო პროფილს გვიქმნის. იგი კომპასივით უნდა ემსახუროს თანამედროვე, ღირებულებებზე ორიენტირებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომელიც ზრდის, სოციალური თანასწორობისა და მდგრადი განვითარების პრინციპებზე აიგება.

ბიბლიოგრაფია

Josef Ackermann (2008), Finanzkrise: Ackermann fordert mehr Regulierung, in: manager-magazin online vom 18.03.2008.

Jennifer Amyx (2004), Japan's Financial Crisis: Institutional Rigidity and Reluctant Change, Princeton.

Masahiko Aoki und Gary R. Saxonhouse (2000), Finance, Governance, and Competitiveness in Japan, Oxford.

Masahiko Aoki, Gregory Jackson, Hideaki Miyajima (Hg.) (2007), Corporate Governance in Japan: Institutional Change and Organizational Diversity, Oxford.

Ernst Baier u. a. (2002), Lebens- und Arbeitsbedingungen des Industrie-Proletariats, Duisburg.

Irene Becker (2006a), Mindestlöhne – ein Instrument (auch zur Förderung der Gender-Gerechtigkeit?, in: Gabriele Sterkel, Thorsten Schulten, Jörg Wiedemuth (Hg.), Mindestlöhne gegen Sozialdumping. Rahmenbedingungen – Erfahrungen – Strategien, Hamburg, გვ. 61–79.

Irene Becker (2006b), Armut in Deutschland: Bevölkerungsgruppen unterhalb der ALG-II-Grenze. Johann-Wolfgang-Goethe-Universität. Arbeitspapier des Projektes „Soziale Gerechtigkeit“, Nr. 3, Frankfurt am Main.

Peter Bofinger (2007), Grundzüge der Volkswirtschaftslehre, მე-2 გამოცემა, München.

Peter Bofinger, Martin Dietz, Sascha Genders, Ulrich Walwei (2006), Vorrang für das reguläre Arbeitsverhältnis: ein Konzept für die Existenz sichernde Beschäftigung im Niedriglohnbereich. Gutachten für das Sächsische Ministerium für Wirtschaft und Arbeit (SWMA), o. O.

Gerhard Bosch und Thorsten Kalina (2007), Niedriglohnbeschäftigung in Deutschland, in: Gerhard Bosch, Claudia Weinkopf (Hg.), Arbeit für wenig Geld: Niedriglohnbeschäftigung in Deutschland, Frankfurt am Main, გვ. 20–105.

Gerhard Bosch und Claudia Weinkopf (2006a), Mindestlöhne in Großbritannien – ein geglücktes Realexperiment, in: WSI-Mitteilungen, 3, გვ. 125–130.

Gerhard Bosch und Claudia Weinkopf (unter Mitarbeit von Thorsten Kalina) (2006b), Gesetzliche Mindestlöhne auch in Deutschland? Expertise im Auftrag der Friedrich-Ebert-Stiftung, Gesprächskreis Arbeit und Qualifizierung, Bonn.

Karl Brenke und Werner Eichhorst (2007), Mindestlohn für Deutschland nicht sinnvoll, in: DIW-Wochenbericht, 9, გვ. 121–131.

Bundesagentur für Arbeit (2006), Beschäftigung von erwerbsfähigen Hilfebedürftigen, Oktober 2006, Nürnberg.

Bündnis 90/Die Grünen (2002), Die Zukunft ist Grün, Grundsatzprogramm von BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN, beschlossen auf der Bundesdelegiertenkonferenz am 15.–17. März 2002 in Berlin.

Hans Martin Bury und Thomas Schmidt (1996), Das Bankenkartell: die Verflechtung von Geld, Macht und Politik, München.

Friedrich Engels (1988), Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft (Anti-Dühring), Karl Marx und Friedrich Engels Gesamtausgabe (MEGA), ტომი 27, Berlin.

Eurostat, Statistische Datenbank der Europäischen Kommission. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search-database>.

FDP (1997), Wiesbadener Grundsätze. Für die liberale Bürgergesellschaft, beschlossen auf dem Bundesparteitag der F.D.P. am 24. Mai 1997 in Wiesbaden.

Milton Friedman (1973), Capitalism and Freedom, Chicago.

Thomas L. Friedman (2005), The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century, New York.

Friedrich Fürstenberg (2000 [1958]), Der Betriebsrat als Grenz-institution, in: Friedrich Fürstenberg (Hg.), Arbeitsbeziehungen im gesellschaftlichen Wandel, München/Mering.

Sigmar Gabriel (2008), Links neu denken. Politik für die Mehrheit, München.

William A. Galston (2008), How Big Government Got Its Groove Back, in: American Prospect, vol. 19, no. 6, Washington, D. C., გვ. 23–26.

Heide Gerstenberger (2006), Die subjektlose Gewalt. Theorie der Entstehung bürgerlicher Staatsgewalt, მე-2 გამოცემა, Münster.

Robert Gilpin (2001), Global Political Economy: Understanding the International Economy Order, Princeton/Oxford.

Jan Goebel, Peter Krause, Jürgen Schupp (2005), Mehr Armut durch steigende Arbeitslosigkeit, in: DIW-Wochenbericht, 10, გვ. 725–730.

Fabian Grabowsky, Alexander Neubacher, Michael Sauga (2006), Die große Flut. Dank Hartz-Reformen haben Hunderttausende Niedrigverdienender neuerdings Anspruch auf staatliche Hilfe – darunter auch viele Selbstständige, in: Der Spiegel, 19, გვ. 66–68.

René Haak (Hg.) (2006), The Changing Structure of Labour in Japan, London.

Peter A. Hall und David Soskice (Hg.) (2001), Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage, New York/Oxford.

Hamburger Programm (2007), Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen auf dem Hamburger Bundesparteitag der SPD am 28. Oktober 2007.

Volker Happe, Gustav Horn, Kim Otto (2009), Das Wirtschaftslexikon. Begriffe. Zahlen. Zusammenhänge, Verlag J.H.W. Dietz Nachf., Bonn.

Anke Hassel (2006), Die Schwächen des deutschen Kapitalismus, in: Volker Berghahn, Sigurt Vitols (Hg.), Gibt es einen deutschen Kapitalismus? Die soziale Marktwirtschaft im Welt-system, Frankfurt am Main, გვ. 200–214.

Volker Hauff (Hg.) (1987), Unsere gemeinsame Zukunft: der Brundtland-Bericht der Weltkommission für Umwelt und Entwicklung, Greven.

Gustav W. Heinemann (1972), Grußwort auf dem IG-Metall-Kongress „Qualität des Lebens“ am 11. April 1972 in Oberhausen, in: IG Metall (Hg.), Aufgabe Zukunft, ტომი 1.

Thomas Meyer und Nicole Breyer (Mitarbeiter) (2005b), Die Zukunft der Sozialen Demokratie, Bonn.

Hyman P. Minsky (1986), Stabilizing an Unstable Economy, New Haven.

Alfred Müller-Armack (1947), Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft, Hamburg.

Joachim Münch und Mikiko Eswein (1998), Bildung, Öffentlichkeit und Arbeit in Japan. Mythos und Wirklichkeit, Berlin.

Werner Pascha (Hg.) (2004), Systemic Change in the Japanese

**დამატებითი
ლიტერატურა:**
სოციალური
დემოკრატიის
აკადემიის ვებ-
გვერდზე მოცემუ-
ლია შერჩეული
საკითხავი მასალა
(კომენტარებთან
ერთად):
www.fes-sozialede-mokratie.de/materialien.

თანამედროვე ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევები და ანალიზი მოცემულია ფრიდრიხ ებერტის ფონდის ეკონომიკისა და სოციალური პოლიტიკის დეპარტამენტის პუბლიკაციებში:
www.fes.de/wiso

**დამატებითი
ლიტერატურა:**
სოციალური
დემოკრატიის
ლირებულეებისა
და ფესვების
შესახებ დამატე-
ბითი ინფორმაცია,
ტექსტები და
მასალები მოცე-
მულია ფრიდრიხ
ებერტის ფონდის
ონლაინკა-
დემიის მოდულში
„სოციალური
დემოკრატია“:
www.fes-online-akademie.de

ეკონომიკასთან
და ეკონომიკის
სიახლეებთან დაკა-
ვშირებული ყველა
მნიშვნელოვანი
საკითხის მოკლე
განხილვა მოცემუ-
ლია გამოცემაში
„Das Wirtschafts-
lexikon. Begriffe.
Zahlen. Zusam-
menhänge“, Volker
Happe, Gustav Horn,
Kim Otto
(იხილეთ გვ. 18).

and German Economies. Convergence and Differentiation as a Dual Challenge, London/New York.

Matthias Platzeck, Peer Steinbrück, Frank-Walter Steinmeier (2007), Auf der Höhe der Zeit, Berlin.

OCED, Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, OECD.Stat Extracts, <http://stats.oecd.org>.

Hans J. Pongratz and G. Günther Voss (2003), Arbeitskraftunternehmer: Erwerbsorientierung in entgrenzten Arbeitsformen, Berlin.

Robert Reich (2008), Superkapitalismus. Wie die Wirtschaft unsere Demokratie untergräbt, Frankfurt am Main/New York.

Thomas Rhein, Hermann Gartner, Gerhard Krug (2005), Niedriglohnssektor: Aufstiegschancen für Geringverdiener verschlechtert. IAB-Kurzbericht vom 10. März 2005, Nürnberg.

Jörg Rössel (2005), The Semantic of Social Structure: An International Comparison, Köln.

Dani Rodrik (1997), Has Globalization Gone Too Far?, Washington, D. C. Sachverständigenrat (2005), Die Chance nutzen – Reformen mutig voranbringen, Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung, Jahresgutachten 2005/06, Wiesbaden.

Sachverständigenrat (2006), Widerstreitende Interessen, ungenutzte Chancen, Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung, Jahresgutachten 2006/07, Wiesbaden.

Claus Schäfer (2003), Effektiv gezahlte Niedriglöhne in Deutschland, in: WSI-Mitteilungen, 56, 393–420.

Fritz W. Scharpf (1987), Sozialdemokratische Krisenpolitik in Europa, Frankfurt am Main/New York.

Manfred G. Schmidt (2000), Immer noch auf dem mittleren Weg? Deutschlands politische Ökonomie am Ende des 20. Jahrhunderts, in: Roland Czada, Helmuth Wollmann (Hg.), Von der Bonner zur Berliner Republik, Wiesbaden, 393–513.

Thomas Schulten (2005), Gesetzliche Mindestlöhne in Europa. Institutionelle Regelungen und ökonomische Konsequenzen, in: Eckhard Hein (Hg.), Löhne, Beschäftigung, Verteilung und Wachstum, Marburg, 393–420.

CDU (2007), Freiheit und Sicherheit. Grundsätze für Deutschland, Grundsatzprogramm der CDU, beschlossen am dem 21. Parteitag am 3.–4. Dezember 2007 in Hannover.

Hansgeorg Conert (2002), Vom Handelskapital zur Globalisierung. Entwicklung und Kritik der kapitalistischen Ökonomie, 2. Aufl., Göttingen, 2002.

Herman Daly (1996), Beyond Economic Growth: The Economics of Sustainable Development, Boston.

Herman Daly and John Cobb (1989), For the Common Good, Boston.

Alistair Darling (2008), Darling invokes Keynes as he eases spending rules to fight recession in: The Guardian, 20. Oktober 2008, 3. Aufl.

Michael Dauderstadt (2009), Krisenzeiten: Was Schulden vermögen und was Vermögen schulden, Friedrich-Ebert-Stiftung (Hg.), Bonn.

Michael Dauderstadt (2007), Aufschwung 2007: die Verantwortung der Lohnpolitik, WISO-direkt, Analysen zur Wirtschafts- und Sozialpolitik, Bonn.

Helmut Demes (1998), Arbeitsmarkt und Beschäftigung, in: Deutsches Institut für Japanstudien (Hg.), Die Wirtschaft Japans. Strukturen zwischen Kontinuität und Wandel, Berlin, 393–420.

Deutscher Bundestag (1998), Abschlussbericht der Enquete-Kommission „Schutz des Menschen und der Umwelt – Ziele und Rahmenbedingungen einer nachhaltig zukunftsverträglichen Entwicklung“, Deutscher Bundestag: Drucksache 13/11200 vom 26. Juni 1998, Berlin.

Deutscher Bundestag (2004), Wandel der Arbeitswelt und Modernisierung des Arbeitsrechts, Deutscher Bundestag: Drucksache 15/2932, Berlin.

Die Linke (2007), Programmatische Eckpunkte. Programmatisches Gründungsdokument der Partei Die Linke, beschlossen durch die Parteitage von WASG und Linkspartei.PDS am 24. und 25. Mai 2007 in Dortmund.

Daniel Dirks und Silke-Susann Otto (1998), Das „japanische Unternehmen“, in: Deutsches Institut für Japanstudien (Hg.), Die Wirtschaft Japans. Strukturen zwischen Kontinuität und Wandel, Berlin, 393–420.

Ronald Dore (2000), Stock Market Capitalism: Welfare Capitalism: Japan and Germany versus the Anglo-Saxons, Oxford.

Ronald Dore, Williamazonick, Mary O’Sullivan (1999), Varieties of Capitalism in the Twentieth Century, in: Oxford Review of Economic Policy, vol. 15, 393–420.

Economic Policy Institute (2006), EPI on the Minimum Wage, EPI News, October 27, 2006, Washington, D. C.

Christoph Egle (2006), Deutschland: der blockierte Musterknabe, in: Thomas Meyer (Hg.), Praxis der Sozialen Demokratie, Wiesbaden, 393–420.

Werner Eichhorst, Hermann Gartner, Gerhard Krug, Thomas Rhein, Eberhard Wiedemann (2005), Niedriglohnbeschäftigung in Deutschland und im internationalen Vergleich, in: Jutta Allmendinger, Werner Eichhorst, Ulrich Walwei (Hg.), IAB Handbuch Arbeitsmarkt. Analysen, Daten, Fakten, Nürnberg, 393–420.

Qualität des Lebens. Beiträge zur vierten internationalen Arbeitstagung der Industrieergewerkschaft Metall für die Bundesrepublik Deutschland, 11. bis 14. April 1972 in Oberhausen, Frankfurt am Main, 393–420.

Michael Heinrich (2004), Kritik der politischen Ökonomie. Eine Einführung, 1. Aufl., 2004, Stuttgart.

Bettina Hieming, Karen Jaehrling, Thorsten Kalina, Achim Vanselow, Claudia Weinkopf (2005), Stellenbesetzung im Bereich „einfacher“ Dienstleistungen. Abschlussbericht einer Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Wirtschaft und Arbeit, Nr. 550, Berlin.

Lew Hinchmann (2006), USA: Residual Welfare Society and Libertarian Democracy, in: Thomas Meyer (Hg.), Praxis der Sozialen Demokratie, Wiesbaden, 393–420.

Gustav Horn (2005), Die deutsche Krankheit: Sparwut und Sozialabbau, München.

IMK-WSI-Arbeitskreis Kombilohn (2007), Was tun im Niedriglohnbereich? Eine kritische Auseinandersetzung mit einem neueren Kombilohnkonzept, IMK-Report, Nr. 18, Düsseldorf.

Thorsten Kalina und Claudia Weinkopf (2008), Neue Berechnung des IAQ zu Niedriglöhnen in Deutschland. 2006 arbeiteten 5,5 Millionen Beschäftigte für Bruttostundenlöhne unter 7,50 €, Manuskript, Gelsenkirchen.

Paul Kevenhörster, Werner Pascha, Karen Shire (2003), Japan: Wirtschaft – Gesellschaft – Politik, Wiesbaden.

John Maynard Keynes (1966), Allgemeine Theorie der Beschäftigung, des Zinses und des Geldes, München/Leipzig.

John Maynard Keynes (1926), The End of Laissez-Faire: The

Consequences of the Peace (ახალი გამოცემა 2009), New York.

Philip Lawn (2003), A theoretical foundation to support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and other related indexes, in: Ecological Economics 44, გვ. 105–118.

James R. Lincoln and Michael L. Gerlach (2004), Japan's Network Economy: Structure, Persistence, and Change, Cambridge.

Eric Marlier und Sophie Ponthieux (2000), Low-Wage Employees in EU Countries, European Commission, Statistical Office: Statistics in Focus/Population and Social Conditions, 11/2000, Luxemburg.

Karl Marx (1991), Kritik der politischen Ökonomie, Karl Marx und Friedrich Engels Gesamtausgabe (MEGA), ტომი 10, Berlin.

Karl Marx und Friedrich Engels (1987), Manifest der Kommunistischen Partei, Berlin (West).

Donella Meadows u. a. (1972), Die Grenzen des Wachstums – Berichte des Club of Rome zur Lage der Menschheit, München.

Wolfgang Merkel u. a. (2003), Defekte Demokratie, ტომი 1: Theorie, Opladen.

Thomas Meyer (2006), Praxis der Sozialen Demokratie, 1-ლი გამოცემა, Wiesbaden.

Thomas Meyer (2005a), Theorie der Sozialen Demokratie, 1-ლი გამოცემა, Wiesbaden.

Joseph A. Schumpeter (1950), Kapitalismus, Sozialismus und Demokratie, München.

Amartya Sen (1999), Development as Freedom, New York.

Hans-Werner Sinn (1986), Risiko als Produktionsfaktor, in: Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, München, გვ. 557–571.

Adam Smith (1974), Der Wohlstand der Nationen. Eine Untersuchung seiner Natur und seiner Ursachen, München.

Robert Solow und Charles Wyplosz (2007), in: Ronald Schettkat, Jochem Langkau (Hg.), Aufschwung für Deutschland. Plädoyer international renommierter Ökonomen für eine neue Wirtschaftspolitik, Bonn, გვ. 35–47.

Joseph E. Stiglitz (2002), Die Schatten der Globalisierung, Berlin.

Wolfgang Streeck (1995), German Capitalism. Does it exist? Can it survive?, Köln.

Wolfgang Streeck und Kozo Yamamura (Hg.) (2003), The End of Diversity? Prospects for German and Japanese Capitalism, Ithaca, New York.

Simon Vaut (2007), Hoffnung wagen, Berliner Republik 3/2007, Berlin, გვ. 78–83.

Simon Vaut (2008), Amerikas Hoffnung, Berliner Republik 1/2008, Berlin, გვ. 79–81.

Vereinigung der Bayerischen Wirtschaft (2006), Mindestlöhne – Gefahr für den Arbeitsmarkt. Argumentation. Die Stimme der Wirtschaft vom 14.3.2006, München.

Gert G. Wagner und Wolfgang Wiegard (2002), Volkswirtschaftliche Forschung und Politikberatung, in: Irene Becker u. a. (Hg.), Soziale Sicherung in einer dynamischen Gesellschaft, Frankfurt am Main, გვ. 770–788.

Klaus Peter Weinert (2008), Auf lange Sicht sind wir alle tot. Die Wirtschaftsprognosen des John Maynard Keynes, Deutschlandradio Kultur, Radiofeuilleton Kalenderblatt, Sendung vom 5. Juni 2008, URL: (zuletzt eingesehen am 8. Januar 2009).

Claudia Weinkopf (2006), Mindestbedingungen für die Zeit- arbeitsbranche? Expertise im Auftrag des Interessenverbandes Deutscher Zeitarbeitsunternehmen (iGZ), Institut Arbeit und Technik, Gelsenkirchen.

Ernst Ulrich von Weizsäcker (2006), Grenzen der Privatisierung, Stuttgart.

Steward Wood (2001), Business, Government, and Patterns of Labour Market Policy in Britain and the Federal Republic of Germany, in: Peter A. Hall, David Soskice (Hg.), Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage, New York/Oxford, გვ. 247–274.

თორმეტი საკვანძო სიტყვა:

1. თანასწორობა (გვ. 78 და ა. შ.)

2. გლობალიზაცია (გვ. 51 და ა. შ., გვ. 105 და ა. შ.)

3. ძირითადი უფლებები (გვ. 58 და ა. შ.)

4. საბაზისო ღირებულებები (გვ. 55 და ა. შ.)

5. ღირსეული შრომა (გვ. 11, გვ. 140 და ა. შ.)

6. კაპიტალიზმი (გვ. 17 და ა. შ., გვ. 23 და ა. შ., გვ. 28 და ა. შ., გვ. 42 და ა. შ., გვ. 46 და ა. შ.)

7. საბაზრო ეკონომიკა (გვ. 42 და ა. შ., გვ. 49 და ა. შ.)

8. მინიმალური ხელფასი (გვ. 124 და ა. შ.)

9. ერთობლივი მართვა (გვ. 39 და ა. შ., გვ. 79, გვ. 140 და ა. შ.)

10. მდგრადი განვითარება (გვ. 70 და ა. შ.)

11. სოციალური თანასწორობა (გვ. 67 და ა. შ.)

12. ზრდა (გვ. 65 და ა. შ.)

გინვევთ სოციალური დემოკრატიის შესახებ დისკუსიაში მონაწილეობის მისაღებად. ამგვარი დისკუსიის შესაძლებლობას ფრიდრიხ ებერტის ფონდის სოციალური დემოკრატიის აკადემია გთავაზობთ. რვა სასწავლო კურსი საბაზისო ღირებულებებს და სოციალური დემოკრატიის პრაქტიკულ სფეროებს ეძღვნება:

სოციალური დემოკრატიის საფუძვლები

ეკონომიკა და სოციალური დემოკრატია

სოციალური სახელმწიფო და სოციალური დემოკრატია

გლობალიზაცია და სოციალური დემოკრატია

ევროპა და სოციალური დემოკრატია

ინტეგრაცია, მიგრაცია და სოციალური დემოკრატია

სახელმწიფო, სამოქალაქო საზოგადოება და სოციალური დემოკრატია

მშვიდობა და სოციალური დემოკრატია

www.fes-soziale-demokratie.de

ავტორების შესახებ

იოჰენ დამი (Jochen Dahm, *1981) – არის ფრიდრიხ ებერტის ფონდის პოლიტიკური აკადემიის რეფერენტი. სწავლობდა მიუნსტერსა და მალაგაში პოლიტოლოგიას, კომუნიკაციის მეცნიერებასა და საჯარო სამართალს.

დ-რი მიჰაელ დაუდერშტადტი (Dr. Michael Dauderstädt, *1947) – 1980 წლიდან მუშაობს ფრიდრიხ ებერტის ფონდში. 2006 წლიდან ხელმძღვანელობს ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის განყოფილებას; მანამდე საერთაშორისო პოლიტიკის ანალიზის განყოფილების ხელმძღვანელი იყო. სწავლობდა მათემატიკას, ეკონომიკასა და განვითარების პოლიტიკას აახენში, პარიზსა და ბერლინში.

პეტერ ფრანცი (Peter Franz, *1953) – 1988 წლიდან მუშაობს გარემოს, ბუნების დაცვისა და ბირთვული რეაქტორების უსაფრთხოების ფედერალურ სამინისტროში. 1999 წლიდან ბერლინში ხელმძღვანელობს განყოფილებას „გარემო და ეკონომიკა, ინოვაცია და დასაქმება, გარემოს აუდიტი“. სწავლობდა სახალხო ეკონომიკასა და მართვის მეცნიერებებს.

ტობიას გომბერტი (Tobias Gombert, *1975) – პედაგოგი და სემინარების ორგანიზატორი სანარმოო საბჭოების ნევრთათვის. 2003–2005 წლებში იყო „ახალგაზრდა სოციალისტების“ ფედერალური თავმჯდომარის მოადგილე, ხოლო 2005–2007 წლებში – „ახალგაზრდა სოციალისტების“ გამგეობის წევრი. ამ პერიოდში მონაწილეობდა ახალგაზრდა სოციალისტთა სკოლის დაარსებაში. 2007 წლიდან სოციალური დემოკრატიის აკადემიის ტრენერი. არის მთავარი ავტორი ნიგნისა „სოციალური დემოკრატიის საფუძვლები“. ასევე ავტორია სამეცნიერო ნაშრომებისა ჟან ჟაკ რუსოს, მარქსისტული თეორიისა და ეთიკის შესახებ.

დ-რი ერიკ გურგსდისი (Dr. Erik Gurgsdies, *1944) – 1993 წლიდან ფრიდრიხ ებერტის ფონდის მეკლენბურგ-წინა პომერანიის ფედერალური მიწის ბიუროს ხელმძღვანელია. სწავლობდა ეკონომიკასა და სოციოლოგიას. იყო ეკონომიკის დოცენტი ბერგნოიშტადტისა და არენსბურგის უმაღლეს სახალხო სკოლებში, ასევე ჰამბურგის ეკონომიკისა და პოლიტიკის უმაღლეს სკოლაში.

კრისტიან კრელი (Dr. Christian Krell, *1977) – ფრიდრიხ ებერტის ფონდის თანამშრომელი – პასუხისმგებელია სოციალური დემოკრატიის აკადემიის მუშაობაზე. სწავლობდა პოლიტოლოგიას, ისტორიას, ეკონომიკურ მეცნიერებებსა და სოციოლოგიას ზიგენისა და იორკის უნივერსიტეტებში. 2007 წელს დაიცვა დისერტაცია პოლიტოლოგიის დარგში თემაზე „გსდპ-ის, დიდი ბრიტანეთის ლეიბორისტული პარტიისა და საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის ევროპოლიტიკა“.

დ-რი ფლორიან მაიერი (Dr. Florian Mayer, *1975) – არის გარემოს, ბუნების დაცვისა და ბირთვული რეაქტორების უსაფრთხოების ფედერალური სამინისტროს რეფერენტი განყოფილებაში „გარემოს დაცვა და ეკონომიკა, ინოვაცია და დასაქმება, გარემოს აუდიტი“, ასევე კითხულობს ლექციებს ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში. სწავლობდა ეკონომიკურ და სოციალურ მეცნიერებებს.

პროფ., დ-რი ვერნერ ფაშა (Prof. Dr. Werner Pascha, *1957) – დღევანდელი დუის-ბურგ-ესენის უნივერსიტეტის პროფესორი აღმოსავლეთ აზიის ეკონომიკის / იაპონია და კორეა/ დარგში. სწავლობდა სახალხო ეკონომიკას ლონდონში (ლონდონის ეკონომიკის სკოლა, LSE), ნაგოიაში /იაპონია/ და განსაკუთრებით – ბრაისგაუს რაიონის ქალაქ ფრაიბურგში, სადაც ასევე მიენიჭა დოქტორის ხარისხი და პროფესორის წოდება.

პროფ., დ-რი ვოლფგანგ შრედერი (Prof. Dr. Wolfgang Schroeder, *1960) – 2009 წლიდან მუშაობს ბრანდენბურგის მიწის შრომის, სოციალური დაცვის, ქალთა და ოჯახის საქმეთა სამინისტროში, ხოლო 2006 წლიდან არის პროფესორი და მუშაობს თემაზე „პოლიტიკური სისტემა ფერ-ში/სახელმწიფოს ტრანსფორმაცია კასელში“. მანამდე მუშაობდა სხვადასხვა თანამდებობაზე IG Metall-ის (ლითონგადამამუშავებელთა პროფკავშირის) გამგეობაში, ასევე ეწეოდა პედაგოგიურ და სამეცნიერო საქმიანობას მაინის ფრანკფურტში, დარმშტადტსა და ჰარვარდში. სწავლობდა პოლიტოლოგიას მარბურგში, ვენაში, ტიუბინგენსა და მაინის ფრანკფურტში, ხოლო დოქტორის ხარისხი მიენიჭა გისენში.

შტეფან ტიდოვი (Stefan Tidow) – მუშაობს გარემოს, ბუნების დაცვისა და ბირთვული რეაქტორების უსაფრთხოების ფედერალური სამინისტროს განყოფილებაში „გარემოს დაცვა და ეკონომიკა, ინოვაცია და დასაქმება, გარემოს აუდიტი“. დღეისათვის ის შვებულებაშია და დასაქმებულია ბუნდესტაგის ფრაქციაში „კავშირი 90/მწვანეები“.

სიმონ ვაუტი (Simon Vaut, *1977) – არის ბრანდენბურგის მიწის შრომის, სოციალური დაცვის, ქალთა და ოჯახის საქმეთა სამინისტროს რეფერენტი. როგორც სოციალური დემოკრატიის აკადემიის ტრენერი, ხელმძღვანელობს სემინარებს ეკონომიკისა და გლობალიზაციის თემებზე. მუშაობდა სოციალური კვლევებისა და სოციალური ეკონომიკის ინსტიტუტში, Hertie-ს სამთავრობო მართვის სკოლაში, ასევე ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციაში (OECD).

დ-რი კლაუდია ვაინკოფი (Dr. Claudia Weinkopf, *1963) – დუისბურგ-ესენის უნივერსიტეტის შრომისა და კვალიფიკაციის ინსტიტუტის კვლევითი განყოფილების „მოქნილობა და უსაფრთხოება“ (FLEX) უფროსის მოვალეობის შემსრულებელი და ხელმძღვანელი. სწავლობდა დორტმუნდში სახალხო ეკონომიკას სოციოლოგიის განხრით; იქვე მიენიჭა დოქტორის ხარისხი.

სარედაქციო ჯგუფი:

ია თიკანაძე

თამარ ბერიძე

ნანული ქყოიძე

არჩილ თავაძე

გულნაზ ერქომაიშვილი